

Mituna
oyo bilenge batunaka
biyano oyo ebongi

VOLIMI 1

Biteni ya buku
oyo ezali

**BOYOKANI NÁ
BATO YA LIBOTA**

**NDENGE OSENGELI
KOZALA**

**NA KELASI MPE LIBÁNDÁ
YA KELASI**

**KOSANGISA NZOTO,
BIZALELI, MPE BOLINGO**

**MIMESENO OYO
EBEBISAKA NZOTO**

**NTANGO NA YO OYO
ETIKALAKA MPAMBA**

LOSAMBO NA YO

APENDISI MPO NA BABOTI

**Bino baoyo bozali
koyekola kokóma
mikóló!** Ndenge nini okoki
kokóma na bizaleli oyo
osengeli na yango mpo
okóma mokóló ya malamu?
Buku *Mituna oyo bilenge
batunaka—Biyano oyo
ebongi*, Volimi 1 ekoki
kosalisa yo. Batoli na yango
euti na mitinda ya ntina
mingi oyo ezali na Biblia.
Liloba ya Nzambe esalissá
bamilio ya bato bálonga
mikakatano ya bomoi
na bango. Luká koyeba
ndenge oyo ekoki
kosalisa yo!

**“Likoki ya kokanisa ekokengela yo,
bososoli ekobatela yo.”**

—Masese 2:11.

Epai ya bilenge oyo tolingaka mingu,

Yehova Nzambe, tata na bino ya likoló, alingaka bino mingu. Alingi ete bázala na esengo. Kasi, okoki komituna boye: ‘Tokoki mpenza kozala na esengo lelo?’ Ezali motuna moko ya malamu. Tokutanaka na mikakatano ndenge na ndenge na bomoi na biso. Emonani ete mikolo nyonso mikakatano ezali kobakisama mpe yango ekoki kosilisa biso esengo. Kasi, Tata na biso ya bolingo akosalisa biso! Liloba na ye ezali na batoli oyo tosengeli na yango mpo tólonga mikakatano oyo tozali kokutana na yango na bomoi. Atako Biblia ekomamaki kala, toli na yango ezali kaka na ntina mingu lelo, kaka ndenge ezalaki liboso ntango ekomamaki.—Nzembo 119:98, 99; 2 Timote 3:16, 17.

Tobongisaki buku oyo mpo tolingaka bino mingu. Tolingi ete bázala na esengo mpe bósala oyo eleki malamu na bomoi na bino. Mpo na yango, tolendisi bino bótánga buku oyo banda ebandeli tii nsuka, kasi mpe bótángaka yango mingu ntango mikakatano ebimi. Moko ya mikano ya buku oyo ezali ya kosalisa bino bósolola malamu na baboti na bino. Tozali na elikya ete bokobanda kotánga to mpe koyekola biteni na yango elongo. Zwá matomba na bwanya ya baboti na yo mpe na makambo mingu oyo bayebi!

Totombeli bino makambo nyonso ya malamu,

*Lisangani ya Mikólá-Bakambi
ya Batatoli ya Yehova*

index ya bandakisa ya kolanda

Yakobo 48

Yobo 97

Moize 149

Ruta 215

Ozali na makambo
ya koloba mpo na
komonisa ndenge
buku oyo esalisi yo?
Komelá babimisi na
yango na adresi oyo
ebongi na yo.

Timote 287

Mituna oyo bilenge batunaka biyano oyo ebongi

VOLIMI 1

buku oyo ezali ya

©1994, 2013

WATCH TOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA

Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi, Volimi 1

Babimisi

PRINTED BY WATCH TOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY
OF SOUTH AFRICA NPC

1 Robert Broom Drive East, Rangeview, Krugersdorp, 1739, R.S.A

Enyatami na 10/2016

Mokanda oyo ezali ya koteka te. Ebimisami mpo na koteya bato Biblia na mokili mobimba, mpe mbongo mpo na kosala mosala yango eutaka na makabo oyo bato bapesaka na bolingo na bango moko.

Soki liyebisi ezali te, mikapo ya Makomami euti na *Biblia—Libongoli ya Mokili ya Sika*.

Na buku oyo, nkombo ya bilenge mosusu ezali ya bango te.

Esika bafoto euti: Lokasa 241: © Gusto Productions/Photo Researchers, Inc.; lokasa 244: kanser ya monoko: © Mediscan/Visuals Unlimited, Inc.; mosisa oyo ememaka makila na nzoto ekangami: © Index Stock/Photolibrary; kanser ya pumo: © Arthur Glauberman/Photo Researchers, Inc.; lokasa 245: ekzame ya boongo: © Mediscan/Visuals Unlimited, Inc.; kanser ya ngei [reins]: © Dr. E. Walker/Photo Researchers, Inc.

Questions Young People Ask—Answers That Work, Volume 1
Made in the Republic of South Africa
Enyatami na Afrika ya Sudzi

Lingala (yp 1-LI)

Biyano oyo ebongi!

‘Ndenge nini nakoki kosolola ná baboti na ngai?’ ‘Ndenge nini nakoki kozwa baninga?’ ‘Mabe eza’ wapi soki nasangisi nzoto na moto nyonso oyo nalingi?’ ‘Mpo na nini nakómi mawamawa boye?’

Soki osilá komituna mituna wana, yebá ete ozali yo moko te. Ezala olukaki toli epai nini, mbala mosusu bapesaki yo biyano ndenge na ndenge. Mpo na kosalisa bilenge bázwa toli ya malamu, na sanza ya yambo [Janvier] 1982, masolo ndenge na ndenge ya Biblia ebandaki kobima na zulunalo *Lamuká!*; masolo yango ezali na motó ya likambo “Mituna oyo bilenge batunaka . . . “Banda wana, bato mingi bazali kaka kosepela na masolo yango. Basalaka bolukiluki mingi mpo na kobimisa masolo yango. Kutu, mpo na koyeba mpe-nza ndenge oyo bilenge bakanisaka mpe bamiyokaka, bakomi ya zulunalo *Lamuká!* basololaki ná bilenge mingi na mokili mobimba! Nzokande, likambo eleki ntina, toli oyo ezali na masolo “Mituna oyo bilenge batunaka” eutaka na Biblia, Liloba ya Nzambe.

Buku oyo osimbi ebimisamaki liboso na 1994. Kasi, tobongisi mpenza mikapo mpo eyokana na makambo oyo bilenge bazali kokutana na yango lelo oyo. Mikapo koleka 30 euti na masolo “Mituna oyo bilenge batunaka” oyo ebimaki kobanda 2004 tii 2011.

Buku *Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi*, Volimi 1 ekopesa yo batoli oyo ebongi mpo okóma mokóló oyo akoki mpenza. Tozali na elikya ete soki osaleli batoli yango, okozala na kati ya bamilio ya bato, bilenge mpe mikóló, oyo basalelaka makoki na bango ya kososola mpo na “kokesenisa ná mabe ná malamu.”—Baibre 5:14.

Babimisi

buku oyo ezali na ...

baversε oyo ebendi likebi
na makanisi ya ntina ya
mokapo mokomoko

TOLI

makanisi oyo ekosalisa
yo olonga

OYEBAKI YANGO ...

makambo oyo ekotinda
yo okanisa

makambo oyo nakosala

✉ bisika oyo ozali kokana kosalela
makambo oyo otángi

OKANISI NINI?

- mituna oyo ekosalisa yo
okanisa malamumalamu
makambo oyo otángi

ezali mpe na ...

makambo oyo nakosalela

eteni mokomoko
ya buku oyo esuki na
lokasa moko esika
okoki kokoma
makambo oyo
okosalela

BANDAKISA YA KOLANDA
toponi mwa ndambo ya
bato ya ndakisa malamu
oyo Biblia elobelí, oyo
okoki komekola

makambo oyo ezali na kati

1

BOYOKANI NÁ BATO YA LIBOTA

- 1** Ndenge nini nakoki kosolola ná baboti na ngai? **7**
- 2** Mpo na nini toswanaka ntango nyonso? **14**
- 3** Ndenge nini nakoki kokóma na liberte mingi? **21**
- 4** Mpo na nini papa ná mama bakabwani? **28**
- 5** Nakoki kosala nini soki papa to mama abali lisusu? **34**
- 6** Ndenge nini nakoki koyokana ná bandeko na ngai? **40**
- 7** Nakoki kolongwa na ndako? **49**

2

NDENGE OSENGELI KOZALA

- 8** Ndenge nini nakoki kozwa baninga ya malamu? **57**
- 9** Ndenge nini nakoki kokima komekama? **64**
- 10** Mpo na nini nasengeli kobatelaka sante na ngai? **71**
- 11** Nasengeli kolataka ndenge nini? **77**
- 12** Ndenge nini nakoki kolongola kobanga? **85**
- 13** Nasala nini mpo natika kozala mawamawa? **91**
- 14** Mpo na nini te komiboma? **98**
- 15** Eza mabe soki nalingi te báyeba makambo na ngai ya kati? **105**
- 16** Nakoki kosala nini soki moboti na ngai akufi? **111**

3

NA KELASI MPE LIBÁNDÁ YA KELASI

- 17** Mpo na nini nabangaka kopesa litatoli na kelasi? **121**
- 18** Ndenge nini nakoki kolonga mitungisi na kelasi? **128**
- 19** Nasengeli nde kokata kelasi? **134**
- 20** Ndenge nini nakoki koyokana na molakisi na ngai? **142**
- 21** Ndenge nini nakoki kosalela malamu ntango na ngai? **150**
- 22** Nakosala nini soki nazali na kati ya mimeseno mibale? **156**

4

KOSANGISA NZOTO, BIZALELI, MPE BOLINGO

- 23 Ndenge ya komonisa ete kosangisa nzoto mibali na mibali to basi na basi ezali mabe **165**
- 24 Kosangisa nzoto ekokolisa bolingo na biso? **172**
- 25 Ndenge ya kotika kosakana na binama ya kobotela **178**
- 26 Nasengeli kosangisa nzoto na moto nyonso? **183**
- 27 Mpo na nini bana mibali balingaka ngai te? **188**
- 28 Mpo na nini bana basi balingaka ngai te? **195**
- 29 Ndenge nini nakoki koyeba soki ezali bolingo ya solo? **203**
- 30 Tokoki *mpenza* mpo na libala? **212**
- 31 Ndenge nini nakoki komesana soki ngai ná fianse na ngai tokabwani? **221**
- 32 Ndenge ya komibatela mpo básangisa na ngai nzoto na makasi te **228**

5

MIMESENO OYO EBEBISAKA NZOTO

- 33 Nasengeli koyeba nini na likambo ya komela makaya? **237**
- 34 Kolangwa ezali *mpenza* mabe? **246**
- 35 Ndenge nini nakoki kolongwa na boombo ya badroge? **252**

6

NTANGO NA YO OYO ETIKALAKA MPAMBA

- 36 Nakómi moombo ya baapareyi oyo ebimi sika? **259**
- 37 Mpo na nini baboti batikaka ngai te namisepelisa? **265**

7

LOSAMBO NAYO

- 38 Ndenge nini nakoki kozwa esengo ya kosambela Nzambe? **273**
- 39 Ndenge nini nakoki kokokisa mikano na ngai? **282**

Apéndisi: Mituna oyo baboti batunaka **289**

1

BOYOKANI NÁ BATÓ YA LIBOTA

- 7 Kosolola
- 14 Koswana
- 21 Liberte to bonsomi
- 28 Koboma libala
- 34 Kobala lisusu
- 40 Bandeko na ngai
- 49 Kolongwa na ndako

Ndenge nini nakoki kosolola ná baboti na ngai?

“Nasalaki makasi mpo nayebisa baboti na ngai likambo moko oyo nazalaki na yango. Kasi nalembaki nzoto mpo bakataki ngai maloba mpe nakokaki lisusu te koloba polele!”—Rosa.

NTANGO ozalaki mwana moke, mbala mosusu ozalaki koluka toli mbala moko epai ya baboti na yo. Ozalaki koyebisa bango makambo nyonso, ezala ya mike to ya minene. Ozalaki koyebisa bango polele makanisi na yo mpe ndenge ozalaki komiyoka; ozalaki mpe kondima batoli na bango.

Kasi sikoyo, ozali mbala mosusu komona ete baboti na yo baza-li koyokela yo lisusu te. Elenge mwasi moko na nkombo Edie alobi boye: “Mokolo moko na mpokwa, ntango tozalaki kolya, nabanda-ki kolela mpe nabimisaki makambo oyo ezelaki na motema na ngai.

Baboti na ngai bazalaki *koyoka* ngai, kasi emonanaki lokola bazalaki *kokipe te*.” Esukaki ndenge nini? Alobi boye: “Nakendaki mbala moko na shambre na ngai mpe nalelaki lisusu makasi!”

Nzokande, na ntango mosusu, okoki komona malamu oyebi-sa baboti na yo makambo nyonso *te*. Elenge mobali moko na nkombo Christopher alobi boye: “Nasololaka ná baboti na ngai makambo mingi. Kasi, na ntango mosusu, nalingaka te báyeba *makambo nyonso* oyo ezali na motema na ngai.”

Ezali mabe kobomba makambo mosusu mpo na yo moko? Te, soki makambo yango ezali ya mabe te. (Masese 3:32) Nzokande, ata soki ozali komona lokola ete baboti na yo bazali kokipe yo te to ozali kobanga kosolola ná bango, yebá likambo oyo: Osengeli kosolola ná baboti na yo—mpe bango basengeli *koyoka* makambo oyo ezali kotungisa yo.

Kolemba te kosolola!

Kosolola ná baboti na yo ezali lokola kotambwisa motuka. Soki okutani na mokakatano, okolemba te; okoluka nde nzela mosusu. Tótalela bandakisa mibale.

MOKAKATANO 1 Ozali na mposa ya koloba likambo, kasi baboti na yo bazali kosala lokola balingi *koyoka te*. Elenge mwasi moko na nkombo Léa alobi boye: “Namonaka ete ezalaka petee te kosolola ná papa. Ntango mosusu bokoki kobanda mwa lisolo mpe na nsima okoyoka alobi ete ‘Pardo, ozalaki koloba na ngai?’”

MOTUNA: Léa asengeli kosala nini soki alingi mpenza kosolola ná tata na ye? Azali na makambo soki misato ya kopona.

**Soki okómi esika nzela esuki,
okoluka ndenge nini okóma
epai ozali kokende. Ndenge
moko mpe, okoki koluka
ndenge ya kosolola
ná baboti na yo!**

Kogangela papa na ye. Léa agangi:
**“Boni ko, yoká ngai naino,
eza likambo ya ntina!”**

Likanisi
1

**Kotika kosolisa papa na ye. Léa aboyi
kolobela likambo oyo azali na yango.**

Likanisi
2

**Kozela ngonga ya malamu mpo na
kolobela lisusu likambo yango. Léa
asololi ná papa na ye nsima ya mwa
ntango, to akomeli ye likambo yango
na mokanda.**

Likanisi
3

Okanisi ete Léa asengeli kosalela likanisi nini? ✎ .....

Tótalela likambo mokomoko mpe tómona soki ekoki kobimisa matomba nini.

Papa ya Léa azali kakanisa makambo mosusu, yango wana azali koyeba te likambo oyo ezali kotungisa mwana na ye. Na yango, soki Léa aponi kosalela **Likanisi 1**, papa na ye akoyeba te mpo na nini azali komilela. Mbala mosusu papa ya Léa akoyokela ye te soki asali bongo, mpe yango ekomonisa ete Léa azali na limemya te. (Baefese 6:2) Na yango, kosala bongo ekobota mbuma ya malamu te.

Atako mbala mosusu kosalela **Likanisi 2** ezali mpasi te, kasi eza-li malamu te. Mpo na nini? Mpamba te makambo oyo moto akan ebebaka soki asensi toli te. (Mase-se 15:22) Mpo na kosilisa mpenza mikakatano oyo azali na yango,

TOLI

**Soki omoni ete ezali
mpasi kofanda mpe
kosolola ná moboti
(baboti) na yo likambo
oyo ezali kotungisa yo,
okoki kosolola ná bango
ata ntango bozali
kotambola, bozali na
motuka, to ntango bokei
kosomba biloko.**

**Ezalaka ntango nyonso pëtëe te kosolola ná
baboti na yo, kasi soki ofungoleli bango motema
mpe osololi ná bango, okoyoka neti olongoli
kilo moko monene na motó.** —Delphine

Léa asengeli kosolola ná papa na ye—mpe soki papa azali na mposa ya kosalisa mwana na ye, asengeli koyeba makambo oyo azali kokutana na yango na bomoi. Kasi ekosalema bongo te soki baboyi kosolola.

Nzokande, na **Likanisi 3**, Léa atiki te ete mokakatano epe-kisa ye kosolola ná papa na ye. Kutu, aluki kolobela likambo yango na ngonga mosusu. Mpe soki Léa akomeli papa

na ye mokanda, akoki koyoka malamu koleka. Kokoma mokanda ekoki mpe kosalisa ye akoma mpenza makambo oyo alingaki koloba. Ntango papa ya Léa akotángá mokanda yango, akoyeba likambo oyo mwana na ye alingaki koyebisa ye, mpe yango eko-ki kosalisa ye ayeba malamu nini ezali kotungisa mwana. Na yango, Likanisi 3 ekosalisa Léa ná papa na ye.

OYEBAKI YANGO ...

**Ndenge kaka okoki
komona ete ezali mpasi
mpo osolola ná baboti na
yo makambo ya minene,
mbala mosusu bango mpe
bayokaka nsöni mpe
bamonaka ete bakokoka
te kosolola ná yo
makambo yango.**

Makambo nini mosusu Léa akoki kosala? Talá soki ezali na likambo moko eyeli yo na makanisi, mpe komá yango awa na nse. Na nsima komá mpe soki likambo yango ekobimisa nini.

MOKAKATANO 2 Baboti na yo balingi kosolola ná yo, kasi yo oboyi. Elenge mwasi moko na nkombo Sara alobi boye: “Nalingaka te bátuna ngai mituna ebeleebele nsima ya kolekisa moko-lo mobimba na kelasi. Nalingi naino nabosana makambo ya kelasi, kasi baboti na ngai babandi mbala moko kotuna ngai: ‘Boni lelo na kelasi? Makambo nini okutanaki na yango?’” Na ntembe

te, baboti ya Sara batunaka ye mituna wana na makanisi ya mabe te. Kasi, azali komilela ete: “Eza’ mpasi kosolola makambo ya kela si ntango na lembi mpe naza motó likolólikoló.”

MOTUNA: Sara akoki kosala nini na likambo wana? Nde- nge moko na ndakisa ya liboso, azali na makanisi soki misato.

Tótalela likambo mokomoko mpe tómona soki ekoki kobimi- sa matomba nini.

Koboya koloba. Sara alobi ete:
“Pardo, bótika ngai. Naza’ na
mposa ya koloba te sikoyo!”

Likanisi
1

Kosala makasi mpe koloba. Atako
Sara azali na mitungisi, azali kopesa
baboti na ye biyano, kasi azali kosala
yango na mitema mibale.

Likanisi
2

Kolobelala makambo ya kela si na
ngonga mosusu, kasi kokoba
kosolola likambo mosusu. Sara
asengi bálobela makambo ya kela si
na ngonga mosusu, ntango akozala na
motema mpiø. Na nsima, atuni bango
ete: “Bóloba naino. Mokolo eleki
ndenge nini?”

Likanisi
3

Okanisi ete Sara asengeli kosalela likanisi nini? .....

Sara azali komitungisa mpe alingi koloba te. Soki aponi kosa- lela **Likanisi 1**, akomitungisa mingi, kasi akoyoka mpe mabe mpo agangeli baboti na ye.—Masese 29:11.

Nzokande, baboti ya Sara bakosepela te ndenge asiliki, ata mpe soki afandi nyee. Bakoki kokanisa ete Sara azali kobombela

bango likambo moko. Bakoki ata kotinda ye na makasi aloba, mpe yango ekopesa ye nkanda makasi. Nsukansuka, likanisi yango ekosalisa te.

Likanisi 2 ezali malamu koleka oyo ya 1, mpo Sara ná baboti na ye bazali kosolola. Kasi, lokola Sara ná baboti na ye bazali kosolola kaka tiká básolola, bakozwa te eloko oyo balingi: kosolola na kimya mpe kobimisa makanisi na bango polele.

Kasi, soki Sara asaleli **Likanisi 3**, akoyoka malamu koleka, mpamba te bakosolola makambo ya kelasi nsima. Baboti na ye bakosepela ndenge azali kosala makasi mpo asolola ná bango, mpe bakozala na esengo. Na ntembe te, kosalela likanisi yango ekobimisa matomba mingi, mpamba te ezala baboti to mpe Sara, bazali kosalela etinda oyo ezali na Bafilipi 2:4, oyo elobi ete: "Lukáká mpe matomba ya basusu, kasi kaka oyo ya yo moko te."

—Biblia Today's English Version.

Kotinda baboti na yo te bázwela yo makanisi ya mabe

Kobosana te ete maloba oyo ozali kobimisa mpe ndenge oyo baboti na yo bazali koyokela yango ezali ndenge moko te. Na nda-

makambo oyo nakosala

Mbala ya nsima oyo nakoyoka ete naza na mposa te ya kosolola ná baboti na ngai, nako . . .

Soki papa to mama alingi kaka naloba likambo oyo naza na mposa ya koloba te, nakoloba

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

“Nalobaka makambo oyo eutaka na motema mpe nalobaka solo.”

—Yobo 33:3, Biblia *The Holy Bible in the Language of Today*, ya William Beck.

• • • • • • •

kisa, baboti na yo bakoki kotuna yo mpo na nini ozali na esengo te. Olobi ete: ‘Naza na mposa ya kolobelá yango te.’ Kasi baboti na yo bayoki olobi: “Naza na konfianse mingi te na bino mpo nayebisa bino likambo oyo ez’otungisa ngai. Nakoyebisa yango baninga na ngai, kasi bino te.” Meká kosala devuare oyo: komá biyano na yo na esika oyo ezali mpamba. Kanisá ete ozali na mokakatano moko mpe baboti na yo balingi kosa-lisa yo.

Soki olobi: “Bóbanga te. Nakosilisa yango ngai moko.”

Baboti na yo bakoki koyoka olobi boye: .....

Eyano ya malamu koleka oyo okoki kopesa ezali: .....

Makambo nini ya ntina osengeli kobosana te? Poná maloba na yo malamumalamu. Bimisá yango na mongongo oyo ezali komonisa limemya. (Bakolose 4:6) Talelá baboti na yo lokola baninga na yo, kasi te lokola banguna na yo. Mpe toyebi likambo oyo malamu: Ozalaka na mposa ya baninga mpo olonga mikakatano na yo.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Bongo soki osololaka ná baboti na yo, kasi nde ntango nyonso, boswanaka?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ezali na ntina kopona ngonga ya malamu mpo na kosolola?—Masese 25:11.**
- **Mpo na nini ebongi mpenza osolola ná baboti na yo?—Yobo 12:12.**

2

Mpo na nini toswanaka ntango nyonso?

Na lisolo oyo ezali na ebandeli ya mokapo oyo, Rachel asali makambo misato oyo ebimisaki koswana. Omoni makambo yango? Komá biyano na yo awa na nse mpe na nsima, talá soki ekokani na oyo ezali na etanda “Biyano” oyo ezali na lokasa 20.

• **Mokolo ya misato na mpokwa, Rachel, oyo azali na mbula 17, asilisi misala ya ndako mpe alingi kopema mwa moke. Afungoli televizyo mpe afandi na kiti.**

Kaka na ngonga wana, mama na ye ayei mpe akangi elongi. "Rachel! Mpo na nini oz'olekisa ntango na kotala televizyo, na esika osalisa ndeko na yo na devuare na ye? Osalaka ata moke te makambo oyo bayebisaka yo!"

Rachel azongisi na mongongo makasi: "Abandi lisusu!"

Mama na ye apusani mpe atuni: "Olobi nini?"

Rachel abendi mpema, adongoli ye mpe alobi: "Eloko te, mama."

Sikoyo mama na ye atomboki mpe alobi: "Kolobaka na ngai ndenge wana te!"

Rachel mpe azongisi boye: "Bongo yo oz'oloba na ngai ndenge nini?"

Kopema esili . . . koswana mosusu ebandi.

LIKAMBO ya ndenge wana ekómelaka mpe yo? Yo ná baboti na yo boswanaka ntango nyonso? Soki ezali bongo, zwá mwa ntango mpo na kotalela likambo yango. Makambo nini ebimisaka mingi matata? Tyá elembo ✓ na makambo oyo ezali awa na nse to komá makanisi na yo pemberi ya eteni oyo elobi "Makambo mosusu."

☒ Bizaleli	☐ Misala ya ndako	☐ Molato
☐ Ngonga ya kozonga na ndako	☐ Masano	☐ Baninga
☐ Boyokani na yo ná bana basi to ná bana mibali	☐ Makambo mosusu	

Ata soki likambo nini ebimisaka matata kati na bino, koswana esalaka ete yo ná baboti na yo bómiyoka mabe. Ya solo, ntango mosusu okoki kaka kokanga monóko mpe komonisa ete ozali kondima makambo nyonso oyo baboti na yo bazali koloba. Kasi, Nzambe azali kosenga osala bongo? Te. Biblia esengi yo 'okumisa tata na yo mpe mama na yo.' (Baefese 6:2, 3) Kasi, Biblia esengi yo mpe okolisa mpe osalela "makoki na [yo] ya kokanisa." (Masese 1:1-4;

Baroma 12:1) Soki osali bongo, na ntembe te okobanda koyeba makambo oyo olingaka mpe mbala mosusu yango eko-kesana ná oyo baboti na yo balingaka. Nzokande, na mabota oyo basalelaka toli ya Biblia, baboti ná bana bakokaka kosolola na kimya ata ntango bayokanaka *te* na makambo mosusu.—Bakolose 3:13.

Ndenge nini okoki kosolola malamu kozanga kobimisa koswana? Ezali petee koloba ete: “Wana ezali likambo ya *baboti* na ngai. *Bango* nde balingaka kolandela ngai!” Kasi, kanisá naino: Okoki mpenza kobongola bato mosusu, ezala mpe baboti na yo? Mpo na koloba solo, kaka *yo moko* nde okoki komibongola. Mpe likambo ya malamu ezali ete soki osali oyo okoki mpo nkanda ekita, baboti na yo bakokitisia motema mpe bakoyoka yo ntango okolina kosolola ná bango.

Sikoyo tótalela nini okoki kosala mpo otika momeseno ya koswana. Soki osaleli makanisi oyo elandi, mbala mosusu baboti na yo bakokamwa, ata mpe *yo moko*, mpo oyebi malamu ndenge ya kosolola.

● **Kanisá liboso ya koyanola.** Kobimisa te likambo nyonso oyo eyeli yo na makanisi ntango batumoli yo. Na ndakisá, soki mama atuni yo ete: “Mpo na nini osukolaki basaani te? Osalaka *ata moke te* makambo oyo bayebisaka yo!” Okoki mbala mosusu koyanola na nkanda boye: “Mpo na nini oz’olandela ngai boye?” Kasi, salelá makoki na yo ya kokaneisa. Luká koyeba soki *makanisi* ya mama na yo ezali mpenza nini. Mbala mingi, esengeli te kozwa maloba lokola “ntango nyonso” mpe “soki moke te” lokola likambo ya solo. Kasi, emonisi ete ezali na makambo mosusu oyo etindi ye aloba bongo. Ekoki kozala nini?

OYEBAKI YANGO ...

Kosala makasi mpo na kosilisa matata to kopekisa yango ebima ekosala ete ozala na kimya. Kutu, Biblia elobi ete “moto ya motema boboto asalelaka molimo na ye moko makambo oyo epesaka mbano.”
—Masese 11:17.

“Moto ya bosembo akanisaka liboso ya kopesa eyano.” —Batoli [Masese] 15:28,

Bible na lingala ya lelo oyo.

Ekoki kozala ete mama na yo azali na esengo te mpo misala ya ndako elekeli ye. Ekoki kozala ete azali na mposa ete osalisa ye. Soki ezali bongo, koloba ete “Mpo na nini oz’olandela ngai boye?” ekobota mbuma malamu te—kutu ekobimisa nde koswana! Na yango, mpo na nini te kokitisa mama na yo motema? Na ndakisa, okoki koloba: “Mama, namoni neti osiliki. Naz’osukola basaani’ango kaka sikoyo.” Kasi, kebá: Koloba yango na ndenge ya kotyola *te*. Soki oyanoli na boboto, mama na yo akokitisa motema mpe akoyebisa yo likambo mpenza oyo ezali kosepelisa ye *te*.*

Komá awa na nse likambo moko oyo soki papa to mama *na yo* alobi, ekopesa yo nkanda, soki omipekisi *te*.

Sikoyo kanisá eyano moko ya boboto oyo okoki kopesa, oyo ekomonisa ete oyebi nini etindi ye aloba bongo.

● **Lobá na limemya.** Makambo oyo Michelle akutanaki na yango esalisaki ye akeba na *lolenge* oyo alobaka na mama na ye. Alobi boye: “Ezala ata mpo na likambo nini, mama azalaki kosepela te na lolenge oyo nazalaki komatisa mongongo.” Soki ozalaka mpe na mokakatano wana, yekolá koloba malembe mpe na mongo-
ngo ya nse mpe kodongolaka te to kosalaka te bajeste oyo ekomonisa ete ozali kosepela te.

TOLI

**Ntango baboti na yo
bazali kosolola ná yo,
katá miziki, tyá buku to
zulunalo oyo ozali
kotángá pembeni mpe
landá bango na likebi.**

---

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 21 ya Volimi 2.

**Na ntango mosusu, mama asengaka ngai bolimbisi
mpe ayambaka ngai; yango ezalaka malamu
mpenza. Na nsima, tobosanaka likambo oyo
esalemaki. Ngai mpe namekaka kosala bongo.
Kotya lolendo pembeni mpe kosenga bolimbisi na
motema mobimba, esalisaka mpenza, atako
ezalaka petee te.** —Lauren

(Masese 30:17) Soki omoni ete nkanda elingi emema yo, salá libondeli ya mokuse na nse ya motema. (Nehemia 2:4) Ntina ya libondeli yango ezali te mpo na kosenga Nzambe apekisa baboti na yo bápesa yo nkanda, kasi nde asalisa yo mpo otya te petrole na móto.—Yakobo 1:26.

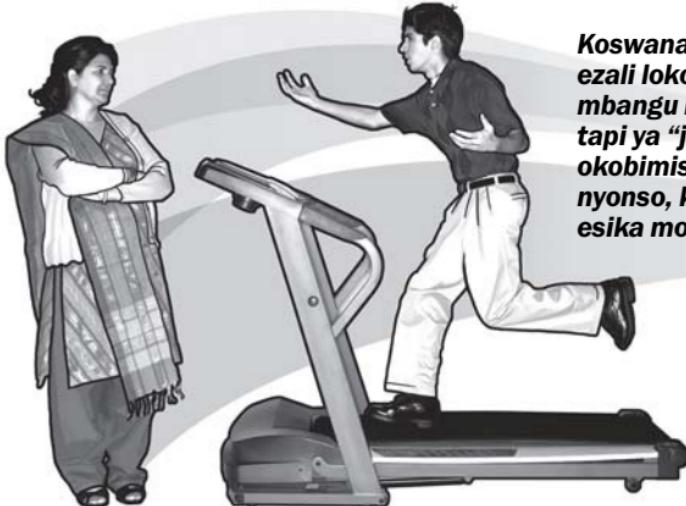
Komá awa na nse, maloba oyo ozalaka na mposa ya kobimisa mpe bajeste mosusu oyo olingaka kosala, kasi oyo osengeli kosala te.

Maloba oyo obimisaka:

Bajeste oyo osalaka (elongi na yo mpe biteni mosusu ya nzoto):

● **Yokáká.** Biblia elobi boye: “Moto oyo alobaka mingi, azangaka komema ngambo té.” (Batoli [Masese] 10:19, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Yango wana, salá nyonso mpo otikelaka papa to mama na yo ntango ya koloba mpe yokáká bango na likebi. Kokataka bango maloba te mpo omilongisa. Yoká kaka. Na nsima, soki basilisi koloba, okozala na likoki ya kotuna bango mituna to komonisa bango makanisi na yo. Kasi, soki ozali kaka kotingama mpo na komonisa makanisi na yo *na ntango wana*, okoki kobebisa makanisi na yo.

*Koswana na moboti
ezali lokola oz'opota
mbangu likoló ya
tapi ya "jogging";
okobimisa mpema
nyonso, kasi okokende
esika moko te*

mbo. Ata soki ezali na makambo mingi oyo olingi koloba,
mbala mosusu wana ekoki kozala "ntango ya kofanda nyee."
—Mosakoli 3:7.

● **Sengáká bolimbisi.** Mbala mingi, ezalaka malamu ko-
senga bolimbisi mpo na likambo nyonso osalaki, oyo ebimi-
saki matata. (Baroma 14:19) Okoki mpe kosenga bolimbisi
ndenge matata ebimi. Soki omoni ete ezali mpasi kokutana

►►► **makambo oyo nakosala**

Na mokapo oyo, nakosalela mingi toli oyo:

*Namityeli mokano ya kosalela toli yango
kobanda na (komá datí)* .....

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

bilyano 1. Kosalela maloba ya koyola (“Abandi lisusu”), ezalaki nde lokola kozwaka petrole na mst. 2. Na elongi na ye (ezalaki kozongola), Racheli azalaki nde koztumola mama na ye. 3. Kopesa eyano kozzana limemya (“Bongó yo zo’oloza na ngai ndengé nini?”) ebepisaki nde makambo.

na moto yango mpo bósolola, meká kokoma makanisi na yo na mokanda. Na nsima, kende lisusu mosika, elingi koloba tiká ezaleli oyo ebimisaki matata. (Matai 5:41) Na ndakisa, soki koswana ebimaki mpo na likambo etali misala ya ndako, mpo na nini te kosala mosala yango kozanga ete bátinda yo? Ata soki osepelaka na mosala yango te, ekozala malamu te osala yango, na esika baboti na yo básilikela yo mpo osali mosala yango te? (Matai 21:28-31) Kanisá matomba oyo okozwa soki osali nyonso oyo okoki mpo na kokitisa matata kati na yo ná baboti na yo.

Mabota ya malamu ezalaka na matata, kasi eyebaka ndenge ya kosisila yango na kimya. Soki osaleli batoli oyo ezali na mokapo oyo, okomona ete okoki kosolola ná baboti na yo ata makambo oyo ekoki kobimisa matata—kozanga ete bóswana!

NA MOKAPO OYO ELANDI *Omonaka ete esengeli
baboti na yo bápesa yo liberte mingi?
Soki ezali bongo, okoki kosala nini?*

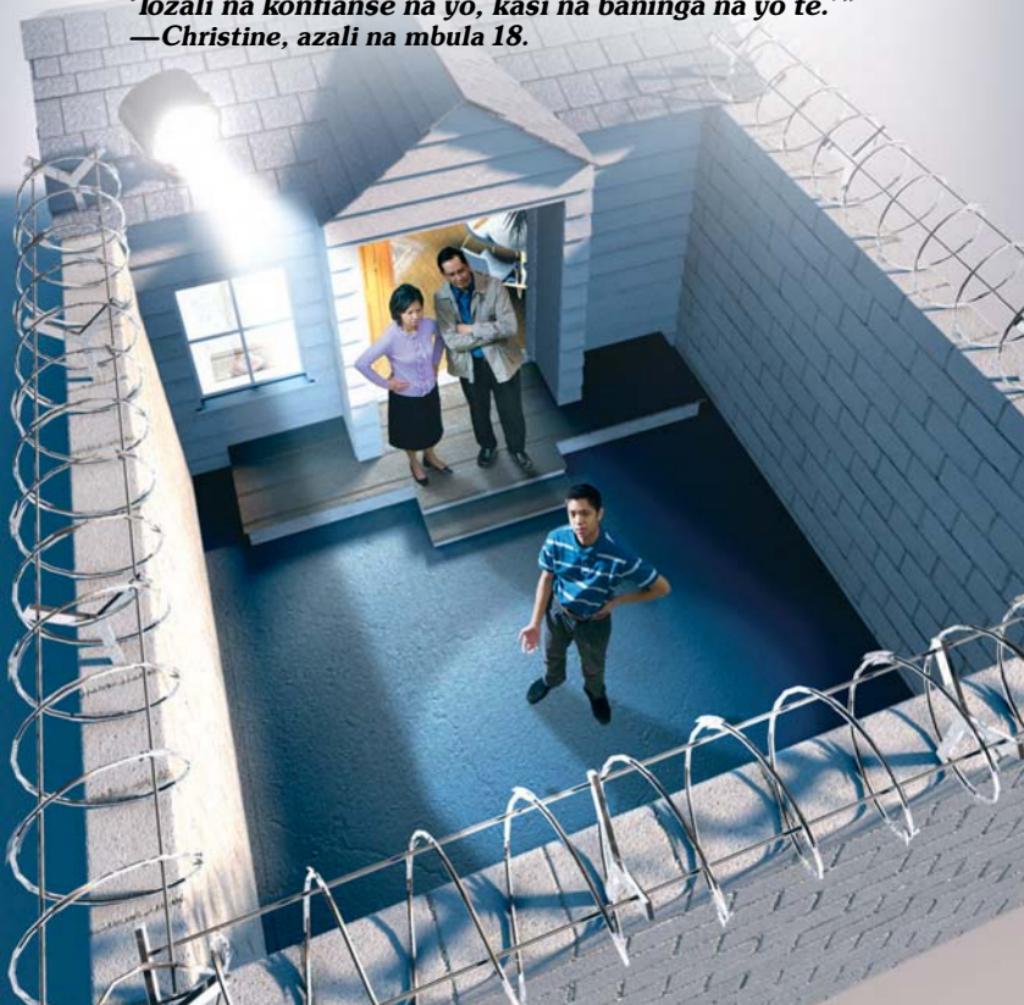
OKANISI NINI?

- **Mpo na nini bilenge mosusu bamonaka ete koswana ekosala ete bábima bayuma te?**
- **Mpo na nini Yehova Nzambe amonaka ete moto oyo aswanaka azali zoba?—Masese 20:3.**
- **Matomba nini okozwa soki ozali kokitisa matata kati na yo ná baboti na yo?**

Ndenge nini nakoki kokóma na liberte mingi?

***“Nalingaka baboti na ngai bátika ngai nabimaka ata
moke.” —Sara, azali na mbula 18.***

***“Natunaka ntango nyonso baboti na ngai mpo na nini
bazalaka na konfianse na ngai te soki nalingi kobima ná
baninga na ngai. Mbala mingi, bayebisaka ngai boye:
‘Tozali na konfianse na yo, kasi na baninga na yo te.’”***
—Christine, azali na mbula 18.

YO MPE ozalaka na mposa ya kokóma na liberte mingi lokola Sara ná Christine? Mpo na kozwa yango, esengeli baboti na yo bázala na konfianse na yo. Kasi konfianse ezali lokola mbongo. Kozwa yango ezali mpasi, kobungisa yango ezali petee, mpe ata soki bapesi yo yango ebele, okotonda yango *kaka te*. Marlène, elenge mwasi moko ya mbula 16, alobi boye: “Mpo na esika nyonso oyo nalingi kokende, baboti na ngai batunaka ngai mituna ebele mpo na koyeba soki naz’okende wapi, nakozala ná bani, nakosala nini kuna, mpe nakozonga ntango nini. Nayebi ete baza’ baboti na ngai, kasi ntango batunaka bongo, epesaka ngai nkanda!”

Okoki kosala nini mpo baboti na yo bápesa yo konfianse mingi mpe liberte mingi? Liboso tóyanola na motuna wana, tótala naino mpo na nini likambo ya ketyela konfianse ebimisaka mata tati kati na baboti mingi mpe bana na bango.

Mikakatano na ntango ozali kokola

Biblia eyebisi biso ete “mobali akotika tata na ye ná mama na ye.” (Ebandeli 2:24) Ya solo, tokoki mpe koloba bongo mpo na mwasi. Ezala ozali mwasi *to* mobali, eleko ya bolenge, ezali eleko oyo ezali kobungisa yo mpo okóma mokóló, ntango oyo okotika ndako ya baboti mpe mbala mosusu okokóma na libota na yo moko.*

Kasi, koleka na bolenge mpo na kokóma mokóló ezali te lokola kokota na porte moko ntango okómi na mbula moko boye. Ezali nde lokola baeskalye oyo ozali komata mokemo-ke ntango ozali naino elenge. Ezali solo ete yo okoki kokanisa ete okómi mokóló, kasi baboti na yo bamoni bongo te. Maria amonaka ete bapesaka ye konfianse te na likambo etali kopona bani-nga; alobi boye: “Nakómi sikoyo na mbula 20, kasi likambo yango

OYEBAKI YANGO ...

Soki baboti na yo batiki yo osalaka makambo nyonso oyo olingi, yango emonisi te ete balingaka yo, kasi nde bakipaka yo te.

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 7 ya buku oyo.

**Kolekisa eleko ya bolenge tii kokóma mokóló
oyo bakoki kotyela motema, ezali lokola
komata eskalye mokomoko tii na likoló**

ez'osila kaka te! Baboti na ngai bakanisaka ete nakokoka te kokima makambo ya mabe. Namekaki koyebisa bango ete *nasí* nákimá makambo mosusu ya mabe, kasi baz'ondima kaka te!"

Ndenge Maria amonisi yango, likambo ya kotyela konfianse ekoki kobimisa matata mingi kati na bana mpe baboti na bango. Ezali mpe bongo na libota na bino? Soki ezali bongo, ndenge nini okoki kosala mpo baboti na yo bápesa yo konfianse mingi? Mpe soki bazali lisusu kotyela yo motema te mpo osalaki makambo ya mabe, okoki kosala nini mpo obongisa?

Mimonisá moto ya kotyela motema

Ntoma Paulo akomelaki bakristo ya sieklé ya liboso ete: "Bókoba kotala soki bozali ndenge nini." (2 Bakorinti 13:5) Ya solo, azalaki koloba libosoliboso te na bilenge. Kasi, bilenge mpe bakoki kosalela likanisi yango. Baboti na yo bakopesa lisusu liberte mingi soki ozali ntango nyonso komimonisa moto ya kotyela motema.

TOLI

**Na esika okokanisa
mibeko oyo batyeli yo
sikoyo na liberte oyo yaya
na yo akoki kozala na
yangó, osengeli nde
kokokanisa mibeko oyo
bazalaki kotyela yo
ntango ozalaki naino
mwana moke na liberte
oyo ozali na yangó
sikoyo.**

**Ntango nazali kosolola ná baboti na ngai,
nayebisaka bango mikakatano na ngai. Yango wana
ezalaka mpasi te bápesa ngai konfianse.**

—Dianna

Yango esengi te ozala moto ya kokoka, mpo biso nyonso tosala-ka mabunga. (Mosakoli 7:20) Kasi, mbala mingi, bizaleli na yo etindaka baboti na yo báboya kopesa yo konfianse?

Na ndakisa, Paulo akomaki boye: “Tolingu kozala sembo na makambo nyonso.” (Baebre 13:18) Omituna boye: ‘Namoniska ete nazali sembo soki esengi nayebisa baboti na ngai esika na-z’okende mpe makambo oyo naz’osala?’ Talá maloba ya bilenge mosusu oyo bamonaki ete basengeli kosala mwa bambongwana na likambo yango. Nsima ya kotánga maloba na bango, pesá bi-yano na mituna oyo ezali na nse.

Lori: “Nazalaki kotindela mwana mobali moko oyo nazalaki kolinga mingi bamesaje na ordinatere to na telefone na kobombana. Baboti na ngai bamonaki yango mpe bayebisaki ngai natika. Nalakaki bango ete nakotika, kasi nasalaki yango te. Eko-baki bongo mbula mobimba. Nazalaki kotindela mwana mobali yango bamesaje na ordinatere to na telefone, baboti na ngai bayaki koyeba yango lisusu, nasengaki bolimbisi mpe nalakaki ete nakotika, kasi nazalaki kozongela kaka. Lokola nazalaki kotika te, baboti na ngai bakokaki lisusu ngai konfianse te!”

Mpo na yo, mpo na nini baboti ya Lori baboyaki kopesa ye konfianse? ↗ .....

Soki ozalaki papa to mama ya Lori, olingaki kosala nini, mpe mpo na nini? .....

Ndenge nini Lori akokaki komonisa ete abongi ketyelama motema ntango kaka baboti na ye bayebisaki ye likambo yango? .....

**'Bonsomi [liberte] na bino epesa
bino nzela té ya kosalaka mabe
na kobombama.'**—1 Pieire [Petro] 2:16,

Bible na lingala ya lelo oyo.

• • • • •

Beverly: "Baboti na ngai bazalaki kopesa ngai konfianse te na likambo etali bana mibali, kasi sikoyo nandimeli bango. Nazalaki seresere ná bana mibali mibale oyo bazalaki mikóló na ngai ya mbula mibale. Nazalaki kolekisa ngonga mingi ná bango na telefone, mpe ntango tozalaki kokutana ná baninga mosusu, nazalaki kosolola kaka ná bango, ná bato mosusu te. Baboti na ngai babotlaki ngai telefone mpo na sanza moko, mpe bazalaki kotika te ete nakende bisika oyo bana mibali yango bakokaki ko-zala."

Soki ozalaki papa to mama ya Beverly, olingaki kosala nini, mpe mpo na nini? .....

.....
Okanisi ete mibeko oyo baboti ya Beverly batyelaki ye ezala-ki makasi mingi? Soki ee, mpo na nini? .....

.....
Beverly akokaki kosala nini mpo baboti na ye bátyela ye lisu-su motema? .....

Ndenge ya kozongela konfianse ya baboti

Bongo tokoloba nini soki, lokola bilenge oyo touti kolobela, yo mpe osalaki likambo oyo etindaki baboti na yo bátyela yo lisu-su motema te? Ata soki ezali bongo, okoki kobongisa makambo. Kasi ndenge nini?

Mbalà mosusu baboti na yo bakopesa yo konfianse mpe liberte mingi soki ozali komonisa bizaleli ya malamu. Annette ayaki koyeba likambo yango. Alobi boye: "Ntango ozali elenge, ozali

koyeba malamu te ete ketyela moto konfianse ezali na ntina. Sikoyo namoni ete nakoli, mpe ete nasengeli kosala nyonso mpo baboti na ngai bákoba kozala na konfianse na ngai." Liteya nini tozwi? Na esika omilelaka ete baboti na yo bazali lisusu na konfianse na yo te, salá makasi omonisa bizaleli oyo ekotinda bango bátyela yo motema. Mbala mosusu okokóma na liberte mingi.

Na ndakisa, bakoki kopesa yo konfianse na makambo oyo ezali awa na nse? Tyá elembó ✓ na kare, na likambo nyonso oyo osengeli kobongisa.

☐ Kozongaka ndako na ngonga oyo batyeli ngai	☐ Kokokisa bilaka oyo nasali
☐ Kotosaka ngonga	☐ Kosalelaka mbongo malamu
☐ Kosilisa misala ya ndako	☐ Kolamuka na ngonga malamu
☐ Kobatela shambre na ngai peto	☐ Kolobaka solo
☐ Kolekisa ndelo te na kosalela telefone toordinatere	☐ Kondima mabe na ngai mpe kosenga bolimbisi
☐ Makambo mosusu	

Mpo na nini te komityela mokano ya komonisa ete obongi ketyelama motema na makambo oyo otye elembó? Landá toli

»»» **makambo oyo nakosala**

Nakosala ete bápesa ngai konfianse mingi na makambo oyo:

 .....

Soki baboti na ngai bazali lisusu ketyela ngai motema te, nako ...

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

.....

oyo ya Biblia: ‘Bólolgola bomoto ya kala oyo eyokani na etamboli na bino ya liboso.’ (Baefese 4:22) “Tiká *EE* na bino ezala *EE*.” (Yakobo 5:12) “Bólóbaka solo mokomoko na bino na mozalani na ye.” (Baefese 4:25) “Bótosaka baboti na bino na makambo nyonso.” (Bakolose 3:20) Na nsima, bato bakomona polele ete ozali kokende liboso, ata mpe baboti na yo.—1 Timote 4:15.

Kasi, okosala nini soki omoni ete nsima ya kosala milende, baboti na yo bazali kaka te kopesa yo liberte? Mpo na nini te kosolola ná bango likambo yango? Na esika omilelaka ete basengeli kopesa yo konfianse mingi, tuná bango na limemya nyonso nini osengeli kosala mpo bákóma kotyela yo motema. Monisá polele mikano oyo ozali na yango na likambo wana.

Kokanisa te ete baboti na yo bakobongola makanisi mbala moko. Na ntembe te, balingi naino koyeba malamu soki okokisa makambo oyo olaki. Na ntango wana, monisá ete ebongi bátyela yo motema. Na nsima, baboti na yo bakoki mballa mosusu kopesa yo konfianse mpe liberte mingi. Yango nde esalemaki mpo na Beverly, oyo tolobelaki liboso. Alobi boye: “Kozwa konfianse ya moto ezali mpasi koleka kobungisa yango. Sikoyo bakómi kopesa ngai konfianse, mpe ez’osala nga bien!”

NA MOKAPO OYO ELANDI *Baboti na yo babomá libala? Ndene nini okoki kozala na bokatikati ntango ozali komona ete makambo na yo nyonso ezali kotambola malamu te?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini baboti na yo bakoki kobanga kopesa yo liberte mingi ata ntango ozali kosala makasi mpo bátyela yo motema?**
- **Mpo na nini tokoki koloba ete soki osololaka malamu ná baboti na yo, bakobanga te kopesa yo liberte mingi?**

4

Mpo na nini papa ná mama bakabwani?

“Nazalaki na ndako ná mama mokolo oyo papa atikaki biso. Nazalaki kaka na mbula 6, mpe nayebaki te likambo nini ezalaki kosalema. Nafandaki na nse, nazalaki kotala televizyo mpe nazalaki koyoka ndenge mama na ngai azalaki kolela mpe kobondela papa mpo akende te. Papa akitaki ná valize na maboko, agumbamaki, apesaki ngai bizi mpe ayebisaki ngai boye: ‘Nakolina yo kaka.’ Na nsima, abimaki na porte. Nsimna yango, namonaki lisusu papa te mpo na ntango molai. Kobanda ntango wana, nazalaki kobanga ete mama mpe akende.”—Elaine, azali na mbula 19.

SOKI baboti na yo babomi libala, okoki komona lokola nde bomoi esuki mpe ete okotikala na mpasi bomoi na yo mobimba. Mbala mingi, yango ememaka mpenza nsóni, nkanda, mitungisi, koba-nga básundola yo, komona lokola omemi ngambo, kotungisama na makanisi mpe komona ete ozangi eloko moko ya monene —ata mpe mposa ya kozongisa mabe.

Soki baboti na yo bauti kokabwana, okoki mpe koyoka nde-nge wana, mpe yango ekoki kokamwisa te, mpo Mozalisi na biso alingaki ete bana bábokwama epai ya papa ná mama. (Baefese 6: 1-3) Sikoyo, ozali komona lisusu te moboti oyo ozalaki kolinga mingi. Daniel, oyo baboti na ye bakabwanaki ntango azalaki na mbula 7, alobi boye: “Nazalaki mpenza na mposa ya komona papa mpe ya kozala ná ye. Kasi, mama nde atikalaki kobokó-la biso.”

Ntina oyo baboti bakabwanaka

Mbala mingi, bana bakamwaka ntango baboti na bango bakabwani mpo bayebaka te matata oyo ezali kati na baboti na bango. Rachel, oyo azalaki na mbula 15 ntango baboti na ye babomaki libala, alobi boye: “Nalembaki nzoto. Nazalaki kokanisa ete bazala-ki kolingana.” Ata soki baboti baswanaka, kasi kokabwana, esa-laka mpasi makasi na motema!

Mbala mingi, baboti mingi bakabwanaka mpo moko na bango asali ekobo. Soki likambo ya ndenge wana esalemi, Nzambe ape-si nzela na mobali to mwasi oyo asali ekobo te aboma libala mpe abala moto mosusu. (Matai 19:9) Na ntango mosusu, nkanda makasi mpe “koganga mpe maloba ya kofinga” ebimisaki mobu-lu mpe etindaki moboti abanga mpo bomoi na ye mpe ya bana ekómi na likama.—Baefese 4:31.

Kasi babalani mosusu babomaka libala mpo na makambo ezangi ntina. Na esika ya koluka kositisa matata na bango, basu-su babomaka libala mpo balobaka ete bazali lisusu na “esengo te” to “bolingo esili.” Yango esepelisaka Nzambe te, mpo ye “ayini koboma libala” mpo na makambo ya ndenge wana. (Malaki 2:16) Yesu amonisaki ete babalani mosusu bakokabwana mpo molon-gani moko akómi mokristo.—Matai 10:34-36.

Ata soki baboti na yo bapesi yo eyano te to bapesi kaka biyanano ya bongobongo mpo na ntina oyo babomaki libala, yango elingi koloba te ete balingaka yo te. Lokola bazali kotungisama, mbala mosusu ekoki kozala mpasi báyebisa yo ntina oyo libala na bango ekufi. (Masese 24:10) Bakoki mpe kozala na mokakatano to koyoka nsɔni mpo na kondima mabunga na bango.

Oyo okoki kosala

Luká koyeba makambo oyo ezali kobangisa yo. Lokola kocabwana ya baboti ekoki komema mbongwana na bomoi na yo, okoki kobanda komitungisa mpo na makambo oyo ozalaki komitungisa te liboso. Atako bongo, okoki kokitisa mwa moke kobaanga na yo soki obandi naino koyeba mpo na nini ozali kobanga. Tyá elembo ✓ awa na nse, na kare, pemberi ya likambo oyo ebaṅgisaka yo mingi to komá likambo mosusu oyo ebangisaka yo pemberi ya esika oyo bakomi “Makambo mosusu.”

- Moboti oyo atikali akosundola mpe ngai.
- Libota na biso ekozala na mbongo mingi te mpo na kobikela.
- Ntango mosusu, libala na bango ekufi mpo na ngai.
- Soki nabali, libala na ngai mpe ekokufo.
- Makambo mosusu .....

Yebisá basusu mitungisi na yo. Mokonzi Salomo alobaki ete ezali na “ntango ya koloba.” (Mosakoli 3:7) Yango wana, luká ntango oyo ebongi mpo na koyebisa baboti na yo makambo oyo ezali kobangisa yo, oyo okomaki na likoló. Yebisá bango ndenje makambo yango ezali kopesa yo mawa mpe kotungisa yo. Mbala mosusu, bakoyebisa yo makambo oyo ezali koleka mpe yango ekokitisa yo motema. Soki baboti na yo balingi te to bakoki te kosalisa yo na ntango wana, okoki kosolola ná moninga moko ya mokóló. Yo moko kende kokutana na moto yango. Kozwa moto oyo akoyoka yo ekoki kokitisa yo mpenza motema.—Mase-

se 17:17.

Koleka nyonso, Tata na yo ya likoló akoki koyoka yo ntango nyonso, mpo Ye azali “Moyoki ya

OYEBAKI YANGO ...

Ezali te mpo libala ya
baboti na yo ebebaki nde
oyo ya yo mpe ekobeba.

“Ezali na ntango . . . ya kobikisa.”

—Mosakoli 3:1, 3.

libondeli.” (Nzembo 65:2) Fungolá motema na yo epai na ye mpo ye “atyelaka [yo] likebi.”—1 Petro 5:7.

Oyo osengeli kosala te

Kobomba nkanda na motema te. Daniel, oyo tolobelaki liboso, alobi boye: “Baboti na ngai bazalaki kaka kokipe bamposa na bango moko. Bazalaki kokaneisa biso mpenza te mpe bazalaki koyeba te ndenge makambo oyo basalaki ekokaki kopesa biso mpasi.” Makambo oyo Daniel alobi ekoki kozala solo. Kasi, okope-sa eyano nini na mituna oyo elandi? Komá biyano na yo na mondelo oyo batye na nse.

Likama nini ekoki kokómela Daniel soki atiki te ezaleli ya kobomba nkanda na motema? (*Tágá Masese 29:22.*)

Atako ekozala mpasi kosala yango, mpo na nini ekozala malamu Daniel alimbisa baboti na ye mpo na mpasi oyo bamonisi ye? (*Tágá Baefese 4:31, 32.*)

.....

Ndenge nini toli oyo ezali na Baroma 3:23 ekoki kosalisa Daniel atalela baboti na ye na ndenge oyo ebongi?

.....

Kosalaka te makambo oyo ekoyokisa yo mpasi. Denny alobi boye: “Nazalaki na esengo te mpe natungisamaki ntango baboti na ngai babomaki libala. Nabandaki kokutana na mikakatano na kelasi mpe nazwaki te na mbula moko. Na nsima . . . nakómaki kosékisa bana kelasi mpe nakómaki kobunda mingi.”

TOLI

**Soki baboti na yo
babomaki libala, ekoki
kozala ete moko na
bango to mpe bango
nyonso mibale basalaki
mabunga. Luká koyeba
mabunga yango mpo
ozongela yango te
ntango okobala.**

—Masese 27:12.

Ntango mama atikaki biso, natungisamaki mingi mpe nakómaki kolela mikolo nyonso. Kasi, nazalaki kobondela mingi, kolekisa ntango mingi mpo na kosalisa basusu mpe kozala ná baninga oyo bakomeli. Namonaka ete na ndenge wana nde Yehova asalisaki ngai nalonga. —Natalie

Okanisi ete Denny azalaki koluka nini ndenge azalaki koseki-sa bana kelasi? .....

Mpo na nini akómaki kobunda mingi?

Soki okómi na makanisi ya kosala makambo ya mabe mpo oyokisa baboti na yo mpasi, ndenge nini toli oyo ezali na Bagalatia 6:7 ekoki kosalisa yo otalela makambo na ndenge ebongi?

makambo oyo nakosala

Nakoki koyebisa makambo oyo ezali kobangisa ngai epai ya (komá nkombo ya moto moko oyo akomeli oyo okosepela koyebisa ye yango)

Soki nakómi na makanisi ya kosala makambo ya mabe mpo nayokisa baboti na ngai motema mpasi, nakosala boye:

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Lokola esengaka ntango mingi mpo loboko oyo ebukanaki ezonga malamu, ndenge moko mpe, ekosenga ntango mpo mpasi oyo oyokaki ntango baboti na yo bakabwanaki esila

Elikya oyo osengeli kozala na yango

Soki obukani, esengaka bapcsó to basanza mpo ozonga malamu. Ndenge moko mpe, esengaka ntango mingi mpo bilembo oyo mpasi ya motema esalaki esila. Bato mosusu ya mayele bamonaka ete mpasi oyo eutaka na koboma libala esilaka nsima ya mbula misato. Yango ekoki komonana lokola ntango molai, kasi yebá ete makambo mingi esengeli naino kosalema liboso ete bomoi na yo ezonga ndenge ezalaki.

Osengeli kobongisa lisusu makambo oyo bomesanaki kosala na ndako, liboso baboti báboma libala. Ntango esengeli mpe koleka mpo baboti na yo bábosana makambo oyo ekómelaki bango. Kaka nsima nde bakoki mpenza kosalisa yo. Nzokande, ntango bomoi na yo ekobanda kozonga ndenge ezalaki liboso, okobanda mpe koyoka malamu.

NA MOKAPO OYO ELANDI Ozali komitungisa mpo papa to mama na yo abali lisusu? Ndenge nini okoki kolonga likambo yango?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini baboti na yo bakoki koboya koyebisa yo ntina oyo babomi libala?**
- **Mpo na nini ezali na ntina koyeba ete soki baboti na yo babomi libala, ezali nde bango bato bakabwani, kasi yo te?**

Nakoki kosala nini soki papa to mama abali lisusu?

PAPA to mama na yo azali na ese-
ngo *mingi* mokolo oyo abali lisusu.
Kasi, yo ozali na nkanda makasi!
Mpo na nini? Na ntango wana, eli-
kyá oyo ozalaki na yango ete tata
ná mama na yo bakozongana ekei
mai. Na ngámbo mosusu, libala
yango ekoki kosala mpasi mingi soki esalemi kaka mwa moke
nsima ya liwa ya moboti na yo.

Oyokaki ndenge nini ntango papa to mama na yo abalaki li-
susu? Tyá ✓ na kare, pembeni ya likambo oyo etaleli yo.

Nayokaki . . .   Esengo Mwa kobanga Lokola bateki ngai
 Zuwa mpo na mwasi to mobali oyo papa to mama abali
 Lokola naza lisusu sembo te, mpo nakómí kolingga
 mobali to mwasi wana oyo papa to mama abali

Lokola moboti na yo azali lisusu te, kolingga moboti mosusu,
nde esalaki ete omiyoka lokola ozali lisusu sembo te. Ezala bongo
to te, makambo oyo ezali likoló ekoki mbala mosusu kotinda
yo omonisa mpasi oyo ozali koyoka na motema na ndenge ya
mabe.

Na ndakisa, okoki ntango nyonso kotungisa mwasi to moba-
li wana oyo papa to mama na yo abali. Okoki ata koluka kobimi-
selá bango matata, mpo bákabwana. Kasi, Biblia elobi ete: "Moto

nyonso oyo amemeli ndako na ye moko mpasi akozwa mope-pe,” elingi koloba akozwa eloko moko te. (Masese 11:29) Oseengeli te kokwea na motambo yango. Ezali na makambo oyo osengeli kosala mpo olonga makambo oyo ezali kotungisa yo. Tótalela mwa bandakisa.

Mokakatano 1: Kondima bokonzi ya mobali to mwasi wana oyo papa to mama abali

Kondima bokonzi ya moboti mosusu ezali petee te. Ntango basengi yo osala likambo moko, okoki koloba na nkanda nyonso ete: ‘Oza’ n’o mpe papa (mama) na ngai tel! Soki olobi bongo, okoyoka mwa esengo mpo olobi ndenge ozalaki koyoka na motema, kasi ezaleli ya bongo ekomonisa ete okoli naino te.

Nzokande, soki ondimi bokonzi ya moboti mosusu, okomo-nisa ete olandi toli oyo ya Biblia: ‘Bókanisaka lokola mikóló.’ (1 Ba-Korentien [Bakorinti] 14:20, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Lokola moboti wana azali kokokisa mikumba oyo moboti na yo mpenza azalaki kokokisa, osengeli komemya ye.—Masese 1:8; Baefese 6:1-4.

Mbala mingi, soki moboti wana apesi yo disiplini, ezali mpo alingi ozala malamu. (Masese 13:24) Iyonne, oyo azali na mbula 18, alobi boye: “Mobali ya mama na ngai apesaka biso disiplini, mpe yango nde batata nyonso basengeli kosala. Namonaka ete soki nakangeli ye nkanda ntango apesi ngai toli, ekozala loko-la nde naz’ondima te ke azali kokokisa bamposa na biso ya elimo mpe ya mosuni na boumeli ya bambula mingi. Mpe yango eko-monisa ete nazangi botöndi.”

Nzokande, okoki kozala na bantina mpenza ya komilela. Soki ezali bongo, monisá ete okómi ‘mokóló’ mpe landá toli oyo ya Bakolose 3:13: “Bókoba kokanga motema moto na moto na maka-mbo ya mosusu mpe kolimbisana na motema moko soki moko na bino azali na likambo ná mosusu.”

Komá awa na nse bizaleli mibale to koleka oyo papa to mama wana azali na yango.

Ndenge nini kokanisa bizaleli malamu oyo azali na yango ekosalisa yo omemya ye lisusu mingi koleka?

Mokakatano 2: Ndimá kofanda ná basusu kozanga mindɔndɔ

Aaron, oyo azali na mbula 24, alobi boye: "Papa abalaki lisusu mbala mibale. Ezalaki mpasi mpo nalinga mwasi mokomoko oyo abalaki. Liboso, nazalaki komona bango kaka lokola bapaya, kasi bayebisaki ngai ete esengeli nalinga bango. Likambo yango elekelaki ngai."

Yo mpe okoki kokutana na mikakatano minene. Na ndakisa, mbala mosusu ozalaki mwana ya liboso to obotamaki kaka yo moko, kasi sikoyo ezali lisusu bongo te. Soki ozali mwana mobali, mbala mosusu ozalaki kokanisa ete yo nde okotikala tata ya ndako; kasi sikoyo ekómi nde mobali ya mama na yo. To okoki mpe kokanisa lokola Ivonne, oyo alobi ete: "Papa azalaki ata moke te ketylala mama likebi, yango wana nazalaki koka-ngama makasi ná mama. Kasi ntango mama abalaki lisusu, mobali na ye azalaki ketylala ye likebi mingi. Bazalaki kolekisa ntango elongo mpe kosolola, mpe nazalaki koyoka lokola nde azwi esika na ngai. Kasi, nsukansuka, namesanaki na likambo yango."

Na ndakisa ya Ivonne, ndenge nini okoki komesana na makambo ya ndenge wana? Biblia elobi boye: "Bato nyonso báyeba ezaleli na bino ya makambo makasimakasi te." (Bafilipi 4:5)

Liloba ya Greki oyo ebongolami na 'kozala makambo makasimakasi te' elimboli "kondima makani-si ya basusu" mpe emonisi ezaleli ya moto oyo atingamaka te na matomba na ye. Ndenge nini okoki kosalela toli yango? (1) Tiká kokanisakanisa makambo ya kala. (Mosakoli 7:10) (2) Yebá kofanda

OYEBAKI YANGO . . .

**Mbala mosusu bana oyo
moboti to baboti na yo
wana ya sika baboti,
bazali mpe na
mokakatano mpo na
komesana na bomoi
wana ya sika.**

“Nsuka mpenza ya likambo eleki ebandeli na yango. Moto ya motema molai aleki moto oyo azali na elimo ya lolendo.”—Mosakoli 7:8.

• • • • •

malamu ná moboti, mpe bandeko na yo wana ya sika. (1 Timote 6:18) (3) Kotalela bango te lokola bapaya.

Kati na makambo oyo ezali likoló, wapi oyo osengeli kosala makasi mpo obongisa? .....

Mokakatano 3: Kondima ete básalela yo makambo na bosembo te

Tara alobi boye: “Mobali ya mama azalaki kolinga mingi bana na ye koleka ngai ná yaya na ngai ya mwasi. Azalaki koso-mbela bango eloko nyonso ya kolya oyo balingi mpe filme nyonso oyo balingi kotala. Azalaki kosala nyonso mpo asepelisa bango.” Ezali mpasi kokanga motema na makambo ya ndenge wana. Nini ekoki kosalisa yo? Luká koyeba mpo na nini mbala mosusu moboti na yo ya sika alingaka yo mingi te koleka mwana oyo aboti. Ntango mosusu ezali te kaka mpo azali mwana na ye ya makila, kasi ezali mpo bafandá bambula mingi elongo. Tó-kende tózonga, yo mpe olingaka mingi papa to mama oyo aboti yo koleka mobali to mwasi na ye.

Nzokande, tóyeba ete kosalela moto makambo ndenge moko na basusu mpe kosalela ye makambo na bosembo ekeseni mpenza. Moto na moto azali na bizaleli mpe bamposa oyo ekeseni na moto mosusu. Na yango, na esika oluka kaka koyeba soki moboti wana ya sika azali kosalela yo makambo ndenge moko ná basusu,

TOLI

Kofanda ná mwana mwasi to mwana mobali oyo mama to papa na yo aboti ná mobali to mwasi mosusu, ekoki kolamwisa yo bamposa ya kosangisa nzoto. Na yango, kolona te makanisi oyo ekoki kolamwisa mposa ya kosangisa nzoto, mpe kebá ete bilamba mpe bizaleli na yo elamwisa te mposa ya kosangisa nzoto epai ya moto mosusu.

“Libala ya mibale ya mama ekufaki. Kasi tii lelo nafandaka malamu ná bana oyo abotá ná mobali na ye. Kondima bango lokola bandeko na ngai ezali likambo monene oyo nandimaki te ete ekoki kosalema na bomoi na ngai.” — Tara

luká koyeba soki azali kosala makasi mpo akokisa bamposa na yo.

Bamposa na yo nini moboti yango akokisaka?

Bamposa nini omoni ete ezali kokokisama te?

Soki omoni ete bamposa na yo mosusu ezali kokokisama te, mpo na nini te kosolola likambo yango na komikitisa nyonso ná moboti yango?

»»» **makambo oyo nakosala**

Nakozala lisusu na limemya mingi mpo na papa to mama ya sika soki nazali kokanisa makambo ya malamu oyo asalaka mpo na libota mobimba (komá makambo mibale):

Soki bana oyo papa to mama aboti ná mwasi to mobali mosusu baz'okipe ngai te, nakoki kosalela toli oyo ezali na Baroma 12:21 boye:

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna tata to mama oyo abotá ngai, to moboti na ngai ya sika boye:

**Kosangisa mabota mibale ezali
lokola kosangisa mai ná sima;
ezwaka ntango mingi mpe
milende, kasi nsukansuka
ekómaka makasi mpe eumelaka**

Motema molai efutaka!

Mbala mingi, esengaka bambula
ebele mpo moboti to baboti ya sika ná
bana oyo baboti báfanda malamu ná bana oyo ba-
kuti mpe báfanda na bomoko. Kaka na ntango wana nde mi-
meseno mpe bizaleli ndenge na ndenge ya bango nyonso
ekosangana mpe boyokani ekokota. Yango wana, zalá mote-
ma molai! Kokanisa te ete bolingo ekokota kaka mbala moko
boye na libota na bino to ete boyokani ekoya kaka yango moko
boye.

Ntango mama na ye abalaki lisusu, Thomas ayokaki mabe
mpenza. Mama na bango abotaki bango bana minei, mpe moba-
li oyo abalaki mama na bango azalaki na bana misato. Thomas
akomaki boye: “Tozalaki kobunda mingi, koswana mingi mpe ko-
silikisana.” Nini esalisaki bango? Thomas alobi boye: “Kosalela
batoli ya Biblia nde ebongisaki makambo.”

NA MOKAPO OYO ELANDI *Okosala nini soki
bango nyonso bazali bandeko na yo mpenza
ya makila, kasi babetisaka yo motó?*

OKANISI NINI?

- Nini ekoki kobangisa moboti na yo ya sika to bana na
ye mpo na kokota na libota na bino?
- Mpo na nini ezali na ntina ozala na makanisi ete
boyokani na yo ná libota wana ya sika ekobonga?

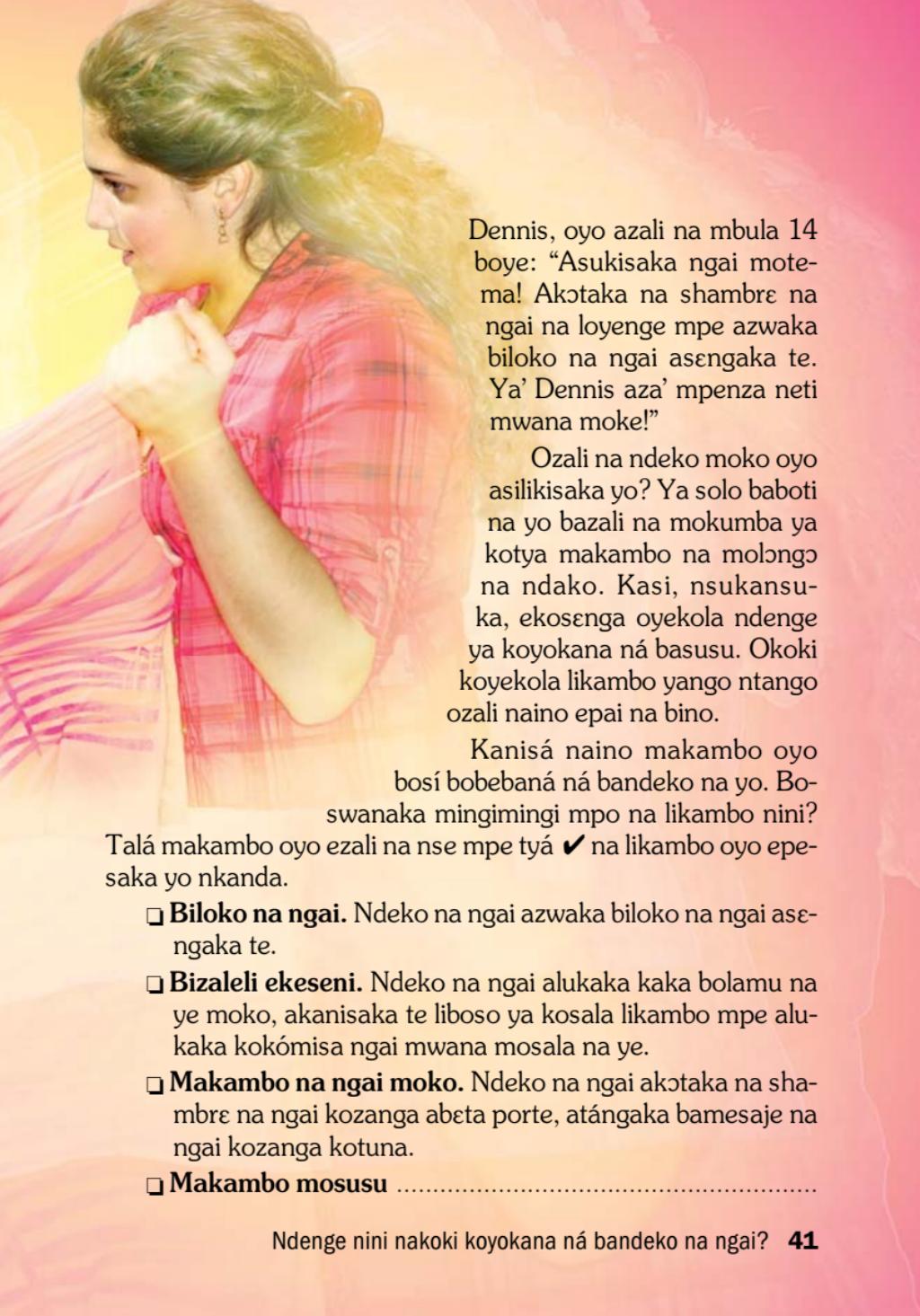
Ndenge nini nakoki koyokana ná bandeko na ngai?

Boyokani na yo ná bandeko na yo ezalaka ndenge nini?

-   Toza baninga ya motema
- Tolimbisanaka
- Toswanaka ntango nyonso

BANDEKO mosusu balinganaka makasi. Na ndakisa, Felicia oyo azali na mbula 19, alobi boye: "Leki na ngai ya mwasi Irena, oyo azali na mbula 16, azali moninga na ngai ya motema." Mpe Carly, oyo azali na mbula 17, alobi mpo na yaya na ye Eric boye: "Toyokanaka malamu mpenza. Naino toswaná te."

Nzokande, basusu bazali lokola Lauren ná leki na ye Marla. Lauren alobi boye: "Toswanaka mpo na makambo nyonso, ezala ata ya mikemike." To mpe okoki komiyoka lokola Alice, oyo azali na mbula 12, oyo alobaki mpo na yaya na ye

Dennis, oyo azali na mbula 14 boye: "Asukisaka ngai mote-ma! Akotaka na shambre na ngai na loyenge mpe azwaka biloko na ngai asengaka te. Ya' Dennis aza' mpenza neti mwana moke!"

Ozali na ndeko moko oyo asilikisaka yo? Ya solo baboti na yo bazali na mokumba ya kotya makambo na molongo na ndako. Kasi, nsukansuka, ekosenga oyekola ndenge ya koyokana ná basusu. Okoki koyekola likambo yango ntango ozali naino epai na bino.

Kanisá naino makambo oyo bosí bobebaná ná bandeko na yo. Boswanaka mingimbingi mpo na likambo nini?

Talá makambo oyo ezali na nse mpe tyá ✓ na likambo oyo epe-saka yo nkanda.

- ❑ **Biloko na ngai.** Ndeko na ngai azwaka biloko na ngai asengaka te.
- ❑ **Bizaleli ekeseni.** Ndeko na ngai alukaka kaka bolamu na ye moko, akanisaka te liboso ya kosala likambo mpe alukaka kokómisa ngai mwana mosala na ye.
- ❑ **Makambo na ngai moko.** Ndeko na ngai akotaka na shambre na ngai kozanga abeta porte, atángaka bamesaje na ngai kozanga kotuna.
- ❑ **Makambo mosusu** .....

luká koyeba nini mpenza ebimisi matata

Olingi koyeba malamu nini mpenza ebimisaka matata kati na bandeko? Soki ezali bongo, tángá ndakisa oyo Yesu apesaki ya mwana oyo alongwaki na ndako mpe abebisaki biloko na ye nyonso. (Luka 15:11-32) Tyá mpenza likebi na likambo oyo yaya ya mwana mobali yango asalaki ntango leki na ye azongaki na ndako. Na nsima, pesá biyano na mituna oyo elandi.

Likambo nini esalaki ete yaya ya mwana mobali wana asilika?

Okanisi ete nini mpenza ebimisaki likambo yango?

Ndenge nini tata na bango alukaki kosilisa likambo yango?

Yaya asengelaki kosala nini mpo na kosilisa likambo yango?

Sikoyo, kanisá lisusu mbala ya nsuka oyo oswanaki ná ndeko na yo. Na nsima, komá biyano na yo na mituna oyo ezali na nse.

Likambo nini esalaki ete bóswana?

Okanisi ete nini mpenza ebimisaki likambo yango?

Makambo nini bokoki kosala mpo na kosilisa likambo yango mpe mpo matata mosusu ebima te?

Soki ndeko na yo apesaka yo nkanda ntango nyonso—alukaka kaka kokomande yo ntango nyonso to alukaka koyeba makambo na yo nyonso—ekoki kozala mpasi ozanga kobomba nkanda na motema. Kasi, Biblia elobi boye: “Kofinafina zolo ebimisaka makila, mpe kokangakanga nkanda nde ebimisaka koswana.” (Masese 30:33) Soki obombi nkanda na motema, nsukansuka okobimisa makambo nyonso na nkanda makasi, kaka ndenge kofinafina zolo ekobimisa makila. Na ntango wana matata ekoya nde makasi. (Masese 26:21) Okoki kosala nini mpo mwa matata ebimisa te koswana moko monene? Likambo ya liboso ezali koluka koyeba nini *mpenza ebimisaka* matata.

Nini *mpenza ebimisaka* matata?

Matata oyo ebimaka na kati ya bandeko ezali lokola buto oyo ebimi na elongi. Okoki komona elongi ya moto etondi na babuto kasi ezali nde na maladi moko ya nzoto na ye oyo ebimisaka babuto yango. Ndenge moko mpe, soki bandeko bazali koswana makasi, ezali na likambo moko oyo ebimisi yango.

Okoki koluka kofinafina buto mpo esila. Okolongola kaka mwa buto kasi okotikala na *cicatrice* to mpe mikrōbe yango eko-ki kopanzana. Lolenge malamu ya kosala ezali ya koboma mikrōbe yango mpo babuto mosusu ebima te. Ezali mpe bongo ntango yo na bandeko na yo bōbebani. Luká koyeba nini ebimisi matata yango, mpe kozanga kolekisa ntango na mabe oyo likambo yango ebimisi, okosilisa likambo oyo ebimiseli bino matata. Okosalela mpe toli ya Mokonzi Salomo, oyo akomaki ete: “Mayele ya kososola oyo moto azali na yango ekitisaka *mpenza* nkanda na ye.”—Masese 19:11.

***Kowelana na kati ya bandeko
ezali lokola buto oyo ebimi moto
na elongi; mpo na kosilisa yango,
esengeli koluka koyeba nini
ebimisi yango***

Na ndakisa, Alice, oyo tolobelaki na ebandeli, alobaki mpo na ndeko na ye Dennis ete: "Akötaka na shambre na ngai na lo-yenge mpe azwaka biloko na ngai asengaka te." Yango nde matata oyo ebimi. Kasi, okanisi ete nini mpenza ebimisi matata wana? Ekoki kozala likambo etali botosi. Alice akokaki kosilisa likambo yango soki ayebisaki Dennis ete akötaka *lisusu te* na shambre na ye to asalelaka biloko na ye lisusu te. Kasi, kosa-la bongo ekosilisa kaka matata oyo ebimi, mpe ekomema na matata mosusu. Nzokande, soki Alice akokaki kosolola mpe-nza ná ndeko na ye mpo amona ete esengeli te apanzapanzaka biloko na ye soki azali te, to soki alingi asalela yango, asengaka naino liboso, na ntembe te boyokani na bango ekokóma ma-lamu.

Yebá kosilisa matata to kokima yango

Ya solo, koyeba likambo mpenza oyo ebimisaka matata kati na yo ná ndeko na yo ekoki te. Okoki kosala nini mpo na kosilisa matata mpe kosala ete bóbendana lisusu te mbala ya nsima? Meká kosala makambo motoba oyo elandi.

1. Bóyokana makambo oyo bokosala ná oyo bokosala te.

Zongelá lisusu likambo oyo oponaki, oyo ebimisaka matata kati

na yo ná ndeko na yo. Talá soki bokoki koyokana na makambo oyo ekosalisa bino mpo bósilisa likambo oyo ebimisaka matata. Na ndakisa, soki biloko na yo nde ebimisaka matata, likambo ya liboso oyo bokoki koyokana ekoki kozala: "Sengáká liboso ya ko-zwa eloko ya moninga." Likambo ya mibale ekoki kozala: "Yoká soki ndeko na yo alobi: 'Kosalela yango te.'" Ntango bozali koyokana na makambo wana, bóbo-sana te etinda oyo ya Yesu: "Ma-

OYEBAKI YANGO ...

**Soki olongwe na ndako,
okokutana na bato oyo
bakosilikisa yo—bato oyo
osalaka na bango mpe
bato mosusu ya makambo
makasi, oyo bazangá
mawa mpe bakipaka
kaka makambo na bango
moko. Ezali na ndako na
bino nde okoyeba ndenge
ya kosilisa matata ya
ndenge wana na kimya
nyonso.**

“Bato nyonso báyeba ezaleli na bino ya makambo makasimakasi te.” —Bafilepi 4:5.

kambo nyonso oyo bolingaka bato básalela bino, bino mpe bósalela bango kaka bongo.” (Matai 7:12) Na ndenge wana, yo ná ndeko na yo bokoki koyokana na makambo oyo bokolanda. Na nsima, bósolola ná baboti na bino mpo na koyeba soki bango mpe bandimi makambo yango.—Baefese 6:1.

2. Yo moko bandá kosalela makambo yango. Ntoma Pau-lo akomaki ete: “Kasi yo moto oteyaka moto mosusu, omiteyaka yo moko te? Yo, moto osakolaka ete: ‘Koyiba te,’ oyibaka?” (Baroma 2:21) Ndenge nini okoki kosalela toli oyo? Na ndaki-sa, soki olingi ete ndeko na yo akötaka na makambo na yo te, yo mpe osengeli kobetaka porte liboso ya kokota na shambre na ye to kosenga ye nzela liboso ya kotanga mikanda to bamesaje na ye na telefone to na internet.

3. Kosilikaka noki te. Mpo na nini toli oyo ezali malamu? Mpamba te Biblia elobi boye: “Bazoba nde basilikaka nokinoki, mpe babombaka nkanda.” (Mosakoli 7:9, Biblia *Contemporary English Version*) Soki osilikaka mpambampamba, okomona mpasi na bomoi. Ya solo, bandeko na yo bakosala to bakolo-ba makambo oyo ekopesa yo mpasi. Kasi, omituna boye: “Na-salaki mpe bango likambo ya ndenge wana liboso?” (Matai 7: 1-5) Jenny alobi boye: “Ntango nazalaki na mbula 13, nazalaki kokanisa ete naleki bato nyonso mpe ete makanisi na ngai nde eleki ntina mpe *esengeli* bato bá-landa yango. Sikoyo, leki na ngai ya mwasi akómi mpe bongo. Yango wana, nasalaka makasi nasi-likia te mpo na makambo mosusu oyo alobaka.”

4. Limbisá mpe bosaná. Esengeli kosololaka makambo ya

TOLI

Soki ozali na ndeko ya mobali to ya mwasi oyo boyokanaka ná ye malamu te, talelá makambo na ndenge ya malamu—ndeko yango azali kosalisa yo mpo okolisa bizaleli ya malamu oyo ekosalisa yo bomoi na yo mobimba!

**Soki nazalaka na bandeko te, nalingaki te
koyeba makambo mosusu oyo nayebi. Epai ya
baoyo bazali na bandeko, nalingi koloba boye:
'Bómonaka bango te lokola eloko mpamba!'**

—Marilyn

minene mpe koluka kosilisa yango. Kasi, osengeli nde kolandelaka ndeko na yo mpo na mabunga nyonso oyo asalaka? Yehova Nzambe asepelaka soki 'olimbisi likambo oyo ebuki mibeko.' (Masese 19:11) Alison, oyo azali na mbula 19, alobi boye: "Ngai ná ndeko na ngai Rachel, tosilisaka ntango nyonso matata na biso. Biso mibale, tosenganaka bolimbisi mbala moko mpe na nsima tolobelaka likambo mpenza oyo ebimisaki matata. Na ntango mosusu, nazelaka tii lobi mpo na kosilisa matata. Mbala mingi, na mokolo oyo elandi na ntongo, ezalaka lisusu mpasi te mpo nalimbisa mpe nabosana likambo yango, mpe nazalaka kutu lisusu na mposa ya kolobela yango te."

5. Sengá baboti na bino básalisa bino. Soki yo ná ndeko na yo bokoki te kosilisa matata na bino, mbala mosusu, baboti na bino bakoki kosalisa bino mpo bázongisa kimya.

►►► makambo oyo nakosala

*Mwa makambo oyo ngai ná ndeko (bandeko)
na ngai tokosala*

Mpo nasilikela ndeko (bandeko) na ngai mingi te, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

(Baroma 14:19) Kasi, soki bozongisi kimya kozanga kobenga baboti na bino, bokomonisa ete bokómí mikóló.

6. Sepeláká na bizaleli malamu ya bandeko na yo. Bandeko na yo bazali mpe na bizaleli oyo osepelaka na yango. Komá likambo moko oyo osepelaka na yango epai ya ndeko na yo momokomo.

Nkombo

.....
.....
.....
.....

Oyo nasepelaka na yango

.....
.....
.....
.....

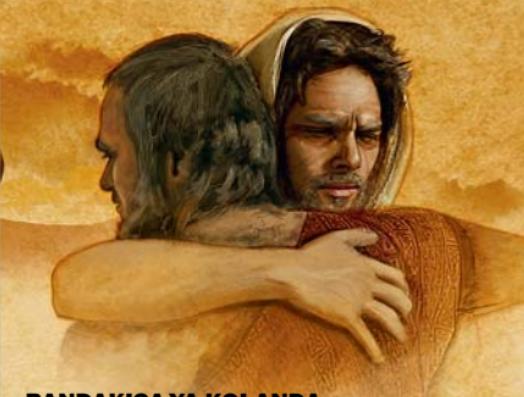
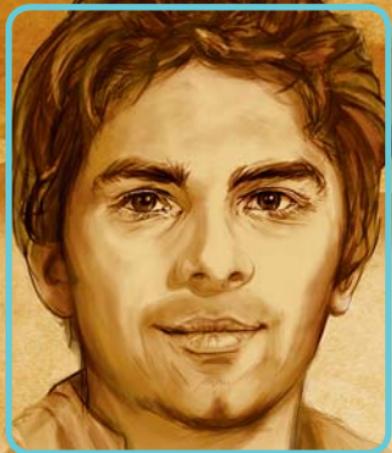
Na esika ya komitungisa mpo na mabunga ya bandeko na yo, mpo na nini te koluka ntango ya koyebisa bango eloko oyo osepelaka na yango epai na bango?—Nzembo 130:3; Masese 15:23.

Biblia emonisi ete ndeko na yo akoki kozala te ntango nyonso moninga na yo ya motema. (Masese 18:24) Kasi, bondeko na bino ekoki kotikala makasi soki ‘moto na moto azali kokoba kokanga motema’ na makambo ya mosusu. (Bakolose 3:13) Soki ozali kosala bongo, bandeko na yo bakobanda mpenza kosilikisa yo te. Yo mpe okobanda kotungisa *bango* mpenza te!

NA MOKAPO OYO ELANDI Ndenge nini okoyeba soki okoki mpenza mpo na kolongwa na ndako?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ezali na ntina koyeba kokesenisa likambo oyo esalemi ná eloko oyo ebimisi yango?**
- **Mpo na yo, kozala na bandeko ezali na matomba nini?**

BANDAKISA YA KOLANDA
Yakobo

Yakobo ná ndeko na ye Esau, bazalaki kosolola te bambula mingi. Kutu, Esau azalaki koyina Yakobo. Atako Yakobo asalaki mabe te, azalaki moto ya liboso oyo alukaki kosilisa matata. Andimaki kozanga makambo mosusu mpo na koluka kimya. Mposa na ye ezalaki te ya koluka soki nani na kati na bango **azali na elonga na kowelana na bango**, kasi ete ndeko na ye alinga ye. Yakobo abukaki te mibeko oyo amityelaki, mpe ali-ngaki kaka te ete ndeko na ye asenga ye bolimbisi liboso ete **bázongisa kimya**.—Ebandeli 25:27-34; 27:30-41; 32:3-22; 33:1-9.

Ndenge nini osalaka mpo na kosilisa matata ná bato ya libota na yo? Ntango mosusu, okoki komona ete oza' mpenza na elonga mpe ete ndeko na yo to moboti na yo aza' mpenza na foti. Soki makambo ezali bongo, ozelaka tii moto oyo bobendani na ye **aluka yo** mpo bázongisa kimya? To okoki nde kosala lokola Yakobo? Soki likambo oyo okosala ebuki te mibeko ya Biblia, okondima **kotika makambo mosusu** mpo ozongisa kimya? (1 Petro 3:8, 9) Yakobo atikaki te ete lolendo ekabola libota na ye. **Amikitisaki** mpe azongisaki boyokani ná ndeko na ye. Okosala bongo ná bato ya libota na yo?

Nakoki kolongwa na ndako?

“Ntango mosusu namonaka neti bato bakanisaka mabe mpo na ngai mpamba te naza’ na mbula 19 kasi naz’ofanda naino epai ya baboti; namonaka lokola nakokóma mokóló te soki naino nalongwe na ndako te.”—Katie.

“Nakokokisa mbula 20 kala te, kasi nasepelaka te ndenge naza’ ata na likambo moko te ya koloba mpo na ndenge oyo nasengeli kotambwisa bomoi na ngai. Nakanisaka kolongwa na ndako.”—Fiona.

LIBOSO mpenza okoka mpo na kolongwa na ndako, mbala mosusu obandaki kokóma na mposa ya kosala makambo na ndenge na yo. Kozala na mposa wana ezali mabe te. Kutu, ndenge tolobelaki yango na Mokapo 3, mokano ya libosoliboso ya Nzambe ezelaki ete bilenge bákola mpe nsukansuka bátika baboti na bango mpe bákóma na libota na bango moko. (Ebandeli 2:23, 24; Marko 10:7, 8) Kasi, ndenge nini okoki koyeba ete okoki mpenza mpo na kolongwa

na ndako? Talá mituna misato ya ntina oyo osengeli koyanola. Ya liboso ezali . . .

Mpo na nini nalingi kolongwa na ndako?

Talá liste oyo ezali awa na nse. Tyá na molóngó bantina oyo oli-ngi kolongwa na ndako.

- ☞ ..... Nalingi nakima makambo ya ndako
..... Nalingi nasala makambo nyonso oyo naza' na mposa ya kosala
..... Nalingi baninga na ngai bándima ngai
..... Moninga moko aséngi ngai nakende kofanda ná ye
..... Nalingi nakende kosala lokola volontere esika mosusu
..... Nalingi nayebe ngai moko ndenge bomoi ezalaka
..... Nalingi lisusu te ete baboti na ngai bákipaka ngai
..... Makambo mosusu .....

Bantina oyo touti kotánga likoló ezali mpenza mabe te. Motuna yango oyo: Nini ezali kotinda yo olongwa na ndako? Na ndakisa, soki olingi kolongwa kaka mpo na kokima mibeko ya ndako, na ntembe te okosutuka mpenza!

Makambo oyo Danielle, oyo alongwaki na ndako mpo na mwa ntango, ntango azalaki na mbula 20, akutanaki na yango, eteyaki ye mingi. Alobi boye: "Biso nyonso tozalaka na makambo mosusu oyo epeakisaka biso tósala oyo tolingi kosala. Ntango ozali yo moko, programe na yo ya mosala to mpe kozanga mbongo, ekopekisa yo osala makambo mosusu oyo okoki kosala." Carmen, oyo akendaki na mboka-mopaya mpo na sanza motoba, alobi boye: "Nasepelaki na mobembo oyo nasalaki, kasi mbala mingi, nazalaki komona ete nazali na ntango mingi te! Esengelaki nasala misala nyonso ya ndako: kotya bopeto na shambre, kobongisa biloko oyo ebébi, kokata matiti, kosukola bilamba, kopangusa veranda, mpe bongo na bongo."

Kotika te basusu bátinda yo ozwa ekateli ya mbangumbangu. (Masese 29:20) Ata soki ozali na bantina mpenza ya kolongwa na ndako, yango esuki kaka wana te. Osengeli kozala na mayele oyo ekosalisa yo na bomoi. Yango eme-mi biso na motuna ya mibale . . .

OYEBAKI YANGO ...

Ntina oyo olingi kolongwa na ndako ekoki komonisa soki okozala na esengo tote na nsima.

Namibongisi mpenza?

Kolongwa na ndako mpo na kokende kofanda yo moko ezali lokola kotambolatambola na zamba

“Mobali akotika tata na ye ná mama na ye.”

—Matai 19:5.

moko boye. Okoki nde kokende na zamba yango soki oyebi te kosala mwa ndako, kopolisa móto, kolamba, to kotánga karte? Te! Kasi, bilenge mingi balongwaka na ndako na bango kozanga ete báyeba ata mwa moke ndenge ya kobatela ndako.

Mokonzi Salomo alobaki ete “moto ya ekengé atyaka likebi na matambe na ye.” (Masese 14:15) Mpo na kosalisa yo oyeba soki omibongisi mpenza mpo na kolongwa na ndako mpe kokende kfanda yo moko, talá mitó ya makambo oyo elandi. Tyá elembo ✓ pemberi ya likambo mokomoko oyo oyebi malamu, mpe tyá elembo ✗ pemberi ya oyo osengeli koyekola.

□ **Koyeba kosalela mbongo:** Serena, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Naino nasombá ata eloko moko te na mbongo na ngai moko. Nabangaka kolongwa ndako mpe nabanda kosala bakalkile mpo na ndenge ya kosalela mbongo.” Ndenge nini okoki koyeba kosalela mbongo?

Liloba ya Nzambe, Biblia elobi ete: “Moto ya bwanya akoyoka mpe akozwa lisusu mateya mingi.” (Masese 1:5) Na yango, okoki kotuna baboti na yo soki esengaka mbongo boni pccs na pccs mpo na kofutela ndako to kozongisa mbongo oyo ozwaki na banki, kosomba biloko ya kolya, kosomba mpe kobongisa motuka to kofuta *transport* mosusu. Na nsima, sengá baboti na yo básalisa yo oyeba ndenge ya kosalela malamu mbongo na yo mpe kofuta bafaktire.*

□ **Koyeba misala ya ndako:**
Brian, oyo azali na mbula 17, alobi ete

---

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 19 ya Volimi 2.

***Kolongwa na ndako ezali lokola
kotambolatambola na zamba
moko boye; liboso okende,
osengeli koyekola mayele oyo
ekosalisa yo obika***

Eza' n'ango mabe te okóma na mposa ya kosala makambo na ndenge na yo. Kasi soki olingi kolongwa mpo na kokima kaka mibeko ya ndako, nyonso wana emonisi ete okoki naino te mpo na kolongwa na ndako. —Aron

eloko oyo ebangisaka ye mingi soki alongwe na ndako, ezali ete akobanda kosukola bilamba ye moko. Ndenge nini oyebi soki okokoka kokokisa bamposa na yo moko? Aron, oyo azali na mbula 20, apesi likanisi oyo: "Na bounmeli ya poso moko, salá neti ozali kofanda na ndako na yo moko. Lyáká kaka biloko oyo olambi yo moko, oyo osombi na mbongo oyo ozwi na motoki na yo. Latáká bilamba oyo osukoli mpe ongomi (*repasser*). Salá misala nyonso ya kobongisa ndako yo moko. Mpe meká kokende esika oyo olingi kokende yo moko, kozanga ete moto amema yo na motuka to afutela yo tike." Soki olandi toli oyo, ekosalisa yo na makambo mibale: (1) ekopesa yo mayele mingi mpe (2) ekosalisa yo ozala lisusu na botondi mingi mpo na mosala oyo baboti na yo basalaka.

□ **Koyeba kofanda malamu ná basusu:** Ofandaka malamu ná baboti mpe bandeko na yo? Soki te, okoki kondima ete bomoi ekozala petee soki okei ná moninga na yo. Kasi, kanisá naino likambo

oyo Eve, oyo azali na mbula 18, alobi: "Banninga na ngai mibale bakenndaki kofanda na apartema moko. Kasi, liboso bákóma kofanda kuna, bazalaki baninga ya malamu, kasi bazalaki kokoka kofanda elongo te. Moko azalaki kolinga bopeto, mosusu azalaki salite. Moko azalaki komipesa na makambo ya losambo, mosusu azalaki kaka bongobongo. Ezalaki kaka kosimba te!"

Esengeli kosala nini na likambo ya ndenge wana? Erin, oyo azali na mbula 18, alobi boye: "Ntango ozali naino epai na bino, okoki koyeko-

 TOLI

Mpo na mwa ntango, pesá baboti na yo mbongo nyonso oyo esengaka mpo na koleisa yo, kofutela yo ndako, mpe mpo na makambo mosusu. Soki okoki te to olingi te kobimisa mbongo na yo ntango ozali naino na ndako, yango emonisi ete omibongisi naino malamu te mpo na kokende kofanda yo moko.

la makambo mingi mpo na ndenge ya kofanda ná basusu. Ozali koyekola ndenge ya kosilisa matata mpe koluka kosala kimya. Na-monni ete baoyo balongwaka na ndako mpo na koboya kobendana ná baboti na bango, bakimaka matata, kasi bayekolaka te ndenge ya kosilisa yango.”

□ **Programe ya koyekola Biblia mpe makambo ya losambo:** Bato mosusu balongwaka na ndako mpo balingaka te kolanda lingomba ya baboti na bango. Basusu bakobaka na programe ya koyekola Biblia mpe ya losambo, kasi eumelaka te bákómaka na bizaleli mabe. Ndenge nini okoki koboya ete ‘kondima na yo ebeba lokola masuwa oyo epanzani’?*—1 Timote 1:19.

Yehova Nzambe alingi ete biso nyonso tómindimisa biso moko makambo oyo toyekolaka. (Baroma 12:1, 2) Omityela programe ya malamu ya boyekoli ya Biblia mpe ya losambo mpe landáká yango. Okoki kokoma yango na kalandriye mpe kotala soki okoki kolanda-ka yango na boumeli ya sanza moko, kozanga ete baboti na yo báti-ndaka yo osala yango.

Mpo na kosukisa, motuna ya misato oyo osengeli kotalela ezali . . .

Mokano na ngai ezali nini?

Olingi kolongwa na ndako mpo okima makambo? To mpo na kolongwa na bokonzi ya baboti na yo? Soki ee, makanisi na yo eza-li nde na makambo oyo ozali kotika, kasi te epai ozali kokende. Ko-sala bongo ezali lokola ozali kokumba motuka kasi miso na yo ezali

---

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 34 mpe 35 ya Volimi 2.

makambo oyo nakosala

*Mokano oyo nakolinga nakokisa soki nalongwe
na ndako ezali*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

na talatala ya motuka; lokola makanisi na yo nyonso ezali na makambo oyo otiki na nsima, yango wana ozali komona te makambo oyo ezali liboso. Liteya ezali nini? Kotya makanisi na yo mobimba te kaka na *kolongwa* na ndako; kasi nde na mokano ya ntina oyo omityeli.

Bilenge mosusu ya Batatoli ya Yehova [Témoins de Jéhovah] bakendaki kosakola na bateritware mosusu na mboka na bango, to mpe ata na mboka-mopaya. Basusu bakendaka kopesa maboko mpo na kotonga bisika ya losambo to mpo na kosala na biro ya filiale ya Batatoli ya Yehova [Témoins de Jéhovah]. Nzokande, basusu bamonaka ete basengeli naino kofanda bango moko mpo na mwa ntango liboso ya kobala.*

Ezala ozali na mokano nini, kanisáká yango malamumalamu. Liloba ya Nzambe, Biblia elobi boye: “Myango ya moto ya etingya ememaka mpenza na litomba, kasi moto nyonso oyo asalaka makambo mbangumbangu akokelela mpenza kokelela.” (Masese 21:5) Yokáká toli ya baboti na yo. (Masese 23:22) Bondeláká mpo na likambo yango. Mpe ntango ozali kozwa ekateli mpo na likambo yango, talelá batoli ya Biblia oyo touti kolobelna lisolo oyo.

Motuna mpenza oyo osengeli komituna ezali te, ‘Nakoki mpenza mpo na kolongwa na ndako?’ kasi nde, ‘Nakoki mpenza kota-mbwisa ndako na ngai moko?’ Soki eyano na motuna yango ezali ee, yango emonisi ete okoki mpenza mpo na kolongwa na ndako ya baboti na yo.

* Na mikili mosusu, mimeseno ya mboka esengaka ete mwana, mingimingi mwana mwasi alongwa na ndako ntango akobala. Biblia epesi toli moko ya polelé te na likambo yango.

OKANISI NINI?

- **Ata soki bozali na mikakatano na libota na bino, matombwa nini okozwa soki otikali epai na bino mpo na mwa ntango?**
- **Ntango ozali naino na ndako, makambo nini okoki kosala, oyo ekosalisa libota na bino mpe ekosalisa yo omibongisa mpo na kotambwisa ndako na yo moko?**

1

BOYOKANI NÁ BATÓ YA LIBOTA

makambo oyo nakosalela

Lobelá matata oyo outi kozwana ná
moto moko ya libota na yo.

Na lisalisi ya batoli oyo otángi na eteni oyo,
komá ndenge oyo okoki kosilisa matata yango.

---

2 NDENGE OSENGELI KOZALA

- 57** Banninga
- 64** Komekama
- 71** Likambo etali sante
- 77** Bilamba
- 85** Kolongola kobanga
- 91** Kozala mawamawa
- 98** Komiboma
- 105** Makambo na ngai ya kati
- 111** Kolela

8

Ndenge nini nakoki kozwa baninga ya malamu?

"Soki nasiliki, nazalaka na mposa ya moto oyo nakoki koyebisa ye ndenge nazali koyoka. Soki nazali na mawa, nazalaka na mposa ya moto oyo akoki kokitisa ngai motema. Soki nazali na esengo, nazalaka na mposa ya kokabola yango ná moto mosusu. Mpo na ngai, kozala na baninga ezali na ntina mingi." —Brittany.

NTANGO ozalaki mwana moke, ozalaki na mposa ya kosakana ná bana mosusu. Bazalaki wana mpo omiyoka te ete ozali yo moko. Kasi, sikoyo ozali na mposa ya baninga mpenza. Moninga azali moto oyo olekisaka kaka te

ntango ná ye, kasi oyo okoki *koyebisa makambo oyo oli-naka*.

Longola yango, Biblia elobi ete “moninga ya solosolo ali-ngaka ntango nyonso, mpe azali ndeko oyo abotami mpo na ntango ya mpasi.” (Masese 17:17) Na ntembe te, boninga ya-ngo eleki mosika boninga oyo ozalaki na yango ntango ozala-ki kosakana ná bana mosusu!

Likambo oyo ezali solo: Ntango ozali kokola, okokóma na mposa ya baninga oyo

1. Bazali na *bizaleli ya malamu*
2. Balandaka oyo *Biblia elobaka*
3. Bakosalisa yo *osalaka malamu*

Motuna: Ndenge nini okoki kozwa baninga ya lolenga wana? Tótalela likambo mokomoko.

Likambo ya 1

Bazali na bizaleli ya malamu

Oyo osengeli koyeba. Moto nyonso te oyo amibengaka moninga na yo nde azali moninga ya solosolo. Kutu, Biblia elobi ete “baninga mosusu balukaka kosalana mabe.” (Masese 18:24) Maloba yango ekoki komonana lokola ete eleki ndelo. Kasi, kanisá naino: Osilá kozala na “moninga” moko oyo alye-laki yo? To osilá kozala na moninga oyo azalaki kotonga yo to kopanza yo bansango ya lokuta? Makambo ya ndenge wana ekoki kotinda yo otyelaka lisusu baninga na yo motema te.* Kobosanaka te ete kozala na baninga ya malamu eleki kozala na baninga mingi.

Oyo okoki kosala. Poná ba-ninga oyo bazali na bizaleli oyo okoki komekola.

* Ezali solo ete moto nyonso asalaka mabu-nga. (Baroma 3:23) Na yango, ntango moninga moko asali yo mabe, mpe na nsima ayoki impenza mawa, kobosana te ete “bolingo ezi-paka ebele ya masumu.”—1 Petro 4:8.

OYEBAKI YANGO ...

Nzambe aponaponaka te, kasi atalaka malamumalamu ‘nani akoki koyamba na hema na ye.’—Nzembo 15:1-5.

“Moninga mosusu akangamaka makasi koleka ndeko.” —Masese 18:24.

• • • • •

“Moto nyonso alobaka malamu mpo na moninga na ngai Fiona. Nalingi bálobaka mpe malamu mpo na ngai. Nalingi nayebana lokola ye. Mpo na ngai, ezali malamu bongo.”
—Yvette, azali na mbula 17.

Meká kosala boye.

1. Tángá Bagalatia 5:22, 23.
2. Omituna boye: ‘Baninga na ngai bamonisaka bizaleli oyo ezali na kati ya “mbuma ya elimo”?’
3. Komá awa na nse bankombo ya baninga na yo ya motema. Pembeni ya nkombo mokomoko, komá ezaleli oyo moto yango amonisaka mpenza.

Nkombo

Ezaleli

Likanisi: Soki kaka bizaleli ya mabe nde ezali koyela yo na makanisi, ekoki kozala ntango ya koluka baninga mosusu ya malamu!

Likambo ya 2 Batosaka mitinda ya Biblia

Oyo osengeli koyeba. Soki ozali na mposa kaka ozwa baninga, okoki kondima ata baninga ya malamu te. Biblia elobi boye: “Ye oyo azalaka na boyokani na bazoba akosuka mabe.” (Masese 13:20) Na verse yango,

TOLI

Soki ozali kolanda makambo oyo Biblia elobaka, na ntembe te, bato mosusu oyo bazali mpe kosala bongo bakokangama na yo. Bakozala baninga ya malamu mpenza mpo na yo!

Ntango baboti na ngai bapekisaki ngai kozala na groupe moko boye ya baninga, nalo baki na nse ya motema ete kaka bango nde bakokaki kozala baninga na ngai. Kasi, toli ya baboti na ngai ezalaki malamu, mpe ntango kaka nakanisaki malamu na toli yango, namonaki ete nakokaki kozwa ebele ya baninga mosusu ya malamu.

—Cole

liloba “bazoba” elimboli te bato oyo bazwaka bapwe ya malamu te na kelasi to oyo bazangi mayele. Kasi, ezali nde bato oyo baboyaka kondima toli ya malamu mpe balandaka etamboli ya mabe. Ebongi te kozala na baninga ya ndenge wana!

Oyo okoki kosala. Na esika ya kozala moninga ya moto nyonso oyo akondima yo, osengeli koponaka. (Nzembo 26:4) Yango elingi koloba te ete osengeli kokaniselaka basusu mabe. Na likambo oyo, kopona elimboli ete osengeli kozala na mayele ya ‘komona bokeseni kati na moyengebene ná moto mabe, kati na moto oyo asalelaka Nzambe ná moto oyo asa-leli ye te.’—Malaki 3:18.

“Nazali na botondi mingi ndenge baboti na ngai basalisaki ngai nazwa baninga—bato ya mbula na ngai oyo batosaka mitinda ya Biblia.”—Christopher, azali na mbula 13.

Pesá biyano na mituna oyo elandi:

Ntango nazali ná baninga na ngai, nabangaka ete bakoki kotinda ngai nasala likambo moko oyo nayebi ete ezali mabe?

□ Ee
□ Te

Nabangaka kolakisa baninga na ngai epai ya baboti na ngai mpo namonaka ete bakosepela na bango te?

□ Ee
□ Te

Likanisi: Soki biyano na yo na mituna yango ezali ee, luká baninga oyo batosaka mitinda oyo eleki malamu, elingi koloba baoyo bamonisaka bizaleli malamu ya bakristo.

►meká makanisi oyo

Sololá ná baboti na yo na likambo etali baninga.
Tuná bango báyebisa yo lolenge ya baninga oyo bazalaki na yango ntango bazalaki na mbula na yo. Bayokaka mawa mpo na baninga oyo baponáká? Soki ezali bongo, mpo na nini? Tuná bango báyebisa yo ndenge okoki kosala mpo okutana te na mikakatano oyo bakutanaki na yango.

Lakisá baninga na yo epai ya baboti na yo. Soki ozali kobanga mpo na kosala yango, omituna boye: ‘*Mpo na nini?*’ Baninga na yo bazali nde na bizaleli to basalaka makambo oyo oyebi ete baboti na yo bakosepela na yango te? Soki ezali bongo, ekosenga oyeba kopona baninga ya malamu.

Yebáká koyoka. Monisá ete otyaka likebi na bolamu ya baninga na yo.—Bafilipi 2:4.

Limbisáká. Kolukaka te ete basusu bázala bato ya kokoka. “*Biso nyonso tobetaka mabaku mbala mingi.*” —Yakobo 3:2.

Tikeláká bango ntango. Osengeli te kokangama ntango nyonso na moninga na yo. Baninga ya malamu bakozala wana ntango okozala na mposa na bango.
—Mosakoli 4:9, 10.

Likambo ya 3

Bakosalisa yo osalaka malamu

Oyo osengeli koyeba. Biblia elobi boye: “Baninga mabe babebisaka bizaleli ya malamu.” (1 Bakorinti 15:33) Elenge moko na nkombo Lauren alobi boye: “Bana-kelasi na biso bazalaki kondima ngai kaka soki nazalaki kosala makambo oyo bazalaki kotinda ngai. Nazalaki komiyoka ete nazali kaka ngai moko, yango wana, nandimaki kosala lokola bango mpo bándima ngai.” Lauren amonaki ete ntango ondimi kosala makambo oyo basusu bazali kotinda yo, okokóma lokola *pion* ya

dame, mpe bakotambwisa tambwisa yo ndenge *balingi*. Ebo-nge te básalaka yo bongo!

Oyo okoki kosala. Kabwaná ná baninga oyo bazali koti-ngama kaka obongwana mpo okóma lokola *bango*. Soki osa-li bongo, mbala mosusu okozala na baninga mingi te; kasi okomiyoka malamu, mpe okozala na libaku ya kozwa baninga ya malamu koleka—baninga oyo bakosalisa yo osalaka mala-mu.—Baroma 12:2.

“Clint, moninga na ngai ya motema, azalaka na bososoli mpe ayebaka komitya na esika ya basusu, yango wana alendi-saka ngai mingi.”—Jason, azali na mbula 21.

Omituna mituna oyo elandi:

Nabongolaka lolenge na ngai ya kolata, koloba,

**to kosala makambo kaka mpo na kosepelisa
baninga na ngai?**

Ee

Te

Nakendaka bisika oyo bato basalaka makambo

**ya mbindo, epai nakoki kokende te soki
nazalaki ná baninga na ngai te?**

Ee

Te

►►► makambo oyo nakosala

Mpo nazwa baninga ya malamu, nako . . .

*Bato mosusu oyo bazali mikóló na ngai oyo nakolina
bákóma baninga na ngai ezali*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

Ntango ondimi kosala makambo oyo basusu bazali kotinda yo, okokóma lokola "pion" ya dame, mpe bakotambwisa tambwisa yo ndenge balingi

Likanisi: Soki oyanoli ee na mituna yango, sololá ná babotia na yo to ná mokóló moko mpo na kosenga ye toli. Soki ozali Motatoli ya Yehova [Témoin de Jéhovah], okoki mpe koso-lola ná nkulutu moko mpe koyebisa ye ete ozali na mposa asunga yo mpo na kopona baninga oyo bakosalisa yo osala malamu.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Moninga na yo moko ya nkombo mpamba—to mbala mosusu motema na yo—azali kotinda yo osala makambo ya mabe? Luká koyeba ndenge oyo okoki koboya!*

OKANISI NINI?

- **Bizaleli nini olukaka epai ya moninga, mpe mpo na nini?**
- **Bizaleli nini osengeli kobongisa mpo ozala moninga ya malamu?**

Ndenge nini nakoki kokima komekama?

Karen akendaki na feti moko mpe elekaki ata miniti 10 te, amonaki bilenge mibali mibale bakoti na basaki ya minene. Moto nyonso na feti ayebaki biloko oyo ezalaki na kati ya basaki yango. Mwa moke liboso, Karen ayokaki bilenge yango bazali koloba ete “boki” ekozala mingi na feti oyo.

Na mbala moko, Karen ayokaki mongongo ya moto moko oyo ayebi, atelemi nsima na ye mpe alobi na ye ete: “Mpo na nini oteleemi kaka boye, olingaka kosepela te?” Ntango abalukaki atala moto yango, ezalaki nde moninga na ye Jessica; asimbaki milangi mibale ya masanga oyo autaki kofungola. Alakisaki ye molangi moko mpe alobaki na ye ete: “Koyebisa ngai te ke okoli naino te mpo obanda kosepela na bomoi!”

Karen alingi aboya. Kasi, ayebaki te ke baninga na ye bakotya ye mbamba ndenge wana. Kasi, lokola Jessica azali moninga na ye, Karen alingi te Jessica amona ete alingaka kosepela te. Lisusu, Jessica azalaka mwana malamu. Mpe soki ye azali komela masanga, elingi koloba ke eza n’ango mabe te? Karen alobaki na nse ya motema ete: ‘Kutu, eza kaka masanga. Eza te lokola komela bangi to kosangisa nzoto.’

NTANGO ozali elenge, komekama eyaka na balolenge mingi. Mbala mingi, bilenge mibali batumolaka bana basi to bana basi batumolaka bana mibali. Ramon, oyo azali na mbula 17, alobi boye: “Na kelasi, bilenge basi bazalaka matumoli mingi. Balukaka kosimbasimba bana mibali mpo bátala soki bakosala nini. Batikaka te, ata soki oboyi!” Deanna, oyo azali mpe na mbula 17, amonaki mpe likambo ya ndenge wana. Alobi boye: “Mokolo moko, elenge mobali moko ayaki epai na ngai mpe atyaki loboko na ye na lipeka na ngai. Nabetaki ye makasi na loboko mpe nalobaki na ye boye: ‘Oz’osimba ngai boye mpo na nini? Nayebi yo kutu te!’”

Yo mpe okoki kokutana na komekama; mpe okoki komona lokola nde komekama yango ez’osila te. Komekama ezali lokola moto moko azali kokoba kobeta ko-ko-ko na porte na yo ata soki oboyi kondima. Okutanaka na komekama mba-la mingi? Na ndakisa, omekamaka mingi na makambo oyo elandi?

☐ Komela likaya	☐ Kotala pornografi
☐ Komela masanga	☐ Kosangisa nzoto
☐ Komela drôge	☐ Makambo mosusu .....

Soki otye elembo ✓ na likambo moko to mibale oyo ezali na likoló, koloba mbala moko te ete obongi te kozala mokristo. *Okoki* koyekola kopekisa bamposa ya mabe mpe kolonga komekama. Ndenge nini? Osengeli naino koyeba makambo oyo ebimisaka komekama. Tótalela makambo misato.

1. Kozanga kokoka. Mposa ya kosala mabe ezalaka epai ya moto nyonso ya kozanga kokoka. Ata ntoma Paulo, oyo azalaki mokristo oyo akomeli, alobaki boye: “Ntango nalingi kosala oyo ezali malamu, oyo ezali mabe nde ezali epai na ngai.” (Baroma 7:21) Tomoni ete ata moto oyo aleki sembo akoki na ntango mosusu kokóma na “mposa ya nzoto mpe mposa ya miso.” (1 Yoane 2:16) Kasi, kotya ntango nyonso makanisi na mposa ya kosala mabe ebakisaka mikakatano, mpamba te Biblia elobi boye: “Mposa . . . , ntango ezwi zemi, eboti lisumu.” —Yakobo 1:15.

2. Makambo mosusu. Komekama ezalaka bisika nyonso. Trudy alobi boye: "Na kelasi mpe na mosala, bato balobelaka ntango nyonso makambo ya kosangisa nzoto. Na televizyo mpe na bafilme, bamonisaka yango ntango nyonso lokola likambo ya malamu mpenza. Bamonisaka mpenza te mpasi oyo yango ememaka!" Trudy ayebi malamu ndenge oyo baninga mpe makambo wana oyo balakisaka na televizyo ekoki kosala epai ya moto. Alobi boye: "Ntango nazalaki na mbula 16, tolunganaki na elenge mobali moko mpe nazalaki kakanisa ete eza-laki mpenza bolingo ya solo. Kasi, mama afandisaki ngai mpe alobaki na ngai ete soki natiki nzela wana te, nakozwa zemi. Nayokaki mpasi mingi na motema ete mama aloba na ngai likambo ya ndenge wana! Sanza mibale na nsima, nazwaki zemi."

3. "Bamposa ya bolenge." (2 Timote 2:22) Yango ekoki kozala mposa nyonso oyo elenge azalaka na yango, na ndakisa mposa ya kondimama na baninga mpe komonisa ete yo mpe oyebi makambo. Bamposa yango ezali mabe te, kasi soki ele-nge akebi na yango te, ekoki kokóma mpasi mpo akima komekama. Na ndakisa, koluka ete baninga bámona ete yo mpe

oyebi makambo ekoki kotinda yo oboya kolanda bizaleli malamu oyo baboti na yo bateyaki yo. Yango mpe ekómelaki Steve ntango azalaki na mbula 17. Alo-bi boye: "Mwa moke nsima ya kozwa batisimo, nakómaki koto-mbokela baboti na ngai, mpe na-kómaki kosala makambo nyonso oyo bazalaki kopekisa ngai."

OYEBAKI YANGO ...

Nzambe alobaki liboso
ete Yesu akotikala
sembo, kasi yango elakisi
te ete Yesu azalaki lokola
robo, oyo esalaka kaka
makambo batyelá yango
esala. Nzokande, Yesu
azalaki kotosa na bolingo
na ye moko. Atikalaki
sembo mpo ye moko nde
aponaki yango, kasi te
mpo etángamaki bongo.
Yango nde ntina oyo
abondelaki makasi
ntango akutanaki na
komekama.—Baebre 5:7.

Ndenge ya kolonga komekama

Ya solo, ezali petee te mpo na kolonga makambo oyo touti kolobela. Atako bongo, okoki kolonga komekama. Ndenge nini?

meká kosala boye

Meká kozwa *boussole* mpe télémisá yango na boye ete likonga na yango etala na nördi. Na nsima, tyá emá pembeni ya *boussole* yango. Likambo nini ekosalema? Likonga ya *boussole* ekolakisa lisusu nördi te. Kasi, ekolakisa nde na ngámbo ya emá.

Lisosoli na yo ezali lokola *boussole*. Soki eteyami malamu, ekosalisa yo ozwa bikateli ya malamu. Kasi, baninga mabe, oyo bazali lokola emá, bakoki kobenda yo osala makambo oyo ekobebisa lisosoli na yo. Liteya nini okoki kozwa? Salá makasi ya koboya bato mpe makambo oyo ekoki kobebisa lisosoli na yo!—Masese 13:20.

- Ya liboso, osengeli koyeba komekama oyo ekómelaka yo mingi. (Ekoki kozala ete osalaki yango na lokasa 65.)
- Na nsima, omituna boye: ‘Ntango nini nakutanaka mingi na komekama yango?’ Tyá elembo ✓ pembeni ya moko ya makambo oyo elandi:

- Na kelasi
- Na mosala

- Ntango ozali yo moko
- Ntango mosusu .....

Koyeba *ntango* oyo okutanaka mingi na komekama moko boye ekoki kosalisa yo okima yango. Na ndakisa, tótalela likambo oyo tolobelaki na ebandeli ya lisolo oyo. Likambo nini ekokaki kosalisa Karen ayeba ete fëti yango ekozala malamu te?

**Koyeba ete Moto oyo aleki na nguya na
mokili mobimba azali pemberi na ngai mpe ete
nakoki kosenga ye lisalisi ntango nyonso, yango
esalisaka ngai mpenza!** —Christopher

Ndenge nini akokaki kokima komekama oyo akutanaki na yango?

● Lokola osili koyeba komekama yango mpe ntango oyo okutanaka na yango mingi, okoki sikoyo koluka ndenge ya klonga yango. Osengeli libosoliboso koluka ndenge ya kopekisa to kokima makambo oyo emekaka yo. Komá awa na nse makambo oyo okoki kosala.

(*Bandakisa: Soki nsima ya kelasi okutanaka mbala na mbala na baninga ya kelasi oyo basengaka yo omela likaya elongo na bango, mbala mosusu ekozala malamu obanda koleka na nzela mosusu mpo okutana na bango te. Ntango ofungoli Internet, soki mbala mingi okutaka ete batindeli yo bililingi ya bato bazi li bolumbu, okoki koluka kokotisa programe oyo ekopekisa bililingi wana ekotaka na adresi na yo ya internet. Lisusu, osengeli kopona malamu maloba oyo okokoma ntango olingi kosala bolukiluki na Internet.*)

TOLI
Talá bitanda “Ndenge ya komibongisa mpo na koboya makanisi mabe ya baninga,” oyo ezali na nkasa 132 mpe 133 ya buku *Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi, Volimi 2*, mpo na koyeba ndenge ya kosala ntango moto alingi kobenda yo osala mabe.

Ya solo, okoki kokima komekama nyonso te. Lelo to lobi okoki kokutana na likambo moko oyo ekomeka yo makasi, mbala mosusu na ntango oyo okanisaki te. Okoki kosala nini mpo na yango?

**Ntango okwei na komekama,
okómi moombo ya bamposa na yo**

Omibongisa

Ntango “Satana amekaki” Yesu, Yesu aboyaki mbala moko. (Marko 1:13) Mpo na nini? Mpo ayebaki liboso oyo asengeli kosala soki komekama ya ndenge wana ekómeli ye. Yesu asilaki kozwa ekateli ya kotosa Tata na ye ntango nyonso. (Yoane 8:28, 29) Azalaki mpenza koloba solo ntango alobaki ete: “Nakitaki uta na likoló mpo na kosala, mokano na ngai te, kasi mokano ya moto oyo atindaki ngai.” — Yoane 6:38.

Na lokasa oyo elandi, komá bantina mibale oyo mpo na yan go osengeli kolonga komekama oyo okutanaka na yango mba la na mbala mpe makambo mibale oyo okoki kosala mpo na kolonga yango.

>>> makambo oyo nakosala

*Mpo na kozwa lisusu makasi ya kolonga komekama,
nako . . .*

*Bato, bisika mpe makambo mosusu oyo
nasengeli kokima ezali*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**“Nzambe azali sembo, mpe akotika te
ete bómekama koleka oyo bokoki kokangela
motema, kasi nzela moko na komekama
akobongisela mpe bino nzela ya kobima
mpo bózala na likoki ya koyikela yango mpiko.”**

—1 Bakorinti 10:13.

Ntina oyo osengeli kolonga komekama:

1 .....

2 .....

Makambo oyo ekosalisa yo olonga:

1 .....

2 .....

Kobosana te ete ntango okwei na komekama, okómi moo-mbo ya bamposa na yo. (Tito 3:3) Mpo na nini okotika ete bamposa na yo etambwisaka yo bongo? Osengeli kokanga bamposa na yo mpo omonisa ete okoli, na esika otika ete bamposa na yo etambwisaka yo. (Bakolose 3:5) Mpe bondeláká mpo okoba kolonga komekama.—Matai 6:13.*

* Talá mpe mokapo 33 mpe 34 ya buku oyo.

**NA MOKAPO OYO ELANDI *Mikolo oyo oz'oyoka neti okómi
kolemba? Talá ndenge okoki kobongisa sante na yo mpe
kokóma lisusu nzoto makasi!***

OKANISI NINI?

- **Bikelamu ya kokoka bakoki komekama?
—Ebandeli 6:1-3; Yoane 8:44.**
- **Soki olongi komekama mpe otikali sembo, yango
ekosala basusu nini?—Masese 27:11; 1 Timote 4:12.**

Mpo na nini nasengeli kobatelaka sante na ngai?

**Tyá elembo ✓ liboso ya mokano
mokomokomo oyo okosepela kokokisa.**

- Komitungisaka mingi te
- Kosilikaka mpambampamba te
- Kolongola kobanga
- Kozala kidiba te
- Kozala nzoto makasi
- Komikómisa sembesembe
- Kokonda mwa moke

NTANGO ozali elenge, ezali na makambo mosusu na bomoi oyo oponaka te, na ndakisa, baboti na yo, bandeko na yo, mpe esika ofandaka. Kasi, ezali bongo te mpo na *sante* na yo. Atako tozwá makambo mosusu epai ya baboti na biso, mbala mingi

lolenge ya bomoi oyo toponaka kozala na yango, ebatelaka to ebebisaka sante na biso.*

Okoki koloba ete: ‘Kasi naza’ naino elenge mpenza mpo na mitungisa mpo na sante na ngai! Okanisi mpenza ete ezali bongo? Talá liste ya mikano oyo ezali na lokasa 71. Otyaki elembo na mikano boni? Olinga, olinga te, mpo okokisa mokano moko-moko, ezali na ntina mingi ozala na sante ya malamu.

Ya solo, okoki kokanisa lokola Amber, oyo azali na mbula 17; alobi boye: “Nalyaka kaka ntango nyonso mampa to bagato, biloko ya mafuta mingi te mpe ya sukali mingi te? Te, ekosimba te!” Soki yo mpe okanisaka bongo, kobanga te; esengeli te otika kolya biloko ya sukali to okimaka mbangu ntango molai pɔɔɔ nyonso. Ekoki kosenga obongola mwa makambo mosusu mpo obatela nzoto, omiyoka malamu koleka, mpe ozala nzoto makasi mpenza. Tótala ndenge bilenge mosusu basalaki.

Lyáká malamu mpo obatela nzoto!

Biblia ezali kolendisa biso tólekisaka ndelo te na makambo oyo tosalaka. Masese 23:20 elobi ete: ‘Kozala te . . . kati na bato oyo balyaka na lokoso.’ Kolanda toli wana ezalaka ntango nyonso petee te.

“*Ngai mpe nayokaka nzala mingi lokola bilenge nyonso. Baboti na ngai balobaka na ngai ete nalyaka lokola moto azali na te-nia!*”—André, azali na mbula 15.

“*Lokola nakoki te komona ndenge biloko oyo nalyaka ekoki kosala ngai mabe, namonak'ango mpenza mabe te.*”—Danielle, azali na mbula 19.

OYEBAKI YANGO . . .

**Ngalasisi ya nzoto
esalaka ete nzoto na yo
ebimisa ba-endorphines
—biloko oyo ezalaka na
kati ya bɔɔŋɔ, oyo ekoki
kokitisa mpasi mpe
kosala ete omiyoka
malamu.**

Ozali na mposa ya komipeki-sa na makambo etali kolya mpo obatela sante na yo? Makambo oyo bilenge mosusu balobi awa na nse esalisaka bango.

* Toyebi ete bato mingi bazali kobunda na bamaladi oyo bakoki kosilisa te. Mokapo oyo ekoki kosalisa bango bákóma na sante ya malamu koleka, atako bazali na mikakatano.

► “Nabongolaki mimeseno na ngai”

“Ntango nazalaki elenge mpenza, nazalaki monene makasi; kasi nalingaki ata moke te kokóma bongo. Nazalaki na esengo ata moke te mpo na ndenge oyo nazalaki komonana na miso ya bato mpe ndenge oyo nazalaki komiyoka na nzoto na ngai! Na ntango mosusu, nazalaki kopona biloko oyo nakolya mpo nameka kokonda, kasi nazalaki kokonda te. Yango wana, ntango nakómaki na mbula 15, nazwaki ekateli ete esengelaki nabongola makambo mosusu na bomoi na ngai. Nalingaki kokonda na lolenge ya malamu, mpe nakokoba kosala bongo bomoi na ngai mobimba. Nasombaki buku moko oyo ezalaki kolobela ndenge ya kopona bilei ya malamu mpe ndenge ya kosala ngalasisi ya nzoto malamu, mpe nakómaki kosalela na bomoi na ngai makambo oyo nazalaki kotánga. Nazalaki na ekateli makasi ete ata soki nazongi nsima mwa moke, to nalembi nzoto, nakotika te. Likambo ya esengo, *nalongaki!* Na mbula moko, kilo 25 ekitaki. Na boumeli ya mbula mibale, nabatelaki kilo oyo nalingaki kozala na yango. Nandimaki te ke ekokaki kosalema! Nakanisi ete soki nalongaki, ezalaki kaka te mpo nazalaki kopona malamu biloko oyo nakolya, kasi mpo nabongolaki mimeseno na ngai.”—Catherine, azali na mbula 18.

Yebáká ntango libumu na yo etondi. Julia, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Liboso nazalaki kotalela bavitamini oyo ezali na kati ya biloko oyo nazali kolya, kasi sikoyo nakataka kolya kaka soki nayoki ete libumu etondi.”

Kolyaka bilyalya te. Peter, oyo azali na mbula 21, alobi boye: “Lokola natiká komela soda, na sanza moko kaka, kilo 5 ya nzoto na ngai ekitaki!”

Tiká mimeseno ya mabe ya kolya. Erin, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Nasalaka makasi nalya kaka biloko oyo natye na saani, nabakisa mosusu te.”

TOLI

Luká moninga oyo bokoki kosalaka na ye ngalasisi ya nzoto. Yango ekopesa yo makasi mpo okolina te koyokisa moninga na yo mpasi.

Nasepelaka ndenge namiyokaka ntango nasalaka ngalasisi ya nzoto. Mpe ntango nazali na sante ya malamu mpo na yango, nalongolaka kobanga!

—Emily

Sekele mpo na kolonga: Lyáká na ngonga oyo ebongi! Soki te, okobanda koyoka nzala mpe okokóma na mposa ya kolya mingi koleka.

Saláká ngalasisi ya nzoto mpo omiyoka malamu!

Biblia elobi boye: “Ngalasisi ya nzoto ezali na litomba.” (1 Timote 4:8) Kasi, emonani ete bilenge mingi balingaka te kosala ngalasisi ya nzoto.

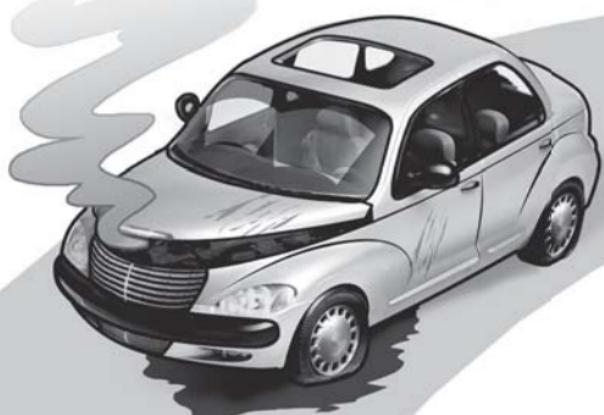
“*Ntango nazalaki na école secondaire, bana mingi bazalaki kozwa te na ‘gymnastique.’ Nzokande, ezalaki kutu petee mpenza, kaka lokola kolya!*”—Richard, azali na mbula 21.

“*Bato mosusu balobaka ete, ‘Mpo na nini kotoka mpe kosilisa makasi nyonso na kokimaka mbangu na moi makasi; na esika ya kosala yango na makanisi ntango ozali kobeta video?’*”—Ruth, azali na mbula 22.

Ntango okanisi kaka kosala ngalasisi ya nzoto, yango elembisaka yo? Soki bongo, talá matomba misato oyo okoki kozwa soki osalaka ngalasisi ya nzoto.

Litomba #1. Ngalasisi ya nzoto ekoki kosalisa yo mpo obelabelaka te. Rachel, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Papa azalaki koloba ete: ‘Soki ozali na ntango te ya kosala ngalasisi ya nzoto, okobanda kobela ntango nyonso.’”

**Sante na yo ezali lokola motuka;
soki obatela
yango malamu te,
ekobeba**

Litomba #2. Kosala ngalasisi ya nzoto esalisaka bɔɔngɔ. Emily, oyo azali na mbula 16, alobi boye: “Ntango nazali na makambo mingi na motó, ngalasisi ya nzoto esalisaka ngai mpenza. Nayokaka nzoto makasi, mpe nayokaka motó kilo te.”

Litomba #3. Ngalasisi ya nzoto ebakisaka esengo. Ruth, oyo azali na mbula 22, alobi boye: “Nalingaka mingi kosala ngalasisi ya nzoto; yango wana namataka bangomba, nabetaka mai (nager) mpe napusaka velo.”

Sekele mpo na kolonga: Zwáká ata miniti 20 mbala misato na pɔɔɔ mpo na kosala ngalasisi moko ya makasi *oyo olingaka*.

Laláká mingi mpo ozala nzoto makasi mpenza!

Biblia elobi boye: “Mwa kopema moke eleki ebele ya mosala makasi mpe kolanda mopepe.” (Mosakoli 4:6) Soki olalaka mingi te, okozala mpe nzoto malamu te!

“*Soki nalali mingi te, nayokaka nzoto malamu te. Nazalaka na mokakatano ya kotya makanisi ata na likambo nini!*”—Rachel, azali na mbula 19.

“*Soki tokómi ba 14:00, nałembaka makasi, mpe nakoki ata kolala ntango nazali kosolola ná baninga!*”—Kristine, azali na mbula 19.

makambo oyo nakosala

*Mokano ya malamu oyo namityeli na likambo etali
kopona biloko ya kolya ezali*

*Mokano ya malamu oyo namityeli na likambo etali
ngalasisi ya nzoto ezali*

---

*Kobanda sanza oyo ekoya, nakosala
makasi nalalaka ngonga soki ..... na butu*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

“Ngalasisi ya nzoto ezali na litomba.”

—1 Timote 4:8.

Esengeli olalaka mingi? Tótala makambo oyo bilenge mosusu basalaki.

Kolalaka butu makasi te. Catherine, oyo azali na mbula 18, alobi boye: “Naz’osala makasi nalalaka na ngonga ya malamu.”

Katá masolo soki ntango eleki. Richard, oyo azali na mbula 21, alobi boye: “Baninga na ngai bazalaki kobenga ngai na telephone to kotindela ngai bamesaje na butu makasi, kasi mikolo oyo, nakómi kokata masolo mpe nakei mbala moko kolala.”

Saláká yango mbala na mbala. Jennifer, oyo azali na mbula 20, alobi boye: “Mikolo oyo, naz’osala makasi nalalaka mpe nalamukaka kaka na ngonga oyo namityelá, mpe naz’osala yango mikolo nyonso.”

Sekele mpo na kolonga: Salá makasi olalaka ata ngonga 8 butu nyonso.

Okozwa matomba mingi soki ozali kosala kaka mwa makambo mike mpo na kobatela sante na yo. Kobosana te ete kozala na sante ya malamu ekosalisa yo obatela nzoto, omiyoka malamu, mpe ozala nzoto makasi mpenza. Ezali na makambo mosusu na bomoi oyo okokoka kobongola te, kasi *okoki* kosala ata likambo moko mpo na kobongisa sante na yo. Erin, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Kaka yo moko nde okoki kobongisa sante na yo.”

NA MOKAPO OYO ELANDI Yo ná baboti na yo bobendanaka na likambo ya molato? Talá ndenge oyo okoki koyokana ná bangó na likambo yango!

OKANISI NINI?

- **Na ndenge nini kobatela sante na yo ekosalisa yo olongola kobanga?**
- **Likambo nini eleki kobatela sante na yo?**

—1 Timote 4:8.

Nasengeli kolataka ndenge nini?

*Laetitia alingi kobima, kasi baboti na ye bakamwe
ndenge alati.*

Papa na ye agangi: “Olati nini?”

*Laetitia azongisi, na mongongo ya kokamwa:
“Bong’esali nini? Nakei kaka na zando ná baninga.”*

Mama na ye alobi: “Okokende na bilamba ya boye te!”

*Laetitia azali koimaima: “Mama, kasi bilamba oyo
bilenge basi nyonso bazolata mikolo oyo. Mpe
ez’omonisa ndenge nazali!”*

*Papa na ye azongisi na mwa nkanda: “Bon, biso tolinci
yango te! Sikoyo kende kolongola bilamba yango, soki te,
tokotala nzela oyo okoleka!”*

KOWELANA na makambo ya bilamba ebandi lelo te. Eko-ki kozala ete ntango baboti na yo bazalaki naino bilenge, bango mpe bazalaki kobendana ná baboti na bango mpo na likambo yango. Mpe na ntango wana, mbala mosusu baza-laki mpe komiyoka ndenge oz'omiyoka lelo! Kasi, sikoyo ba-kómi mikóló mpe yo ná bango bozali kobendana mpo na li-kambo ya bilamba.

Yo olobi: Eza' bien.

Bango balobi: Eza' mabe.

Yo olobi: Eza' mpenza kitoko makasil!

Bango balobi: Ez'otika nzoto libándá.

Yo olobi: Eza' n'ango cher te.

Bango balobi: Eza' cher te mpo ezotika nzoto libándá!

Okoki kosala nini mpo bótika kobendana? Megan, oyo azali na mbula 23, ayaki koyeba sekele. Alobi boye: "Ezali na ntina te bóswanaka. Bokoki koyokana." *Koyokana?* Yango elingi nde koloba ete osengeli kolataka lokola tata to mama ya mbula 40? Te! Koyokana elingi koloba ete yo ná baboti na yo bosengeli kolabela makambo oyo esalaka ete bóbéndanaka, mpe bóluka ndenge oyo yo ná bango bokondima kobongisa. Matomba nini okozwa?

1. Okomonana kitoko, ata na miso ya bilenge mosusu.
2. Baboti na yo bakobanda koloba mabe mingi te mpo na molato na yo.
3. Soki baboti na yo bamoni ete okómi kozwa bikateli ya moto oyo akómelí na likambo yango, bakobanda kotikela yo liberté na makambo mosusu.

OYEBAKI YANGO ...

Likanisi ya liboso oyo
bato bazalaka na yango
mpo na yo eutaka
mingimíngi na
ndenge olati.

Tóbanda sikoyo. Kanisá elamba moko oyo omonaki na Internet to na magazini moko, mpe ozali mpenza na mposa ya kosomba yango. Likambo ya liboso ya kosala ezali . . .

‘Monzèle na bino ezala te oyo ya kolata bilamba ya likoló, kasi ezala nde bomoto oyo ebombaná, oyo ya motema.’—1 Petro 3:3, 4.

• • • • •

Kotalela oyo Biblia elobi

Likambo ya kokamwa, Biblia elobelí makambo ya kolata mingi te. Kutu, na boumeli ya mwa baminiti kaka, okoki kota ngá batoli nyonso ya Biblia oyo elobelí kolata! Nzokande, na botángi na yo okokuta batoli ya malamu mpe ya ntina mingi. Na ndakisa:

- Biblia epesi basi toli ete bábongisaka nzoto na bango na ‘kolekisaka ndelo te mpe bázala na makanisi malamu.’* —1 Timote 2:9, 10.

Maloba ‘kolekisaka ndelo te’ ekoki kobangisa yo. Okoki komituna: ‘Nasengeli nde kolataka bilamba ya bongobongo?’ Ezali bongo te! Na verse oyo, kolekisa ndelo te elimbo-li ete bilamba na yo esengeli komonisa ete opesaka nzoto na yo kilo mpe olingaka te kobetisa basusu libaku. (2 Bakorinti 6:3) Bilamba ya ndenge wana ezali mingi. Danielle, oyo aza-li na mbula 23, alobi boye: “Ekoki kozala mpasi, kasi *okoki* kolata bilamba oyo ebimi mikolo oyo kozanga ete olata bila-mba ya mabe.”

- Biblia elobi ete na likambo etali kitoko ya nzoto, ose-ngelei kotya likebi mingi na “bomoto oyo ebombaná, oyo ya motema.”—1 Petro 3:4.

Elamba ya mabe ekoki kobenda likebi ya bato mpo na mwa ntango moke kaka, kasi kitoko na yo ya kati ekosala ete mikóló ná bilenge mosusu bá-memya yo mpo na ntango molai. Ya solo, bilenge mosusu

* Atako Biblia epesi toli yango na basi, miti-nda oyo ezali na kati etaleli mpe mibali.

TOLI

Boyá bilamba oyo etikaka nzoto libándá. Ekobimisa yo lokola moto oyo az'oluka bátala ye mpe az'oluka libala.

**Molato na yo
ezali lokola
pankarte moko
oyo ezali koyebisa
bato makambo
nyonso oyo etali
yo. “Pankarte”
na yo elobi nini
mpo na yo?**

mpe bakoki komona ete kolata mabe ezali na ntina te. Brittany, oyo azali na mbula 16, alobi boye: “Ezali mpenza nsɔni komona ndenge basi balukaka kobenda mibali na molato na bango ya mabe!” Kay mpe andimi likambo yango. Mpo na moninga na ye moko ya kala, alobi boye: “Azalaki kaka kopona bilamba oyo ekobenda bana mibali; yango wana azalaki kolata kaka bilamba oyo ekangaka nzoto.”

Yokeláká baboti na yo

Ezali malamu te kotya elamba moko ya mabe na sakosi na yo mpo olata yango na kelasi. Baboti na yo bakobanda lisusu kopesa yo konfianse mingi soki ozali kofungolela bango motema na yo mpe ozali koloba na bango solo, ata mpo na makambo oyo *okoki* kosala kozanga ete báyeba yango. Yango wana, okosala malamu soki otuni toli na bango liboso ya kosomba elamba moko. (Masese 15:22)—Talá etanda “Bilamba na ngai” na nkasa 82-83.

**Ntango namonaka bana basi balati bilamba oyo
ezali kotika nzoto libándá, limemya na ngai epai
na bango ekitaka. Na ngámbo mosusu, ntango
namonaka bato balati bilamba oyo ebimi sika
kasi eza' ya malamu, namilobelaka, 'Boye nde
nalingaka bato bámona ngai.'** —Nataleine

Kasi, mpo na nini osengeli kotuna toli na bango? Okoki kakanisa ete baboti na yo balingi kopekisa yo olata bilamba oyo ebimi sika, kasi ezali mpenza bongo te. Mpo na koloba solo, likanisi ya papa na yo ná mama na yo ekoki kokesana na oyo ya yo, kasi mbala mosusu likanisi yango ebongi mpenza na yo. Nataleine, oyo azali na mbula 17, alobi boye: "Nasepelaka mpenza na batoli ya baboti na ngai, mpo nalingi te nabima na ndako na nsóni to bato báloba mabe mpo na ngai mpo na ndenge nazali komonana."

Lisusu, osengeli koyeba likambo oyo: Ntango nyonso oyo ozali epai ya baboti na yo, ozali na nse ya bokonzi na bango. (Bakolose 3:20) Ntango ozali koyoka makanisi na

makambo oyo nakosala

*Ndeko ya libota to moninga ya mokóló oyo nakoki
kotuna toli soki nalingi nasomba elamba ezali*

*Mbala ya nsima oyo nakosomba elamba,
nakotalela makambo oyo:*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

bilamba na ngai

Malako: Salá fotokopi ya nkasa oyo mibale. Sengá baboti na yo bátondisa lokasa oyo ezali na lobókó ya mobali mpe yo tondisá oyo ezali na lobókó ya mwasi. Na nsima, pesá bango lokasa na yo, mpe hápesa yo oyo ya bangó, mpe hótalela elongo bijano oyo bozwi. Biyano mosusu ekamwisi bino? Likambo nini ya sika mokomoko na bino amoni epai ya moninga?

mpo na yo Kanisá elamba moko oyo olingi kolata to kosomba.

Mpo na nini olingi elamba yango? Tyá nimero pemberi ya makambo oyo ezali na nse, kobanda na oyo eleki ntina mpo na yo.

- ..... Modelé ya elamba yango
- ..... Ebendaka bana basi to bana mibali
- ..... Esepelisaka bilenge mosusu
- ..... Okoyoka *bien*
- ..... Ntalo
- ..... Ntina mosusu .....

Ntango baboti na ngai bakomona elamba oyo, na ntembe te bakoloba boye

- “Te, oyo te!”
- “Tokotalel’ango.”
- “Eza’ *bien*.”

Soki baboyi yango, mingimingi ekoki kozala mpo

- “Ez’otika nzoto libándá.”
- “Ebongi te.”
- “Bato mingi balatak’ango.”
- “Ez’ofingisa biso baboti na yo.”
- “Eleki ntalo.”
- Ntina mosusu .....

tokoki koyokana

Likambo nini ya malamu namoni na makanisi oyo baboti na ngai bapesi?

Tokoki kosala nini mpo na kobongisa elamba yango ekóma malamu?

mpo na baboti na yo Kanisá elamba moko
oyo mwana na yo alingi kolata to kosomba.

**Okanisi ete mpo na nini mwana na yo
asepeli na elamba yango? Tyá nimero
pembeni ya makambo oyo ezali na nse,
kobanda na oyo omoni
ete eleki ntina mpo na ye.**

- ..... Model ya elamba yango
- ..... Ebendaka bana basi to bana mibali
- ..... Esepelisaka bilenge mosusu
- ..... Okoyoka *bien*
- ..... Ntalo
- ..... Ntina mosusu .....

**Soki namoni elamba yango,
nakoloba liboso boye**

- “Te, oyo te!”
- “Tokotalel’ango.”
- “Eza’ *bien*.”

Soki naboyi yango, ekoki kozala mpo

- “Ez’otika nzoto libándá.”
- “Ebongi te.”
- “Bato mingi balatak’ango.”
- “Ez’ofingisa biso baboti na yo.”
- “Eleki ntalo.”
- Ntina mosusu .....

na likambo yango?

**Toboyi elamba yango mpo kaka biso
moko tolinci yango te to mpo eza’
mpenza mabe?**

- Ee
- Mbala mosusu
- Te

**Tokoki kosala nini mpo na kobongisa
elamba yango ekóma malamu?**

ekateli .....

➤ tokoloba nini mpo na bana mibali?

Batoli ya Biblia oyo tolobelí na mokapo oyo etaleli mpe bana mibali. Kolekisaka ndelo te na molato. Tiká ete bomoto na yo oyo ebombaná, oyo ya motema emonana po-lele na miso ya bato mosusu. Ntango olingi kosomba to kolata elamba moko, omituna boye: ‘Ntango bato bako-mona yango, bakoloba nini mpo na ngai? Emonisi mpenza ndenge nazalaka?’ Kobosana te ete bilamba emonisaka ndenge moto azali. Osengeli koyeba ete bilamba na yo ezali komonisa ke ozali mokristo ya nkombo mpamba te!

bango, mpe bango bazali koyoka oyo ya yo, okoki koka-mwa ndenge bokobanda koyokana malamu. Mpe nsuka-nsuka, bokobendana lisusu te mpo na makambo ya bila-mba!

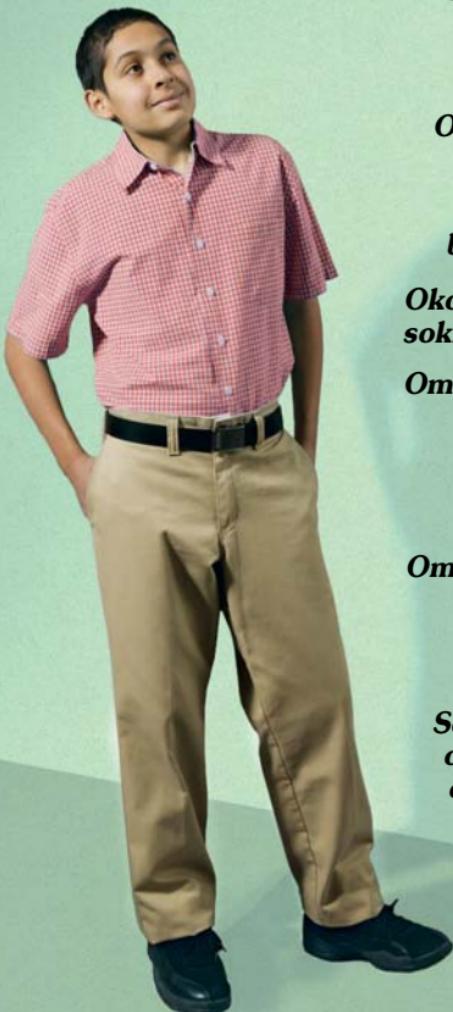
Toli mpo na makambo ya bilamba: Ntango ozali komeka elamba, kosuka kaka te na oyo ozali komona na talatala. Elamba moko ekoki komonana malamu, kasi ekoki kobima mabe ntango olingi kofanda to kogunzama mpo na kolökota eloko. Soki likoki ezali, tuná toli ya moboti to ya moninga moko ya mokóló.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Oza' monguna na yo moko?
Okoki kosala nini soki omilingaka te?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini baboti ná bana babendanaka mingi mpo na makambo etali bilamba?**
- **Soki ozali kosolola ná baboti na yo makambo etali bilamba, yango ekosalisa yo okóma na bizaleli nini?**

Ndenge nini nakoki kolongola kobanga?

*Ntango ozali komitala na talatala, Ee Te
osepelaka ndenge ozali?*

*Okanisi ete ozali na
bizaleli ya malamu?*

*Okoki kotemela makanisi
mabe ya baninga?*

*Ondimaka bato mosusu
báyebisa yo mabe na yo?*

*Okoki kokanga motema ata
soki bakoseli yo makambo?*

Omonaka ete balingaka yo?

Obatelaka sante na yo?

*Osepelaka soki basusu
basali malamu?*

*Omimonaka lokola ozali na
bomoi ya malamu?*

*Soki oyanoli “te” na mituna mingi
oyo ezali likoló, ekoki kozala ete
ozali komona te bizaleli na yo ya
malamu mpo ozali kobanga.
Mokapo oyo ekosalisa yo oyeba
malamu bizaleli yango!*

BILENGE mingi bakanisaka ete bazali na nzoto ya malamu te, bakokoka kosala eloko ya malonga te, mpo bazali komona ete bazali na nse mpenza ya bato mosusu. Yo mpe okanisaka bongo? Soki ee, yebá ete ozali yo moko te!

“Mabe na ngai etindaka ngai nakóma mawamawa. Mbala mingi, ngai moko nde naminyokolaka.”—Laetitia.

“Ata soki ozali mwasi to mobali kitoko, okokutana kaka ná mibali to basi mosusu oyo baleki yo na kitoko.”—Sophie.

“Nazalaka nsɔninsɔni ntango nazali ná bato mosusu. Nabangaka bákanisa ete naza na ntina te.”—Rachel.

Soki yo mpe oyokaka bongo, kolemba nzoto te. *Okoki* ko-zwa lisalisi. Talá makambo misato oyo ekosalisa yo olongola kobanga, mpe omitalela na ndenge ya malamu koleka.

Mipesá mpo na basusu

Vèrse oyo ekosalisa yo. “Esengo ya kopesa eleki oyo ya kozwa.”—Misala 20:35.

Elimboli nini? Ntango ozali kosalisa basusu, ozali mpe komisalisa. Na ndenge nini? Biblia elobi boye: “Moto oyo akabaka, ye pe bakabelaka ye; oyo apesaka bato mai ya komela, ye pe bapesaka ye.” (Batoli [Masese] 11:25, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Ntembe ezali te: okomiyoka malamu koleka ntango ozali kosalisa basusu!*

“Nakanisaka nini nakoki kosala mpo na basusu na lisangá mpe nasalisaka bato oyo bazali na bosenga. Kolinga basusu mpe kolekisa ntango elongo na bango esalisaka ngai namiyoka malamu mpenza.”—Breanna.

“Mosala ya kosakola ezali kitoko mingi mpo ezali kotinda yo

* Soki ozali Motatoli ya Yehova, kani-sá esengo monene oyo okoki kozwa ntango ozali koyebisa basusu nsango malamu. —Yisaya 52:7.

OYEBAKI YANGO ...

Ndenge omimonaka
ekoki kotinda basusu
bátalela yo mpe ndenge
wana... ata mpe
básalela yo makambo
ndenge wana.

**“Moto na moto ameka mosala na ye moko
ndenge ezali, bongo akozwa likambo ya komi-
kumisa na yango mpo na ye moko, kasi mpo
azali komikokanisa na moto mosusu te.”**

—Bagalatia 6:4.

*otika kokanisa makambo na yo moko mpe okóma kokanisa
basusu.”—Javon.*

Likebisi: Kosalisa basusu te kaka mpo bango mpe básali-
sa yo. (Matai 6:2-4) Kokabela basusu na makanisi ya mabe
ekosalisa yo te. Bato mingi bakomona ete ozali kokaba na ma-
kanisi ya mabe!—1 Batesaloniki 2:5, 6.

Meká sikoyo. Kanisá moto moko oyo osalisaki kala. Moto
yangozalaki nani, mpe osalaki nini mpo na ye?

Omiyokaki ndenge nini na nsima?

Kanisá moto mosusu oyo okoki kosalisa, mpe komá nde-
nge oyo okoki kosalisa ye.

Luká baninga ya malamu

Verse oyo ekosalisa yo.

“Moninga ya solosolo alingaka
ntango nyonso, mpe azali ndeko
oyo abotami mpo na ntango ya
mpasi.”—Masese 17:17.

Elimboli nini? Moninga ya
malamu akoki mpenza kosalisa
yo na ntango ya mpasi. (1 Sa-
mwele 18:1; 19:2) Koyeba ete

TOLI

**Kolobaka te maloba
lokola ‘Nasalaka kaka
makambo ya mabe’ mpe
‘Nasalaka ata likambo
moko ya malamu te.’
Kolekisa ndelo ndenge
wana ekoki kolembisa
yo. Nzokande, yebáká
mabe na yo, kasi mpe
makoki na yo.**

**Moto akoki kozala kitoko, kasi azali komimona
kitoko te. To moto mosusu akoki kozala kitoko te,
kasi azali komimona neti aleki bato nyonso.
Nyonso wana ezali kaka ndenge moto
amitalelaka.** —Alyssa

ezali na moto moko oyo akipaka yo ekoki kosalisa yo omiyoka malamu koleka. (1 Bakorinti 16:17, 18) Na yango, zalá penepene ya baninga oyo bakosalisa yo na makambo ya malamu.

“Baninga ya solosolo bakosundola yo te.”—Donnell.

“Ntango mosusu, koyeba ete ezali na moto moko oyo akipaka yo nde eleki ntina. Yango ekosalisa yo omiyoka ete ozali na valere.”—Magali.

Likebisi: Salá makasi ozala ndenge ozalaka ntango ozali ná baninga na yo; komekola te moto mosusu kaka mpo ose-pelisa bango. (Masese 13:20; 18:24; 1 Bakorinti 15:33) Kosalala makambo ya mabe kaka mpo okamwisa basusu ekokitisa valere na yo mpe ekosambwisa yo.—Baroma 6:21.

Meká sikoyo. Komá awa na nse nkombo ya moninga moko oyo akoki kosalisa yo olongola kobanga.

Okoki kozwa bibongiseli mpo na kolekisa mwa ntango ná moto yango. Moto yango asengeli kaka te kozala mbula moko ná yo.

Kolemba nzoto te ntango osali mabe

Verse oyo ekosalisa yo. “Bato nyonso basali lisumu mpe bakómaka na nkembo ya Nzambe te.”—Baroma 3:23.

Elimboli nini? Ezali solo ete ozali moto ya masumu. Yango emonisi ete na ntango mosusu okoki koloba to ata mpe kosala likambo ya mabe. (Baroma 7:21-23; Yakobo 3:2) Atako okoki kokima te kosala mabe, *okoki* koyeba ndenge ya kosala soki okwei na mabe yango. Biblia elobi boye: “Moyengete akoki kokwea mbala nsambo, mpe akotelema mpenza.”—Masese 24:16.

“Ntango tozali kokokanisa makambo oyo bato mosusu basalaka, ná oyo biso tokokoka te kosala, tokomimona ete tozali na ntina te.”—Kevin.

“Moto nyonso azali na bizaleli ya malamu mpe ya mabe. Tosengeli kosepela na bizaleli ya malamu mpe kosala makasi mpo na kolongola oyo ya mabe.”—Lauren.

Likebisi: Ezaleli ya kozanga kokoka epesi yo nzela te ya kosala masumu. (Bagalatia 5:13) Soki ozali kosala makambo ya mabe na nko, okobungisa eloko oyo eleki ntina—kondimama na miso ya Yehova Nzambe!—Baibre 10:26, 27.

Meká sikoyo. Komá awa na nse ezaleli moko oyo okolina kobongisa.

Komá pemberi ya ezaleli yango dati ya lelo. Lukáluká na mikanda oyo elimbolaka Biblia, mpo na koyeba ndenge ya kolisa ezaleli yango, mpe nsima ya sanza moko, talá soki okolisi ezaleli yango.

►►► **makambo oyo nakosala**

Soki bilenge mosusu bazali koloba mabe mpo na ngai, nako . . .

Soki nazali komona kaka mabe na ngai, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**Valere ya mbongo esilaka te
mpo ekatani mwa moke; ndenge
moko mpe, valere na yo na miso
ya Nzambe ekosila te mpo ozali
moto ya kozanga kokoka**

Valere na yo ya solosolo

Biblia elobi ete “Nzambe azali monene koleka mitema na biso.” (1 Yoane 3:20) Yango elingi koloba ete akoki

komona ezaleli moko ya malamu epai na yo, oyo mbala mosusu ozali komona te. Kasi mabunga na yo nde ebebisaka yango? Kanisá ete ozali na 20 000 FC, kasi ekatani mwa moke. Okobwaka yango to okomona yango lokola ezali na valere te mpo kaka ekatani? Te! Ezala ekatani to te, ezali kaka 20 000 FC.

Nzambe atalelaka valere na yo ndenge wana. Mabunga na yo te nde ekosala ete Nzambe amona valere na yo te. Ayebi mpe azwaka na valere milende oyo osalaka mpo na kosepela ye, ata soki mpo na yo ezali moke! Biblia eyebisi biso ete “Nzambe azangi boyengebene te mpo abosana mosala na yo mpe bolingo oyo omoniselaki nkombo na ye.”—Baebre 6:10.

**NA MOKAPO OYO ELANDI *Mawa makasi elembisaka yo?
Soki ezali bongo, okoki kosala nini mpo olonga yango?***

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini bilenge mosusu bamimonaka ete bazali na ntina te?**
- **Mpo na nini ezali na ntina komipesa nzoto mwa kilo?**

Nasala nini mpo natika kozala mawamawa?

“Soki baninga na ngai baz’okoka kosilisa mikakatano na bango te, nasalisaka bango básilisa yango mpe bámiyoka malamu. Kasi na nsima—wana bato mingi bamonaka yango te—soki nazongi na ndako, nakotaka na shambre na ngai mpe nabandaka kolela.”—Kellie.

“Ntango nazali mawamawa, nakimaka bato. Soki babengisi ngai esika moko, nakoluka kaka likambo moko boye mpo nakende te. Nasalaka makasi nazala mawamawa te ntango naza ná bato ya libota na ngai. Bakanisaka ete naza malamu.”—Rick.

YO MPE okanisaka lokola Kellie to Rick? Soki ee, kokanisa mbala moko te ete ozali na likambo moko ya mabe. Ekómaka ete moto nyonso ayoka mawa. Ata mibali mpe basi ya sembo oyo Biblia elobelii bayokaki mpe mawa.—1 Samwele 1:6-8; Nzembo 35:14.

Na ntango mosusu, okoki koyeba ntina oyo ozali koyoka mawa, kasi na ntango mosusu okoki mpe koyeba te. Anna, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Esengeli kaka te okutana na likambo moko ya nsɔmɔ mpo oyoka mawa. Mawa ekoki koyela yo ntango nyonso ata soki ozali na mikakatano te. Eza mpasi mpo na kolimbola, kasi esalemaka bongo!”

Ezala oyebi ntina to te, okosala nini soki okómi mawamawa? Meká kosala boye:

1. Yebisá bato ndenge ozali koyoka. Ntango Yobo akómaki na mpasi makasi, alobaki ete: “Nakoloba na bololo ya molimo na ngai!”—Yobo 10:1.

Kellie: “*Nayokaka bien soki nayebisi moto mosusu ndenge nazali komiyoka. Nsukansuka, moto moko ayebi ndenge naz’omiyoka. Ezali lokola nde azali kobwakela ngai nsinga mpo na kobimisa nga na libulu moko mozindo—mpe mbala moko nabiki!*”

Likanisi: Komá awa na nse, nkombo ya moninga moko oyo okoki kosolola na ye soki okómi mawamawa.

2. Komá makanisi na yo. Ntango okómi mawamawa, meká kokoma makanisi na yo na papye. Na banzembo oyo akmaki, Davidi amonisaki ndenge azalaki koyoka mawa makasi. (Nzembo 6:6) Kokoma makanisi na yo ekoki kosalisa yo ‘obate-la bwanya ná likoki ya kokanisa.’—Masese 3:21.

OYEBAKI YANGO ...

Eza' mabe te kolela, ata soki oza' mwana mobali. Na eleko moko ya bomoi na ye, mokonzi Davidi alobaki ete: “Butu nyonso nazali kopolisa mbeto na ngai na mai ya miso.”
—Banzembo [Nzembo] 6:7, Bible na lingala ya Ielo oyo.

Magali: “*Mawa ebebisaka makanisi na ngai, kokoma esalisa-saka nga nabongisa makanisi yango. Soki okoki kobimisa polele makanisi na yo, mpe kobongisa yango malamu, mawa ekokita.*”

Likanisi: Salelá tablo oyo eza-li na lokasa 93 mpo na koyeba ndenge ya malamu ya kolonga makambo oyo ekoki kopesa yo mpasi. Yango ekosalisa yo okitis-a mawa na yo.

mpo na kosilisa mawa na yo

 likambo	 likanisi ya mabe	 likanisi ya malamu
<i>Molakisi na biso amonisaka ete nazali na ntina te</i>	<i>Nakomipesa lisusu te mpo nazwa bapwe mingi na liteya yango</i>	<i>Lisalisi: Talá mokapo 20 ya buku oyo</i>
<i>Moninga moko akipe ngai te</i>	<i>Nakopanza bansango ya lokuta mpo na ye</i>	<i>Lisalisi: Talá mokapo 10 ya Volimi 2</i>
<i>Baboti na ngai baz'oboma libala</i>	<i>Nakokangela moko na bango to bango nyonso mibale nkanda</i>	<i>Lisalisi: Talá mokapo 4 ya buku oyo</i>
...	...	...
...	...	...
...	...	...

“Yehova azali pene na baoyo motema ebukani; mpe abikisaka baoyo elimo etutami.”—Nzembo 34:18.

• • • • • • •

3. Bondelá mpo na yango. Biblia elobi ete soki ozali kobo-ndela mpo na mitungisi na yo, ‘kimya ya Nzambe oyo eleki makanisi nyonso ekobatela motema na yo mpe makanisi na yo.’ —Bafilipi 4:6, 7.

Esther: “Nazalaki koluka koyeba ntina oyo nazalaki mawamawa, kasi nakokaki te. Nasengaki Yehova asalisa ngai nazala na esengo. Ezalaki kopesa ngai nkanda ndenge nazalaki koyeba te ntina oyo nazalaki mawamawa. Nsukansuka, natikaki koza-la mawamawa. Kokanisa ata mokolo moko te ete libondeli eza-li na nguya te!”

Likanisi: Saleláká makanisi oyo ezali na Nzembo 139: 23, 24 ntango obondelaka Yehova. Fungolelá ye motema na yo mpe sengá ye asalisa yo oyeba ntina oyo okómi mawamawa.

Longola makanisi oyo touti kolobelá, okoki kozwa batoli ya ntina mingi na Biblia, Liloba ya Nzambe. Kokotisa na makanisi batoli kitoko ya Biblia, ekosalisa yo oyoka malamu. (Nzembo 1: 1-3) Okoki kozwa batoli ya ndenge wana soki otángi masolo oyo ezali na motó ya likambo “Bandakisa ya kolanda,” na buku *Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi*, Volimi 1 mpe 2. Na lokasa 227 ya Volimi 2, okomona ndenge oyo ntoma Paulo

alongaki makanisi ya mabe oyo eza-laki koyela ye ntango mosusu mpo na mabunga na ye.

TOLI

**Komá ndenge
omiyokaka ntango ozali
mawamawa mpe eloko
oyo epesaka yo mawa
yango. Nsimá ya sanza
moko, tángá makambo
oyo okomaki. Okanisi ete
makambo yango ebo-
ngwani? Soki εε, komá
nini esalisaki yo.**

Soki mawa ezali kosila te

Ryan alobi boye: “Mikolo mosusu, namonaka malamu nati-kala na ngai na mbeto mpe nabima te mpo nakende kokutana lisusu na makambo oyo eko-pesa ngai mpasi.” Ryan anyo-kwamaka na makanisi mpe aza-

li ye moko te. Baankete oyo bato ya mayele basali emonisi ete elenge moko kati ya bilenge minei, anyokwamaka na makanisi liboso akóma mokóló.

Ndenge nini okoki koyeba soki onyokwamaka na makanisi? Ekoki mbala mosusu komonana soki moto akómi mbala moko nkanda nkanda mpe bizaleli na ye ebongwani, akómi kokima bato, aza lisusu na mposa ya kosala mosa-la moko te, abongoli mbala moko ndenge amesani kolya mpe bangonga oyo alalaka, mpe azali mpenza komiyoka ete azali na ntina te, mpe azali komimemisa ngambo kaka mpamba.

**Soki basusu
basalisi yo mpe
yo moko osali
milende,
okotika kozala
mawamawa**

►►► **makambo oyo nakosala**

Mpo nalongola mawa, nakoki kosala makambo oyo:

Mawa na ngai ekokita soki nazali esika moko na baninga oyo:

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Soki nazali mawamawa, esengeli nakimaka bato te. Ya solo, nalingaka kozala ngai moko mpo nakanisa mpe nayeba ndenge naz'omiyoka, mpe mbala mosusu nalela. Kasi na nsima, nayebaka ete nasengeli kozala ná bato mpo natika kokanisa makambo oyo ezali kokómisa ngai mawamawa.

—Christine

Na ntembe te, bilembo oyo emonanaka epai ya bato mingi. Kasi, soki bilembo yango eumeli koleka poso mibale, mpo na nini te koyebisa yango baboti na yo mpo bökende komona monganga? Monganga akoki koyebisa yo soki mawa na yo ezali maladi.*

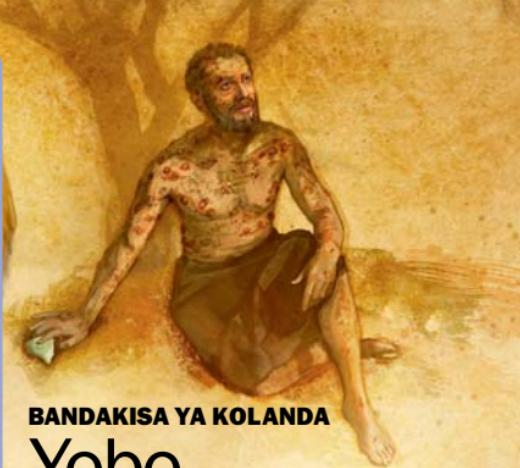
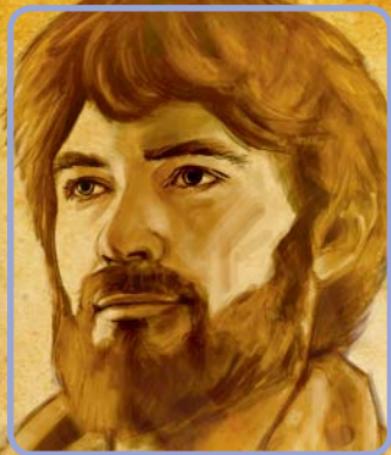
Soki ozali konyokwama na makanisi, ezali likambo ya koyokela nsóni te. Bato mingi oyo bazalaki na maladi yango bayokaki malamu ntango bazuwaki lisalisi ya monganga—mbala mosusu kutu, malamu koleka ndenge bazalaki liboso! Ezala mawa na yo ezali kouta na konyokwama ya makanisi to te, kobosana te mloba ya kolendisa oyo ezali na Nzembo 34:18: “Yehova azali pene na baoyo motema ebukani; mpe abikisaka baoyo elimo etutami.”

* Soki mawa eumeli mingi, bilenge mosusu bakanisaka komiboma. Soki ozali na makanisi ya ndenge wana, kozanga koumela, sololá na mokóló moko oyo otylelaka motema.—Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 14 ya buku oyo.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Bongo soki mawa elekeli yo mpe okómi na makanisi ya komiboma?*

OKANISI NINI?

- Kolela ezali mpenza na ntina?
- Ndenge nini kozala ná bato mosusu ekoki kosalisa yo otika kozala mawamawa?

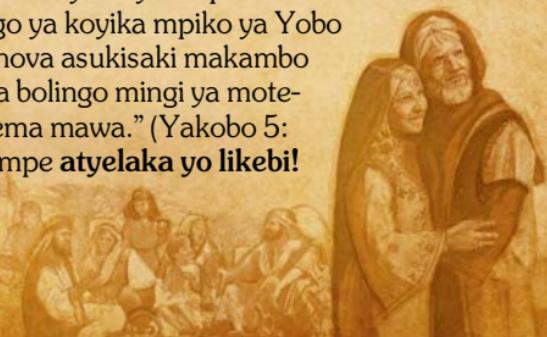

BANDAKISA YA KOLANDA

Yobo

Bomoi ya Yobo **ebebaki mpenza kobeba**. Ya liboso, abungisaki biloko na ye. Ya mibale, bana na ye bakufaki. Ya misato, abelaki. Makambo nyonso wana eyaki mbangu mpe **na mbalakaka**. Na mawa makasi na motema, Yobo alobaki boye: "Molimo na ngai eyoki bomoi na ngai mpii [mabe] mpenza." Alobaki mpo na ye moko ete 'atondi na nsɔni mpe na mpasi meke.' (Yobo 10:1, 15) Kasi, atako azalaki na mikakatano, Yobo aboyaki kopesa Mozalisi na ye mokongo. (Yobo 2:10) Atako bomoi na ye ebongwanaki, atikaki te ete mikakatano ebongola bizaleli na ye. Na yango, Yobo azali **ndakisa malamu ya koyika mpiko**.

Ntango okutani na mikakatano, yo mpe okoki 'koyoka bomoi na yo mpii [mabe] mpenza.' Lokola Yobo, okoki komonisa ete okotika te **mikakatano ebongola bomoto na yo** to elongola ekateli na yo ya kosalela Yehova Nzambe. Yakobo akomaki ete: "Talá! Tolobaka ete bato oyo bayiki mpiko bazali bato ya esengo. Boyoká nsango ya koyika mpiko ya Yobo mpe bomoná ndenge Yehova asukisaki makambo na ye, ete Yehova azali na bolingo mingi ya motema mpe amonisaka motema mawa." (Yakobo 5:11) Atyelaki Yobo likebi, mpe **atyelaka yo likebi!**

Mpo na nini te komiboma?

“MALAMU nakufa na esika ya kozala na bomoi.” Nani alobaki maloba wana? Moto moko oyo azalaki kondimela Nzambe te? To moto oyo atikaki Nzambe? To mpe moto moko oyo Nzambe asundolaki? Te. Moto yango ezalaki nde Yona, moto oyo azalaki mosambeli ya solosolo ya Nzambe, kasi azalaki komitungisa mpenza.—Yona 4:3, Biblia *Today's English Version*.

Biblia elobi te ete Yona alingaki komiboma. Atako bongo, ndenge amilelaki emonisi likambo moko monene: na ntango mosusu, ata mosaleli ya Nzambe akoki komitungisa mingi mpenza.—Nzemb 34:19.

Bilenge mosusu bamitungisaka makasi, mpe bamonaka ete ezali na ntina te bákoba kozala na bomoi. Bakoki komiyoka lokola Laura, oyo azali na mbula 16, mpe alobi boye: “Nazalaki komitungisa na makanisi mbala mingi, mpe yango eumelaki bambula mingi. Mbala mingi nazalaki kokanisa komiboma.” Soki oyebi moto moko oyo alobaki ete azali na mposa ya komiboma —to soki yo moko okómi na makanisi wana—okoki kosala nini? Tótalela malamumalamu mpo na nini moto akoki kokóma na makanisi wana.

Ntina oyo bato babungisaka elikya

Mpo na nini moto akómaka na makanisi ya komiboma? Ekoki kozala mpo na bantina ebele. Ntina moko ezali ete tozali na “ntango moko ya mpasi mpenza mpe ya mikakatano,” mpe bilenge mingi bakutanaka na mikakatano makasi na bomoi. (2 Timote 3:1) Lisisu, ezaleli na biso ya bato ya masumu ekoki kosala ete basusu bákóma na makanisi ya mabe mpo na bango moko mpe mpo na bato na mokili. (Baroma 7:22-24) Mbala mosusu, yango ezalaka mpo basalá bango mabe na nko. Ntango mosusu ekoki kozala mpo na maladi moko boye. Yango wana, na ekólo moko, balobi ete bato mingi (90%) oyo bamibomaki, bazalaki kobela maladi moko ya motó.*

Ya solo, moto nyonso akutanaka na mikakatano. Biblia elobi ete “biloko nyonso oyo ezalisamá ezali se kokimela elongo

---

* Kasi, ezali na ntina tóyeba ete bilenge mingi oyo babelaka maladi moko ya motó bamibomaka te.

► soki mitungisi elekeli yo

Ata mpe mibali mpe basi ya sembo oyo Biblia elobelí batungisamaki ntango mosusu na bomoi na bango. Tótalela mwa bandakisa.

Rebeka: “*Soki ezali boye, mpo na nini nazali na bomoi?*”—Ebandeli 25:22.

Moize: “*Nabondeli yo, bomá ngai koboma, . . . kotika te ete namona mpasi.*”—Mitángo 11:15.

Eliya: “*Ee Yehova, longolá molimo na ngai, mpo naleki bankóko na ngai te.*”—1 Bakonzi 19:4.

Yobo: “*Aa soki obombaka ngai ata na Nkunda, . . . soki okatelaka ngai ata ntango mpo okanisa ngai!*”
—Yobo 14:13.

Nsukansuka, makambo ya mokomoko ya bato oyo touti kolobela ebongaki, na ndenge oyo bandimaki te. Zalá na kondima ete ekoki kozala mpe bongo mpo na yo!

mpe konyokwama elongo tii sikoyo.” (Baroma 8:22) Bilenge mpe bazali na kati. Kutu, makambo ya mabe ekoki kosala mpe-nza bilengete mpasi na motema, na ndakisa:

- Liwa ya ndeko moko, moninga to nyama moko oyo ozalaki kolinga mingi
- Matata na kati ya libota
- Ozwi te na kelasi
- Yo ná fianse na yo bosilani
- Basali yo mabe na nko (babeti yo to mpe basangisi na yo nzoto na makasi)

Ya solo, bilengete mingi bakutanaka ata na likambo moko kati na makambo oyo touti kotánga. Mpo na nini bamosusu bayika-

ka mpiko koleka basusu? Bato ya mayele balobaka ete bilenge oyo balembaka nzoto noki bamonaka ete moto moko te akoki kosalisa bango mpe ete likambo yango ekosila te. Bilenge wana bazali komona ete elikya mpo na bango ezali te. Bazali mpenza na mposa ya *kokufa* te; balingi kaka kosilisa mpasi.

Elikya ezali te?

Mbala mosusu oyebi moto moko oyo alingi kosilisa mpasi na ye—lokola mpasi yango ezali makasi mpenza, mposa na ye ezali ete amiboma. Soki ezali bongo, okoki kosala nini?

Soki moninga moko azali komona mpasi mpenza mpe alingi amiboma, salá makasi oyebisa ye akende koluka lisalisi. Ata soki alingi te koyebisa moto mosusu ndenge azali komiyoka, osengeli kosolola na mokóló moko. Kobanga te ete bóbébana. Soki oyebisi likambo yango, okoki kobikisa moninga na yo!

Bongo soki yo moko nde okómá na makanisi ya komiboma? Kobomba makanisi yango mpo na yo moko te. Sololá na moto moko, na ndakisa moboti, moninga, to moto mosusu oyo atyelaka yo likebi mpe oyo akoyokela yo mpe akozwa makambo na yo na liseki te. Soki osololi ná moto mosusu makambo na yo, okobungisa eloko moko te, kutu akozwa bolamu mingi.*

Ya solo, bampasi na yo ekosila te kaka mpo oyebisi yango basusu. Kasi kosolola na moto moko oyo otyelaka motema, ekoki kosalisa mingi mpo otalela likambo na yo na ndenge ebo-ngi mpenza. Ekoki ata kosalisa yo oluka ndenge mosusu ya kosilisa mokakatano na yo.

Makambo ebongwanaka

Ntango okutani na mikakatano, kobosana likambo oyo te: Ata soki likambo yango eza-li mpasi ndenge nini, *na nsima makambo ekobongwana*. Moko-lo moko, Davidi, moko ya bakomi

* Bakristo oyo bazali na mitungisi bakoki mpe kozwa lisalisi epai ya bankulutu ya lisangá.—Yakobo 5:14, 15.

OYEBAKI YANGO ...

Ezali kaka te moto oyo
amibomi nde amonaka
mpasi, kasi mpe bandeko
to baninga oyo batikali.

**Kobungisa elikya ezali
lokola mapata oyo eyindi
—nsukansuka ekoleka**

ya nzembo, oyo akutanaki na mikakatano ndenge na ndenge, abondelaki Nzambe na maloba oyo: “Obongoli mawa na ngai mabina.”—Nzembo 30:11.

Na ntembe te, Davidi azalaki kokanisa te ete mabina to eseengo ekoumela libela. Ayebaki ete na bomoi bampasi eyaka mpe esilaka. Osilá komona ete likambo yango ezali solo ata ntango okutanaka na mikakatano? Mikakatano mosusu ekoki komonana makasi mpenza mpo na sikoyo. Kasi kitísá motema. Makambo ebongwanaka, mbala mingi na ndenge ya malamu. Na ntango mosusu, mikakatano ekoki kokita na ndenge oyo ozalaki kokanisa te. Na ntango mosusu, okoki kolonga mokakatano yango na ndenge oyo ozalaki kokanisa te. Likambo ya ntina ezali ete makambo ya mpasi ekoumela *te libela na libela*.

—2 Bakorinti 4:17.

TOLI

Ntango omoni lokola obandi komitungisa, kende kokima mbangu mwa moke. Kozwa mwa mope-pe libándá mpe kosala ngalasisi ya nzoto ekoki kokitisa yo motema mpe okomiyoka malamu.

Ntina ya libondeli

Lolenge ya malamu koleka ya kosolola ezali libondeli. Okoki kobondela lokola Davidi oyo alobaki ete: “Ee Nzambe, talá ngai malamumalamu mpe yebá motema na ngai. Talá ngai malamumalamu mpe yebá makanisi oyo etu-

**“Kosenga na bino eyebana epai ya Nzambe;
mpe kimya ya Nzambe oyo eleki makanisi
nyonso ekobatela mitema na bino mpe
makanisi na bino.”—Bafilipi 4:6, 7.**

• • • • •

ngisaka ngai, mpe moná soki kati na ngai ezali na nzela moko
oyo eyokisaka mpasi, mpe kambá ngai na nzela ya seko.”
—Nzembo 139:23, 24.

Libondeli ezali kaka te mpo na kokitisa mpasi na yo. Ezali
mpenza lisolo ná Tata na yo ya likoló, oyo alingi ete ofungolela
ye ‘motema na yo.’ (Nzembo 62:8) Kanisá mateya oyo ya ntina
mpenza mpo na Nzambe:

- Ayebi malamu makambo oyo ebimiselaka yo mikakatano.
—Nzembo 103:14.
- Ayebi yo malamu koleka yo moko.—1 Yoane 3:20.
- “Atyelaka [yo] likebi.”—1 Petro 5:7.
- Na mokili na ye ya sika, Nzambe “akopangwisa mpisoli
nyonso” na miso na yo.—Emoniseli 21:4.

Soki ezali likambo ya maladi

Ndenge tomonisaki yango liboso, mbala mingi bato bakómaka
na mposa ya komiboma mpo bazali na maladi moko boye.

makambo oyo nakosala

*Soki nazali komiyoka lokola naza na ntina te mpe balingaka
ngai te, nakosolola na (komá nkombo ya moto yango)*

*Likambo moko ya malamu na bomoi na ngai oyo nakoki
kokanisa mpe kozala na botondi mpo na yango ezali*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**“Na ntango moko boye, natungisamaki makasi
mpenza na makanisi, mpe nazalaki na mposa
nakufa. Kasi sikoyo, nazali kotambwisa bomoi na
ngai malamu mpo nazali kobondela mingi mpe
nazali kozwa lisalisi ya monganga.” —Heidi**

Soki ezali bongo mpo na yo, koyoka nsɔni te mpo na koluka lisalisi. Yesu alobaki ete bato oyo bazali kobela nde bazalaka na mposa ya monganga. (Matai 9:12) Likambo ya esengo ezali ete maladi mingi ekoki kozwa nkisi. Mpe ntango mosusu nkisi ekoki kosalisa yo omiyoka lisusu malamu koleka!*

Biblia epesi biso elikya moko ya kolendisa mpenza: na mokili ya sika oyo Nzambe akosala, “moto moko te oyo afandi kuna akoloba: ‘Nazali na maladi.’” (Yisaya 33:24) Nzambe alobi ete na ntango wana, “makambo ya kala ekokanisama lisusu te, mpe ekoya na motema te.” (Yisaya 65:17) Liboso ntango yango eya, salá makasi olonga mikakatano ya bomoi, na elikya ete na ntango oyo Nzambe atye, komitungisa na makanisi ekozala lisusu te.—Emoniseli 21:1-4.

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 13 ya buku oyo.

**NA MOKAPO OYO ELANDI Baboti na yo balingi koyeba
makambo nyonso ya bomoi na yo—ata makambo mosusu
oyo olingi te báyeba. Ekoki kosalema ete ozalaka na
makambo na yo ya kati?**

OKANISI NINI?

- Ata mikakatano makasi ezali kaka mpo na ntango mokuse. Mpo na nini kokanisa likambo yango ekoki kosalisa yo?
- Na ndenge nini moto oyo amibomi akoki mpe koyokisa bato mosusu mpasi?

Eza mabe soki nalingi
te báyeba makambo
na ngai ya kati?

Tyá elembo ✓ na likambo oyo okosala soki okutani na moko ya makambo oyo elandi:

1. Ozali na kati ya shambre na yo; na mbala moko, ndeko na yo akötì kozanga abëta porte.

- ☞ ‘Likambo te. Ntango mosusu, ngai mpe nasalaka bongo epai na ye.’
- ☞ ‘Aza impoli! Bongo soki akutaka nga naz’olata?’

2. Ozongi ndako mpe baboti na yo babandi kotuna yo mituna ebeleebobe. “Okendaki wapi? Ozalaki kosala nini? Ozalaki ná banani?”

- ☞ ‘Likambo te. Mbala mingi, nayebisaka bango makambo nyonso.’
- ☞ ‘Epesaka nga nkanda! Baboti na ngai bazalaka na konfianse na ngai te!’

NTANGO ozalaki mwana moke, ezalaki na ntina te obombela bato mosusu makambo na yo. Soki leki na yo akötì na shambre na yo kozanga abëta porte, ozalaki kosilika te. Soki baboti na yo batuni yo motuna, ozalaki kopesa eyano mbala moko. Na ntango wana, ozalaki kolinga ete bato mosusu báyeba makambo na yo. Sikoyo, oz’olinga lisusu bongo te. Corey, oyo azali na mbula 14, alobi boye: “Namonaka malamu nabomba makambo mosusu mpo na ngai moko.” Tótalela makambo mibale oyo ezali komonisa ete kobombela bato makambo na yo ekoki kozala mpasi.

Mposa ya kozala kaka yo moko

Ezali na bantina mingi oyo ekoki kosala ete oluka kozala kaka yo moko. Mbala mosusu, olingi kaka ‘kopema mwa moke.’ (Marko 6:31) To soki olingi kobondela, okoki kosala

ndenge Yesu ayebisaki bayekoli na ye: “Kötá na eteni ya kati ya ndako na yo mpe, nsima ya kokanga porte na yo, bondelá Tata na yo.” (Matai 6:6; Marko 1:35) Likambo ya mpasi ezali ete ntango okangi porte ya shambre na yo (soki ozali na yango), baboti

OYEBAKI YANGO ...

**Soki ozali kobombela
baboti na yo makambo
te, bakozala mpe na
konfianse mingi
epai na yo.**

**“Salá nyonso oyo ekoki na yo mpo ozala moto
oyo andimami na miso ya Nzambe, mosali oyo
azali koyoka nsóni te mpo na mosala na ye.”**

—2 Timote 2:15.

na yo bakoki koyeba te ete ozali kobondela! Mpe bandeko na yo bakoyeba te ntango nini ozali na mposa ya kozala kaka yo moko.

Oyo okoki kosala. Na esika ya koswana ná basusu mpo olingaka te bato báyeba makambo na yo, salá nde boye:

● Yebisá bandeko na yo kozanga kolekisa ndelo ntango oyo olingaka ete ozala yo moko. Soki esengeli, tuná baboti soki bakoki kosalisa bino na likambo yango.*

● Salá makasi oyeba makanisi ya baboti na yo. Rebecca, oyo azali na mbula 16, alobi ete: “Na ntango mosusu, baboti na ngai balandelaka ngai mingi. Kasi, mpo na koloba solo, nalingaki mpe kolandela mwana na ngai soki nazalaki moboti—mingi-mingi mpo na makambo mingi oyo emekaka kondima ya bilinge!” Ndenge moko na Rebecca, yo mpe okoki koluka koyeba mpo na nini baboti na yo bazali komitungisa?—Masese 19:11.

● Omituna boye: ‘Natindaka baboti na ngai bákanisa ete nazi-li kosala likambo moko ya mabe ntango nakangi porte na nga ya shambre? Nabombelaka bango makambo na ngai nyonso, mpe yango wana bakómá kolandela-landela ngai?’ Soki eyano na yo na mituna oyo ezali te, kasi baboti na yo batyelaka yo motema te,

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 6 ya buku oyo.

TOLI

**Ntango ozali kosolola
ná baboti na yo makambo
na yo moko, komilelalela
te. Lobelá nde makambo
oyo ezali kotungisa yo.
Bokeseni nini ezali kati
na maloba wana mibale?
Komilelalela elimboli ko-
tya makanisi kaka na
makambo oyo ozali komo-
na ete baboti na yo bazali
kosala mabe. Kolobela
mitungisi na yo ekosalisa
bino nyonso bolúka
ndenge ya kosilisa yango.**

Baboti balingaka te ete likambo moko ya mabe ekómela yo mpe ntango mosusu okoki komona lokola ete bazali kokota na makambo na yo. Emonanaka ete ezali malamu te. Kasi, mpo na koloba solo, soki nazalaki moboti, nalingaki mpe nasala kaka bongo. —Alana

yebisá bango na malembé mpe na komikitisa nyonso ndenge ozali komiyoka. *Yoká na likebi mpenza makambo oyo ezali ko-tungisa bango mpe salá nyonso ete likambo moko te oyo ozali kosala etinda bango bákanisela yo mabe.*—Yakobo 1:19.

Ntango ozali kopona baninga

Ntango ozali naino elenge, ezali mabe te opona baninga mosusu oyo bazali na libota na bino te. Eza mpe mabe te ete baboti na yo bámituna soki baninga na yo bazali bato ya ndenge nini mpe soki bosalaka nini ntango bozali esika moko. Kasi, na ntango mosusu okoki komona ete baboti na yo bazali komitungisa koleka ndelo. Amy, oyo azali na mbula 16, alobi boye: “Nalingaka te ntango nazo’salela telefone mpe naz’okoma bemesaje, baboti na ngai bábwakaka liso ntango nyonso mpe bátuna ngai soki nazo’solola na nani.”

Oyo okoki kosala. Na esika otika baninga na yo bákabola yo ná baboti na yo, meká nde kosala boye:

● Kobombaka baninga na yo te, mpe salá nyonso mpo baboti na yo báyeba bango malamu. Okolina te ete baboti na yo báluka koyeba na kobombana soki baninga na yo bazali banani, kasi soki bazali koyeba bango malamu te, bakoluka kaka kosala bongo. Kobosana te ete soki baboti na yo bazali koyeba malamu bato oyo ofandaka mingi ná bango, bakomitungisa mpe mingi te mpo na baninga oyo ozali kopona.

● Likambo oyo olingaka te ezali ete baboti na yo báyeba makambo na yo nyonso to eza nde na makambo oyo ozali koluka kobombela bango? Brittany, elenge moko ya mbula 22, alobi boye: “Soki ozali na ndako ya baboti, mpe baboti na yo bazali komitungisa mpo na likambo moko, osengeli komitu-

Konfianse ezali lokola salere; bapesaka yango moto oyo asalaka

na boye: ‘Soki likambo oyo naz’osala eza’ mabe te, mpo na nini nasengeli kobomba yango?’ Kasi, soki oz’omo-na ete osengeli kobomba yango, wana likambo ezali.’

Oyo osengeli kosala

Sikoyo, okoki kokanisa mwa makambo mosusu oyo okoki kosala mpo likambo moko oyo omoni ete eza kaka sekèle na yo moko ebimisa matata te. Komá awa na nse, biyano na yo na mituna oyo etali makambo oyo elandi:

Likambo 1: Luká koyeba likambo yango. Likambo nini olingaka ete bato mosusu báyeba te?

>>> makambo oyo nakosala

Mpo baboti na ngai bázala na konfianse na ngai (to bázala lisusu na konfianse na ngai), nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Likambo 2: Talelá makanisi ya baboti na yo. Okanisi ete nini mpenza ekoki kotungisa bango?

.....

.....

.....

Likambo 3: Luká ndenge ya kositisa likambo yango. Na ndenge nini, kozanga koyeba, okoki kosala ete makambo ebeba lisusu koleka? Mbongwana nini okoki kosala na kotalela eyano oyo opesi likoló? Okolina ete baboti na yo básala nini mpo na likambo na yo?

.....

.....

.....

Likambo 4: Lobelá likambo yango. Komá ndenge oyo okoki kobanda kosolola ná baboti na yo mpo na makambo oyo olingaka ezala kaka ya yo moko.

.....

.....

.....

NA MOKAPO OYO ELANDI *Tata to mama na yo akufá?
Soki ee, epai wapi okoki kozwa makasi?*

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ebongi ete baboti na yo báluka koyeba makambo na yo ya kati?**
- **Na ndenge nini milende oyo ozali kosala mpo osololaka malamu ná baboti na yo ekosalisa yo oyeba kosolola na mikóló mosusu na nsima?**

Nakoki kosala nini soki moboti na ngai akufi?

***“Ntango mama akufaki, nayebaki te nasala nini mpe
namonaki lokola bomoi na ngai ezali lisusu na ntina
te. Ye nde moto azalaki kosangisa libota.”—Karyn.***

EZA na makambo mingi te oyo ekoki kosala moto mpasi mingi koleka soki papa to mama na ye akufi. Kutu, ntango mosusu okoyoka mawa makasi oyo naino oyoká te liboso. Brian, oyo azalaki na mbula 13 ntango tata na ye akataki motema, alobi boye: “Na butu wana ntango tomonaki ete akufi, tozalaki kaka kolela mpe koyambana na mawa.” Natalie, oyo azalaki na

**Atako mokapo oyo elobelí mingimingi ntango moboti
moko akufi, tokoki kosalela mpe batoli yango ntango
ndeko moko ya libota to moninga moko ya motema akufi.**

Nazalaki kobomba na motema ndenge nazalaki komiyoka. Nalingaki komiyoka malamu koleka soki nayebisaki likambo yango. Elingaki kosalisa ngai nasalisa mawa na ngai. —David

mbula 10 ntango papa na ye akufaki na kanser, alobi boye: “Nayebaki te nini nasala. Elekelaki ngai.”

Bato nyonso bayokaka mawa ndenge moko te ntango moto moko akufi. Biblia elobi ete “moto na moto” azali na “bolzi na ye moko mpe mpasi na ye moko.” (2 Ntango 6:29) Meká naino kokanisa mpasi oyo oyokaki ntango moboti na yo akufaki. Komá awa na nse (1) ndenge omiyokaki ntango oyokaki ete moboti na yo akufi mpe (2) ndenge oyo ozali komiyoka sikoyo.*

1 .....

2 .....

Ntango mosusu biyano na yo emonisi ete ozali lisusu na mawa makasi te. *Yango ezali mabe te.* Elakisi te ete obo-sani moboti na yo. Epai mosusu, okoki komiyoka ete mpasi

na yo ezali kaka ndenge moko to ebakisami nde. Ekoki kozala ete mawa na yo ezali lokola ntango mbonge ebetaka makasi na libongo na mbalakaka mpe na nsima ekitaka. *Yango mpe ezali mabe te*—ata soki ekómeli yo bambula mingi nsima ya liwa ya moboti na

? **OYEBAKI YANGO ...**

Kolela elakisi te ete olémbá. Ata mibali ya makasi lokola Abrahama, Yozefe, mpe Davidi balelaki ntango bazalaki na mawa makasi.
—Ebandeli 23:2; 50:1;
2 Samwele 1:11, 12; 18:33.

* Soki okoki koyanola na mituna yango sikoyo te, okoki komeka kosala yango ata nsima.

■ **CHANTELLE** «*Papa abelaki mbula soki mitano, mpe
sante na ye ezalaki se kobeба. Nazalaki na
mbula 16 ntango amibomaki.*

Na nsima, mama ayebisaki ngai ná yaya na ngai ya mobali makambo nyonso oyo ele-kaki. Atikelaki biso kutu nzela tózwa mpe bikateli mpo na kokunda ebembe. Yango esalisaki biso. Namoni ete bana balingaka te bábombelaka bango makambo, mingimingi makambo minene lokola oyo. Na nsima, nazalaki kobanga te kobeta lisolo ndenge papa akufaki. Ntango nyonso oyo nazali na mposa ya kolela, nakendaka esika moko boye to epai ya moninga moko mpe nalelaka. Toli oyo nakopesa yango oyo: Soki olingi kobeta lisolo ya likambo yango, kende epai bandeko na yo ya libota to baninga na yo. Ntango nyonso oyoki mawa, monisá yango. ♫

■ **LEA** «*Ntango nazalaki na mbula 19,
mama abelaki maladi moko makasi oyo
ekómisaki ye paralize, mpe akufaki
mbula misato na nsima. Nsima ya liwa
na ye, namonaki ete nasengeli
kozala makasi. Papa alingaki
koyoka mpasi mingi soki
nalembaki nzoto.*

Ntango nazalaki kokola, mama azalaki ntango nyonso pembeni na ngai ntango

nazalaki kobela to nazalaki koyoka malamu te. Nazali koyeba lisusu ndenge azalaki kosimba ngai mpo na kotala soki nazali na fievre. Nayokaka mpasi mingi ndenge akufá. Nakómaka na mposa ya kobomba makambo na motema, kasi yango ezali malamu te mpo na sante na ngai. Yango wana, ntango mosusu natalaka bafoto kaka mpo nabanda kolela. Kosolola ná baninga esalisaka. Biblia elaki ete baoyo bakufá bakosekwa mpo bázala na paradiso awa na mabele. (Yoane 5:28, 29) Soki nazali kotya makanisi ete nakomona mama lisusu—mpe soki nazali kotya makanisi na oyo nasengeli kosala mpo na kozala kuna—mawa na ngai ekitaka. ♡

■ **BETHANY** *Nalingaka kokanisa lisusu mokolo oyo nayebisaki papa ete 'Nalingaka yo.' Nayebi ete nasalaki yango, kasi nazali koyeba lisusu te ete nayebisaki ye yango, mpe nalingi nayeba mokolo yango. Nazalaki na mbula mitano mpamba ntango papa akufaki.*

Papa akómaki paralize ntango azalaki kolala, mpe bamemaki ye mbangu na lopitalo. Ntango nalamukaki mokolo oyo elandaki na ntongo, bayebisaki ngai ete akufi. Na nsima, kobeta lisolo ya papa ezalaki kotungisa ngai, kasi nakómaki kosepela koyoka masolo oyo bazalaki kobeta mpo na ye, mpamba te yango esalisaki ngai nayeba ye malamu. Toli oyo nako-pesa na moto nyonso oyo moboti na ye akufá, ezali ya kosepela na ntango nyonso oyo ozalaki koleksa ná moboti na yo mpe kokoma basuvenire wana mpo obosana yango te. Na nsima salá oyo okoki mpo na kokómisa kondima na yo makasi mpo ozala wana mokolo oyo moboti na yo akosekwa na mokili ya sika ya Nzambe. ♡

**Mawa ekoki kozala lokola
mbonge oyo ebeti na libongo
na mbalakaka**

yo. Kasi, motuna yango oyo: Okoki kosala nini soki mawa eyeli yo makasi mpo na liwa ya moboti na yo?

Soki kolela eyeli yo, lelá! Kolela ekitisaka mpasi. Kasi, okoki komiyoka ndenge Alicia amiyokaki. Azalaki na mbula 19 ntango mama na ye akufaki. Alicia alobi boye: "Namonaki ke soki nazo'lela mingi, basusu bakokanisa ete nazangi kondima." Kasi, kanisá naino: Yesu Kristo azalaki moto ya kokoka mpe azalaki na kondima makasi epai ya Nzambe. Kasi, "alelaki, abimisi mpi-soli" ntango amonaki bato bazali kolela Lazare, moninga na ye ya motema. (Yoane 11:35) Yango wana, soki kolela eyeli yo, lelá. Elakisi te ete ozangi kondima! Alicia alobi boye: "Nsukansuka, nalelaki. Nalelaki makasi. Nazalaki kolela mikolo nyonso."*

Komipesa foti te. Karyn, oyo azalaki na mbula 13 ntango mama na ye akufaki, alobi boye: "Butu nyonso, nazalaki kokende na shambre mpo na kopesa mama bize liboso alala. Mokolo moko nasalaki yango te. Mokolo oyo elandaki, mama akufaki.

* Kokanisa te ete *osengeli* kaka kolela mpo na komonisa ete ozali na mawa. Bato nyonso bayokaka mawa ndenge moko te. Likambo ya ntina yango oyo: Soki omoni ete mai ya miso elingi ebima, yebá ete ekoki kozala "ntango ya kolela." —Mosakoli 3:4.

TOLI

**Komá makambo na
yo esika moko boye.
Kokoma makanisi na
yo na oyo etali moboti
na yo oyo akufá ekoki
kosalisá mpenza
okitisa mawa na yo.**

komá makanisi na yo

Komá basuvenire ya malamu ya moboti na yo oyo ozali na yango.

Komá likambo oyo olingaki koyebisa papa to mama na yo soki azalaki naino na bomoi.

Kanisá ete ozali na leki na yo mpenza oyo azali komiyoka lokola amemi ngambo mpo na liwa ya moboti na bino. Komá likambo oyo okoki koloba mpo na kolendisa ye. (Yango ekoki mpe kosala yo oyeba soki ozali kolekisa ndelo to te na ndenge ozali komiyoka mpo na liwa ya moboti na bino.)

Komá makambo mibale to misato oyo olingaki koyeba na ntina na moboti na yo oyo akufá, mpe tuná moboti na yo oyo atikali na bomoi moko ya makambo yango.

Tángá Misala 24:15. Ndenge nini elikya oyo emonisami na verse wana esalisaka yo oyikela liwa ya moboti na yo mpiko?

Nayebi ete ndenge nazali kokanisa ezali malamu te, kasi nayo-kaki ete namemi ngambo ndenge nakendaki kotala ye te na butu wana, mpe mpo na makambo oyo esalemaki mokolo oyo elandaki. Papa akendaki mobembo moko ya mosala mpe asengaki ngai ná yaya na ngai tókende kotala soki mama aza malamu. Kasi tolalaki retare. Ntango nakotaki na shambre, mama azalaki lisusu kopema te. Nayokaki nsomó mpo ntango papa akendaki, mama azalaki malamu!"

Lokola Karyn, ntango mosusu yo mpe oyokaka mabe mpo na makambo oyo obosanaki kosala. Okoki kobanda komitungisa ete moboti na yo alingaki kokufa te soki osalaki mwa eloko. 'Soki ata nasengaki papa aluka monganga.' 'Soki ata nakendaki kotala mama na ngonga malamu.' Soki makanisi ya ndenge wana ezali kotungisa yo, kobosana likambo oyo te: Ezali mabe te koyoka mawa mpo na makambo oyo olingaki kosala kasi osalaki yango te. Ezali solo ete *olingaki* kosala makambo ndenge mosusu soki oyebaki nini ekokóma. Kasi oyebaki yango te. Yango wana ntina ya komimemisa ngambo ezali te. *Liwa ya moboti na yo ezali foti na yo te!**

Yebisá basusu ndenge ozali komiyoka. Masese 12:25 elobi boye: "Maloba ya kitoko ekopesa yo esengo." (Biblia Today's

---

* Soki makanisi ya ndenge wana ezali kaka kotungisa yo, yebisá yango moboti na yo oyo atikali to mokóló mosusu ndenge ozali komiyoka. Na nsima, okobanda kotalela makambo na bokatikati.

makambo oyo nakosalá

Soki mawa elekeli ngai, nako . . .

---

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti na ngai
oyo atikali na bomoi boye:*

“[Nzambe] akopangwisa mpisoli nyonso na miso na bango, mpe liwa ekozala lisusu te, ná lilaka ná koganga ná mpasi ekozala lisusu mpe te. Makambo ya kala eleki.”—Emoniseli 21:4.

• • • • •

English Version) Ekoki kozala mpasi osilisa mawa na yo soki ozali kobomba yango na motema. Nzokande, koyebisa moto moko oyo otyelaka motema ndenge ozali komiyoka ekosala ete ozwa “maloba ya kitoko” oyo ozali mpenza na mposa na yango.

Sololá ná Nzambe. Na ntembe te, okoyoka malamu koleka soki ofungoleli Yehova Nzambe ‘motema na yo’ na libondeli. (Nzembo 62:8) Yango ezali te kaka mayele moko boye oyo okoki kosalela mpo oyoka malamu. Ntango ozali kobondela, ozali kopusana pene na “Nzambe ya kobondisama nyonso, oyo abondisaka biso na kati ya bolözi na biso nyonso.” (2 Bakorinti 1:3, 4) Lolenge moko oyo Nzambe abondisaka biso ezali na nzela ya Liloba na ye, Biblia. (Baroma 15:4) Mpo na nini te kosala liste ya baverse oyo epesaka yo makasi?*

Mawa esilaka noki te. Kasi, Biblia ekoki kobondisa, mpo endimisi biso ete na mokili ya sika oyo Nzambe alaki, “liwa ekozala lisusu te, ná lilaka ná koganga ná mpasi ekozala lisusu mpe te.” (Emoniseli 21:3, 4) Yo mpe okoki komona ete kokanisa na bilaka wana ekosalisa yo oyika mpiko ntango moboti na yo akufá.

* Bamosusu babondisamaki na baverse oyo: Nzembo 34:18; 102:17; 147:3; Yisaya 25:8; Yoane 5:28, 29.

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ezali malamu kokanisa basuvenire ya malamu oyo ozali na yango ya moboti na yo oyo akufá?**
- **Mpo na nini kokoma makanisi na yo ekosalisa yo okitisa mawa na yo?**

2 NDENGE OSENGELI KOZALA

makambo oyo nakosalela

Komá bizaleli misato oyo osepelaka na yango epai ya moninga na yo ya motema. Na nsima, komá oyo okoki kosala mpo yo moko okóma to obongisa bizaleli wana.

Handwriting practice lines for the title "makambo oyo nakosalela". There are ten sets of horizontal lines, each set consisting of a solid blue top line and a dashed blue bottom line, intended for students to practice letter formation and alignment.

3 NA KELASI MPE LIBÁNDÁ YA KELASI

- 121** Kopesa litatoli
- 128** Kolonga mitungisi
- 134** Kokata kelasi
- 142** Balakisi
- 150** Ntango
- 156** Mimeseno

17

Mpo na nini nabangaka kopesa litatoli na kelasi?

“Nazalaki na mabaku mingi ya kolobela mateya ya lingombra na biso na kelasi. Kasi, nalekisaki yango kaka boye.” — Kaleb.

“Molakisi atunaki biso soki tokanisaka nini mpo na liteya ya evolisyo. Nayebaki ete wana ezalaki libaku moko malamu mpenza ya kolobela mateya ya lingombra na biso. Kasi, na mbala moko nabangaki makasi mpe nalobaki eloko te. Na nsima, nayokaki mabe mpenza.” — Jasmine.

SOKI ozali elenge mokristo, ntango mosusu yo mpe okoki koyoka ndenge moko na Kaleb mpe Jasmine. Ndenge moko na bango, mbala mosusu olingaka mateya ya Biblia oyo oyekolá. Okoki ata kozala na mposa ya kolobela yango epai ya basusu. Kasi, mbala mosusu likanisi ya kolobela yango *ebangisaka* yo mpenza. Kasi, okoki kokóma na mpiko mingi. Ndenge nini? Talelá makambo oyo elandi:

1. Luká koyeba nini ebangisaka yo. Ntango ozali kokanisa kolobela mateya ya Biblia, okoki kokanisa ete makambo ekoleka malamu te. Mbala mosusu, okoki kolongola kobanga soki ozali kolobela makambo oyo ezali kobangisa yo to okomi yango na papye.

Tondisá mondelo oyo elandi:

● Eloko oyo nazali kobanga ekoki kokóma soki nazali kolobela mateya ya lingomba na biso na kelasi:

Likambo oyo ekoki kokitisa yo motema, ezali ete bilenge mosusu bakristo babangaka mpe lokola yo. Na ndakisa, Christopher, oyo azali na mbula 14, alobi boye: “Nabangaka ete bilenge mosusu báseka ngai mpe bápanza ngai nsango ete naza’ moto ya ndenge mosusu.” Mpe Kaleb, oyo tolobelí na ebandeli, alobi boye: “Nazalaki kobanga ete moto moko atuna motuna mpe nazanga eyano ya kopesa.”

2. Kokima makambo te. Makambo nyonso oyo ebangisaka yo ezangi ntina? Mpenza te. Ashley, oyo azali na mbula 20, amonaki mpe bongo. Alobi boye:

“Bilenge mosusu bazalaki komonisa lokola ete bazali kosepela na mateya ya lingomba na biso oyo nazalaki koyebisa bango. Kasi, na nsima bazalaki kosalela makambo oyo nazalaki koteya bango mpo na kolobela ngai mabe, mpe bazalaki kotumola ngai na miso ya bato mosusu.” Nicole, oyo azali na mbula 17, alobaki boye: “Mwa-

OYEBAKI YANGO ...

Baninga na yo mosusu ya kelasi bakoki kosepela na yo mpo okangamaka na mateya ya Biblia, kasi mbala mosusu bazali koyoka nsóni mpo na kotuna yo na ntina etali mateya ya lingomba na biso.

“Bómibongisa ntango nyonso mpo na koloba liboso ya moto nyonso oyo atuni bino ntina ya elikya oyo bozali na yango, kasi bósalaka bongo na boboto mpe na limemya makasi.”

—1 Petro 3:15.

na mobali moko amonaki ete maloba ya verse moko na Biblia na ye ekesanaki na oyo ezali na Biblia na ngai. Alobaki ete babongolaki maloba yango malamu te na Biblia na ngai. Eswaki ngai mpenza! Nayebaki te naloba nini.”*

Makambo ya ndenge wana ekoki kobangisa mwa moke! Kasi, na esika ya kokima mikakatano ya ndenge wana, osengeli kondima yango ndenge ezali: lokola makambo oyo ekómelaka mokristo nyonso, ata mpe yo. (2 Timote 3:12) Matthieu, oyo azali na mbula 13, alobi boye: “Yesu alobaki ete bayekoli na ye bakonyokwama, na yango tokoki te kokanisa ete bato nyonso bakolinga biso mpo na mateya ya Biblia oyo toyebisaka bango.”—Yoane 15:20.

3. Kanisá matomba. Moto akoki kozwa matomba na makambo ya mabe oyo ekoki kokómela ye? Amber, oyo azali na mbula 21, akanisi bongo. Alobi boye: “Ezali mpasi kolimbola mateya ya Nzambe na bato oyo bazali na limemya te mpo na Biblia. Kasi, yango esalisaka mpo oyeba mateya ya lingomba na biso malamu koleka.”—Baroma 12:2.

Zongelá lisusu molōngɔ oyo otondisaki na likambo ya liboso. Kanisá ata matomba mibale oyo ekoki kobima na likambo yango, mpe komá yango awa na nse.

1 .....

2 .....

Likanisi: Kolobela mateya ya lingomba na yo ekoki kosala ete

* Babiblia mingi esalelaka maloba ndenge moko te. Kasi, babiblia mosusu ebongolami malamumalamu na kolanda minɔkɔ oyo Biblia ekomamaki na ebandeli.

TOLI

Na esika ya koyebisa banya na yo ya kelasi nini basengeli kondima to te, lobá na kondima nyonso makambo oyo ondimaka mpe mpo na nini okanisi ete ezali mpenza bongo.

► ndenge okoki kobanda lisolo

- “**Okani kosala nini na konje?**” [Nsima ya koyoka eyano, lobelá makambo oyo okani kosala, oyo etali losambo na yo, na ndakisa kokende na assemblée moko to kosala lisusu mingi na mosala ya kosakola.]
- Lobelá nsango moko oyo oyoki mikolo oyo, mpe na nsima tuná boye: “**Oyokaki yango? Okanisi nini mpo na yango?**”
- “**Okanisi ete mikakatano ya mbongo na mokili oyo [to mokakatano mosusu] ekoki kobonga?** [Tiká ye apesa eyano.] **Mpo na nini okanisi bongo?**”
- “**Osambelaka?**”
- “**Okanisi ete bomoi na yo ekozala ndenge nini nsima ya mbula mitano?**” [Nsima ya koyoka eyano, yebisá ye makambo ya Nzambe oyo okosala.]

baninga na yo bátungisaka yo lisusu mingi te. Ekosala ete ozala lisusu na kobanga te, osepelisa Yehova, mpe Yehova asepela na yo.—Masese 23:15.

4. Omibongisa. Masese 15:28 elobi boye: “Motema ya moyennegebene emanyolaka mpo na koyanola.” Longola komanyola na makambo oyo okoloba, meká kokanisa liboso mituna oyo basusu bakoki kotuna. Salá bolukiluki na makambo yango, mpe bongisá biyano oyo omoni ete ekozala mpasi te mpo na yo.—Talá tablo “Bongisá eyano na yo,” na lokasa 127.

5. Bandá lisolo. Ntango kaka okoki mpo na kolobela mateya ya lingomba na yo, ndenge nini osengeli kobanda? Okoki kopona. Na ndakisa, tokoki koloba ete koyebisa basusu mateya ya lingomba na biso ezali lokola kobeta mai (*nager*): Bato mosusu bakotaka na mai malembemalembe, bamosusu bamibwakaka mbala moko. Ndenge moko mpe, okoki kobanda lisolo na likambo moko oyo ezali kosalema na mokili mpe komona mokemoke ndenge moto azali kotalela yango. Kasi soki ozali komitungisa mingi ete ekoleka malamu te, okoki komona malamu ‘omibwaka mbala

**Kopesa litatoli na kelasi ezali
lokola kobeta mai. Okoki kokota
malembemalembem na mai—to
komibwaka mbala moko!**

moko' na mai. (Luka 12:11, 12) André, oyo azali na mbula 17, alobi boye: "Kokanisa koyebisa mateya ya lingomba na biso mpe kosala yango ezalaki ntango nyonso mpasi mpo na ngai. Kasi soki kaka lisolo ebandi, ezalaki petee mpenza koleka ndenge nazalaki kokanisa!"*

6. Zalá ekèngé. Mokonzi Salomo akomaki boye: "Moto ya ekèngéakanisaka liboso ya kosala likambo." (Batoli [Masese] 13:16, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Ndenge kaka okomibwaka te na mai oyo ezali mozindo te, kebá ete obendanaka te na basusu na makambo ya mpambampamba. Kobosana te ete ezali na ntango ya koloba mpe ntango ya kofanda nyee. (Mosakoli 3:1, 7) Na

---

* Talá etanda "Ndenge okoki kobanda lisolo," na lokasa 124.

»»» **makambo oyo nakosala**

*Baninga ya kelasi oyo nakoki kopesa litatoli ezali
[komá nkombo ata ya moto moko]*

---

*Lisolo to likambo oyo namoni ete ekosepelisa moto
yang mingi ezali*

---

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**Ntango nazalaki mwana moke, nalingaki te
kokesana na bana mosusu. Kasi na nsima
nakómaki komona ete kondima na ngai esalaki
ete nazala na bomoi ya malamu koleka. Koyeba
likambo yango esalisaki ngai nalongola kobanga
—esalisaki ngai namikumisa mpo na mateya ya
lingomba na biso.** —Jason

bantango mosusu, ata Yesu aboyaki koyanola mituna mosusu.
—Matai 26:62, 63.

Soki ondimi koyanola, osengeli kopesa eyano ya mokuse mpe kozala mayele. Na ndakisa, soki moninga moko ya kelasi atumoli yo boye: ‘Mpo na nini omelaka makaya te?’ okoki koloba boye: ‘Mpo nalingi nabebisa nzoto na ngai te!’ Na kotalela ndenge akoloba lisusu, okoki kozwa ekateli ya koyebisa ye makambo mosusu to te mpo na mateya ya lingomba na yo.

Makambo motoba oyo tolobelni na mokapo oyo ekoki kosalisa yo ‘omibongisa mpo na koloba’ na ntina na mateya ya lingomba na bino. (1 Petro 3:15) Ya solo, komibongisa elimboli te ete okolabanga ata moke te. Kasi Alana, oyo azali na mbula 18, alobaki boye: “Ntango ozali kolobela mateya ya lingomba na bino *kozanga ete obanga*, okomiyoka lokola ete osali eloko moko ya malamu: olongoli kobanga mpe ozwi makasi ya kosala likambo oyo ekokaki koleka malamu te. Mpe soki eleki malamu, okoyoka malamu koleka! Okoyoka esengo mpo ozwaki makasi ya koloba.”

**NA MOKAPO OYO ELANDI Oz’okutana na mitungisi na kelasi?
Luká koyeba ndenge okoki kolonga yango.**

OKANISI NINI?

- Ekoki kozala mpo na nini baninga na yo ya kelasi batyolaka mateya ya lingomba na bino?
- Soki ozwi ekateli ya koyebisa mateya ya lingomba na bino, mpo na nini ezali na ntina ete oloba na kondima nyonso?

bongisá eyano na yo

Likanisi: Talelá tablo oyo ná baboti na yo mpe ná bilenge mosusu oyo bazali bakristo. Tondísá tablo yango. Na nsima, kanisá mituna mosusu oyo baninga ya kelasi bakoki kotuna yo, mpe bongisá biyano oyo omoni ete ezali mpasi te mpo na yo.

Salá
fotokopi ya
lokasa oyo!

motuna

eyano

motuna oyo elandi

eyano

politiki

Mpo na nini okumisaka drapo te? Olingaka ekólo na yo te?

Namemyaka ekólo epai nafandaka, kasi nasambelaka yango te.

Bongo okobunda mpo na ekólo na yo te?

Te, mpe Batatoli ya Yehova nyonso [Témoins de Jéhovah] na mikili mosusu bakondima mpe te kozwa mandoki mpo na kobundisa bazalani na bango.

makila

Mpo na nini ondimaka bázongisa yo makila te?

Nandimaka bázongisa ngai mai to nkisi mosusu oyo ekoki komatisa ngai makila kasi makila te, mpo kozongisa makila ememaka maladi lokola sida to hépatite. Mpe Biblia elobi ete tóboa makila, yango wana naboyaka ete bázongisa ngai makila.

Bongo soki balobi ete okokuфа soki bazongisi yo makila te? Nzambe akolimbisa yo te?

bikateli

Ndeko na bino wana asalaki boye to boye. Mpo na nini yo mpe okoki kosala bongo te?

Bateyaka biso mateya ya Nzambe, kasi batindaka biso na makasi te tósalela yango! Moto na moto asengeli kozwa bikateli ye moko.

Elingi koloba ete na lingomba na bino moto na moto asalaka oyo alingi?

bozalisi

Mpo na nini bondimaka evolisyó te?

Mpo na nini nasengeli kondima yango? Bato ya siansi kutu bayokanaka te na likambo yango; bango kutu nde bato ya mayele!

18

Ndenge nini nakoki kolonga mitungisi na kelasi?

"Nazalaki kokutana na mitungisi mingi na kelasi mpe mbala mingi nazalaki koyoka mposa ya kolela mpe koganga na mbala moko." — Sharon.

"Mitungisi na kelasi ekitaka te ntango moto akómi mokóló, kasi kaka makambo oyo ebimisaka yango nde ebongwanaka." — James.

OMONAKA ete baboti na yo bayebaka te mitungisi oyo okutanaka na yango na kelasi? Bakoki koyebisa yo ete ozali na banyongo ya kofuta te, libota ya koleisa te to patro oyo osengeli kosepelisa. Atako bongo, okoki komona lokola nde mitungisi oyo okutanaka na yango na kelasi ekokani na oyo ya baboti na yo —to kutu *eleki*.

Kolongwa na ndako mpe kokende na kelasi ekoki kozala motungisi. Tara, oyo afandaka na États-Unis alobi boye: “Mbala mingi, bana-kelasi bazalaki kobunda na kati ya bisi oyo ezalaki komema biso na kelasi. *Chauffeur* azalaki kotelemisa motuka mpe biso nyonso tozalaki kokita. Yango ezalaki kosala ete tókoma na retare ya miniti 30 to koleka.”

Mitungisi ekitaka soki okómi na kelasi? Te! Mbala mosusu okutanaka na makambo oyo elandi:

● Mitungisi ya balakisi.

“*Balakisi balingaka kaka nabima moto ya mayele mingi mpe nazwa bapwe mingi; yango wana nabomaka nzoto mpo nasepela bango.*”—Sandra.

“*Balakisi batindikaka bana-kelasi, mingimingi oyo bazalaka mayele, básala nyonso mpo bábima bato ya mayele mingi.*”—Sophie.

“*Ata soki omityeli mikano ya malamu na bomoi, balakisi mosusu bakomona lokola ozali na ntina te soki olandi te bakelasi oyo balingi ete otánga.*”—Naomi.

Mitungisi nini ya balakisi okutanaka na yango?

● Mitungisi ya baninga.

“*Na école secondaire, bana basalaka makambo ndenge balingi mpe bazalaka batomboki. Soki osali lokola bango te, bakobanda kokima yo.*”—Kevin.

“*Mikolo nyonso, nakutanaka na komekama ya komela*

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 20 ya buku oyo.

masanga mpe kosangisa nzoto. Ntango mosusu ezalaka mpasi koboya kosala yango.”—Aaron.

“Nazali sikoyo na mbula 12 mpe motungisi monene oyo naza’ na yango ezali ete baninga batyaka ngai mbamba mpo nabima na bana mibali. Mwana-kelasi nyonso alobaka, ‘Mokolo nini okozwa mwa moto na yo?’”—Alexandria.

“Bazalaki kotya ngai mpanzi likoló nabima na mwana mobali moko. Ntango naboyaki, balobaki na ngai ete nalingaka nde kobima na bana basi. Mpe nazalaki kaka na mbula zomi na ntango wana!”—Christa.

Mitungisi nini ya baninga okutanaka na yango?

● Makambo mosusu oyo etungisaka. Tyá elembo ✓ pemberni ya likambo moko, to bakisá likambo oyo etungisaka yo mingi.

- Baekzame
- Badevuare
- Mikano ya minene oyo baboti batyeli yo
- Mikano ya minene oyo omityeli
- Banyakoli mpe baoyo batungisaka mpo na kosangisa nzoto
- Makambo mosusu .....

Makambo minei mpo na kokitisa mitungisi

Mpo na koloba solo, okoki te kokanisa ete okosilisa kelasi ko-zanga ete okutana na motungisi ata moko. Ya solo, mitungisi soki

eleki, ekoki konyokola moto. Monyoko Salomo akomaki ete: “Monyoko ekoki kotinda moto ya bwanaya asala lokola moto ya ligboma.” (Mosakoli 7:7) Kasi, osengeli te kotika ete yango ekómela yo. Likambo ya ntina ezali ya koyeba nde-nge ya kolonga mitungisi malamu.

OYEBAKI YANGO ...

**Kolalaka na ngonga
ya malamu—ngonga soki
8 butu nyonso—ekosalisa
yo olonga mitungisi, kasi
mpe bɔɔŋɔ na yo
ekosala malamu.**

**Kaka ndenge kotombola
ebende na ndenge ebongi
ekoki kokómisa yo makasi,
kolonga mitungisi na ndenge ebongi
ekoki kosala ete olongola kobanga**

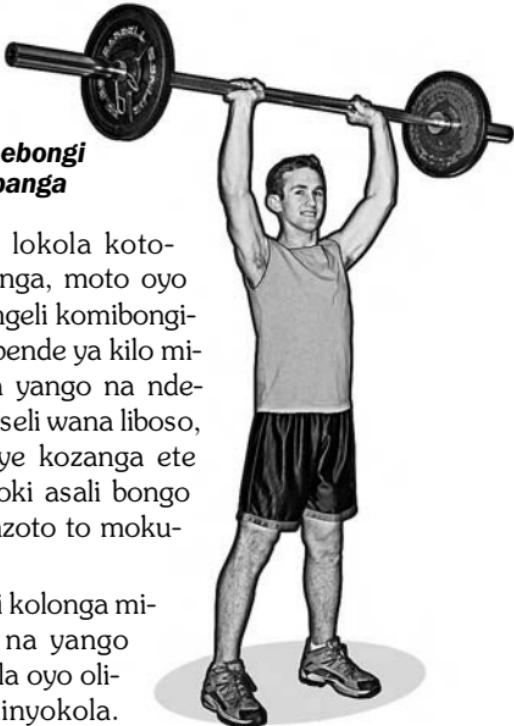
Kolonga mitungisi ezali lokola koto mbola ebende. Mpo na kolonga, moto oyo alingi kotombola ebende asengeli komibongisa malamu. Atombolaka te ebende ya kilo mungi koleka, mpe atombolaka yango na ndenge ebongi. Soki azwi bibongiseli wana liboso, akoki kokembisa nzoto na ye kozanga ete abebisa yango. Nzokande, soki asali bongo te, akoki kozoka na katì ya nzoto to mokuwa ekoki kobukana.

Ndenge moko mpe, okoki kolonga mitungisi oyo ozali kokutana na yango mpe kokokisa malamu mosala oyo olengi kosala kozanga ete ominyokola. Ndenge nini? Salelá makambo oyo elandi:

1. Luká koyeba makambo oyo ebimisaka mitungisi. Biblia elobi boye: “Ntango omoni likama ezali koya, kozala zoba te mpe kokende liboso na yango te—zalá mayele mpe omibomba.” (Masese 22:3, Biblia *Contemporary English Version*) Kasi, okoki te komibomba liboso ya mitungisi soki oyebi te makambo oyo ebimisaka yango mingi. Na yango, zongelá lisusu esika otyaki elembó ✓ na likoló. Makambo nini etungisaka yo mingi?

2. Luká na kati ya mikanda. Na ndakisa, soki badevuare eleki mingi mpe ebandi kotungisa yo, luká makanisi oyo ezali na mokapo 13, ya Volimi 2. Soki bazali kotya yo mbamba osala pite na moninga moko ya kelasi, okoki kozwa toli ya malamu na mokapo 2, 5, mpe 15 ya Volimi 2.

3. Kozongisaka makambo nsima te. Mikakatano ekosila te soki okimi yango. Kutu, mbala mingi ekómaka nde makasi

**Mikolo nyonso papa azalaki kosala libondeli ná
ngai liboso akende kotika ngai na kelasi. Ezalaki
kosala ete namiyoka ntango nyonso malamu.**

—Liz

koleka, mpe ebakisaka kutu mitungisi. Soki kaka ozwi ekate-li ya kolonga motungisi moko boye, kozongisa makambo nsima te. Salá yango mbala moko. Na ndakisa, soki ozali Motatoli ya Yehova [Témoin de Jéhovah] mpe ozali kosala makasi olanda makambo oyo Biblia elobaka na bomoi na yo, esengeli koyebisa yango basusu mbala moko. Kosala bongo ekoki kokitisu mitungisi na yo. Marchet, oyo azali na mbula 20 alobi boye: “Mbula nyonso oyo tobandi kelasi, nazalaki kobanda lisolo na likambo moko oyo nayebi ete ekoki kopesa ngai libaku ya koyebisa bato mateya ya lingomba na biso. Nazalaki komona ete soki namibimisi mbala moko te lokola Motatoli [Témoin], ezalaki kokóma mpasi. Koyebisa basusu makambo oyo nandimaka mpe kotosa yango na boumeli ya mbula mobimba, ezalaki kosalisa ngai mingi.”

TOLI

**Kabolá mikakatano oyo
etungisaka yo na biteni
mibale: oyo okoki kosilisa
mpe oyo okoki kosilisa te.
Bandá liboso na mikaka-
tano oyo okoki kosilisa.
Nsima ya kosala yango,
soki ozali naino na
ntango, okoki kobanda
kokanisa mikakatano
oyo okoki kosilisa te.**

4. Sengá lisalisi. Ata moto oyo amemaka ebende ya kilo mingi, azalaka mpe na kilo ya ebeende oyo ekoki kosukisa ye. Ezali mpe bongo mpo na yo. Kasi, oseengeli te komema kilo yo moko.

makambo oyo nakosala

*Mpo na kolonga mitungisi malamu, nazwi ekateli ete
soki likoki ezali, nakokende kolala na*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**‘Bóbwakela Nzambe mitungisi na
bino nyonso, mpo atyelaka bino likebi.’**

—1 Petro 5:7.

(Bagalatia 6:2) Mpo na nini te kosolola na baboti na yo to bakristo mosusu oyo bakomeli na elimo? Lakisá bango biyano oyo okomaki na lisolo oyo. Sengá bango bápesa yo makanisi.

Komitungisa ya malamu ezalaka?

Ekoki kozala mpasi ondima ete komitungisa ezalaka mpe likambo ya malamu. Mpo na nini? Mpamba te ekoki komonisa ete ozali zoba te mpe lisosoli na yo elembe te. Talá ndenge Biblia elobelí moto oyo amonanaka ete amitungisaka ata na likambo moko te: “Okolala tii ntango nini kozanga kosala eloko? Ntango nini okolamuka na mpóngi? Lalá moke. Pemá moke. Kangá mabokó mpe balolá misapi. Na mbala moko, biloko nyonso ekei, lokola nde moyibi oyo azali na mondoki akei na yango.”—Masese 6:9-11, Biblia *Contemporary English Version*.

Heidi, elenge moko ya mbula 16, alobelí likambo yango malamu na mokuse. Alobi boye: “Kelasi ekoki komonana lokola esika moko ya mabe mpenza, kasi mitungisi oyo okutanaka na yango kuna ezali ndenge moko na oyo okutana na yango na mosala.” Ya solo, kolonga mitungisi ezali likambo ya petee te. Kasi soki olongi yango na ndenge ebongi, mitungisi yango ekosala yo mabe te, kutu ekoki nde kokómisa yo makasi.

NA MOKAPO OYO ELANDI Kokata kelasi nde ekosilisa mikakatano na yo?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini koluka kosala makambo lokola moto azangá masumu ekobakisela yo kaka mitungisi?**
- **Okoki kosolola na nani soki mitungisi elekeli yo?**

Nasengeli nde kokata kelasi?

*Okanisi ete
okotika
kotánga soki
okómi na
kelasi nini? ↗ .....*

*Baboti na yo
bakolina ete
otika kotánga
soki okómi na
kelasi nini? .....*

BIYANO na mituna mibale oyo ezali likoló ekokani? Ata soki ekokani mpe ozali naino kotánga, ekoki kozala ete mikolo mosusu okómaka na mposa okata kelasi. Osilá kokóma na makanisi lokola oyo ezali awa na nse?

“Mikolo mosusu, nazalaki na mi-tungisi mingi, mpe nalingaki ata kolamuka na mbeto te. Nazalaki komilobela: ‘Mpo na nini nakende kelasi mpe nayekola makambo oyo kutu nakotikala kosalela te?’” —Rachel.

“Mbala mingi, kelasi ezalaki kolembisa ngai mpe nazalaki na mposa kaka ya kotika mpe koluka mosala. Nazalaki komona ete kelasi ezalaki na ntina te mpo na ngai mpe ete nasengelaki kozwa mosala oyo ekopesa ngai mbongo.”—John.

“Nakotaki eteyelo moko oyo ezalaki na kartye ya babola, mpe ezalaki mpasi nazwa baninga. Nazalaki na mpasi te mpo na koyekola, kasi bazalaki nde kolinga ngai te, yango wana nazalaki kolekisa ntango mingi kaka ngai moko. Ata bana-kelasi mosusu oyo bazangaki baninga bazalaki koboya kosolola na ngai! Nakómaki na mposa natika kelasi.”—Ryan.

“Butu nyonso, nazalaki kolekisa bangonga minei mpo na kosala badevuare! Badevuare, baekzame, mpe makambo mosusu ya kelasi ekómaki kotondela ngai, yango wana namonaki ete nakokoka te kositisa yango, mpe nakómaki na mposa ya kotika.”—Cindy.

“Na kelasi, bakebisaki biso na likama ya bɔmbi, bana misato balukaki komiboma, mwana moko amibomaki, mpe tozalaki na bana ya mobulu. Na bantango mosusu, nazalaki komona ete eleki ndelo mpe nazalaki na mposa ya kotika kelasi!”—Rose.

Yo mpe osilá kokutana na mikakatano wana? Soki ee, mokakatano nini etindaki yo oluka kotika kelasi?

Mbala mosusu, sikoyo ozali mpenza kokanisa kokata kelasi. Kasi, olingi kokata kelasi mpo omoni ete okoli mpe oyekoli makambo mingi to mpo oləmbi na yo kelasi?

Ezali malamu kokata kelasi?

Oyebi ete na bamboka mosusu, mwana asengeli kotánga kelasi kaka mbula 5 tii 8? Na bamboka mosusu, bilenge baseengeli kotánga kelasi mbula soki 10. Na yango, ezali na mobeko moko te oyo esengisi ete bana nyonso na mokili mobimba bátanga kelasi mbula boye to boye.

Lisusu, na bamboka mosusu, mwana-kelasi akoki kolanda mateya mwa bambula to bambula nyonso ya kelasi na ndako,

na esika akendaka eteyelo. Soki baboti bamoni malamu ete mwana alanda mateya na ndako na esika akendaka eteyelo, yango elimboli te ete atiki kelasi.

Kasi, soki ozali kokanisa kotika kotánga *liboso* ete ozwa diplome—ezala ozali kotánga na eteyelo to na ndako—osengeli kotalela mituna oyo elandi:

Mibeko esengi nini? Ndenge tolobaki yango, mibeko oyo etali bambula oyo mwana asengeli kolekisa na kelasi ezali ndeinge moko te na bamboka nyonso. Mibeko ya mboka na yo esengi ete bana bátanga kelasi tii mbula nini? Osí okokisi mbula yango? Soki okati kelasi liboso okokisa mbula wana, yebá ete oboyi kolanda toli ya Biblia oyo elobi ete ‘tójokelaka bakonzi oyo bazali liboso.’—Baroma 13:1.

Nasili kokokisa mikano na ngai mpo na kelasi? Mikano nini olingi ete kelasi esalisa yo okokisa? Oyebi mpenza te? Oseengeli koyeba yango! Soki te, ozali lokola moto oyo amati na *train* kasi ayebi te esika nini alingi kokende. Yango wana, fandá yo ná baboti na yo mpe bótondisa etanda “Mikano na ngai mpo na kelasi,” oyo ezali na lokasa 139. Kosala bongo ekosalisa yo obosana te mikano na yo mpe ekosalisa yo ná baboti na yo bótalela soki okolekisa bambula boni na kelasi.—Masese 21:5.

Kozanga ntembe, balakisi na yo mpe bato mosusu bakope-sa yo batoli mpo na bambula oyo osengeli kolekisa na kelasi. Kasi, baboti na yo nde basengeli kozwa ekateli ya nsuka. (Masese 1:8; Bakolose 3:20) Ekozala malamu te okata kelasi liboso ya kokokisa mikano oyo yo ná baboti na yo boyokanaki.

Mpo na nini nalingi naka-ta kelasi? Kebá ete omikosa te. (Yirimia 17:9) Bato balukaka komilongisa mpo na kokokisa bamposa na bango moko kaka. —Yakobo 1:22.

OYEBAKI YANGO ...

Bilenge oyo bakimaka kelasi, mbala mingi basukaka na kokata kelasi.

**“Moto nyonso oyo asalaka makambo
mbangumbangu akokelela mpenza
kokelela.”—Masese 21:5.**

Komá awa na nse bantina ya malamu oyo okoki kozala na yango ya kokata kelasi liboso ete ozwa diplome.

Komá awa na nse bantina mpo na kokokisa bamposa na yo moko.

Bantina nini ya malamu okomi? Ekoki kozala ete olingi kosunga libota na yo na mbongo to koteya bato mosusu makambo ya Nzambe. Kati na bantina mpo na kokokisa bamposa na yo moko, ekoki kozala ete olingi kokima baekzame to badevuaré. Mokakatano ezali ya koyeba mpo na ntina nini mpenza olingi okata kelasi—mpe soki ntina yango ezali ya malamu to mpo na kokokisa bamposa na yo moko.

Talá lisusu liste ya makambo oyo okomaki, mpe tandá na molóngó kobanda na 1 tii na 5 bantina oyo olingi kokata kelasi (1 emonisi oyo ezali na ntina mpenza te, 5 emonisi oyo eleki ntina). Soki olingi kotika kaka mpo na kokima makambo, okosutuka mabe.

Mpo na nini ezali mabe kokata kelasi?

Kokata kelasi ezali lokola komibwaka libándá ya *train* moko, liboso ete okóma na esika ozali kokende. *Train* yango ekoki kozala malonga te mpe bato oyo bazali na kati bazali na boboto te. Kasi, soki omibwaki bongo, okokóma te na esika oyo ozali kokende mpe okoki kozoka mabe. Ndenge moko mpe, soki otiki kelasi, okokokisa te mikano oyo omityelaki mpe okoki kokutana na mikakatano lelo to mpe nsima ya mikolo, na ndakisa lokola oyo elandi:

**Kokata kelasi ezali lokola
komibwaka libándá ya train
moko, liboso ete okóma na
esika ozali kokende**

Mikakatano lelo: Okoki kokutana na mokakatano mpo na kozwa mosala. Mpe soki ozwi mosala, mbala mosusu ekofuta yo mbongo mingi te koleka oyo okokaki kozwa soki okokisaki bambula nyonso ya kelasi. Mpo na kozala na mwa bomoi ya malamu, mbala mosusu ekosenga ete osalaka bangonga ebele na bisika oyo ekozala kitoko te koleka esika oyo ozali kotánga.

Mikakatano nsima ya mikolo: Bato ya mayele bamonisi ete bana oyo bakataka kelasi, mbala mingi sante na bango ebebaka, basukaka na bolókó mpe bakómaka kobikela na lisungi oyo Leta to bibongiseli mosusu epesaka.

Ya solo, elingi koloba te ete soki okokisi bambula nyonso ya kelasi, okokutana na mikakatano wana te. Kasi, mpo na nini komilukela mikakatano mpamba na kokata kelasi?

Matomba oyo okozwa soki okati kelasi te

Soki ozwi te na ekzame to olekisi mokolo mabe na kelasi, okoki koyoka mposa ya kokata kelasi—mokakatano oyo ozali na yango lelo ekoki komonana ete eleki mikakatano nyonso oyo okoki kokutana na yango na mikolo ezali koya. Kasi, liboso ya kozwa ekateli ya kokata kelasi, talelá naino makambo oyo bilenge oyo tolobelí na ebandeli ya mokapo oyo,

TOLI

Soki ozali kokoka komesana te na kelasi, talá soki okoki kolanda formasyo moko oyo ekozwa yontango mingi te, oyo ekosalisa yo ozwa diplome noki.

mikano na ngai mpo na kelasi

Ntina ya libosoliboso ya kelasi ezali ya kosalisa yo mpo ozwa mosala oyo ekosunga yo mpe libota na yo soki oboti. (2 Batesaloniki 3:10, 12) Osili kozwa ekateli mpo na mosala oyo okolinga kosala, mpe ndenge ya kosalela malamu ntango oyo ozali kolekisa na kelasi mpo na koyekola yango? Mpo na kosalisa yo oyeba soki formasyo oyo ozali kolanda ekosalisa yo mpenza, pesá biyano na mituna oyo elandi:

Nazalaka makasi na makambo nini? (Na ndakisa, oyokanaka malamu ná basusu? Osepelaka kosala misala ya maboko, kosala biloko ya sika to kobongisa biloko oyo ebebi? Ozalaka makasi na kotalela makambo malamumalamu mpe kosilisa yango?)

Misala nini ekoki kosalisa ngai nasalela makambo oyo nazalaka makasi na yango?

Bazalaka na mposa ya bato ya misala nini esika oyo nafandi?

Formasyo nini nazali kozwa sikoyo oyo ekoki kosalisa ngai nazwa mosala?

Baformasyo nini mosusu nakoki kopona oyo ekosalisa ngai nakokisa mikano na ngai malamumalamu?

Kobosana te ete mokano na yo ezali ete osalela formasyo oyo ozali kozwa ntango okozwa diplome. Yango wana, kokwea mpe na motambo mosusu te ya kotikala mwana-kelasi oyo asilisaka kelasi te—moto oyo atikali “na katí ya train” libela kaka mpo na kokima mikumba oyo asengeli komema soki akómi mokóló.*

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 38 ya Volimi 2.

“Okoki te kokima mikakatano nyonso. Na kelasi, okoyekola koloba na mpiko mpo na yo moko; yango ekosalisa yo na esika ya mosala mpe na bisika mosusu.”—Ramona

balobi mpo na matomba oyo bazwaki mpo bakataki kela-si te.

“Nayekolaki ezaleli ya koyika mpiko mpe ya kokanga mote-ma. Nayekolaki mpe ete mpo nasepela mpenza kosala likambo moko, nasengeli komipesa mpenza mpo na likambo yango. Lokola nakataki kelasi te, nayekolaki makambo oyo nakosalela ntango nakozwa diplome.”—Rachel.

“Sikoyo nayebi ete soki nasali makasi, nakokokisa mikano na ngai. Nazali kolanda formasyo moko na eteyelo, mpo naye-ba malamu mosala oyo nalingaka mingi: kobongisa bamachini oyo esalaka mikanda.”—John.

“Lokola naboyaki kokata kelasi, nayebaki malamu kotánga mpe kokoma. Kelasi esalisi ngai nayeba ndenge oyo nakoki ko-

makambo oyo nakosala

*Soki nazali na mokakatano na liteya moko
na kelasi, na esika ya kotika nako . . .*

*Soki nailembi na ngai mpe nalingi nakata kelasi,
nakolonga soki na*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

zwa matomba ata na makambo ya mabe oyo bato mosusu babelaka ngai mpe ndenge oyo nakoki kobimisa makanisi na ngai polele mpe na molongo—makoki wana ezali na ntina na mosala na ngai ya kosakola.”—Ryan.

“Kelasi esalisi ngai nayeba ndenge ya kosilisa mikakatano, ezala na kelasi to na esika mosusu. Koyekola kosilisa mikakatano na kelasi, na boyokani na bato mosusu, mpe na nzoto esa-lisi ngai mpenza nakola.”—Cindy.

“Kelasi esalisi ngai namibongisa mpo na mikakatano oyo nakokutana na yango na esika ya mosala. Mpe lisusu, nakutanaki na makambo mingi oyo etindaki ngai natalela lisusu kondima na ngai, na yango, kelasi elendisaki kondima na ngai.”—Rose.

Mokonzi Salomo akomaki boye: “Nsuka mpenza ya likambo eleki ebandeli na yango. Moto ya motema molai aleki moto oyo azali na elimo ya lolendo.” (Mosakoli 7:8) Yango wana, na esika okata kelasi, bundá malembemalembe na mikakatano oyo ozali kokutana na yango na kelasi. Soki osali bongo, okomona ete na nsuka, makambo ekoleka malamu mpenza mpo na yo.

NA MOKAPO OYO ELANDI Bongo soki ntina oyo olingaka kelasi te ezali mpo oz'oyokana malamu te ná molakisi na yo?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ezali na ntina mingi oyeba kotánga, kokoma mpe kosala kalkile?**
- **Omoni te ete soki omityeli mokano ya kozwa mayele to makoki oyo okoki kosalela mbala moko soki osilisi kelasi, yango ekosalisa yo olanda na likebi mpenza mateya na kelasi na esika ya kolekisa ntango na makambo ezangá ntina?**
- **Mpo na nini ezali na ntina ozala na mwa likanisi ya mosala oyo okolina kosala nsima ya kelasi?**

20

Ndenge nini nakoki koyokana na molakisi na ngai?

Komá nkombo ya molakisi oyo olingaka mingi. .....

Mpo na nini olingaka molakisi yango? .....

*Komá nkombo ya molakisi
oyo okokaka te koyokana na ye.* .....

OKOKI kopona baninga, kasi mbala mingi ntango oyo ozali nai-no elenge, okoki te kopona balakisi. Ntango mosusu olingaka bango nyonso. David, oyo azali na mbula 18, alobi boye: “Naino nazwá mpenza likambo moko te na balakisi na ngai. Natosaka bango, mpe bango balingaka ngai mingi.”

Nzokande, okoki kozala na molakisi oyo azali ndenge moko na oyo Sara, oyo azali na mbula 11, alobel. “Aza’ mabe mpenza! Nakangaka ntina te ya makambo oyo ateyaka biso. Alimbolaka mateya malamu te, to mpe alobelaka makambo mingi.” Mpo oyokana malamu na molakisi na yo, libosoliboso osengeli koyeba malamumalamu mokakatano oyo ozali na yangi. Soki oyebi

**“Yango wana, makambo nyonso oyo
bolingaka bato básalela bino, bino mpe
bósalela bango kaka bongo.”—Matai 7:12.**

• • • • • •

mokakatano yango malamumalamu, okoki kolonga yango. Tyá elembo ✓ na kare moko kati na bakare oyo ezali na nse, to komá mokakatano na yo.

- Nakokaka kokanga ntina ya mateya ya molakisi te
- Namoni ete nasengeli kozwa bapwe ebele
- Namoni ete alingaka basusu mingi koleka ngai
- Apamelaka mingi koleka ndelo
- Namoni ete asaledaka ngai makambo ndenge moko te na basusu
- Makambo mosusu .....

Nini okoki kosala mpo obongisa likambo yango? Libosoliboso osengeli kosalela toli oyo ntoma Petro apesaki. Akomaki boye: “Bino nyonso bózalaka na likanisi moko, bómityaka na esika ya bamosusu.” (1 Petro 3:8) Nini ekoki kotinda yo omitya na esika ya molakisi oyo omoni ete aza’ mabe? Talelá mwa makambo balobelí mpo na balakisi, oyo ekoki kosalisa yo.

Balakisi basalaka mpe mabe. Lokola bato nyonso, balakisi bazalaka na bizaleli oyo basusu bamonaka mabe, bazalaka na mikakatano, bakaniselaka mpe basusu mabe. Yakobo akomaki boye: “Soki moto abetaka libaku na maloba te, ye azali moto ya kokoka, oyo akoki kopekisa mpe nzoto na ye mobimba.” (Yakobo 3:2) Brianna, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Molakisi na biso ya matematiki azalaki motema molai mpenza te mpe azalaki mbala mingi kogangela biso. Yango wana ezalaki mpasi tómemya ye.” Nini esalaki ete bákóma ndenge wana? Brianna alobi boye: “Bana-kelasi bazalaki ntango nyonso mobulu, mpe bazalaki kosala bozoba mingi kaka mpo na kopesa molakisi nkanda makasi.”

Na ntembe te, olingaka ete molakisi alandela mabe na yo te, mingimingi soki ozali na makambo mingi oyo ezali kotungisa yo. Okoki mpe kosala yango epai ya molakisi na yo?

Komá awa na nse likambo moko oyo eutaki kosalema na kelasi mpe nini esalaki ete molakisi na yo asilika.

Balakisi bazalaka na bana oyo balingaka mingi. Talá mikakatano oyo balakisi bakutanaka na yango: Na kelasi na bino, bana boni *balingaka* koya? Na kati ya baoyo *balingaka* koya, bana-kelasi boni bakokaka kolanda malamu liteya moko na boumeli ya miniti 30 to koleka? Bana-kelasi boni *balingaka* kosilisa nkanda na bango epai ya balakisi mpe komonisa bango mpasi? Sikoyó kanisá ete ozali na mosala ya kotángisa baninga na yo 20, 30 to koleka, kasi mwa ndambo kaka nde bazali kolanda na likebi. Okolina mingi kotya likebi na bato oyo emonani ete bazali kolanda, boye te?

Ya solo, okoki kosilika ntango ozali komona lokola ete bazali kolingga moto mosusu mingi koleka yo. Natasha alobi boye mpo na molakisi na ye: "Azalaki kotya dati oyo biso nyonso tosengeli kozongisa badevuare kasi mbala mingi azalaki kosala yango te kaka epai ya baoyo babetaka bale. Yango ezalaki mpamba te, mpo azalaki mosungi ya antrenere ya ekipi ya bale." Soki likambo ya ndenge wana ekómelaka yo, omituna boye: 'Yango ezali kopekisa ngai nakoba kotánga?' Soki te, mpo na nini nazala na nkanda to na zuwa?

Komá awa na nse nini okoki kosala mpo omonisa molakisi na yo polele ete osepelaka na makambo oyo atángisaka bino.

OYEBAKI YANGO ...

Ekoki kozala ete molakisi na yo atángisaki mateya yango mbala ebele mpenza na bakelasi mosusu. Yango wana ekoki kozala mpasi atángisa lisolo yango na esengo ndenge atángisaki yango liboso.

Balakisi bakaniselaka bana mabe. Na ntango mosusu, biza-leli ekeseni to kokanisela mosusu mabe, esalaka ete yo ná molakisi na yo bóbendana. Soki ozali kotuna mituna, akoki komona ya-

**Balakisi bazali lokola mabanga oyo ezali
kosalisa yo okatisa mai, elingi koloba bazali
kosalisa yo mokemoke ozwa boyebi, kasi yo
nde osengeli kosala makasi okóma na yango**

ngo lokola botomboki, to soki olobi likambo moko ya kosekisa, akokiki kakanisa ete ozangi limemya to ozali kosala bozoba.

Okoki kosala nini soki molakisi akaniselaka yo mabe? Biblia elobi boye: “Bózongisela moto mabe na mabe te. . . . Soki likoki ezali, soki etaleli kaka bino, bázala na kimya na bato nyonso.” (Baroma 12:17, 18) Koluka kosilikisa molakisi na yo te. Bóbendanaka te na makambo ezangá ntina. Kotinda molakisi na yo te azala na ntina mpenza ya komilelalela mpo na yo. Luká nde komesana na ye. Okoki komituna boye: ‘Komesana na ye?’ Eé, pesáká molakisi na yo mbote na limemya ntango okómi na kelasi. Soki ozali kokoba komonisa bokonde—ata mpe koseka mwa moke mbala na mbala—akoki kobongola makanisi oyo azalaka na yango mpo na yo.—Baroma 12:20, 21.

Na ndakisa, Ken azalaki na balakisi oyo bazalaki mbala mingi kokanisela ye mabe. Alobi boye: “Nazalaka nsóninsóni, mpe nazalaki kosolola ata moke te na balakisi na ngai.” Ndenge nini alongaki mokakatano yango? Alobi boye: “Nayaki komona ete mbala mingi balakisi na ngai bazalaki nde na mposa ya kosalisa ngai. Na yango, namityelaki mokano ya koyeba malamumalamu balakisi na ngai nyonso. Ntango nasalaki yango, namonaki ete bapwe na ngai emataki mingi.”

TOLI

Soki omoni ete oz'osepe-la na molakisi na yo te, kolanda ye te, landá nde mateya na ye. Komá makambo oyo azali kotángisa yo, tuná ye mituna na limemya nyonso mpo na koyeba makambo mosusu, mpe landá mateya na ye na esengo. Esengo na yo ekotinda mpe basusu bákoma na esengo.

**Nasalaki makasi nazala moninga ya balakisi
na ngai nyonso. Nayebi bankombo na bango,
mpe soki namoni bango na balabala, nazwaka
mwa baminiti mpo na kosolola na bango.**

—Carmen

Ya solo, yango elimboli te ete okoyokana na molakisi nyonso soki oluki komesana na ye mpe kosolola na ye. Kasi zalá motema molai. Mokonzi Salomo akomaki boye: “Motema molai mpe mala-loba ya boboto ekoki kondimisa mokonzi [to molakisi] mpe ekoki kosilisa ata likambo nini.” (Masese 25:15, Biblia *Contemporary English Version*) Kitísá motema mpe lobá na boboto ntango basa-leli yo makambo na bosembo te. Molakisi na yo akoki kotalela lisusu makanisi oyo azalaka na yango mpo na yo.—Masese 15:1.

Soki molakisi akaniselaka yo mabe to asalelaka yo makambo ya kozanga bosembo, mbala mingi osalaka nini libosoliboso?

Lolenge eleki malamu ya kosala ekoki kozala nini?

Kosilisa likambo moko oyo okutani na yango mpenza

Koyeba ete molakisi mpe asalaka mabunga ekoki kaka te. Okoki kosala nini mpo osilisa likambo moko oyo okutani na yango mpenza? Na ndakisa, ndenge nini okoki kosilisa mikakatano oyo elandi?

Esengelaki nazwa bapwe ya malamu koleka. Katrina alo-bi boye: “Nazalaki kozwa ntango nyonso bapwe ya likoló. Kasi, mbula moko molakisi na biso ya siansi apesaki ngai bapwe ya nse. Esengelaki nazwa bapwe ya malamu koleka. Baboti na ngai baken-daki kosolola na mokambi ya eteyelo. Kasi amatiselaki ngai bapwe kaka moke mpo nakoka koleka na kelasi mosusu; yango epesaki ngai nkanda.” Soki okutani na likambo ya ndenge wana, kobanda te kobimisa makambo mpo na kofunda molakisi na yo. Zwá nde liteya na ndakisa ya Natane, oyo Biblia elobelí. Azalaki na mokumba ya mpasi ya koyebisa polele na Mokonzi Davidi libunga monene oyo asalaki. Natane akotaki te na loyenge na ndako

ya mokonzi mpe abandi kofunda ye, kasi asololaki na Davidi na mayele.—2 Samwele 12:1-7.

Ndenge moko mpe, okoki kosolola na molakisi na yo na komikitisa mpe na *makembe*. Soki obandi kosilika to kofunda molakisi na yo ete ayebi kotángisa te to mpo na likambo ya mabe koleka, okokómisa ye moninga na yo te. Meká kosala ndenge mosusu. Bandá naino kosenga molakisi na yo asalisa yo oyeba ndenge apesaka bapwe. Mokonzi Salomo akomaki boye: “Moto oyo apesaka eyano liboso ya koyoka likambo azali zoba, pe amiyokisaka soni.” (Batoli [Masese] 18:13, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Ntango oyoki, okoki koyeba malamu esika oyo libunga esalema-ki. Ata soki bapwe na yo emati te, na ntembe te molakisi na yo akosepela na bwanya oyo okomonisa.

Namoni ete molakisi na ngai akaniselaka ngai mabe. Tózwa ndakisa ya Rachel. Azalaki kozwa ntango nyonso bapwe ya malamu na kelasi. Kasi, ntango akómaki na kelasi ya 5, makambo ebongwanaki. Rachel alobi boye: “Molakisi asalaki nyonso mpo nazwa te na kelasi na ye.” Likambo ezelaki nini? Molakisi amonisaki polele epai ya Rachel ná mama na ye ete alingaka lingomba na bango te.

►►► **makambo oyo nakosala**

*Mpo nakóma kosepela mingi na liteya oyo
ezali kosepelisa ngai te, nako . . .*

*Soki namoni ete molakisi na ngai azali kosalela ngai
makambo na bosembo te, nako . . .*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

Nini esalemaki? Rachel alobi boye: "Ntango nyonso oyo eza-laki komonana polele ete molakisi azalaki kopesa ngai bapwé ya malamu te mpo azalaki kokanisela ngai mabe, mama azalaki ko-kende ná ngai kosolola likambo yango ná molakisi. Nsukansuka, atikaki konyokola ngai." Soki okutani na mokakatano ya ndenge wana, zalá na mpiko ya koyebisa yango baboti na yo. Na ntembe te, bakosepela kosolola na molakisi, ata mpe bakambi ya eteyelo, mpo na kasilisa likambo yango.

Monáká mosika

Ezali solo ete mikakatano mosusu ekosila noki te. Na bantango mosusu, esengaka kaka oyika mpiko. Tanya alobi boye: "Mo-lakisi na biso azalaki komonisela biso bana-kelasi bizaleli mabe. Mbala mingi azalaki ketyola biso, mpe kobenga biso bazoba. Libo-so ezalaki kolelisa ngai, kasi namonaki ete esengeli te natika ko-tyola wana eswa ngai na motema. Natyaki makanisi na ngai na mosala mpe nakobaki kolanda malamu mateya na kelasi. Na yan-go, azalaki kotungisa ngai lisusu mingi te, mpe tozalaki moke oyo tozalaki kozwa bapwé ya malamu. Nsima ya mbula mibale, balongolaki molakisi yango na mosala."

Soki ozali koyekola kokanga motema ntango molakisi aza-li kosala yo matata, yango ekosalisa yo bomoi na yo mobimba —okoyeba mpe kokanga motema ntango patro na mosala akó-sala yo matata. Okoyeba mpe kosepela ntango ozali na molakisi ya malamu.

NA MOKAPO OYO ELANDI Oz'omona lokola oza' lisusu na ntango mingi te na mokolo? Talá ndenge okoki kokómisa montre moninga na yo, kasi monguna na yo te.

OKANISI NINI?

- Mpo na nini ezali na ntina kolanda mingi mateya, kasi molakisi te?
- Ezaleli oyo ozali na yango ntango ozali kolanda mateya, ekoki kotinda molakisi akóma na ezaleli nini epai na yo?

BANDAKISA YA KOLANDA

Moize

Moize azalaki na makambo mingi oyo ekokaki kopesa ye matomba na bomoi na ye. Abokwamaki na ndako ya monkonzi Farao mpe **ateyamaki** na **bwanya** nyonso **ya Ezipito**. (Misala 7:22) Asalaki nini na formasyo wana? Akokaki kokoma moto monene, mozwi mpe na nguya. Kasi, **alandaki te** mbamba ya bilenge mosusu, ata mpe bamposa na ye moko. Aponaki nde kosalela bomoi na ye na lolenge moko oyo na ntembe te **ekamwisaki bato mingi**. Aponaki “konyokwama elongo na bato ya Nzambe.” (Baubre 11:25) Moize abungisaki nde makambo nyonso ya malamu mpo asalaki liponi wana? Te. Lokola aponaki **kosalela Nzambe** mpe **kosalisa bato**, alekisaki bomoi moko ya malamu mpenza mpe ya eseengo.

Soki ozali na likoki ya kotanga bakelasi ya malamu, **okosala nini** na libaku wana? Okoki koluka kokoma mozwi to na nguya. To, lokola Moize, okoki kosala ete bomoi na yo ezala **mpenza na ntina**. Okoki kosalela makasi mpe mayele na yo mpo na kosalela Nzambe mpe bazalani na yo. (Matai 22:35-40) Bolamu oyo okozwa, eleki nyonso!

Ndenge nini nakoki kosalela malamu ntango na ngai?

**Bangonga boni okosepela
kobakisa na mokolo?**

**Okosalela bangonga
yango na makambo nini?**

- Kolekisa ntango na baninga
- Kolala
- Kotánga
- Makambo mosusu .....

NTANGO ezali lokola mpunda moko ya makasi; soki olingi esalisa yo, osengeli koyeba kosalela yango malamu. Soki oyebi kosalela ntango na yo malamu, okomitungisa mingi te, okokóma na bapwe ya malamu, mpe baboti na yo bakopesa yo lisusu konfianse mingi. Okoki koloba boye: "Malamu, kasi koloba eza' petee, kosala nde mpasi!" Ya solo okokutana na mikakatano. Kasi okoki kolonga yango. Tózwa mwa bandakisa.

Mokakatano #1: Kosala programme

Oyo ekoki kopekisa yo. Okoki komiyoka lokola okangami na motambo soki okanisi kaka ete osengeli *kosala programme!* Olingaka kosala makambo mosusu, kaka te kokangama na programme oyo osali.

**“Bóluka koyeba mpenza makambo
oyo eleki ntina.”**—Bafilipi 1:10.

Mpo na nini osengeli kosala yango. Mokonzi Salomo akomaki boye: “Moto oyo abongisaka malamu makambo alingi kosala, azwaka bomengo.” (Batoli [Masese] 21:5, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Salomo azalaki na makambo mingi ya kosala. Azalaki na basi, azalaki tata, mpe mokonzi. Mpe akobaki kosala mingi ntango akómaki mobange. Ndenge moko mpe, sikoyo ozali na makambo mingi ya kosala. Kasi, okokoba kozala na makambo mingi ntango okókoma mobange. Eleki malamu obongisa malamu makambo sikoyo, na esika osala yango nsima!

Oyo bilenge mosusu balobi. “*Sanza soki motoba liboso, nabandaki kobongisa programe na ngai mbala na mbala. Nazalaki kolu-ka kokómisa makambo petee, kasi emonanaki ete kozala na programe ezalaki kosalisa ngai te!*”—Joey.

“*Kosala liste ya makambo esalisaka ngai nalandaka programe na ngai. Soki nakómi na makambo mosusu oyo nasengeli kosala, ngai ná mama tokomaka makambo yango nyonso mpo na koyeba nden-ge oyo tokoki kosalisana mpo tókokisa mikano na biso.*”—Mallory.

Oyo ekosalisa yo. Tózwa ndakisa: Kanisá ete bolingi kosala mobembo na nzela. Ndeko mokomoko ya libota azali kobwakabwaka kaka bongo biloko na ye na nsima ya motuka. Emonani ete bilo-ko nyonso ekozwa esika te. Okoki kosala nini? Okoki kobandela lisu-su, obandi kokötisa biloko ya minene liboso mpe obakisi biloko ya mike na bisika oyo etikali mpamba.

Okoki kosalela mpe mayele wana mpo na kobongisa bomoi na yo. Soki obandi kolekisa ntango na makambo ya mikemike, okoko-ka te kosala makambo ya ntina na ntango oyo ekotikala. Soki ozwi ntango mpo na kosala makambo ya minene liboso, okokamwa nden-ge okotikala na ntango ebele mpo na kosala makambo mosusu! —Bafilipi 1:10.

Wapi makambo eleki ntina osengeli kosala?

Sikoyo zongelá yango lisusu mpe tandá na molōngō makambo oyo osengeli kosala, kobanda na oyo eleki ntina. Soki obandi kosala makambo ya minene liboso, mbala mosusu okokamwa ndenge okotikala na ntango ebele mpo na makambo ya mike.

Oyo okoki kosala. Zwá mwa karne, mpe komá na molōngō makambo oyo osengeli kosala. To mpe ntango mosusu, makanisi oyo ezali awa na nse ekoki kosalisa yo.

- Kalandriye ya telefone
- Mwa karne ya kokoma banoti
- Kalandriye ya ordinatere
- Kalandriye ya biro

Mokakatano ya #2: Kolanda programme

Oyo ekoki kopekisa yo. Nsima ya kelasi, oza' na mposa ya kopema mwa moke mpe kotala televizyo *mwa baminiti kaka*. To olingi kotángá mpo na ekzame, kasi ozwi mesaje na telefone, moto moko abengi yo bökende kotala filme. Filme ekozela yo te, kasi *okoki* kotángá ata nsima, na butu. Okoki komiloba boye: 'Kutu, nasalaka nde malamu koleka soki nakómi na makambo mingi.'

Mpo na nini osengeli kosala yango. Okoki kozwa bapwe ya malamu soki ozali kotángá ntango motó na yo elembi te. Kutu, oza' mpe na makambo mingi, boye te? Mpo na nini kobakisa lisusu motungisi na kotángá na butu likololíkoló mpo na ekzame? Bongo na ntōngō okozala ndenge nini? Okoki kolekana na mpóngi, komitungisa lisusu mingi, kolongwa ndako na mbangu, mpe mbala mosusu okokóma kelasi na retare.—Masese 6:10, 11.

Oyo bilenge mosusu balobi. "Nalingaka kotala televizyo, kobeta gitare, mpe kozala na baninga. Makambo wana ezali mabe te; kasi na bantango mosusu nakómaka kozongisa makambo ya ntina nsima, mpe nakómaka kosala makambo mbangumbangu."—Julian.

Oyo ekosalisa yo. Kosala kaka programe te ya makambo oyo osengeli kosala; salá mpe ya makambo oyo osepelaka na yango. Julian alobi boye: "Ezalaka mpasi te kosala makambo oyo esengeli nasala, mpo nayebi ete naza' na makambo mingi oyo esepelisaka ngai, oyo nakosala nsima." Likanisi mosusu: Mityelá

?

OYEBAKI YANGO ...

Kobongisa makambo ebele na mokolo moko ekoki kotungisa yo mingi. Soki ozali kobongisa yango na molōngō, okoyeba makambo oyo osengeli kosala mpe oyo osengeli kosala te.

**Ntango ezali lokola mpunda moko ya makasi;
esengeli oyeba kosalela yango malamu**

mokano moko ya monene oyo okokokisa; mpe liboso ete okokisa yango, mityelá mikano ya mike oyo ekosalisa yo oyeba soki ozali kolanda mikano na yo.

Oyo okoki kosala. Komá mokano moko to mikano mibale oyo okoki kokokisa na sanza motoba oyo ezali koya.

Komá mokano moko oyo okoki kokokisa na mbula mibale oyo ezali koya, mpe oyo osengeli kosala sikoyo mpo na kokokisa mokano yango.*

Mokakatano #3: Kozala peto mpe koyeba kobongisa makambo

Oyo ekoki kopekisa yo. Oyebi mpenza te boyokani oyo ezali kati na ndenge ya kozala peto mpe koyeba kobongisa makambo mpe kosalela ntango na yo malamu. Lisusu, kozala salite ezali pëtee mpenza. Okoki kotya bopeto na shambre na yo lobi—to mpe kotya bopeto te! Salite etungisaka yo mpenza te, yango wana eza' mpenza likambo ya monene te. Eza' mpenza bongo?

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 39 ya buku oyo.

TOLI

**Koluka te kosalela na
mbala moko batoli
nyonso oyo topesi na
mokapo oyo. Bandá
kosalela moko na sanza
oyo elandi. Soki osaleli
yango malamu mpenza,
poná mosusu.**

Moto moko azalaki koloba na maseki ete soki obengi ngai nakóma esika moko boye na ngonga ya 16, osengeli nde koyebisa ngai nakóma na ngonga ya 15. Na ntango wana nde namonaki ete esengeli nasalela ntango na ngai malamu!

—Ricky

Mpo na nini osengeli kosala yango. Soki biloko na yo nyonso ezali pēto mpe ebongisami malamu, okobungisa ntango te ntango ozali koluka yango. Yango ekopesa yo mpe kimya mingi na makanisi.—1 Bakorinti 14:40.

Oyo bilenge mosusu balobi. “Na ntango mosusu soki nazwi ntango te ya kobongisa bilamba na ngai, biloko oyo naza’ na mposa na yango ebungaka na kati ya mobulu wana!”—Mandy.

“Nazalaki komona porte-monnaie na ngai te pɔɔɔ mobimba. Natungisamaki mwa moke mpo na yango. Nsukansuka namonaki yango ntango nazalaki kokɔmbola ndako.”—Frank.

Oyo ekosalisa yo. Salá makasi ozongisaka nokinoki biloko na esika na yango. Salá yango mbala na mbala na esika ozela tii ntango mobulu ekokɔta mpo biloko eleki ebele.

Oyo okoki kosala. Luká kokóma na momeseno ya kozala peto. Batelá eloko nyonso peto, mpe okomona ete bomoi na yo ekozala lisusu mpasi te.

»»» **makambo oyo nakosala**

Likambo oyo nakolekisa ntango mingi na yango ezali

Nakosalela ntango na ngai malamu na

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

nalekisaka ntango na makambo nini?

Mwayene ya bangonga oyo bilenge oyo bazali kobanda mbula 8 tii 18 balekisaka na pɔɔɔ:

17 ná baboti

30 na kelasí

44 kotala TV, kobeta masano ya video, kotinda bamesaje, mpe koyoka miziki

Komá bangonga oyo olekisaka pɔɔɔ nyonso na

kotala televizyo .....
kobeta masano ya video .....
kosalela Internet .....
koyoka miziki .....

Ngonga nyonso esali .....

Motángó ya bangonga
oyo nakoki kozwa na
makambo ezangá ntina
mpo nasalela yango
na makambo ya ntina .....

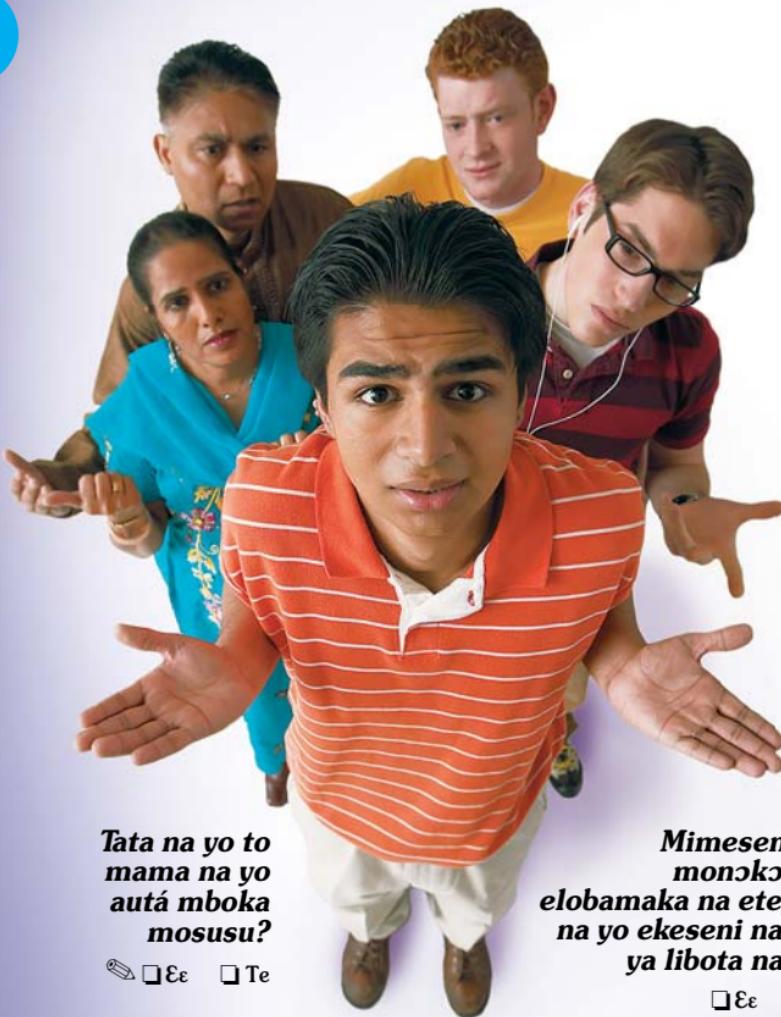
Bino nyonso, ezala yo, baninga na yo, mpe baboti na yo, bozalaka na bangonga ndenge moko na mokolo. Soki ozali kobevisa ntango na yo, okomona mpasi. Soki ozali kosalela yango malamu, okozwa matomba mungi. Yo nde osengeli kopona.

NA MOKAPO OYO ELANDI Baboti na yo bautá mboka mosusu? Omonaka ete ondimamaka te ezala na ndako to na kelasí? Talá ndenge okoki kosala ete ozwa matomba na likambo ya ndenge wana.

OKANISI NINI?

- Na ndenge nini koyeba kosalela malamu ntango na yo sikoyo ekosalisa yo na mikolo ezali koya, ntango okozala epai na yo moko?
- Mateya nini okoki kozwa epai ya baboti na yo na ndenge osengeli kosalela ntango na yo malamu?
- Soki osalaka programe na makambo na yo, makambo nini okoki kobongisa mpo esalisa yo malamu?

Nakosala nini soki nazali na kati ya mimeseno mibale?

“Libota na ngai eutá Italie mpe kuna, bato bamonisaka polele bolingo na bango. Sikoyo tozali kofanda na Angleterre. Awa bato bazalaka makambo mobulu te mpe na bokonde. Namoni lokola naza’ moto ya ekólo moko te —moto ya Italie te, moto ya Angleterre mpe te.”—Guy, Angleterre.

“Na kelasi, molakisi asengaka ngai natalaka ye na miso ntango azali koloba. Kasi na ndako, soki natali papa na miso ntango azali koloba, ayebisaka ngai ete naza impoli. Namonaka lokola nazali na kati ya mimeseno mibale ekeseni.”—Patrick, abotamá na France na baboti oyo bautá Algérie.

NTANGO baboti na yo bakendaki kofanda na ekólo mosusu, bakanaki na mikakatano ya minene. Mbala moko bakómaki kofanda na bato oyo monkcó, mimeseno mpe lolenge ya kolata ekesanaki na oyo ya bango. Ezalaki komonana polele ete bakesani mpenza na bato ya ekólo yango. Na yango, mbala mosusu, bazalaki kosalela bango makambo na kozanga limemya to mpe kokanisela bango mabe.

Likambo yango ekómélá mpe yo? Awa na nse, okomona mwa mikakatano oyo bilenge mosusu bakutanaki na yango na likambo yango. Tyá elembó ✓ na mokakatano oyo omoni ete ezali mpasi mingi mpo olonga yango.

□ **Kotyolama.** Nelly azalaki naino mwana moke ntango ye ná libota na ye balongwaki Jordanie mpe bakendaki kofanda na Amerika ya nördi. Elenge mwasi yango alobi boye: “Lokola bilamba na biso ekesanaki na oyo ya basusu, bato bazalaki kotyla biso. Mpe tozalaki kokanga ntina te ya makambo oyo bato ya Amerika bazalaki koloba mpo na kosekisa bato.”

□ **Oyebi mpenza te soki ozalaka moto ya ekólo nini.** Elenge mwasi moko na nkombo Nadia, alobi boye: “Nabotamá na Allemagne. Lokola baboti na ngai bazali bato ya ekólo Italie, nabolaka monkcó ya Allemand ndenge mosusu mpe bana-kelasi babengaka ngai ‘mopaya zoba.’ Kasi, ntango nakendaka Italie,

nalobaka monɔkɔ ya Italien lokola moto alobaka monɔkɔ ya Allemand. Yango wana, namonaka lokola ete nazalaka na ekόlo te. Esika nyonso naz'okende, nazali kaka mopaya.”

□ **Yo ná baboti na yo bozali na mimeseno ekeseni.** Ana azalaki na mbula 8 ntango ye ná libota na ye bakendaki kofanda na Angleterre. Alobi boye: “Ezalaki mpasi te mpo ngai ná leki na ngai ya mobali tómesana na bomoi ya Londres. Kasi, ezalaki mpasi mpo na baboti na ngai, mpo bafandaki bambula mingi na Madère, esanga moko moke ya ekόlo Portugal.”

Valerie azalaki na mbula 3 ntango ye ná baboti na ye oyo bautá ekόlo Cambodge bakόmaki na Australie. Alobi boye: “Baboti na ngai bazalaki na mokakatano mpo na komesana. Kutu, mbala mingi papa azalaki kosilika mpo nazalaki kondima te ndenje azalaki kokanisa mpe kosala makambo.”

□ **Bolobaka minɔkɔ ekeseni na ndako.** Ian azalaki na mbula 8 ntango ye ná libota na ye balongwaki na ekόlo Équateur mpo na kokende kofanda na New York, na États-Unis. Mbula 6 na nsima, alobi boye: “Sikoyo nalo-baka Anglais mingi koleka Espagnol. Na eteyelo, balakisi na ngai balobaka Anglais, baninga na ngai balobaka Anglais, mpe ngai

ná leki na ngai ya mobali tosololaka na Anglais. Anglais ekόti ngai tii na makila mpe nakόmi kobosana Espagnol.”

Liliane, oyo abotamá na Australie, kasi baboti na ye bautá ekόlo Cambodge, alobi boye: “Ntango nazali kosolola na baboti na ngai mpe nalingi koyebisa bango na mozindo ndenje natale-laka makambo mosusu, nakokaka koloba monɔkɔ na bango malamu te.”

Nelly, oyo tolobelaki liboso, alobi boye: “Papa azalaki kotya biso mbamba mpo tόlobaka monɔkɔ ya Arabe na ndako, kasi to-zalaki na mposa ya koloba monɔkɔ yango te. Mpo na biso, emonanaki ete koyekola Arabe ezali na ntina te mpe ekobakisela biso kilo ya mpamba na motó. Baninga na ngai balobaka Anglais.

“Nzambe aponaka bilongi te.”

—Misala 10:34.

Baemisyo nyonso oyo totalaka na televizyo ezalaka na Anglais. Sikoyo ntina ya koyekola Arabe eza' nini?"

Okoki kosala nini?

Ndenge maloba oyo ezali likoló emonisi yango, bilenge mosusu mpe bakutanaka na mikakatano wana. Na esika ya kolonga mikakatano yango, okoki koluka kobosana mimeseno nyonso ya ekólo oyo ozalaki liboso, mpe kokóma na mimeseno ya ekólo oyo ozali kofanda sikoyo. Nzokande, baboti na yo bakomona yango mabe mpe ekosala yo moko mpasi. Na esika ya kosala bongo, mpo na nini te koluka kolonga mikakatano yango mpe kozwela yango matomba? Talelá makanisi oyo elandi:

Soki bazali kotyola yo. Ata soki osali nini, moto nyonso te nde akosepela na yo. Bato oyo balingaka kotyola basusu, balukaka kaka komilongisa mpo na yango. (Masese 18:24) Yango wana, ezali na ntina te olukaka kaka kosembola makanisi na bango ya mabe. Mokonzi Salomo akomaki boye: “Moseki alingaka moto oyo azali kopamela ye te.” (Masese 15:12) Ntango moto azali koloba mabe mpo na moto mosusu, yango emonisi polele ete ayebi eloko te, kasi te ete bifundeli na ye ezali solo.

Soki ozali mpenza koyeba te soki ozalaka moto ya ekólo nini. Ebongi mpenza kozala moto ya libota moko to ekólo moko boye. Kasi ezali malamu te kokaneisa ete valere na yo etaleli ekólo to libota oyo outá. Bato bakoki kotalela yo bongo, kasi Nzambe te. Ntoma Petro alobaki boye: “Nzambe aponaka bilongi te, kasi na ekólo nyonso moto oyo azali kobanga ye mpe azali kosala makambo ya boyengebene andimami na ye.” (Misala 10:34, 35)

TOLI

**Soki baninga na yo
bazali koseka yo mpo na
mimeseno na yo, kokipe
matumoli na bango te
mpe yebáká kosekisa.
Soki osali bongo,
bakobanda lisusu
kotumola yo te.**

**Kosalisa basusu epesaka ngai esengo. Nakoki
koteya Biblia na bato oyo balobaka Russe,
Français, to Moldave.** —Oleg

Soki osali makasi osepelisa Yehova Nzambe, akotalela yo loka-la moto ya libota na ye. (Yisaya 43:10; Marko 10:29, 30) Ezali na eloko mosusu oyo eleki yango?

Soki yo ná baboti na yo bozali na mimeseno ekeseni. Mba-la mingi baboti ná bana bazalaka na makanisi ndenge moko te. Bokeseni yango ekoki kokóma monene epai na bino—baboti na yo balingi okoba na mimeseno ya ekólo oyo bautá, kasi yo olingi kokóma na mimeseno ya ekólo oyo bozali kofanda sikoyo. Ata bongo, soki olingi ete makambo ekende malamu mpo na yo, osengeli ‘kokumisa tata na yo mpe mama na yo,’ elingi koloba kotosa bango.—Baefese 6:2, 3.

Na esika ya kotomboka mpo oz’olinga mimeseno ya baboti na yo te, luká koyeba ntina oyo baboti na yo balingi olanda mi-meseno wana. (Masese 2:10, 11) Omituna mituna oyo elandi: ‘Mimeseno yango ebuki mitinda ya Biblia? Soki te, ntina nini mpenza nalingaka mimeseno yango te? Ndenge nini nakoki komonisa baboti makanisi na ngai na limemya?’ (Misala 5:29) Ya solo, ekozala mpasi te okumisa baboti na yo—koyeba malamu makanisi na bango mpe komonisa bango oyo ya yo—soki oyebi koloba monókó na bango malamu.

Soki bolobaka minókó ekeseni na ndako. Baboti mosusu bamonaki ete soki bazali kotya bana mbamba ete bálóbaka kaka monókó ya mboka na ndako, bana bakoyekola malamu minókó nyonso mibale. Mpo na nini te komeka yango epai na bino? Oko-ki mpe kosenga baboti na yo bálakisa yo kokoma monókó yango. Stelios, oyo akolá na Allemagne, kasi monókó ya mboka na ye ezali Greki, alobi boye: “Mikolo nyonso, baboti bazalaki kotalela elongo na ngai mokapo moko ya Biblia. Bazalaki kotánga yango na mongongo makasi, mpe na nsima nazalaki kokoma yango. Sikoyo nakoki kotánga mpe kokoma Greki ná Allemand.”

Wapi matomba mosusu ya koyekola monókó ya mboka? Guy, oyo tolobelaki liboso, alobi boye: “Nayekolaki monókó ya

**Okoki komona
mimeseno na yo
lokola eloko oyo
ezali kosangisa
yo na basusu**

baboti na ngai mpo nalingaki koyeba bango malamu mpe koyeba makanisi na bango, mingimingi makanisi na bango mpo na Yehova mpe mpo na solo. Koyekola monökö na bango esalisi ngai nayeba malamu ndenge bamiyokaka. Mpe esalisi bango báyeba ngai malamu.”

Mimeseno esangisa bino, kasi ekabola bino te

Omonaka ete mimeseno na yo ekabolaka yo na basusu to esangisaka bino? Bilenge bakristo mingi bamonaka ete bazali na ntina mosusu ya kotika te ete mimeseno ekabola bango na basusu. Balingaka koyebisa bato oyo bautá mikili mosusu nsango malamu ya Bokonzi ya Nzambe. (Matai 24:14; 28:19, 20) Salomão, oyo akendaki kofanda na Londres ntango azalaki na mbuila 5, alobi boye: “Kolimbola baverse ya Biblia na minökö mibale eza’ malamu mpenza! Nabosanaki maloba mingi ya monökö ya

>>> makambo oyo nakosala

Mpo na koyeba malamu monökö ya baboti na ngai, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

mboka na ngai, kasi sikoyo lokola nazali na lisangá ya Portugais, nayebi koloba Anglais mpe Portugais malamu.”

Nelly, oyo tolobelaki liboso, amonaki ete mposa ya basakoli oyo balobaka Arabe ezali makasi. Alobi boye: “Sikoyo nazali koyekola monóko yango mpo nazongela lisusu makambo oyo nabungisaki. Nabongoli makanisi na ngai. Sikoyo *nalingi* básembo-la ngai soki nalobi monóko yango mabe. *Nalingi* nayeba yango malamu.”

Ya solo, soki oyebi mimeseno ya bikólo mibale, mpe oyebi koloba minóko mibale to mingi, yango ezali mpenza malamu mpo na yo. Soki oyebi mimeseno ya bikólo mibale, okoyeba malamu ndenge bato ya bikólo yango bamiyokaka mpe okokoka koyanola na mituna na bango na ntina na Nzambe. (Mase-se 15:23) Preeti, oyo abotamá na Angleterre kasi baboti na ye bautá ekólo Inde, alobi boye: “Lokola nayebi malamu mimeseno ya bikólo mibale, nazalaka motema ya kokita na mosala ya kosakola. Nayebaka malamu bato yango ya bikólo nyonso mibale —makambo oyo bandimaka mpe bizaleli na bango.”

Yo mpe okoki komona ete ezali malamu mingi ndenge oyebi mimeseno ya bikoló mibale, na esika ya komona yango mabe? Kobosana te ete Yehova alingaka yo mpo na ndenge ozali, kasi te mpo na ekólo oyo yo ná libota na yo boutá. Lokola bilenge oyo tolobelai awa, okoki mpe kosalela boyebi na yo ya mimeseno ya bikólo mibale mpo na kosalisa bato ya mboka na yo báyeba Yehova, Nzambe ya bolingo mpe oyo aponaka bilongi te? Kosala bongo ekopesa yo esengo ya solosolo!—Misala 20:35.

OKANISI NINI?

- **Na ndenge nini koyeba mimeseno ya mboka ya baboti na yo ekoki kosalisa yo omiyeba malamu koleka?**
- **Makambo nini ya malamu ozali na yango, oyo bilenge mosusu oyo bayebi mimeseno mingi te bazangi?**

makambo oyo nakosalela

Komá soki ozalaka mwana-kelasi ya ndenge nini, mpe mpo na nini okanisi ete ozalaka bongo.

Komá mwa makambo oyo kelasi esalisá yo.

4

KOSANGISA NZOTO, BIZALELI, MPE BOLINGO

-
- 165** Kosangisa nzoto mibali
na mibali mpe basi na basi
  - 172** Kosangisa nzoto
liboso ya kobala
  - 178** Kosakana na
binama ya kobotela
  - 183** Kosangisa nzoto
na moto nyonso
  - 188** Bana mibali
  - 195** Bana basi
  - 203** Bolingo ya solo
  - 212** Libala
  - 221** Kokabwana
  - 228** Bato oyo balukaka
kosangisa nzoto

23

Ndenge ya komonisa ete kosangisa nzoto mibali na mibali to basi na basi ezali mabe

Na molulu moko oyo bazalaki kopesa mbano na basani ya bafilme (actrices), mbala moko likambo ya nsemc esalemaki. Basani mibale ya basi oyo bayebani mingi bapesanaki bizi moko ya bolingo! Na ebandeli bato oyo bayaki wana bayokaki naino mabe, kasi na nsima babetelaki bango mabok. Ba-homosexuel oyo bazalaki wana basepelaki makasi. Bato mosusu bakanisaki ete eza n'ango kaka mpo na kobenda likebi ya bato mpe kosala piblisite. Na mikolo oyo elandaki, bashene ya televizyo ekómakei kolakisa bizi wana mbala na mbala, mpe bamilio ya bato batalaki yango na internet.

NDENGE likambo oyo touti kolobela emonisi yango, makambo mungi te eningisaka mboka koleka soki moto oyo ayebani mungi alobi to amibimisi ete asangisaka nzoto ná baninga na ye mibali to basi. Bato mosusu bakumisaka bato ya lolenge wana mpo na mpiko na bango; nzokande basusu balobaka ete bato yango bazali bandumba. Na makanisi oyo mibale, bato mungi bamonaka ete kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi ezali na yango kaka lolenge mosusu ya kosala makambo na bomoi. Daniel, oyo azali na mbula 21, alobi boye: “Ntango nazalaki na kelasi, ata bilenge oyo bandimaka ke kosangisa nzoto kati na mobali mpe mwasi ezali malamu, bazalaki koloba ete soki omoni ete kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi ezali mabe, wana ozali kokanisela bango mabe mpe ozali makambo makasimakasi.”

Mikóló, bana, mibange to ekólo na ekólo ezali na lolenge na yango ya kotalela likambo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali mpe basi ná basi. Kasi bakristo bazali te “komemama epai na epai na mo-pepe nyonso ya mateya.” (Baefese 4:14) Kutu, bakangamaka nde na makanisi ya Biblia.

Biblia elobi nini na likambo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali mpe basi ná basi? Mpe soki otosaka oyo Biblia elobaka, ndenge nini okoki koyanola na bato oyo balobaka na yo ete okaniselaka bato oyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi mabe, mpe ozalaka makambo makasimakasi epai na bango to olingaka bango ata moke te? Talá ndenge okoki koyanola na mituna mpe makanisi oyo elandi:

“Biblia elobi nini na likambo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi?”

“Biblia emonisi polele ete Nzambe abongisaki ete kosangisa nzoto esalemaka kaka kati na mwasí mpe mobali mpe yango esengeli kosalema kaka na libala. (Ebandeli 1:27, 28; Balevi 18:22; Masese 5:18, 19) Ntango Biblia elobi ete pite ezali mabe, yango emonisi ete kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi *mpe* etamboli ny-

OYEBAKI YANGO ...

Bakristo mosusu ya siéké ya liboso oyo bazalaki kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi batikaki ezaleli yango mpe ‘basukwamaki pës’ na miso ya Nzambe.
—1 Bakorinti 6:9-11.

“Na yango, bóboma binama ya nzoto na bino ya mabele na likambo ya pite, mbindo, mposa ya kosangisa nzoto, mposa oyo eyokisaka mpasi, mpe bilulela, oyo ezali losambo ya bikeko.”—Bakolose 3:5.

• • • • • • •

nso ya mbindo kati na mobali mpe mwasi ezali mabe.”*—Bagalatia 5:19-21.

“Ndenge nini otalelaka likambo etali kosangisa nzoto mobali ná mobali to mwasi ná mwasi?”

“Nayinaka bato yango te, kasi nasepelaka nde te na makambo oyo basalaka.”

Kobosana likambo oyo te: Soki otosaka oyo Biblia elobaka, *ozwi ekateli ya malamu na bomoi, mpe osengeli mpenza kosala bongo.* (Yosua 24:15) Koyoka nsɔni te mpo na ekateli oyo ozwi.—Nzembo 119:46.

“Bakristo basengeli te komemya bato nyonso, ata soki baza’ na lolenge na bango ya kotalela likambo ya kosangisa nzoto?”

“Basengeli komemya bango. Biblia elobi boye: ‘Bókumisa bato ya ndenye nyonso,’ to ndenye *Bible na lingala ya lelo oyo elobi,* ‘Bó-tosaka bato nyonso.’ (1 Petro 2:17) Na yango, bakristo bayinaka te bato oyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi. Bazalaka boboto epai ya bato nyonso, ata mpe baoyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi.”—Matai 7:12.

“Ndenge oyo otalelaka likambo ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi etindaka bato bákanisela bango mabe?”

“Bongo te. Nayinaka bato yango te, kasi nde *etamboli* na bango wana.”

Okoki kobakisa boye: “Ngai mpe namelaka likaya te. Kutu ata likanisi ya komela yango etyaka ngai nzoto malili. Kasi, kanisá ete yo

* Liloba “pite” elimboli te kaka kosangisa nzoto mobali ná mwasi, kasi mpe misala ya mbindo lokola kosimbasiamba enama ya kobotela ya moto to kosangisa nzoto na mončo to na esumbeli.

TOLI

Ata soki etamboli ya basusu ekoki kopesa yo mpasi, koluka te kondimisa bango na makasi. Bazali na bonsomi ya kopona makambo oyo bakondima, ndenye yo mpe ozali na bonsomi yango.

tokoloba nini mpo na moto oyo asangisaka nzoto ná basi mpe ná mibali?

Atako ezaleli ya kosangisa nzoto ná basi ná mibali emonanaka epai ya bana mibali ná bana basi, kasi bana basi nde bazalaka na ezaleli yango mingi. Mpo na bana basi mosusu, ezalaka kaka mpo na koluka koyeba. Lisa, oyo azali na mbula 26, alobi boye: "Soki balakisi na bafilme, na televizyo mpe na miziki ndenge bana basi bazali kopesana bizi, bilenge mingi balingaka komeka kosala bongo, mingimbingi soki bamoni ete kosala bongo ezali mabe te."

Mpo na basusu, ezalaka mpo basepelaka mpenza na bana basi lokola bango. Vicky, oyo azali na mbula 13 alobi boye: "Na feti moko, nakutanaki na bana basi mibale oyo basangisaka nzoto ná baninga na bango basi mpe ná mibali. Na nsima, moninga moko ayebasaki ngai ete bana basi yango basepelaki na ngai. Nabandaki kotindela moko na bango bamesaje mpe nakómaki kosepela na ye makasi."

Osí oyoká ndenge Vicky ayokaki? Mingi bakosenga yo ondima kaka ete osangisaka nzoto ná baninga na yo basi mpe mibali. Kasi, osengeli kobosana te ete kosepela na mibali to mwasi lokola yo ezali *mposa moko oyo eyaka mpe ele-kaka*. Yango nde Vicky amonaki. Lisette, oyo azali na mbula 16, amonaki mpe bongo. Alobi boye: "Kosolola ná baboti na ngai ndenge nazali koyoka esalisaki ngai nayoka bien. Lisusu, na liteya ya bioloji oyo tozwaki na kelasi, nayekolaki ete na eleko ya bolenge, ba-hormone emataka mingi. Nakani si mpenza ete soki bilenge bayebi malamu nzoto na bango, bakoyeba ete *mposa ya kolinga mobali* to mwasi lokola bango ezalaka na yango mopaya, mpe bakolina te kokóma bato oyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi."

Ata soki *mposa oyo ozali koyoka ezali kosila te ntango ozali kokola, yebá ete Biblia esëngi yo omityela mokano moko ya ntina mingi*: Okoki kopona kolanda te bamposa ya mabe, ata soki ezali ndenge nini.

omelaka likaya mpe omonaka yango mabe te. Nakokanisela yo mabe te mpo yo oz'omona mabe te komela likaya, ndenge moko mpe yo okokanisela ngai mabe te mpo naz'omona ete komela likaya eza malamu te, nakosi? Eza mpe ndenge moko lokola ngai ná yo tozali na makanisi ndenge moko te na likambo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi.”

“Yesu alobaki te ete tosengeli kondima bato mosusu? Soki ezali bongo, bakristo basengeli te kotika kotalela na ndenge ya mabe bato oyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi?”

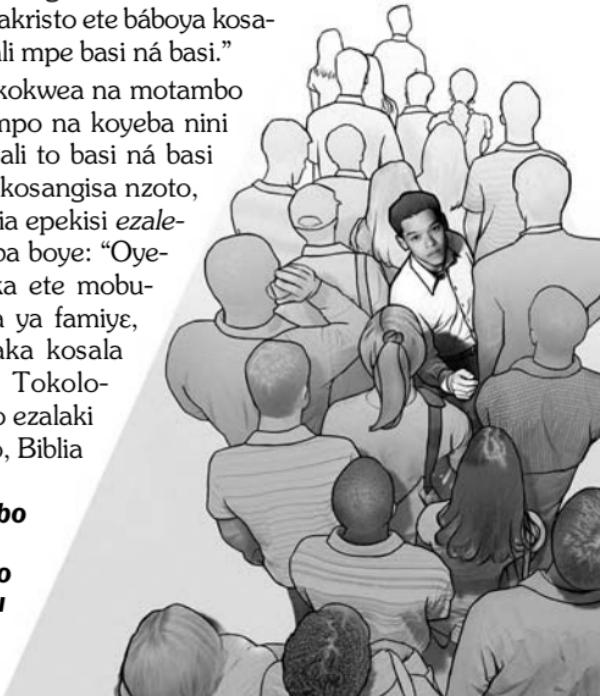
“Yesu atindaki bayekoli na ye te bálanda makambo nyonso. Kutu, ateyaki ete nzela ya lobiko efungwami mpo na ‘moto nyonso oyo azali kondimela ye.’ (Yoane 3:16) Kondimela Yesu esengi mpe kolanda makambo oyo Nzambe azali kosenga, oyo epekisi bizaleli lokola kosa-ngisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi.”—Baroma 1:26, 27.

“Bato oyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi bakoki kobongwana te; babotamá kaka bongo.”

“Biblia elobel te ndenge nzoto ya bato oyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi ezalaka, kasi emonisi ete bizaleli mosusu epiká mpenza misisa. (2 Bakorinti 10:4, 5) Ata soki bato mosusu bapseplaka na mibali lokola bango to basi lokola bango, Biblia ezali koyebisa bakristo ete báboya kosa-ngisa nzoto mibali ná mibali mpe basi ná basi.”

Likanisi: Na esika ya kokwea na motambo ya kotypanaka bantembe mpo na koyeba nini esalaka ete mibali ná mibali to basi ná basi báyoka mposa makasi ya kosangisa nzoto, monisá nde mingi ete Biblia epekisi *ezaleli* yango. Okoki mpe koloba boye: “Oyebi ete bato mingi balobaka ete mobulu ekoki kozala na makila ya famiye, yango wana bato balingaka kosala mobulu. (Masese 29:22) Tokoloba nini soki likambo yango ezalaki solo? Ndenge oyebi yango, Biblia

***Bakristo basalaka likambo
moko te kaka mpo bato
mingi bazali kosala yango
te bamoni yango malamu***

Mwana mobali moko na kelasi akanisaki ete ngai naza mabe mpo nazalaki kolanda te ezaleli na ye. Kasi ntango nalimbwelaki ye ete naz'oyina ye te, mpe ntango ayebaki ke nazalaki koboya te kaka likambo wana ya kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi, kasi nde lolenge nyonso ya mbindo ya kosangisa nzoto, abandaki komemya ngai mingi mpe ata kutu kokotela ngai ntango baninga mosusu bazalaki kobimisa bantembe. —Aubrey

epekisi kozala na nkanda makasi. (Nzembo 37:8; Baefese 4:31) Tokotosa toli oyo te mpo kaka bato basalaka ntango nyonso mobulu?"

"Ndenge nini Nzambe akoki koloba na moto oyo asepeli na mobali to mwasi lokola ye ete asangisa ná ye nzoto te? Wana eza' mabe makasi."

"Likanisi wana euti na likanisi moko ya lokuta ete bato basengeli kosala nyonso oyo balingi ntango mposa ya kosangisa nzoto ekómi makasi. Biblia epesaka bato lokumu na ndenge emonisaka ete bako-ki koboya kolanda bamposa mabe ya kosangisa nzoto soki mpenza balingi kosala yango."—Bakolose 3:5.

makambo oyo nakosala

Soki moto alobi ete makambo oyo Biblia elobaka mpo na oyo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi esilá ngala, nakoloba

Mpo na komonisa ke nayinaka nde likambo etali kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi, kasi bato te, nakoloba

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

“Ata soki osangisaka nzoto te na mibali lokola yo to na basi lokola yo, osengeli kobongola lolenge na yo ya kotalela likambo yango.”

“Kanisá ete ngai nasepelaka te na masano ya mbongo, kasi yo ose-pelaka na yango. Ekozala malamu ete yo ottingama kaka ete nabongo-la likanisi na ngai kaka mpo bato ebele babetaka masano ya mbongo?”

Simbá likambo oyo: Ezali na makambo oyo esepelisaka te bato nyonso, ata mpe bato oyo basangisaka nzoto mibali ná mibali to basi ná basi; na ndakisa kobuba baninga, kozanga bosembo to bitumba. Biblia epekisi makambo wana; epekisi mpe balolenge mosusu ya ko-sangisa nzoto, ná mpe kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi.—1 Bakorinti 6:9, 10.

Biblia ezali makambo makasimakasi te, mpe etindaka bato te bá-kaniselaka basusu mabe. Ezali kosenga na baoyo balingaka kosangi-sa nzoto ná mibali lokola bango to basi lokola bango ete ‘bákima pite,’ ndenge kaka mobali ná mwasi oyo babalani te basengeli kosala.—1 Bakorinti 6:18.

Emonani ete ebele ya mibali mpe basi oyo balingi kotosa oyo Biblia elobaka, bamipekisaka ntango bakutani na komekama. Na katí na ba-ngo, tokoki kotánga ebele ya minzembá oyo elikya kutu ya kobala eza-li te mpe ebele ya bato mosusu oyo babalá kasi mibali to basi na bango bazali bibosono mpe bazali na makasi te ya kosangisa nzoto ná bango. Bakokaka kofanda na esengo kozanga ete bákokisa bamposa na ba-ngo ya kosangisa nzoto. Bato oyo balingaka kosangisa nzoto mibali ná mibali to basi ná basi bakoki mpe kosala bongo soki balingi impenza ko-sepela Nzambe.—Kolimbola Mibeko 30:19.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Bilenge basi mosusu bakanisaka ete kosangisa nzoto ná bana mibali nde ekokolisa bolingo. Kasi eza' bongo te! Mpo na nini?*

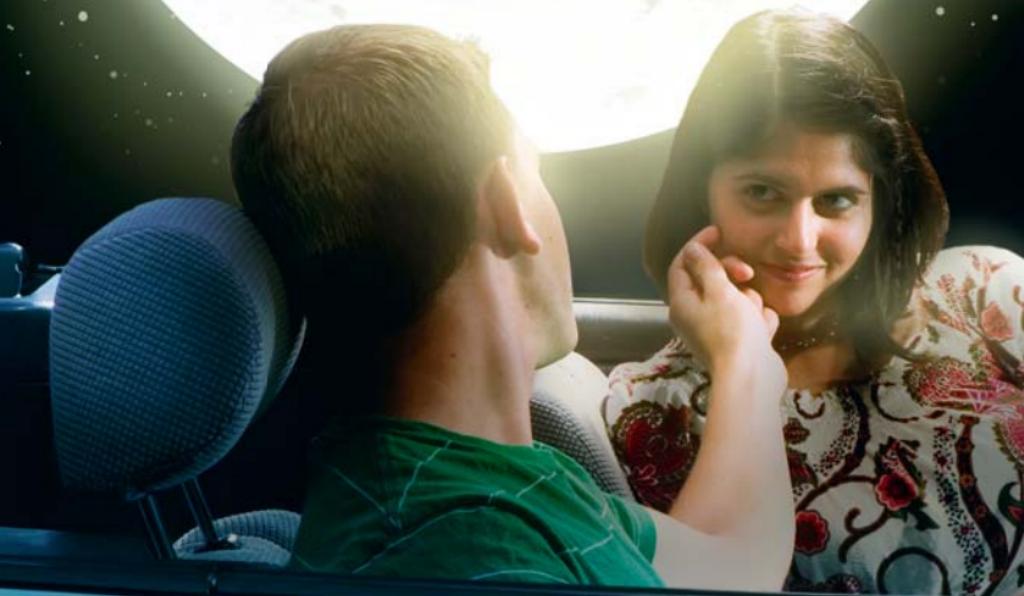
OKANISI NINI?

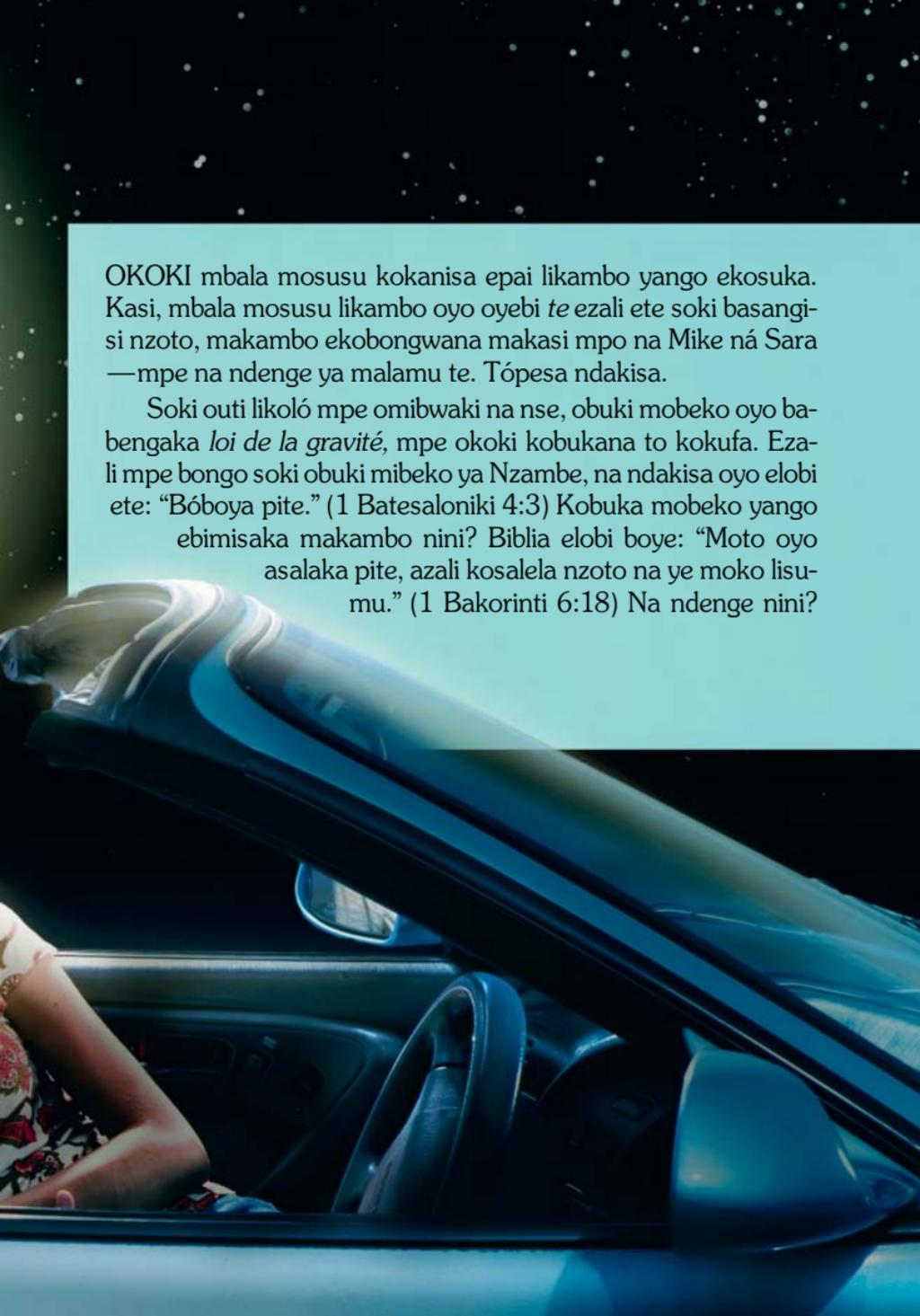
- **Mpo na nini Nzambe azali na lotomo ya kopesa mibeko ya etamboli malamu epai ya bato?**
- **Matomba nini ozwi ndenge ozali kotosa mibeko oyo ezali na Biblia?**

Kosangisa nzoto ekokolisa bolingo na biso?

Sara akutanaki na Mike eleki kaka sanza mibale, kasi ayokaki lokola ayebi ye banda kala. Batindelanaka bame-saje ntango nyonso, basololaka na telefone ntango molai, mpe babombelanaka likambo te ntango basololaka! Kasi sikoyo, lokola bafandi na motuka ntango sanza ezali kongenga, Mike alingi básuka kaka te na kosolola.

Na boumeli ya sanza 2, Mike ná Sara bazalaki kaka kosi-mbana na lobókɔ mpe kopesana mwa babizi. Sara alingi bákende mosika te. Kasi alingi mpe kozanga Mike te. Kaka Mike nde asalaka ete amimona ete aza kitoko mingi mpe na nivo ya likoló. Mpe azali koloba na nse ya motema ete: 'Kutu ngai ná Mike tolelaná!'

OKOKI mbala mosusu kakanisa epai likambo yango ekosuka. Kasi, mbala mosusu likambo oyo oyebi *te ezali ete soki basangi*-si nzoto, makambo ekobongwana makasi mpo na Mike ná Sara —mpe na ndenge ya malamu te. Tópesa ndakisa.

Soki outi likoló mpe omibwaki na nse, obuki mobeko oyo ba-bengaka *loi de la gravité*, mpe okoki kobukana to kokufa. Ezali mpe bongo soki obuki mibeko ya Nzambe, na ndakisa oyo elobi ete: “Bóboya pite.” (1 Batesaloniki 4:3) Kobuka mobeko yango ebimisaka makambo nini? Biblia elobi boye: “Moto oyo asalaka pite, azali kosalela nzoto na ye moko lisumu.” (1 Bakorinti 6:18) Na ndenge nini?

Komá awa na nse makambo misato ya mabe oyo ekoki kokóme-la bato oyo basangisaka nzoto liboso bábalana.

- 1 .....
- 2 .....
- 3 .....

Sikoyo talá makambo oyo okomi. Okomaki makambo loko-la maladi oyo ezwamaka na kosangisa nzoto, zemi oyo okani te, mpe kobevisa boyokani ná Nzambe? Ezali mpenza makambo ya mabe oyo ekoki kokómela moto nyonso oyo abuki mobeko ya Nzambe oyo epekisi pite.

Atako bongo, okoki komekama. Okoki koloba ete: ‘Elo-ko moko te ekokómela *ngai*.’ Kutu, *bato nyonso* basangisa-ka nzoto, nakosi? Banninga na yo ya kelasi bamikumisaka mpo na ndenge basangisaka nzoto, mpe emonanaka ete likambo moko te ya mabe ekómelá *bango*. Mbala mosusu, lokola Sara,

oyo tolobelaki na ebandeli, ozali kutu komona ete soki yo ná mo-ninga na yo bosangisi nzoto, bolingo na bino ekokola. Longola ya-ngo, nani akolinga báseka ye mpo ayebá naino mibali te? Eleki mala-mu te kosangisa nzoto?

OYEBAKI YANGO ...

**Nsima ya kosangisa nzoto
na elenge mwasi moko,
mbala mingi elenge
mobali akolina kotika
ye mpe koluka mosusu.**

Fandá mpe kanisá naino! Ya liboso, *bato nyonso* te nde ba-sangisaka nzoto. Ya solo, mbala mosusu otángaki ba-rapport oyo emonisaki ete bilenge mingi basangisaka nzoto. Na ndakisa, ankete moko oyo esalemaki na États-Unis emonisaki ete ntango basilisaka école secondaire, bilenge mingi basangisaka nzoto. Kasi emonanaki mpe ete mwa ndambo moke ya bilenge basa-ngisaka nzoto *te*. Tózongela naino baoyo *basangisaka nzoto*. Bato ya mayele bamonisi ete bilenge yango mingi bakutanaka na makambo ya mpasi lokola:

LIKAMBO YA MPASI 1 MOTEMA MPASI. Bilenge mingi oyo basangisaki nzoto liboso ya kobala balobaka ete na nsima, bayo-kaki mawa mingi.

**“Bókima pite.... Moto oyo asalaka pite,
azali kosalela nzoto na ye moko lisumu.”**

—1 Bakorinti 6:18.

**LIKAMBO YA MPASI 2 KOZANGA KOTYELANA MOTE-
MA.** Nsimá ya kosangisa nzoto, mokomoko abandaka komituna boye: ‘Nani mosusu asangisá nzoto ná ye?’

LIKAMBO YA MPASI 3 KOLEMBA NZOTO. Bilenge basi mingi bakosepela nde na moto oyo akobatela bango na esika asa-kana na bango. Mpe bilenge mibali mingi bazalaka lisusu na bolingo te mpo na mwasi oyo andimaki básangisa nzoto ná ye mpo batyaki ye mbamba.

Longola makambo oyo totángi, bilenge mibali mingi balobaki ete bakoki te kobala mwasi oyo asangisá nzoto na bango. Mpo na nini? Mpo balingaka nde mwasi oyo azali naino mobimba!

Soki ozali mwana mwasi, likambo yango ekamwisi yo—to mpe ntango mosusu esilikisi yo? Simbá likambo oyo: Kosangisa nzoto liboso ya libala ekeseni mosika na ndenge oyo balakisaka na bafilme mpe na televizyo. Bafilme ekumisaka kosangisa nzoto kati na bilenge mpe emonisaka yango lokola lisano ya mabe te to mpe bolingo ya solosolo. Kasi, kokosama te! Bato oyo bakoluka kondimisa yo osangisa nzoto liboso obala bazali nde koluka matomba na bango moko. (1 Bakorinti 13:4, 5) Moto oyo alingaka yo *mpenza*, akoluka kobebeisa yo na nzoto to na makanisi? (Masese 5:3, 4) Mpe moto oyo alukaka *mpenza* bolamu na yo, akoluka kobebeisa boyokani na yo na Nzambe?—Baebre 13:4.

Soki ozali mwana mobali mpe ozali kolinga mwana mwasi moko, makambo oyo elobami na mokapo oyo esengeli kotinda yo

TOLI

**Soki ozali liboso ya moto
oyo azali mwasi to mobali
na yo te, salá boye: Soki
olíngi kosala likambo oyo
omoni ete okolinga te
baboti na yo bámona yo
ozali kosala yango,
kosala likambo yango te.**

**Lokola ozali mokristo, ozali na bizaleli oyo
bato mosusu basepelaka na yango. Yango wana
osengeli kozala ekenge mpe koboya soki basengi
yo osala likambo ya mbindo. Zwáká bizaleli yango
na motuya. Kobungisa yango te!** —Joshua

okanisa malamu soki kolinga oyo ozali kolinga ezali ya ndenge nini. Omituna boye: ‘Namibanzabanzaka mpenza mpo na mwana mwasi yango?’ Soki eyano ezali ee, wapi lolenge malamu mpenza oyo okoki komonisa yango? Osengeli kozala na makasi ya kotosa mibeko ya Nzambe, bwanya mpo na koboya maka-mbo oyo ekoki kotya yo na komekama, mpe kozala na bolingo mpo na koluka matomba na ye. Soki ozali na bizaleli ya ndenge wana, na ntembe te makanisi ya mwana mwasi wana ekokokana na oyo ya mwana mwasi ya sembo Moshulame, oyo aloba-ki ete: “Bolingo na ngai azali wa ngai mpe ngai nazali wa ye.” (Loyembo ya Salomo 2:16) Na mokuse, akolinga yo makasi!

makambo oyo nakosala

Ntango nazali na moto oyo azali mobali to mwasi na ngai te, makambo oyo tosengeli koboya ezali

Soki moto oyo azali mobali to mwasi na ngai te alingi tókutana kaka biso mibale, nakoloba

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

**Kosangisa nzoto liboso ya libala
ezali lokola kozwa elamba moko ya
ntalo mingi mpe kosalela yango
lokola tapi ya kopangwisa makolo**

Ezala ozali mwana mobali to mwana mwasi, soki osangi si nzoto liboso obala, okomisilia valere ndenge okobebisa elo ko moko ya motuya mpenza.

(Baroma 1:24) Ezali likambo ya kokamwa te ndenge bato mingi bamimonaka

na nsima mpamba mpe bazangi ntina, lokola nde batikaki báyiba bango eloko moko ya motuya mingi. Kotika te ete likambo ya ndenge wana ekómela yo. Soki moto az'oluka kondimisa yo ete bósangisa nzoto, na maloba lokola, "Soki olingaka ngai, okosala yango," lobá na ye na mpiko nyonso, "Soki olingaka ngai, okosenga ngai likambo ya ndenge wana te."

Nzoto na yo ezali na motuya mingi; kobebisa yango te. Monisá ete ozali na makasi ya kotosa mobeko ya Nzambe oyo esengi koboya pite. Na nsima, soki obali, *okoki* kosangisa nzoto. Mpe okosepela na yango mingi, okomitungisa te, okoyoka mawa te, mpe okobanga te, ndenge bato oyo basangisaka nzoto liboso bábalá bamitungisaka.—Masese 7:22, 23; 1 Bakorinti 7:3.

NA MOKAPO OYO ELANDI Kosakana to kosimbasisimba binama ya kobotela ezali mpenza mabe?

OKANISI NINI?

- Atako moto akoki komekama mpo na kosangisa nzoto liboso ya kobala, mpo na nini ezali mabe?
- Okosala nini soki moto asengi yo bósangisa nzoto?

Ndenge ya kotika kosakana na binama ya kobotela

“Nabandaki kosimbasimba binama ya kobotela ntango nazalaki na mbula mwambe. Na nsima nayaki koyeba ndenge Nzambe atalelaka momeseno yango. Nazalaki koyoka mabe mbala nyonso oyo nazalaki kozongela yango. Nazalaki komituna ete: ‘Nzambe akoki mpenza kolinga moto lokola ngai?’” —Luiz.

NTANGO obandi kokóma elenge, mposa ya kosangisa nzoto ekómaka mpenza makasi. Na yango, okoki kokwea na momeseno ya kosimbasimba binama ya kobotela.* Bato mingi bakoloba ete eza' n'ango mabe te. Balobaka ete: “Ezokisaka moto te.” Kasi, ezali na ntina oyo esengeli koboya momeseno wana. Ntoma Pau-lo akomaki boye: “Na yango, bóboma binama ya nzoto na bino . . . na likambo ya . . . mposa ya kosangisa nzoto.” (Bakolose 3:5) Kosimbasimba binama ya kobotela ebomaka mposa ya kosangi-sa nzoto te, kasi *ematisaka* yango. Longola yango, talelá maka-mbo oyo elandi:

- Kosimbasimba binama ya kobotela etindaka moto akóma na ezaleli ya moimi. Na ndakisa, ntango moto azali kosimbasimba binama ya kobotela, azali komipesa mobimba na bamposa na ye ya nzoto.

- Kosimbasimba binama ya kobotela etindaka moto amona moto oyo azali molongani na ye te, lokola eloko mpamba, to esa-leli mpo na kokokisa bamposa na ye.

- Ezaleli ya moimi oyo moto akómaka na yango ntango aza-li na momeseno ya kosimbasimba binama ya kobotela, ekosala

---

* Esengeli te kokanisa ete kosimbasimba binama ya kobotela ekokani ná ntango oyo bamposa ya nzoto elamukaka yango moko. Na ndakisa, ekoki kozala ete mwana mobali alamuki na mpóngi na mposa ya kosangisa nzoto, to mai ya mobali ebimaki na enama na ye na butu. Ndenge moko, bana basi bakoki koyoka mbala moko mposa ya kosangisa nzoto, mingimigi liboso to nsima ya komona sanza. Nzokande, kosimbasimba binama ya kobotela elakisi *kolamwisa na nko* mposa ya kosangisa nzoto.

ete azala na mokakatono ya kokokisa mposa ya kosangisa nzoto na libala.

Na esika osimbasimba binama ya kobotela mpo na kokitisa mposa ya kosangisa nzoto oyo ekómi makasi, salá makasi ozala na komipekisa. (1 Batesaloniki 4:4, 5) Mpo na kosalisa yo, Biblia elobi ete osengeli kokima makambo oyo ekoki kolamwisa epai na yo mposa ya kosangisa nzoto. (Masese 5:8, 9) Kasi, okosala nini soki okómá moombo ya kosimbasimba binama ya kobotela? Ntango mosusu osalaki makasi otika, kasi okokaki te. Ekoki ko-zala pëtee okanisa ete okolonga te, mpe ete okoki te kotosa mi-becko ya Nzambe. Yango mpe elenge mobali moko na nkombo Pedro akanisaki. Alobi boye: “Ntango nazalaki kozongela momeseno yango, nazalaki mpenza komiyoka mabe. Nazalaki komona ete nakokoka te kobongisa mabe oyo nasali. Nazalaki kokoka te te kobondela.”

Soki yo mpe oyokaka bongo, yiká mpiko. Kokanisa te ete okolonga te. Ebele ya bilenge mpe mikóló balongaki momeseno yango. Yo mpe okoki kotika yango!

Ndenge nini okoki kotika koyoka lokola omemi ngambo

Ndenge touti kolabela yango, mbala mingi bato oyo bazalaka na momeseno ya kosimbasimba binama ya kobotela, bamiyoka-ka ete bamemi ngambo. Na ntembe te, koyoka mawa na ndenge oyo eyokani na mokano ya Nzambe, ekoki kolendisa yo otika momeseno yango. (2 Bakorinti 7:11) Kasi, komitungisa koleka ndelo ekoki komema yo mosika. Ekoki mpenza kolembisa yo mpe kotinda yo otika kobundana na momeseno yango.—Masese 24:10.

Yango wana, luká kotalela likambo yango na ndenge ebongi. Kosimbasimba binama ya kobotela ezali mpe misala ya mbindo. Yango ekoki kokómisa yo ‘moombo ya bamposa ndenge na ndenge mpe ya bisengo,’ mpe ekotinda yo okómá na bizaleli oyo ekoki kobevisa makanisi na yo. (Tito 3:3) Kasi, moto oyo azali

OYEBAKI YANGO ...

**Moto ya bolembu nde
alandaka bamposa na ye
ya kosangisa nzoto. Kasi
mobali to mwasi ya solo
ezali oyo amipekisaka ata
ntango azali ye moko.**

Soki okwei ntango ozali korkima mbangu, yango elimboli te ete osengeli kobandela korkima; ndenge moko, kokwea lisusu na momeseno wana ya kosimbasimba binama ya kobotela, elongoli te milende nyonso osalaki liboso

kosimbasimba binama na ye ya kobotela asali te lisumu monene lokola pite. (Yuda 7) Soki ozalaka na momeseno ya kosimbasimba binama na yo ya kobotela, kokanisa te ete osali lisumu oyo ekoki kolimbisama te. Likambo eleki ntina ezali nde osala makasi mpo na kopekisa mposa mabe wana, mpe *kolemba soki moke te kobundisa yango!*

Moto akoki komitungisa soki akwei lisusu na momeseno yango. Soki eyeli yo, kanisá lisusu maloba ya Masese 24:16, oyo elobi: "Moyengebene akoki kokwea mbala nsambo, mpe akotéléma mpenza; kasi bato mabe, mpasi ekobetisa bango libaku." Soki okwei mbala moko to mibale, yango ekómisi yo te moto mabe. Yango wana, kotika te kosala milende. Luká nde koyeba nini esa-laki ete okwea mpe bóya misala oyo etindaki yo okwea lisusu.

Zwá ntango mpo na kokanisaka bolingo mpe motema mawa ya Nzambe. Davidi, moko ya bakomi ya nzembo oyo asalá mpe mabunga, alobaki boye: "Se ndenge tata ayokelaka bana na ye mawa, Yehova ayokeli baoyo bazali kobanga ye mawa. Mpo ye moko ayebi malamu ndenge oyo tosalemá, azali kobosana te ete tozali putulu." (Nzembo 103:13, 14) Yehova ayebi mpenza ete tozali bato ya kozanga kokoka mpe 'asepelaka kolimbisa.' (Nzembo 86:5)

Kasi, alingaka mpe ete tósalaka milende mpo na kobongisa etamboli na biso. Kasi, makambo nini osengeli kosala mpo otika momeseno wana?

Talelá malamu ndenge omninanolaka. Otalaka bafilme, bae-

TOLI

Bondelá liboso ete bamposa yango ekóma makasi. Sengá Yehova apesa yo "nguya oyo eleki makasi" mpo olonga komekama.
—2 Bakorinti 4:7.

**“Kimá bamposa ya bolenge, kasi landá
nde boyengebene, kondima, bolingo, kimya,
esika moko na baoyo babelelaka Nkolo na
motema ya pëto.”—2 Timote 2:22.**

• • • • •

misyo ya televizyo to basite ya Internet oyo elamwisaka mposa ya kosangisa nzoto? Mokomi ya nzembo abondelaki Nzambe boye: “Salá ete miso na ngai eleka kozanga kotala eloko oyo ezangi ntina.”*—Nzembo 119:37.

Salá makasi okanisaka makambo mosusu. Elenge moko mokristo na nkombo William, alobi boye: “Liboso okende kolala, tángá likanisi moko ya Biblia. Ezali na ntina ete na nsuka ya moko, ozala na makanisi ya Biblia na motó.”—Bafilipi 4:8.

Sololá likambo yango ná moto mosusu. Nsɔni ekoki kope-kisa yo oyebisa likambo yango na moto oyo otyelaka ye motema. Kasi, kosala bongo ekoki kosalisa yo otika momeseno yango! Yango mpe elenge moko mokristo nkombo na ye David, amonaki.

---

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 33 ya Volimi 2.

►►► **makambo oyo nakosala**

*Nakoki kotya makanisi na makambo oyo
ezali pëto soki na*

Na esika nalanda bamposa ya nzoto, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

Banda natiká momeseno wana, nazali na lisosoli ya peto liboso ya Yehova, mpe nakolina kobungisa yango ata mokolo moko te mpo na eloko moko boye! —Sara

Alobi boye: "Nasololaki ná papa. Nakobosana ata mokolo moko te makambo oyo alobaki. Asékaki mwa moke mpo na kolendisa ngai mpe alobaki boye: 'Osepelisi ngai makasi.' Ayebaki ete ese-ngaki nazala na mpiko mpo nasolola na ye likambo wana. Yango nde epesaki ngai makasi mpe esalisaki ngai nakoba kosala malamu.

"Na nsima, papa alakisaki ngai mwa baverse mpo na kosalisa ngai nayeba ete 'nazalaki moto mabe te,' mpe alakisaki ngai baverse mosusu mpo ayeba soki namoni ete momeseno wana ezalaki mpenza mabe. Alobaki ete 'nakoba kobunda na momeseno yango,' mpe na nsima tokosolola yango lisusu. Ayebisaki ngai ete nalemba nzoto te soki nakwei lisusu, kasi nabunda na momeseno yango ntango molai kozanga kokwea lisusu." David asukisi nde-nge nini? Alobi boye: "Kozala na moto oyo ayebi mokakatano na ngai malamu mpe azali kosalisa ngai, esalaki ete nayoka malamu mpenza."*

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá Volimi 2, nkasa 239-241.

NA MOKAPO OYO ELANDI Kosangisa nzoto na moto nyonso oyo olingi ezali mabe mpenza. Mpo na nini?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ezali na ntina kobosana te ete Yehova 'asepelaka kolimbisa'?—Nzembo 86:5.**
- **Lokola Nzambe, oyo asalá mposa ya kosangisa nzoto, alobi mpe ete osengeli komonisa komipekisa, likambo nini andimi ete okoki kosala?**

Nasengeli kosangisa nzoto na moto nyonso?

“Bilenge basi mpe mibali babimaka elongo kaka mpo na ko-yeba soki bakoki kosangisa nzoto na bato boni.”—Penny.

“Bilenge mibali balobelaka likambo yango polele. Bamikumisaka ete basangisaka nzoto na bilenge basi ebele atako bazali na elenge mwasi oyo balinganá na ye mingi.”—Edward.

BILENGE mingi bamikumisaka ndenje basangisaka nzoto na moto nyonso, ata soki balinganaka mpenza te. Bilenge mosusu kutu bazalaka na bato na bango oyo basangisaka na bango nzoto mpe esukaka kaka wana, esengaka te bákangama na bango.

Kokamwa te soki mposa wana mabe eyeli yo! (Yirimia 17:9) Edward, oyo tolobelni na ebandeli ya lisolo oyo, alobi boye: “Bilenge basi mingi basengaka ngai nasangisa na bango nzoto. Lokola nazali mokristo, koboya kosala yango ezali mpenza etumba monene. Ezali mpasi koboya!” Batoli nini ya Biblia osengeli kobosana te soki moto moko asensi yo bósangisa nzoto?

Yebá ntina oyo kosala bongo ezali mabe

Pite ezali mpenza lisumu monene; yango wana bato oyo basalaka yango “bakozwa libula ya bokonzi ya Nzambe te.” (1 Bakorinti 6:9, 10) Yango ezali solo, ezala soki mwasi ná mobali oyo babalani te ba’osangisa nzoto mpo balingani, to mpo baseengani. Mpo oboya kosangisa nzoto mpo basengi yo to mpo bolingani, osengeli kotalela likambo yango ndenge Yehova atalelaka yango.

“Nandimi mpenza ete kolanda nzela ya Yehova ezali bomoi oyo eleki malamu.”—Karen, Canada.

“Kobosana te ete ozali na baboti, na baninga ebele mpe na bandeko na lisangá. Okopesa bato wana nyonso mpasi soki ondimi kosala likambo ya ndenge wana!”—Peter, Grande-Bretagne.

Soki ozali kotalela pite ndenge Yehova atalelaka yango, ‘okoyina oyo ezali mabe,’ ata soki yango ezali kobenda nzoto. —Nzembo 97:10.

Verse oyo okoki kotánga: Ebandeli 39:7-9. Talá ndenge Yozefe aboyaki na mpiko mpenza kosangisa nzoto mpe eloko oyo esalisaki ye aboya.

Koyoka nsóni te mpo na bindimeli na yo

Bilenge mingi bayokaka nsóni te kokötela bindimeli na bango. Ozali na libaku malamu ya komonisa na etamboli na yo ete oländaka batoli ya Nzambe. Koyoka nsóni te komonisa ete kosangisa nzoto liboso ya kobala eza-li mabe.

?
OYEBAKI YANGO ...

Yehova alingi ete osepela na kosangisa nzoto na ndenge oyo alingaki ezala: epesa moto esengo na kati ya libala, kozanga ete akutana na makambo mingi ya mabe oyo ebimaka nsima ya kosala pite, na ndakisa komitungisa, kobanga, to koyoka mawa.

“Monisá polele na ebandeli mpenza ete olingaka te kobuka mibeko ya Nzambe.”—Allen, Allemagne.

“Bana mibali oyo nazalaki kotánga ná bango na humanités,

Kozala bibangabanga te! Ntango elenge mobali moko atyaki ngai lobokɔ na lipeka na makanisi mabe, nayebisaki ye: ‘Longolá lobokɔ na yo!’ Nadongolaki ye mpe nakendaki na ngai.

—Ellen

bayebaki ete ata bameki ngai na makambo ya ndenge wana, bakobebisa mpema na bango mpamba.”—Vicky, États-Unis.

Kokangama na bindimeli na yo emonisaka ete obandi kokomela na elimo.—1 Bakorinti 14:20.

Verse oyo okoki kotánga: Masese 27:11. Talá ndenge oyo makambo ya malamu oyo osalaka ekoki kosepelisa motema ya Yehova!

Kangamá na ekateli na yo!

Koboya ezali na ntina mingi. Kasi, bato mosusu bakoki komona lokola oz’olinga na nse ya motema.

“Makambo na yo nyonso—na ndakisa, ndenge olataka, ndenge olobaka, bato oyo osololaka na bango, mpe ndenge ozalaka ná bato—esengeli komonisa ete oboyaka likambo yango.”
—Joy, Nigeria.

“Osengeli komonisa polele ete ekosimba te. Kondima te bakado ya bana mibali oyo balukaka osangisa na bango nzoto. Soki ondimi kozwa bakado yango, bakoki komona ete osengeli kondima kosangisa na bango nzoto.”—Lara, Grande-Bretagne.

Yehova akosalisa yo soki okangami na ekateli na yo. Na kotalela makambo oyo akutanaki na yango, Davidi, moko ya bakomi ya nzembo, alobaki boye mpo na Yehova: “Epai ya moto ya sembo okozala sembo.”—Nzembo 18:25.

Verse oyo okoki kotánga:
2 Ntango 16:9. Yebá ete Yehova

TOLI

**Salá makasi obongisa bomoto na yo ya katí.
(1 Petro 3:3, 4) Soki ozali na bizaleli ya malamu mpenza, okobenda mpe moto ya malamu.**

**“Bósala nyonso oyo ekoki na bino mpo
nsukansuka [Nzambe] akuta bino na litono te
mpe na mbeba te mpe na kimya.”—2 Petro 3:14.**

• • • • •

azalaka na mposa makasi ya kosalisa baoyo balingaka kosala oyo ezali malamu.

Monáká mosika

Biblia elobi boye: “Moto ya ekenge nde moto oyo amoni likama mpe amibombi.” (Masese 22:3) Ndenge nini okoki kosalela toli yango? Soki ozali komona mosika!

“Salá nyonso okabwana na bato oyo balobelaka makambo yango.”—Naomi, Japon.

“Koyebisa bato makambo na yo te, na ndakisa adresi na yo to nimero na yo ya telefone.”—Diana, Grande-Bretagne.

Talelá malamumalamu makambo oyo olobaka, bizaleli na yo, baninga na yo mpe bisika oyo okendaka. Na nsima, omituna boye: ‘Nazali nde kosala makambo, kozanga koyeba, oyo

makambo oyo nakosala

*Mpo nazala na ekateli ya kotikala sembo lokola Yozefe,
nako . . .*

Mpo nasala te mabe oyo Dina asalaki, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**Soki oz'osangisa nzoto na
moto nyonso, oz'omisilisa
valere**

ekoki kotinda bato báse-
nga ngai nasangisa na ba-
ngo nzoto?"

Verse oyo okoki kotánga:
Ebandeli 34:1, 2. Talá ndenge oyo kozala na bisika
ya mabe ebimiselaki elenge moko na nkombo Dina mikakatano
minene.

Kobosana te ete kosangisa nzoto na moto nyonso ezali
mpenza mabe na miso ya Yehova; yo mpe osengeli komona ya-
ngo mabe. Soki okangami na makambo oyo ezali malamu, oko-
batela lisosoli ya malamu na miso ya Nzambe mpe okobatela lo-
kumu na yo. Elenge mwasi moko na nkombo Carly alobi boye:
“Mpo na nini ondima ete moto moko azwa yo kaka mpo na ko-
silisa nokinoki bamposa na ye? Kobevisa te boyokani na yo na
Yehova, oyo osalaka makasi mpo na kobatela!”

NA MOKAPO OYO ELANDI *Bana mibali balobaka ete
basepelaka mpenza na bana basi ya ndenge nini?
Mbala mosusu okokamwa!*

OKANISI NINI?

- Atako moto akoki komekama mpo na kosangisa nzoto
liboso ya kobala, mpo na nini ezali mabe?
- Okosala nini soki moto asèngi yo bósangisa nzoto?

Ayebi ete bato basepelaka na ngai mingi mpo nayebisá ye ke bana mibali mosusu balingaka ngai. Asekaki ntango nayebisaki ye ke baninga na ngai mosusu baza' bazoba. Mpe ayebi ete naza' mayele—nasembolá ye na makambo mosusu oyo alobaki. Nazo'mituna soki az'ozela nini mpo asenga ngai tóbanda kobima.

Aza' kitoko, kasi amonanaka likolólikoló! Nasololaka na ye na mpasi. Mpe soki nalobi likambo, asembolaka ngai! Soki namoni ye nalukaka kokima ye.

27

Mpo na nini bana mibali balingaka ngai te?

OMITUNGISAKA mpo bana mibali basepelaka na yo te? Bi-lenge basi mingi bamitungisaka mpe, ezala baoyo okanisaka ete bazalaka na mikakatano te! Tózwa ndakisa ya Joanne. Azali kitoko, mayele mpe ayebi koloba. Kasi, alobi boye: “Mbala mingi namonaka ete bana mibali basepelaka na ngai te. Mwa ndambo oyo nasepelaki na bango, basepelaki na ngai kaka mpo na mwa ntango, kasi na nsima batikaki mpenza kosolisa ngai!”

Makambo nini bana mibali basepelaka na yango epai ya mwana mwasi? Makambo nini basepelaka na yango *te*? Okoki kosala nini mpo mwana mobali ya malamu asepele na yo?

Oyo osengeli kosala

● **Luká komiyeba.** Na ntembe te, omonaki ete ntango kaka okotaki na eleko ya bolenge, okómaki kosepela na bana mibali. Ekoki kozala osepelaki na moko to mingi. Ezali mabe te. Kasi, soki owelaki kolinga elenge mobali ya liboso oyo abetisaki yo motema, olingaki kokola malamu te na bomoto mpe na elimi. Esengaka ntango mpo na kokolisa bizaleli ya malamu mpe ‘kokómisa makanisi na yo makanisi ya sika’ na makambo ya ntina, mpe kokokisa mikano mosusu oyo *omityelá*. —Baroma 12:2; 1 Bakorinti 7:36; Bakolose 3:9, 10.

Ya solo, bana mibali mingi basepelaka na bana basi oyo bakomeli naino te to bayebi makambo te. Kasi, bana mibali yango basepelaka nde libosoliboso na nzoto ya elenge mwasi, kasi te na bizaleli na ye. Mpo na koloba solo, elenge mobali oyo azali na makanisi ya malamu, akoluka elenge mwasi oyo azali na bizaleli oyo ekosalisa bango na boninga na bango.—Matai 19:6.

Oyo bana mibali balobi: “Nasepelaka na mwana mwasi oyo akoki kopesa makanisi na ye moko, oyo amimonaka ete azali moto lokola bato nyonso.”—James.

“Nasepelaka na mwana mwasi oyo akoki kopesa likanisi na ye na bosembo, na limemya mpe oyo andimandimaka te makambo nyonso oyo nalobaka. Ata soki aza kitoko, nasepelaka te na mwana mwasi oyo alingaka kaka koloba makambo oyo matoi na ngai esepelaka koyoka.”—Darren.

Nandimi ete mbala mingi nasepelaka libosoliboso na bana basi oyo baza kitoko. Kasi, kitoko yango ekoki komonana mpamba soki mwana mwasi yango azali na mikano ya malamu te. Epai mosusu, soki ayebi oyo alingi kosala na bomoi na ye—mingimangi soki asilá kokokisa mikano na ye mosusu—yango ekoki kosala ete nasepela na ye mingi. —Damien

Likanisi na yo eza nini mpo na makambo bana mibali oyo bauti koloba?

● **Memyáká basusu.** Ndenge kaka olingaka bálinga yo, bana mibali oyo oyebi bazalaka mpe na mposa makasi bámemya bango. Yango wana tokoki kokamwa te ete Biblia elobi ete mobali asengeli kolinga mwasi na ye, mpe ete mwasi asengeli kozala na “limemya makasi” epai ya mobali na ye. (Baefese 5:33) Na boyokani na toli yango, ankete moko oyo esalemaki epai ya bilenge mibali mingi emonisaki ete mingi na bango (koleka 60 %) balobaki ete basepelaka mingi na limemya koleka bolingo. Mibali mingi ya mikóló (koleka 70 %) oyo batunaki, balobaki mpe kaka bongo.

Limemya elimboli te kozala bindimandima—kotika makanisi ya malamu oyo ozalaki na yango mpe koyebisa yango te. (Ebandlì 21:10-12) Kasi, *lolenge* oyo ozali kopesa makanisi na yo ekonomisa na ntembe te soki ozali kobengana to kobenda elenge mobali. Soki ozali ntango nyonso kqtyaka ye ntembe to kosembolaka ye, akoki komona ete ozali mpenza na limemya te epai na ye. Kasi, soki ozali kondima likanisi na ye mpe kolobelà esika oyo omoni ete alobi malamu, na ntembe te akobanda mpe kondima mpe kozwa na motuya makanisi na yo. Ya solo, elenge mobali oyo azali na bososoli akomona mpe soki ozalaka na limemya epai ya bato ya libota na yo mpe bato mosusu.

Oyo bana mibali balobi: “*Ntango mwasi ná mobali babandi kokutana mpo na libala, limemya ezali eloko eleki ntina. Bolingo eyaka na nsima.*”—Adrian.

**Bolingo mpe limemya ezali
lokola bapine mibale ya velo;
nyonso mibale ezalaka na
ntina**

“Soki elenge mwasi azali komemya ngai, nakanisi ete nsuka-nsuka akolinga ngai.”—Marc.

Likanisi na yo eza nini mpo na makambo bana mibali oyo bauti koloba?

● **Latáká na ndenge ebongi mpe zaláká peto.** Molato na yo mpe ndenge obongisaka nzoto emonisaka makanisi mpe bizaleli na yo. Liboso kutu obanda kosolola na mwana mobali, ndenge kaka ozali komonana na miso elobaka mingi. Soki molato na yo ebongisami malamu mpe olati na ndenge ebongi, ekoloba mala-mu mpo na yo. (1 Timote 2:9) Kasi, soki olati bilamba oyo ez’otika nzoto libándá to ezali salite, ekoloba mpenza polele ete ozali na bizaleli mabe!

Oyo bana mibali balobi: “Ndenge elenge mwasi alataka elobaka mingi mpo na ndenge oyo atale-laka bomoi. Soki azali kolata bila-mba oyo ez’omonisa nzoto na ye to ezali salite, yango ekomonisa ngai ete nasengeli kotyela ye likebi te.” —Adrian.

“Nasepelaka na elenge mwasi oyo abongisaka nsuki na ye

TOLI

Kolekisaka monzéle te!
Soki eleki mingi, yango
ekotinda bato bákanisa
ete ozali lofundu to olingi
nde bátalaka yo.

malamu, azalaka nsolo kitoko, mpe oyo azalaka na mongongo ya kitoko. Kasi, atako nasepelaka na elenge mwasi oyo azali kitoko, soki azali salite nakotika ye.”—Ryan.

“Ya solo, soki elenge mwasi alati bilamba oyo etiki nzoto libándá, akoki kobenda likebi ya bato. Kasi, ezali te elenge mwasi oyo nakosepela kolingana na ye.”—Nicholas.

Likanisi na yo eza nini mpo na makambo bana mibali oyo bauti koloba?

Oyo osengeli te kosala

● **Kosakana na motema ya bana mibali te.** Basi bazalaka na nguya ya kobenda mibali. Nguya yango ekoki kosalelama na ndenge ya malamu to na ndenge ya mabe. (Ebandeli 29:17, 18; Masese 7:6-23) Soki ozali kosalela nguya yango mpo na kobenda mwana mobali nyonso oyo okutani na ye, bato bakoyeba ete osakanaka na motema ya bana mibali.

Oyo bana mibali balobi: *“Kofanda kaka pene ya mwana mwasi ya kitoko mpe soki mapeka na bino etutani, ekoki kolamwisa mposa epai ya mwana mobali. Na yango, namonaka ete mwana mwasi oyo az’osimba yo mbala na mbala ntango azali koloba na yo azali kosakana na motema na yo.”*—Nicholas.

“Soki mwana mwasi aza ntango nyonso koluka kosimba lobok ya mwana mobali nyonso to kolalisela mobali nyonso oyo azali koleka miso, wana nakanisi ete az’osakana na motema ya bana mibali, mpe namonaka ete azali te elenge mwasi ya kosepela na ye.”—José.

OYEBAKI YANGO ...

Soki ozali kosenga ntango nyonso ete mwana mobali azalaka kaka ná yo, okoki kobevisa boninga na bino.

● Kotingamatingama te.

Ntango mwasi ná mobali babalani, bakómaka oyo Biblia ebengi “mosuni moko.” (Ebandeli 2:24) Na ntango wana, mobali ná mwa-

si batikaka makambo mingi oyo bazalaki na bonsomi ya kosalala ntango bazalaki bango moko; ya solo mpenza, bakanganaka moko epai ya mosusu. (1 Bakorinti 7:32-34) Kasi, soki ozali naino koluka koyeba elenge mobali, kozela te ete ayebisaka yo makambo nyonso to yo mpe oyebisaka ye makambo nyonso.* Ezali solo ete ntango ondimi ete ye mpe asengeli kozala na bannya mosusu, akoki kobanda kotyela yo likebi mingi. Mpe ndenge oyo azali kosalela bonsomi yango ekosalisa yo oyeba ye malamu mpenza.—Masese 20:11.

Oyo bana mibali balobi: “*Soki mwana mwasi az’oluka koyeba makambo nyonso oyo naz’osala mpe az’okoka te kozala na baninga mosusu to kosala makambo mosusu soki ngai nazali te, wana azali kotingamatingama na ngai.*”—Darren.

“*Soki mwana mwasi oyo nalingani na ye azali ntango nyonso kotindela ngai bamesaje mpe koluka koyeba soki naza’ na nani, mingimangi soki bana basi bazali wana, wana namonaka yango elembo ya mabe.*”—Ryan.

“*Mwana mwasi oyo atikelaka yo ntango te ozala mpe na bannya na yo mibali mpe asilikaka soki obengi ye te azala na yo, amonisaka ete akoki kosala eloko moko te soki yo ozali te, mpe mwasi ya ndenge wana nakosepela na ye te.*”—Adrian.

---

* Ya solo, ntango elenge mobali ná elenge mwasi bakómi bafianse, basengeli koyebisakanaka makambo.

makambo oyo nakosala

Ezaleli oyo nakosala makasi nabongisa ezali

---

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

“Bonzenga ekoki kokosa, mpe kitoko ekoki kozala mpamba; kasi mwasi oyo abangaka Yehova ye nde azwaka lokumu.”—Masese 31:30.

Likanisi na yo eza nini mpo na makambo bana mibali oyo bauti koloba?

Yebá valere na yo

Na ntembe te, oyebi bana basi oyo bakoki kosala nyonso kaka mpo na kobenda likebi mpe kosepelisa mwana mobali. Bamosusu kutu bakoki kondima kosala makambo oyo eyokani te na biza-leli ya malamu kaka mpo na kozwa mwa moto—ata mpe mobali. Kasi, maloba oyo ete ‘okobuka oyo oloni’ ekoki kosalelama na likambo yango. (Bagalatia 6:7-9) Soki ozali komizwa na valere te mpe ozali kozwa na motuya te mateya ya Biblia, na ntembe te okobenda kaka mibali oyo bakozwa yo na valere te; bakozwa mpe na motuya te mitinda oyo olandaka.

Ezali solo ete bana mibali nyonso te nde bakosepela na yo—mpe yango ekoki kozala likambo ya malamu! Kasi, soki ondi-mi kobongisa kitoko na yo ya libándá mpe ya kati, okozala na “motuya monene na miso ya Nzambe”—mpe okobenda elenge mobali oyo abongi na yo mpenza.—1 Petro 3:4.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Bongo soki oza' mwana mobali mpe omitunaka, 'Mpo na nini bana basi basepelaka na ngai te?*

OKANISI NINI?

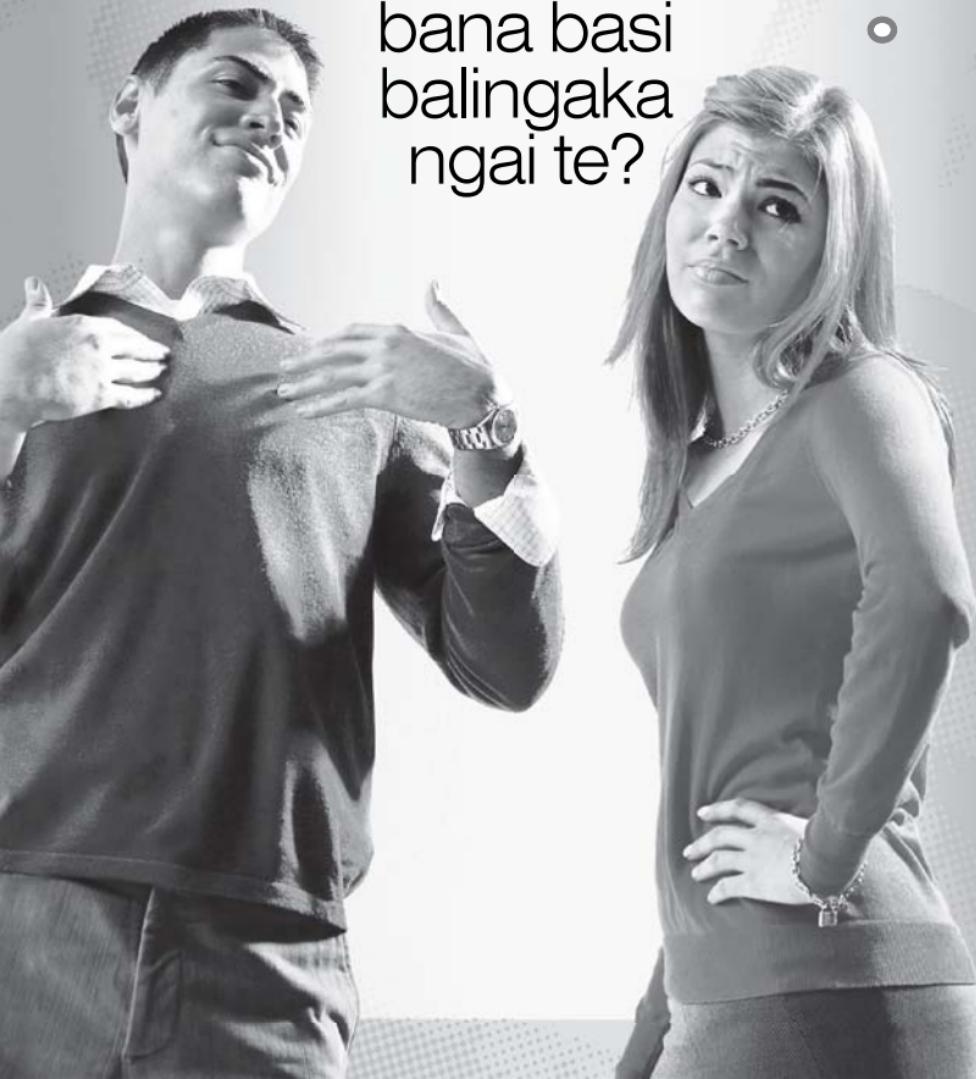
- Ndenge nini okoki komonisa limemya mpo na makanisi mpe ndenge oyo elenge mobali amiyokaka?
- Ndenge nini okoki komonisa ete omipesaka valere?

*Naz'osepelisa ye mpenza.
Nayebisaki ye makambo nyonso
oyo etali ngai—biloko oyo naza
na yango, bisika oyo nakendá,
bato oyo nayebi. Namoni ke aza'
mpenza na mposa ya kobima
na ngai!*

28

*Naza na mposa
ata mabele efungwama
mpe nazinda! Mpo na nini
az'otingama kaka? Nde-
nge nini nakoki kokata
lisolo oyo kozanga ete
nabima mwana mabe?*

Mpo na nini bana basi balingaka ngai te?

OKOKI sikoyo kobanda kolinga. Oza na mposa ya moto oyo aza kitoko mpe oyo azali Motatoli [Témoin de Jéhovah] lokola yo. (1 Bakorinti 7:39) Kasi liboso, ntango nyonso oyo obandaki kolinga moto, ozalaki komona ete ez'osimba te. Mpo na nini? Bana basi basepelaka kaka na bana mibali ya kitoko makasi? Mwana mwasi moko nkombo na ye Lisa, alobi boye: "Nasepelaka na mwana mobali oyo aza engambe." Kasi, bana basi mingi basukaka kaka wana te. Carine, oyo azali na mbula 18, alobi boye: "Na ntango mosusu, bana mibali ya kitoko bazangaka bizaleli mosusu ya malamu."

Bizaleli nini ya ntina bana basi balukaka epai ya bana mibali? Soki olingi koyeba mwana mwasi moko malamu, makambo nini osengeli kotalela? Mpe batoli nini ya Biblia esengeli obosanaka te?

Oyo osengeli kosala liboso

Liboso obanda kolinga mwana mwasi moko, esengeli oyeba malamu mwa makambo ya ntina, mpe yango ekosalisa yo ozala moninga ya *moto nyonso*. Talelá makambo oyo elandi.

● **Monisáká bonkonde.** Biblia elobi ete moto oyo aza li na bolingo "aboyaka makambo oyo ebongi té." (1 Ba-korentien [Bakorinti] 13:5, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Bonkonde emonisaka ete omemyaka basusu, ozali kokomela, mpe ete ozali komekola bizaleli ya Kristo. Kasi, bonkonde ezali te lokola veste oyo olati mpo na kobenda likebi ya basusu kasi olongoli yango ntango okómi na ndako. Omituna boye: 'Namonisaka bonkonde ntango nazali ná bandeko ya libota?' Soki te, okokoka komonisa yango te ntango okozala ná bato

mosusu. Kobosana te ete mwananisa ya mayele akotala lolenge oyo ozalaka na bandeko na yo ya libota, mpo ayeba ndenje ozalaka mpenza.—Baefe se 6:1, 2.

OYEBAKI YANGO ...

Ndenge omonanaka na libándá ezali na ntina te koleka ndenge ozali na kati.

**‘Bólata bomoto ya sika oyo
ezalisamaki na boyokani na mokano
ya Nzambe na boyengebene mpe
bosembo ya solo.’—Baefese 4:24.**

Oyo bana basi balobi: “Nasepelaka makasi na mwana mobali oyo amonisaka bonkonde, ezala na makambo mike lokola kofungolela ngai porte, mpe na makambo minene lokola kozala na boboto mpe ketyela ngai mpe bandeko na ngai likebi.”—Tina.

“Nasepelaka te ntango mwana mobali oyo nauti kokutana na ye az’otunatuna ngai mituna lokola: ‘Oza na fianse?’ mpe ‘Oz’okana kosala nini na vie na yo?’ Namonaka bongo eza kozanga bonkonde mpe eyokisaka ngai nsɔni!”—Kathy.

“Bana mibali oyo bakanisaka ete bakoki kosakana na motema na biso bamemyaka biso te, lokola nde ndenge toyokaka eza na ntina te mpe biso nyonso toza na mposa makasi ya kobala, yango wana tosengaka bango báyokela biso mawa.”—Alexis.

● **Batelá bopeto ya nzoto.** Bopeto ya nzoto emoniska ete omemyaka kaka basusu te, kasi mpe yo moko. (Matai 7:12) Soki omimemyaka, basusu mpe bakomemya yo.

**Bonkonde ezali te lokola
veste oyo olati mpo na
kosepelia basusu kasi
olongoli yango ntango
okómi na ndako**

Bana mibali bakanisaka ete mpo na kobenda bana basi, basengeli kolata to kokata nsuki lolenge moko boye. Ata soki likambo yango ekoki kozala solo, namoni ete bana basi mingi basepelaka nde na bizaleli malamu. —Syntiche

Nzokande, soki obatelaka bopeto ya nzoto te, milende nyonso oyo okosala mpo mwana mwasi alinga yo, ekokende na mai.

Oyo bana basi balobi: “Mwana mobali moko oyo azalaki kosepela na ngai azalaki mpenza monckɔ nsolo. Nakakaki kokangela yango motema te.”—Kelly.

● **Yebáká kosolola malamu.** Mpo bolingo eumela mpenza, esengeli kosololaka malamu. Kolobelaka te kaka makambo na yo moko, kasi mpe ya moninga na yo. (Bafilepi 2: 3, 4) Oyokaka mpenza oyo alobaka mpe ozwaka makanisi na ye na valere.

Oyo bana basi balobi: “Nasepelaka na mwana mobali oyo asololaka na ngai kozanga kobanga—ntango abosanka te makambo oyo nayebisaki ye mpe atunaka mituna mpo lisolo ekoba.”—Christine.

“Nakanisi ete bana mibali basepelaka na oyo bamonaka, kasi bana basi basepelaka mingi na oyo bayokaka.”—Laura.

“Bakado ezali malamu. Kasi soki mwana mobali ayebi kosolola malamu, akoki kolendisa yo na maloba na ye, . . . wana mpenza nakosepela na ye!”—Amy.

“Nayebi elenge mobali moko oyo azalaka na bonkonde mpe azalaka seresere mingi te na ngai. Tokoki kosolola mpenza makambo ya ntina kozanga ete abimisa maloba lokola: ‘Parfum n’o nsolo kitoko’ to ‘Obimi mpenza kitoko lelo.’ Ayokaka mpenza oyo nalobaka, mpe yango esalaka ke mwana mwasi nyonso amiyoka malamu.”—Beth.

“Nakolina mpenza koyeba malamu mwana mobali oyo ayebi kosekisa, kasi mpe akoki kosolola makambo mingi ya ntina na bosembo nyonso.”—Kelly.

● **Yebá kokokisa mikumba na yo.** Biblia elobi boye: “Moto na moto asengeli komema mokumba na ye.” (Bagalate [Bagalatia] 6:5, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Bana basi basepelaka te na bana mibali oyo bakokaka kobatela mosa-la te mpo bazali goigci to balekisaka ntango mingi na kosa-kana.

Oyo bana basi balobi: “Nakolina bana mibali bákokisa-ka mikumba na bango. Soki basalaka bongo te, yango ebe-ndaka basi te. Esepalisaka mpe te.”—Carine.

“Bana mibali mosusu bazalaka na mikano ya polele te. Soki basepeli na mwana mwasi moko, balukaka koyeba mi-kano na ye mpe balobaka ete: ‘Ee, yango mpe nalingi nasa-la!’ Kasi makambo oyo basalaka ekokanaka te na mikano ya-ngo.”—Beth.

Ndenge emonisami likoló, koyeba kokokisa mikumba na yo ekosalisa yo ozala na baninga ya malamu. Kasi, ntango omoni ete okoki mpo na kobanda kolinga mpenza mwana mwasi moko, osengeli kosala nini?

Oyo osengeli kosala sikoyo

● **Bandá lisolo.** Soki okanisi ete moninga moko ya mwasi oyo osepelaka na ye akozala mwasi malamu, ye-bisá ye ke osepelaka na ye. Monisá makanisi na yo po-lelepolele. Ya solo, yango ekoki kotungisa yo. Oz’obanga aboya. Kasi soki ondimi kobanda lisolo, yango ezali elembo oyo emonisi ete okoli. Kasi, kebá: Yango ezali te kotuna libala. Yango wana zalá na boso-soli. Soki ozali kolobelá yango lokola likambo moko ya mone-ne mpenza, mwana mwasi ako-ki kokima yo na esika asepela na yo.

TOLI

**Tuná mwa mikóló
ezaleli nini oyo bakanisi
ete eleki ntina, elenge
mobali asengeli kokolisa,
mpe talá soki yango nde
mpenza ezaleli oyo
osengeli kokolisa.**

Oyo bana basi balobi: “Nakoki koyeba makanisi ya moto te. Soki moto alingi ayeba ngai malamu, asengeli koza-la sembo mpe koyebisa ngai yango polele.”—Nina.

“Soki tozalaki baninga esali mwa mikolo, elingaki kosala ngai mabe soki mwana mobali ayebisi ngai ke asepelaka na ngai. Kasi nakoza la na limemya epai na ye soki ayebisi ngai mbala moko ete akolina tósukaka kaka te kozala baninga.” —Helen.

● **Ndimá ekateli ya mwana mwasi.** Bongo soki moni-nga na yo ya mwasi alobi ete alingi te bókóma kolingana? Okomonisela ye limemya soki ondimi ekateli wana mpo aye-bi motema na ye; soki aboyi likambo, abongolaka te. Soki oz'otingama kaka, yango ekomonisa ete okoli te. Soki mwana mwasi aboyi kasi oz'otingama kaka, to osilikeli ye, ozali mpenza kokanisa bolamu na ye to ya yo moko?—1 Bakori-nti 13:11.

Oyo bana basi balobi: “Epesaka ngai nkanda soki naboyi, kasi mwana mobali az'otingama kaka.”—Céline.

“Nayebisaki mwana mobali moko ke nasepeli na ye te, kasi azalaki kotingama kaka napesa ye nimero na ngai ya te-lefone. Nalingaki te amona ngai moto mabe. Kutu, ezalaki petee te mpo azwa makasi ya koyebisa ngai mposa na ye. Kasi nsukansuka, esengelaki namonisa ye polele ete nalingi te.”—Sara.

Oyo osengeli kosala te

Bana mibali mosusu bakanisaka ete ezalaka mpasi te bana basi básepela na bango. Bakoki ata kowelana na kati na bango mpo na koyeba nani na kati na bango basi bakoki ko-linga ye mingi. Kasi, kowelana ya ndenge wana ezali mabe mpenza mpo ekobebisa lokumu na yo. (Masese 20:11) Oko-ki kokima likambo ya ndenge wana soki olandi makanisi oyo:

● **Kozala seresere te.** Moto oyo azali seresere ná mwanana mwasi azalaka na maloba ya sukali mpe ya kolengola. Azalaka na mposa te ya kolina moto mpo na kobala ye. Bizezaleli ya ndenge wana ebuki etinda ya Biblia ya kotalela “bilenge basi lokola bandeko basi na makanisi ya peto mpenza.” (1 Timote 5:2) Bato oyo bazalaka seresere ndenge wana bazalaka baninga ya malamu te mpe mibali ya malamu te. Bana basi oyo bamonaka mosika, bayebi yango.

Oyo bana basi balobi: “Esepelisaka te ntango mwana mobali az’oloba na yo maloba ya sukali kasi oyebi ete asalaki mpe bongo epai ya moninga na yo na sanza oyo eleki.” —Helen.

“Mokolo moko, mwana mobali moko ya kitoko abandaki kokóma seresere na ngai, mpe azalaki koloba mingimbingi makambo na ye. Ntango mwana mwasi mosusu ayaki na groupe na biso, asalaki mpe bongo epai na ye. Lisusu, ntango mwana mwasi ya misato ayaki, asalaki mpe kaka bongo. Nasepelaki ata moke te!”—Tina.

►►► makambo oyo nakosala

Likambo oyo nakomonisa bonkonde mingi ezali

Mpo nabongisa lolenge na ngai ya kosolola, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:

● **Kosakana na motema ya mwana mwasi te.** Kokanisa te ete boninga ná mwana mwasi esengeli kozala ndenge moko na boninga ná mwana mobali lokola yo. Mpo na nini? Kanisá naino: Soki oyebisi moninga na yo ya mobali ete alati veste ya kitoko to osololaka na ye mbala na mbala mpe obombelaka ye likambo moko te, akokanisa ata mokolo moko te ete ozali kolinga ye. Kasi soki oyebisi mwana mwasi ete alati kitoko to osololaka na ye mbala na mbala mpe obombelaka ye likambo moko te, akoki kokanisa ete ozali kolinga ye.

Oyo bana basi balobi: “Namoni ete bana mibali bayeba-ka te ke bakoki te kosalela bana basi makambo ndenge basa-lelaka baninga na bango mibali.”—Chantal.

“Mwana mobali moko azwaki nimero na ngai ya telefone, mpe na nsima atindelaki ngai mesaje. Sikoyo, azalaki na ma-kanisi nini? Na ntango mosusu okoki kokangama na moninga moko oyo bokomelanaka bamesaje na telefone, kasi okoyeba ye mpenza malamu na nzela ya bamesaje?”—Marthe.

“Namoni ete mwana mobali ayebaka te ete mwana mwasi akoki kokangama na ye noki, mingimangi soki atyelaka ye likebi mpe asololaka na ye malamu. Ezali te mpo atulá. Ezali kaka mpo bana basi mingi bazalaka na mposa ya kolinga mpe balukaka ntango nyonso moto oyo abongi na bango.”—Alice.

NA MOKAPO OYO ELANDI Ndenge nini okoki kokesenisa bolingo mpe lolango makasi?

OKANISI NINI?

- Ndenge nini okoki komonisa ete omimemyaka?
- Ndenge nini okoki komonisa ete omemyaka makanisi ya mwana mwasi mpe ndenge az'omiyoka?

Ndenge nini nakoki koyeba soki ezali bolingo ya solo?

Yanolá na mituna oyo elandi:

**1. Ndenge nini okoki kolimbola
illoba “bolingo”?**

**2. Ndenge nini okoki kolimbola
maloba “lolango makasi”?**

**3. Mpo na yo, bokeseni nini ezali kati
na maloba wana mibale?**

EKOKI kozala ete ozalaki na mokakatano mingi te to mpe ozalaki mpenza na yango te mpo na koyanola na mituna oyo euti kotunama. Na ntembe te, ezali mpasi te komona bokeseni oyo ezali kati na bolingo mpe lolango makasi soki tozwi yango kaka na maloba.

Kasi, nyonso wana ekoki kobongwana ntango okutani na mobali to mwasi oyo azalaki mpenza na makanisi na yo. Na mba-la moko motema na yo epasuki, mpe eloko mosusu te eza na ntina mpo na yo. Olangwe mpenza na bolingo. Ya solo mpenza?

Ezali bolingo—to ezali lolango makasi? Ndenge nini okoki koyeba yango? Mpo na koyanola, tótaleta naino soki ndenge oyo ozalaki kotalela moto oyo azali mwasi to mobali na yo te, ebongwani na bambula oyo euti koleka. Na ndakisa, talá mituna oyo elandi:

- Ozalaki kakanisa nini mpo na moto oyo azali mwasi to mobali na yo te ntango ozalaki na mbula mitano?
- Ozali kakanisa nini *sikoyo* mpo na moto oyo azali mwasi to mobali na yo te?

Biyano na yo ez'omonisa ete ntango okómi na eleko ya bolelange, okómi kotalela moto oyo azali mwasi to mobali na yo te ndeinge mosusu. Brian, oyo azali na mbula 12, alobi boye: "Namoni ete bana basi bakómi mwa moke kitoko koleka ndenge bazalaki liboso." Elaine, oyo azali na mbula 16, azali koyeba lisusu mboengwana moko oyo esalemaki eleki *sikoyo* mwa bambula. Alobi boye: "Baninga na ngai nyonso ya basi babandaki kobeta masolo ya mibali, mpe mpo na ngai ezalaki mpasi te nakwea mayanga mpo na mwana mobali nyonso."

Sikoyo lokola ozali kota likebi na mwasi to mobali oyo aza-li molongani na yo te, okoki kosala nini soki okómi na mposa makasi ya kolinga ye? Na esika ya komonisa ete ozali na ba-mposa wana te—mpo kosala bongo ekomatisa yango lisusu ma-kasi—okoki kosalela libaku wana malamu mpenza mpo na koyeba mwa makambo etali kosepela na moto, lolango makasi, mpe bolingo. Koyeba makambo wana misato oyo etali bolingo ekoki kosala yo ozwa te mpasi na motema kaka mpamba boye mpe na nsima omona bolingo ya solo.

OYEBAKI YANGO ...

**Bilenge oyo balinganaka
kozanga koyebana
malamu liboso, na nsima
bakabwani mpo na maka-
mbo ezangá ntina, bazali
nde "komibongisa" mpo
na koboma libala.**

KOSEPELA NA MOTO ➡ Oyo ozali komona

"Ngai ná baninga na ngai tolo-belaka ntango nyonso bana basi. Tosalaka makasi tósolola maka-mbo mosusu, kasi soki kaka mwa-na mwasi moko ya kitoko aleki, tobosani mbala moko likambo oyo tozalaki kosolola!"—Alex.

**“Mai mingi ekoki kozimisa bolingo te,
bibale mpe ekoki komema yango te.”**

—Loyembo ya Salomo 8:7.

• • • • • • •

“Elenge mobali akobenda likebi na ngai soki az’otala ngai na miso, az’oseka mwa moke mpe atambolaka bien.”—Laurie.

Ezali mabe te kosepela na mwasi to mobali oyo az’omonana kitoko. Mokakatano ezali nde ete, oyo ozali komona na miso ekeseni ntango mosusu na ndenge moto yango azali. Mpo na nini? Mpo miso ekoki kokosa yo. Biblia elobi boye: “Lokola lopete ya wolo ya kotya na zolo, oyo batye na zolo ya ngulu, mwasi ya kitoko, oyo atiki nzela ya mayele azali ndenge wana.” (Masese 11:22) Ya solo, toli yango etaleli mpe mibali.

LOLANGO MAKASI ► Oyo ozali koyoka na motema

“Ntango nazalaki na mbula 12, motema na ngai ekómaki kolinga makasi mwana mobali moko, kasi na nsima, nayaki koyeba mpo na nini nalingaki ye. Ezalaki kaka mpo baninga na ngai nyonso bazalaki kosepela na bana mibali; mpe ye azalaki mwana mobali. Yango esalaki ke nalinga ye!”—Elaine.

“Nazalaki kolinga bana basi mungi, kasi mbala mungi, nazalaki kaka kotala kitoko ya nzoto. Kasi, ntango namonaki ndenge bizaleli ya moto yango ezali, nakómaki koyeba ete ngai ná ye ekosimba te ndenge nazalaki kokanisa.”—Mark.

Lolango makasi ezali lokola bolingo. Ya solo, moto oyo alingaka ayokaka mpe lolango. Kasi makambo oyo esimbi bolingo mpe lolango makasi ekeseni mpenza. Moto oyo azali na lolango makasi asalaka makambo ko-zanga kokanisa mpe atalelaka bizaleli kaka likolólikoló. Lisusu, amonaka te bolembu ya moto oyo alingi mpe akumisaka koleka ndelo bizaleli na ye ya malamu. Na yango, lolango makasi ezali lokola ndako oyo esalemi na zélo. Elenge

TOLI

**Mpo na komona soki
oyebi malamu moto oyo
osepeli na ye, yanolá na
mituna oyo ezali na
Volimi 2, na lokasa 39
(mpo na basi) mpe na
lokasa 40 (mpo na
mibali).**

**Lolango makasi ezali lokola ndako
oyo esalemi na zelo; eumelaka te**

mwasi moko nkombo na ye Fiona alobi boye: “Eumelaka te. Oko-ki kosepela na moto lelo, kasi sanza moko na nsima, osepeli na moto mosusu!”

BOLINGO ► Oyo oyebi

“Nakanisi ke na bolingo, ezali na ntina moko oyo osepeli na moto yango, mpe ntina yango eza ya malamu; ezali te mpo na koluka matomba na yo moko.”—David.

“Mpo na ngai, bolingo ya solo esengeli kokoba kokola. Na eba-deli, boza baninga malamu. Na nsima, mokemoke, obandi kose-pela na oyo okómi koyeba mpo na moto yango, mpe obandi kokoli-sa makanisi oyo ozalaki na yango te liboso mpo na ye.”—Judith.

Moto oyo alingaka ayebi mpenza bizaleli ya malamu ya moto oyo az’olinga mpe bolembu na ye. Na yango, ezali kokamwisa te soki Biblia elobi ete bolingo ezali kaka lolango te. Elobi ete, bolin-go ezali “na motema molai mpe na boboto. . . Ekangaka mote-ma na makambo nyonso, endimaka makambo nyonso, elikyaka makambo nyonso, mpe eyikaka mpiko na makambo nyonso. Bolin-go esilaka soki moke te.” (1 Bakorinti 13:4, 7, 8) Bolingo eti-ndaka moto asala makambo wana mpo azali na boyebi—kasi te mpo aza bindimandima to ayebi eloko te.

Ndakisa ya bolingo ya solo

Lisolo ya Yakobo ná Rashele oyo ezali na Biblia, epesi mpe-nza ndakisa ya bolingo ya solo. Bakutanaki na libulu moko ya

Bolingo ekoki kolonga mikakatano, kasi lolango makasi esilaka kaka soki makambo ebongwani to mikakatano ekómi makasi. Esengaka ntango mingu mpo na kokolisa bolingo ya solo. —Daniella

mai, epai Rashele akendaki komelisa bibwéle ya tata na ye mai. Na mbala moko, Yakobo asepelaki na Rashele. Mpo na nini? Mpo libosoliboso, azalaki “kitoko mingi na nzoto mpe na elongi.” —Ebandeli 29:17.

Kasi, kobosana te ete bolingo ya solo esimbami kaka te na kitoko ya nzoto. Yakobo amonaki ete ezali na eloko mosusu epai ya Rashele oyo eleki kitoko ya nzoto. Kutu, Biblia elobi ete banda kala, Yakobo azalaki kaka te kosepela na Rashele. “Azalaki kolina Rashele mingi.” —Ebandeli 29:18.

Lisolo yango ya bolingo esukaki kaka wana? Te, mpo lisolo yango esilaki naino te. Tata ya Rashele ayebisaki Yakobo azela *mbula nsambo* liboso abala ye. Likambo yango ezala sembo to te, sikoyo bolingo ya Yakobo etyamaki na komekama. Soki Yakobo azalaki kaka na lolango makasi, alingaki te kozela tii abala Rashele. Kaka bolingo ya solo nde ekoki koyika mpiko ntango molai. Sikoyo likambo nini esalemaki? Biblia elobi boye: “Yakobo asalaki mosala mbula nsambo mpo na Rashele, kasi na miso na ye emonanaki nde lokola mwa mikolo moke mpo na bolingo oyo alingaki ye.” —Ebandeli 29:20.

makambo oyo nakosala

Mpo nayeba soki ndenge naz’omiyoka mpo na moto moko ezali lolango makasi to bolingo, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Liteya nini okoki kozwa na ndakisa ya Yakobo mpe Rashe-le? Bolingo ekoki koyika mpiko ntango molai. Lisisu, esimbami kaka te na kitoko ya nzoto. Ya solo, mbala mosusu moto oyo okobala azali kaka te moto oyo abetisaki yo motema mbala ya liboso oyo omonaki ye. Na ndakisa, Barbara akutanaki na elenge mobali moko oyo liboso azalaki kosepela na ye mpenza te. Alobi boye: “Kasi, ntango nakómaki koyeba Stephen malamu, maka-mbo ebongwanaki. Namonaki ndenge azalaki komitya na esika ya basusu mpe ndenge azalaki koluka matomba ya basusu liboso ya oyo ya ye moko. Nayebaki ete bizaleli wana nde esala-ka ete moto azala mobali malamu. Nakómaki kosepela na ye mpe kolinga ye.” Bango mibale bazali sikoyo na libala moko ya malamu.

Ntango okomeli mpenza mpo na kozwa moto oyo okolina kobala, ndenge nini okoyeba soki ozwi bolingo ya solo? Okoki kolandia oyo motema na yo elobi, kasi landá nde batoli ya Biblia. Kosuka kaka te na ndenge moto az'omonana na libándá. Bózwa ntango ya koyebana malamumalamu. Kobosana te ete lolango makasi esilaka na mwa ntango moke. Bolingo ya solo ekómaka makasi wana ntango ezali koleka, mpe ekómaka “ekanganeli ya kokoka mpo na bomoko.”—Bakolose 3:14.

Zalá na kondima ete okoki kozwa bolingo ya ndenge wana —*soki* ozali kosuka kaka te na oyo ozali komona na miso mpe lolango makasi (oyo ozali koyoka na motema). Nkasa misato oyo elandi ekosalisa yo osala bongo mpenza.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Kanisá ete ozwi bolingo ya solosolo.* Ndenge nini okoki koyeba soki okoki mpo na libala?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini Nzambe asalá basi ná mibali na mposa makasi ya kolingana?**
- **Mpo na nini bilenge oyo bakanisaka ete balingani bakendaka mosika te na bolingo na bango?**

bongo yo, olingaki kosala nini?

Michel ná Julie bazali kokutana esali sikoyo sanza misato, mpe Julie alobi ete “alingaka ye makasi.” Michel atyelaka ye likebi ntango nyonso; ayebisaka ye kutu ndenge asengeli kolata mpe soki akoki kozala moninga ya moto boye to te. Azalaki kozwa ye lokola mwana ya mokonzi. Kasi, na pɔ̄so oyo euti koleka, Michel abetaki Julie mbata ntango amonaki ye az’osolola ná mwana mobali mosusu.

Michel alobi boye: *“Julie asengeli koyeba ke naz’obanga nabungisa ye. Ntango nazo’kanisa ke mwana mobali mosusu az’oyiba ngai Julie, ez’opesa ngai nkanda mpenza! Nayoki mabe ndenge nabeti Julie. Kasi nabetaki ye mpo nakokoka te komona ye az’otala mwana mobali mosusu. Lisisu, nasengaki ye bolimbisi!”*

Julie alobi boye: *“Baboti na ngai balobi ete Michel az’oluka kokonza ngai, kasi nayebi ke aza na bizaleli malamu. Naino atinda ngai na makasi te nasangisa na ye nzoto. Mpe ntango abetaki ngai—nayebisaki yango baboti na ngai te—ya solo, nazalaki kosolola na mwana mobali mosusu. Michel ayokaki zuwa, mpe namonaka na ntango mosusu ete esepelisaka ngai mwa moke. Bon, asengaki ngai bolimbisi, mpe ayebisaki ngai ke akozongela lisusu yango te.”*

Mpo na yo: Ozali komona makama na bolingo na bango? Soki ezali, wapi yango?

Julie asengeli kosala nini?

Bongo yo, olingaki kosala nini?

---

bongo yo, olingaki kosala nini?

Éric ná Sophie bazali bafianse esali sikoyo sanza mibale, mpe así amoná ete Sophie alingaka koswana, mingimingi na baboti na ye. Sophie aswanaka mingi na baboti na ye, mpe mbala mingi asukisaka bango. Akolisá ezaleli ya kotingama na makanisi na ye tii ntango baboti na ye bakolemba koswana. Sophie atutaki ntolo epai ya Éric ete baboti na ye "bazalaka ata na eloko ya koloba te liboso na ye."

Éric alobi boye: “*Sophie alobaka kaka oyo eza na makansi na ye. Ayokelaka moto moko te, ezala ata baboti na ye. Papa na ye azalaka motungisi, yango wana ekamwisaka ngai te ndenge Sophie agangelaka ye. Kasi Sophie asukaka kaka na koganga te. Akoki kolela, kobimisa mbèbu na ye mpo na komonisa bango ke asiliki, to kokóma mpenza mwana malamu; akosala nyonso oyo esèngi mpo azwa eloko oyo aza na mposa na yango epai ya papa ná mama na ye.*”

Sophie alobi boye: “*Ezala oza nani to oza moto ya ndenge nini, ez'olobelà ngai eloko moko te, mpo nakolobelà yo polele, mpe nakobongola te lolenge na ngai ya koloba kaka mpo tóbendana te. Éric ayebi ke nazalaka bongo. Amoni ndenge nazalaka ná baboti na ngai.*”

Mpo na yo: Ozali komona makama na bolingo na bango? Soki ezali, wapi yango?

Éric asengeli kosala nini?

Bongo yo, olingaki kosala nini?

>ezali bolingo to lolango makasi?

Luká liloba nini ezangi na milóngó oyo ezali awa na nse.
Komá liloba **bolingo to lolango makasi** na bisika oyo etikali mpamba.

- 1.** “Moto oyo azali na ..... alukaka te koyeba ndenge moto oyo alingí azalaka mpenza, mpe alingaka kaka kotikala bongo. Alingaka te komona makambo ndenge yango ezali.”—Calvin.
- 2.** “Soki esengeli nabongola ndenge nazalaka ntango nazali ná mwana mwasi oyo nasepelaka na ye, wana ezali .....”—Thomas.
- 3.** “Okoki komona likambo moko oyo ez'osepela yo mpenza te epai ya moto oyo olingí. Kasi, soki ezali ....., okokangama kaka na ye mpe okoluka kosalisa ye na likambo yango.”—Tom.
- 4.** “Soki ozali na ....., okobanda kotalela kaka makambo oyo bino mibale boyokanaka na yango.”—Claudia.
- 5.** “Soki ozali na ....., okoluka te kobomba ndenge ozalaka.”—Eve.
- 6.** “Moto oyo azali na ..... azali na ezaleli ya moi-mi mpo azwa kaka eloko oyo alingi—mbala mosusu kaka mpo na kobeta ntolo ke ye mpe aza na mwa moto na ye.”—Carine.
- 7.** “Moto oyo azali na ..... ayebi mabunga mpe bizaleli mosusu ya mabe ya moto oyo ye alingi, kasi andimaka kaka kofanda ná ye.”—Bibiche.
- 8.** “Soki ozali na ....., okoyeba te mpo na nini oz'osepela na moto yango—oz'osepela na ye kaka.”—David.
- 9.** “Soki ezali ....., moto oyo oz'olina akoki kosala ata libunga moko te.”—Ruth.
- 10.** “Soki ozali na ....., okobanda kotalatala basi mosusu to mibali mosusu te ndenge ozalaki kosala yango liboso, mpo oyebi ke osí ozwi moto na yo.”—Daniel.

Biyanó: Lolango makasi: 1, 2, 4, 6, 8, 9. Bolingo: 3, 5, 7, 10.

Omoni moto oyo olingi kobala, mpe bosali ntango molai banda bokómaki bafianse mpo na koyeba soki bolingani mpenza. Bokómi kokanisa ndenge libala na bino ekozala. To libala yango ekozala? Wana olingi kozwa ekateli ya monene mpenza na bomoi na yo, obandi komituna . . .

Tokoki mpenza mpo na libala?

KOZALA na bantembe mpo na libala ezali mabe te, ata soki olingani na moto. Lokola bato mingi bazali lisusu na esengo te na mabala na bango mpe bamosusu bazali koboma libala, ezali mabe te ete ozala ekenge ntango olingi kozwa ekateli wana ya ntina mingi na bomoi. Ndenge nini okoki koyeba

soki okoki mpo na libala? Ezali mpenza na ntina ete sikoyo nde olongola bilikya ya lokuta oyo okoki kozala na yango mpo na libala mpe obatela nde na makanisi makambo ya solo. Tózwa ndakisa:

ELIKYA YA LOKUTA 1 “Kaka bolingo nde ekosala ete libala na biso eumela.”

Likambo ya solo: Bolingo ekofuta bafaktire te mpe ekosi-lisa mikakatano ya mbongo te. Kutu, bato ya mayele bamoni ete mbongo ekoki komema matata na libala mpe ekoki kosala ete babalani báboma libala. Kozanga bokatikati na likambo etali mbongo ekoki kosala yo mpasi na motema mpe kobevisa boyokani na yo na Yehova, mpe ekoki kobevisa boyokani na yo ná molongani na yo. (1 Timote 6:9, 10) Liteya nini okoki kozwa? Kozela te tii *ntango* bokobalana mpo bólobelá ndenge oyo boko-salela mbongo na bino!

Biblia elobi ete: “Nani na kati na bino oyo alingi kotonga li-nóngi akofanda liboso te mpo na koyeba mosolo boni yango eko-senga?”—Luka 14:28.

Likanisi: Lobelá ná moto oyo olingi kobala ndenge oyo boko-salela mbongo na bino; salá yango sikoyo, *liboso* ete bóbala-na. (Masese 13:10) Talelá mituna lokola oyo: Ndenge nini tokosalela mbongo oyo tokobanda kozwa? Tosengeli kofungola konti moko na banki mpo na biso mibale to moto na moto akofunga-la konti na ye? Kati na biso mibale, nani akoyeba malamu kobo-mba mbongo mpe kotala soki bafaktire efutami?* Mbongo boni moko na biso akoki kobimisa mpo na kosomba eloko kozanga ete atuna moninga? *Sikoyo* nde *ntango* ya kobanda kotalela makambo yango liboso bóbala-na!—Mosakoli 4:9, 10.

ELIKYA YA LOKUTA 2 “Tokozala na libala ya malamu mpe-nza mpo toyokanaka na makambo nyonso—tobendanaka ata na likambo moko te!”

Likambo ya solo: Soki bobendanaka te, ekoki kozala mpo bosalaka nyonso mpo bóboya kolobelá makambo oyo ekoki

* “Mwasi oyo akoki,” oyo Masese 31:10-28 elobelí azali kokokisa mikumba minene oyo etaleli mpenza makambo ya mbongo na libota. Talá verse 13, 14, 16, 18, mpe 24.

“Mobali akotika tata na ye ná mama na ye mpe asengeli kokangama na mwasi na ye mpe basengeli kokóma mosuni moko.”

—Ebandeli 2:24.

kosala ete bóbendana. Kasi soki bobalani, bosengeli kolobelá makambo yango! Ezali solo ete, bato mibale ya kozanga kokoka bayokanaka na makambo nyonso te, yango wana ekoki kosalema ete bábendana na mwa makambo mosusu. (Baroma 3:23; Yakobo 3:2) Osengeli kaka te kotalela soki na makambo nini boyokanaka malamu, kasi mpe nini esalemaka ntango boyokanaka te. Libala oyo ezali makasi esangisaka bato mibale oyo bandimaka ntango bayokani te na likambo moko mpe basalaka nyonso mpo na kositisa likambo yango lokola bato oyo bakoméli mpe na boboto.

Biblia elobi ete: “Moi elala te bino bozali kaka na nkanda.”
—Baefese 4:26.

Likanisi: Kanisá malamumalamu ndenge oyo osilisaki mata-ta ná baboti na yo mpe bandeko na yo tii lelo. Salá tablo oyo eko-kani na oyo ezali na lokasa 93 ya buku oyo to na lokasa 221 ya Volimi 2. Komá makambo mpenza oyo ebimisaki matata, likambo oyo osalaki, mpe likambo nini ya malamu koleka osengelaki kosala. Na ndakisa, soki okotaki na shambre na yo mpe okangaki porte na nkanda, komá likambo ya malamu koleka oyo osengelaki kosala—oyo ekosilisa matata yango na esika ekómisa yango lisusu makasi. Soki oyebi ndenge ya kositisa matata sikoyo, okoyekola ezaleli moko ya ntina mingi mpo libala ezala na esengo.

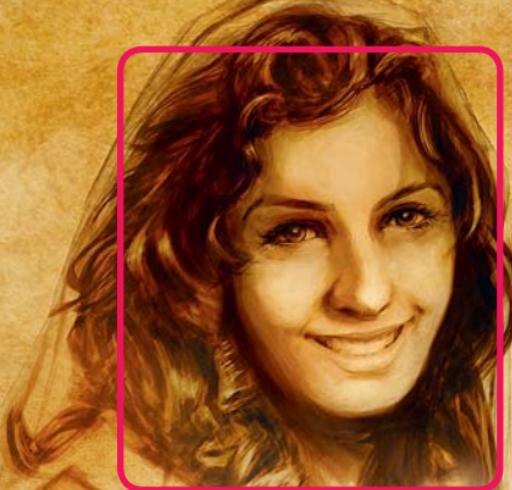

TOLI

**Sololá na bato oyo
babalaná kala, mpe tuná
bango toli nini bakolina
kopesa babalani ya sika
mpo bázala na esengo
na libala na bango.**
—Masese 27:17.

ELIKYA YA LOKUTA 3 “Ntango nakobala, nakositisa bamposa na ngai nyonso ya kosangisa nzoto.”

Likambo ya solo: Kobala elakisi te ete okosangisa nzoto ntango nyonso oyo oza na mposa na

BANDAKISA YA KOLANDA

Ruta

Ruta, mwasi oyo mobali akufá azali ndakisa malamu na likambo etali **kotikala sembo**. Aponaki kofanda pembeni ya bokilo na ye Naomi oyo akómaki mobange, na esika azongela bomoi ya malamu na mboka na ye. Atako kosala bongo emonisaki ete ekozala mpasi mpo azwa mobali, Ruta **akanisaki kaka te bolamu na ye moko**. **Bolingo na ye mpo na Naomi mpe mposa oyo azalaki na yango ya kozala elongo na basaleli ya Yehova** ezalaki na ntina mingi mpo na ye koleka kokokisa mposa na ye ya kobala.—Ruta 1:8-17.

Ozali kakanisa libala? Mekolá ndakisa ya Ruta. Kosuka kaka te na bamposa na yo, mpe mituná bizaleli nini ya malamu okoki komonisela moto oyo okobala. Na ndakisa, ozalaka **sembo mpe ondimaka komipimela makambo mosusu?** **Otosaka mambó oyo Nzambe alobaka**, ata soki nzoto na yo ya kozanga kokoka ezali kotinda yo osala ndenge mosusu? Ruta abungisaki elikya te mpo na koluka mobali. Kasi, na nsima, azwaki mobali oyo **akomeli** mpe azali na bizaleli ndenge moko na ye; oyo eleki nyonso, **bolingo mpo na Nzambe**. Ekoki mpe kosalema bongo mpo na yo.

okoki mpo na kobala?

Talelá mituna oyo ezali na nkasa oyo mibale. Okoki ata kosalela nkasa yango mpo na kosolola ná moto oyo okobala. Salá makasi otánga baverse oyo batye wana.

makambo etali mbongo

- *Ndenge nini otalelaka mbongo?—Baibre 13:5, 6.*
- *Na makambo nini osilá komonisa ete osalelaka mbongo malamu?—Matai 6:19-21.*
- *Ozali na banyongo mingi sikoyo? Soki ezali bongo, makambo nini ozali kosala mpo ofuta banyongo yango?—Masese 22:7.*
- *Feti ya libala na bino ekosenga mbongo boni? Soki ekosenga bókota nyongo, bokanisi kokota nyongo ya mbongo boni? —Luka 14:28.*
- *Nsima ya libala na bino, esengeli yo ná molongani na yo bósalaka? Soki ezali bongo, bokosala nini soki baprograme na bino ekeseni to mpo na kofuta mbongo ya transport? —Masese 15:22.*
- *Yo ná molongani na yo bokofanda wapi? Ekosenga mbongo boni mpo na kofuta ndako, kosomba biloko ya kolya, bilamba mpe biloko mosusu, mpe ndenge nini bokobanda kofuta biloko nyonso wana?—Masese 24:27.*

makambo ya libota

- *Boyokani na yo ná baboti mpe bandeko na yo ezalaka ndenge nini?—Kobima 20:12; Baroma 12:18.*
- *Osalaka ndenge nini mpo na kosilisa matata na ndako?
—Bakolose 3:13.*
- *Soki ozali elenge mwasi, na makambo nini omonisaka “elimo ya kimya mpe ya boboto”?—1 Petro 3:4.*
- *Bokanisaka kobota bana? (Nzembó 127:3) Soki te, mayele nini ya kokanga kobota bokosalela?*
- *Soki ozali elenge mobali, ndenge nini okobanda kosalisa libota na yo ebatela boyokani malamu ná Yehova?—Matai 5:3.*

bizaleli

- *Na makambo nini omonisaka ete ozali ggigoi te?
—Masese 6:9-11; 31:17, 19, 21, 22, 27.*
- *Ndenge nini omonisaka ete olukaka kaka bolamu na yo moko te?—Bafilipi 2:4.*
- *Soki ozali elenge mobali, na makambo nini omonisaka ete okoki kosalela bokonzi na yo lokola Yesu?
—Baefese 5:25, 28, 29.*
- *Soki ozali elenge mwasi, ndenge nini omonisaka ete okoki kondima bokonzi ya moto mosusu?—Baefese 5:22-24.*

yango. Kobosana te ete molongani na yo azali moto lokola yo mpe *osengeli* kotalela makanisi na ye. Ezali solo ete na bantango mosusu, molongani na yo aza na mposa ya kosangisa nzoto te. Ezali te lokola obali, osengeli kotingama kaka ete bamposa na yo ekokisama. (1 Bakorinti 10:24) Ya solo, kozala na komipeki-sa ezali na ntina mingu ntango ozali monzembba *mpe* na libala. —Bagalatia 5:22, 23.

Biblia elobi ete: “Mokomoko na bino ayeba kopekisa nzoto na ye na kosantisama mpe lokumu, na mposa ya lokoso ya kosangisa nzoto te.”—1 Batesaloniki 4:4, 5.

Likanisi: Talelá malamumalamu bamposa oyo ozalaka na yango ya kosangisa nzoto, mpe kanisá makambo oyo yango ekoki komemela yo na libala. Na ndakisa, ozali moombo ya ko-simbasimba binama ya kobotela, momeseno oyo etindaka moto aluka kaka matomba na ye moko? Ozalaka na momeseno ya kotala pornografi? Otalaka moto oyo azali mwasi to mobali na yo te na makanisi ya kosangisa na ye nzoto? Omituna boye: ‘Soki nazali na mokakatano mpo na kokanga bamposa ya kosangisa nzoto *liboso* ya libala, nakokoka mpenza kosala yango nsima ya kobala?’ (Matai 5:27, 28) Likambo mosusu: Ozalaka seresere na moto oyo azali mwasi to mobali na yo te, to ya kosakana na mitema ya bana basi to bana mibali, tii okóma koyebana lokola moto oyo azalaka na momeseno ya kosala bongo? Soki ezali bongo, ndenge nini okoki kokanga mposa wana nsima ya kobala, lokola ekosenga olinga kaka moto moko, elingi koloba molonganí na yo?—Masese 5:15-17.

OYEBAKI YANGO ...

Na libala ya esengo,
mwasi ná mobali
batalelanaka lokola
baninga, basololaka
malamu, bayebaka
kosilisa matata, mpe
bamonaka ete libala na
bango ekoumela libela.

ELIKYA YA LOKUTA 4 “Nakoza-la na esengo soki nabali.”

Likambo ya solo: Mbala mingi, soki moto azali na esengo te ntango azali monzembba, akozala mpe na esengo te na libala. Mpo na nini? Mpo esengo etaleli kaka te makambo ya bomoi ya moto, kasi mingu nde ndenge oyo ata-

**Kokende mbangu te
na libala kozanga ete
oyeba liboso
makambo nini
esengi osala**

lelaka makambo. (Masese 15: 15) Mbala mingi, baoyo balingaka kotalela makambo ya bomoi na bango na ndenge ya mabe batyaka kaka makanisi na oyo ezangi na bolingo na bango na esika bátya makanisi na makambo oyo ezali. Eleki malamu kozalaka na esengo ntango ozali naino monzemba. Na nsima ntango okobala, okomemela molongan ni na yo mpe yo moko bolamu mingi.

Biblia elobi ete: “Malamu kutu ósepela na bomengo oyo ozali na yango, esika ’tè ózala tango nyonso na baposa ya biloko mosusu.”—Mosakoli 6:9, *Bible na lingala ya lelo oyo*.

Likanisi: Ntango mosusu totalelaka makambo na ndenge ya mabe mpo tokanisaka makambo oyo tokokoka kokokisa te. Komá na mwa papye moko makambo misato oyo okanisaka mpo na libala. Tángá yango, mpe na nsima omituna boye: ‘Makambo oyo nakanisaka ezali ndcto mpamba to ezali solo?

►►► **makambo oyo nakosala**

*Ezaleli oyo nasengeli kobongisa sikoyo mpo nazala
na boyokani malamu ná moto oyo nakobala ezali*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**Kobala ezali likambo moko monene na bomoi.
Ezali na ntina oyeba libala malamu, kasi oyeba
mpe malamu moto oyo okobala.** —Audra

Makanisi yango eutaka nde na makambo oyo natalaka na bafilme ya bolingo to oyo natángaka na babuku? Nakanisaka kaka makambo oyo libala ekomemela *ngai*—mbala mosusu nakomyoka lisusu te lokola nazalaka *ngai* moko, nakokokisa mposa na *ngai* ya kosangisa nzoto, nakosala ete baninga na *ngai* bámyaka *ngai* mingi? Soki ezali bongo, osengeli kotika kakanisa kaka makambo na yo moko mpe kobanda kakanisa oyo ya moto oyo okobala. Mpo na kosalisa yo osala yango, komá makambo mibale to misato oyo okanisaka mpo na libala, oyo ekosalisa yo ná moto oyo okobala.

Bilikya ya lokuta oyo touti kolabela ekoki kobebisa mpenza esengo na yo na libala. Yango wana, salá makasi olongola makanisi wana mpe okóma nde kotalela makambo ya solo. Mituna oyo ezali na nkasa 216 mpe 217 ekoki kosalisa yo mpe moto oyo okobala, wana bozali kozela na mposa makasi moko ya mapamboli minene na bomoi: libala ya esengo!—Kolimbola Mibeko 24:5; Masese 5:18.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Kokabwana na fianse na yo ezali lokola liwa ya ndambo. Ndenge nini okoki kolonga mpasi oyo eutaka na likambo yango?*

OKANISI NINI?

- Na mikili mosusu, bato mingi oyo babalaka babomaka mabala na bango. Mpo na yo, ekoki kozala mpo na nini?
- Makama nini ekoki kozala soki tobali kaka mpo na kokima mpasi na ndako?
- Mpo na nini ezali na ntina otosa batoli ya Biblia ntango okobala?

31

Ndenge nini nakoki komesana soki ngai ná fianse na ngai tokabwani?

"Tozalaki bafianse sanza motoba mpe tozalaki baninga mbula mitano. Ntango alingaki tókabwana, akokaki kutu koyebisa ngai yango te. Atikaki kaka kosolola na ngai. Nalembaki nzoto. Likambo yango eyokisa ngai mpenza mpasi. Nazalaki kaka komituna ete: 'Nini ya mabe nasali?'" —Rachel.

KOKABWANA na fianse na yo ekoki kosilisa yo esengo mpe kosala ete obungisa elikya mpe omilelaka. Tózwa ndakisa ya Jeff ná Susan, oyo bazalaki bafianse mbula mibale. Na boumeli ya bambula wana, bakómaki kolingana makasi. Mokolo mobimba, Jeff azalaki kotindela Susan bamesaje na telefone oyo ezalaki na maloba ya kolengola. Mbala na mbala, azalaki kopesa ye bakado mpo na komonisa ete azalaki kakanisa ye. Susan alobi boye: "Jeff azalaki kosala makasi ayoka ngai mpe amitya na esika na ngai. Azalaki kosala ke namiyoka lokola naleki bato nyonso."

Banda kala, Jeff ná Susan bazalaki kosolola likambo ya libala na bango mpe esika oyo bakokende kofanda soki babalani. Kutu, ekómaki polele ete Jeff alingaki kobala Susan. Kasi, na mbala moko, Jeff aboyaki Susan! Susan alembaki nzoto mpenza. Azalaki kaka kosala makambo tiká asala, kasi likambo yan go eyokisaki ye mpasi makasi. Alobi boye: "Nalembaki nzoto mpe mayele esilaki ngai."*

Mpo na nini esalaka mpasi

Soki okutaná mpe na likambo oyo Susan akutanaki na yango, okoki komituna boye: 'Nakokoka komesana lisusu?' Mawa oyo ozali koyoka ezali mabe te. Mokonzi Salomo akomaki boye: "Bolingo ezali makasi lokola liwa." (Loyembo ya Salomo 8:6) Yango wana, kokabwana na fianse na yo ezali likambo eleki mpasi oyo osengeli koyikela yango mpiko. Kutu, bato mosusu balobaka ete kokabwana na fianse eza' lokola liwa ya ndambo. Mbala mosusu ozali kokutana na moko ya makambo oyo elandi to mosusu:

Koboya kondima. 'Ekoki kosila kaka boye te. Akobongola makanisi na ye ata nsima ya mokolo moko to mibale.'

Nkanda. 'Ndenge nini akoki kosala ngai boye? Nayini ye!'

Kotungisama na makanisi. 'Moto moko alingaka ngai te. Moto moko akolinga ngai lisusu te.'

* Atako tozali kolobelá basi na mokapo oyo, batoli oyo elobelami awa etaleli mpe mibali.

OYEBAKI YANGO ...

**Bilenge mingi oyo bazali
bafianse babalanaka te,
mpe baoyo babalanaka
mbala mingi babomaka
libala.**

Kondima yango. ‘Nakoyo-ka malamu. Bokabwani esalaka mpasi, kasi nakomesana kaka.’

Likambo ya malamu ezali ete okoki kokóma tii na kondima likambo yango. Soki ekosenga ntango boni mpo na kokóma bongo, wana etaleli makambo mingi, na ndakisa boumeli ya bambula oyo bozalaki bafianse mpe ndenge oyo bomesanaki. Liboso ntango yango ekóma, ndenge nini okoki komesana na likambo yango oyo esali yo mpasi na motema?

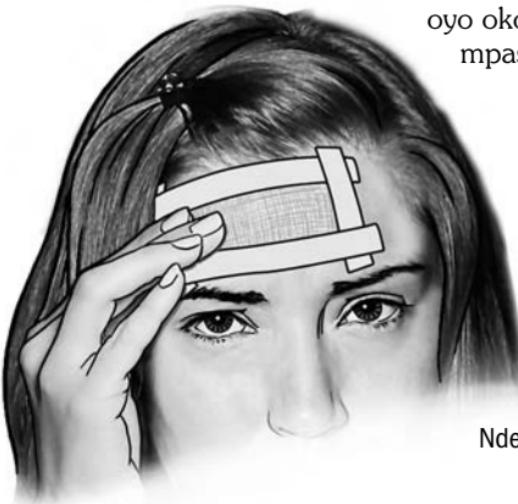
Kende liboso

Mbala mosusu oyoká bato mosusu balobaka ete ntango esilisaka bampota. Ntango bokabwanaki na fiansé na yo, maloba yango ebondisaki yo te. Ezali bongo mpo ntango esilisaka maka-mbo nyonso te. Tózwa ndakisa: Mpota oyo ezali na mposo na yo ekosila na nsima, kasi ez'osala yo mpasi sikoyo. Osengeli kosala nyonso mpo makila ebima lisusu te mpe kokitisa mpasi ya mpota yango. Osengeli mpe kobatela yango mpo ezwa mikro-be te. Ezali mpe bongo soki ozoki na motema. Sikoyo, ez'o-sala yo mpasi. Kasi ezali na makambo oyo okoki kosala mpo na kokitisa mpasi mpe kosala ete nkanda

TOLI

Susan, oyo tolobelaki na ebandeli ya mokapo oyo, asalaki liste moko ya baverse mpe azalaki kotambola na yango bisika nyonso mpo atángaka yango ntango azali na mawa makasi. Ntango mosusu okoki mpe kosala bongo mpo na baverse mosusu oyo ezali na mokapo oyo.

Kokabwana na fiansé na yo ezali lokola mpota; sikoyo ez'osala mpasi, kasi na nsima ekosila

mateya nini nazwi nsima ya kokabwana?

Ayebisaki yo ntina oyo bosengeli kokabwana? Soki ee, komá awa na nse ntina yango, ata soki oz'omona ete ezali ntina ya malamu te.

Wapi bantina mosusu oyo okanisi ete esalaki ke bókabwana?

Soki ozongisi makanisi na likambo oyo esalemaki, ezali na likambo moko oyo okokaki kosala mpo bókabwana te? Soki ee, likambo nini?

Likambo oyo okutani na yango emonisi mwa makambo oyo okoki kosala mpo okóma mokóló ya malamu mpe mokristo ya malamu koleka?

Likambo nini okolinga kobongisa soki ozwi fianse mosusu?

**“[Yehova] abikisaka baoyo bazoki na motema,
mpe akangaka bampota na bango oyo ezali
kosala mpasi.”—Nzembo 147:3.**

• • • • • • •

ekötela yo na motema te. Ntango ekobongisa makambo, kasi yo okoki kosala nini? Meká kosala boye.

● **Soki kolela eyeli yo, lelá.** Kolela eza n'ango mabe te. Kutu, Biblia elobi ete ezali na “ntango ya kolela,” ata mpe “ntango ya koganga na kolela.” (Mosakoli 3:1, 4) Kobimisa mai ya miso emonisi te ete olembá. Mokolo moko, Davidi, soda ya mpi-ko oyo akutanaki na makambo oyo eyokisaki ye mpasi na motema, alobaki boye: “Butu nyonso nazali kopolisa mbeto na ngai na mpisoli; nazali kotondisa esika na ngai ya kolala na mpisoli na ngai.”—Nzembo 6:6.

● **Batelá sante na yo.** Kosala ngalasisi mpe kolya malamu ekosalisa yo ozwa lisusu makasi oyo esilaki mpo oyokaki mpasi na motema ntango yo ná fianse na yo bokabwanaki. Biblia elobi ete “ngalasisi ya nzoto ezali na litomba.”—1 Timote 4:8.

Makambo nini oyo etali sante na yo osengeli kotyela yango likebi?

● **Zaláká na mingi ya kosala.** Kotika te kosala makambo oyo osepelaka na yango. Mpe kolinga te kozalaka yo moko, mingimingi na ntango oyo. (Masese 18:1) Soki ozali ná bato oyo batyelaka yo likebi, okotya makanisi na yo na makambo ya malamu.

Mikano nini okoki komityela?

● **Yebisá Nzambe na libondeli ndenge ozali komiyoka.** Yango ekoki kozala mpasi. Nsima ya kokabwana na fianse na bango, basusu bamonaka ete Nzambe nde ateki bango. Balobaka ete: ‘Nabondelaki mingi mpo *nazwa* moto moko, *sikoyo* talá likambo oyo ekómeli ngai!’ (Nzembo 10:1) Kasi, ekozala malamu kotalela Nzambe lokola moto oyo abongisaka mabala na likoló? Te; ye mpe te nde atindaka moto akabwana na fianse na ye. Biblia elobaka mpo na Yehova ete: “Atyelaka [yo] likebi.” (1 Petro 5:7) Yango wana, yebisá makambo nyonso oyo eza na motema na yo na libondeli. Biblia elobi boye: “Kosenga na bino eyebana epai ya Nzambe; mpe kimya ya Nzambe oyo eleki makanisi nyonso ekobatela mitema na bino mpe makanisi na bino na nzela ya Kristo Yesu.”—Bafilipi 4:6, 7.

Makambo nini mpenza okoki koyebisa Yehova na libondeli oyo etali mpasi oyo ozali kobundana na yango lokola yo ná fianse na yo bokabwani?

.....
.....
.....

➤➤➤ **makambo oyo nakosala**

Mpo nakoba kokende liboso nsima ya kokabwana na fianse na ngai, nako . . .

.....
.....
Likambo oyo nakoki kobongisa mpo nazala moto malamu soki nazwi fianse mosusu ezali

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

.....
.....

Soki mikolo eleki, okokoka kotalela makambo na ndenge ebongi. Na nsima, okoyoka lisusu mawa makasi te, na ndenge yango okotalela likambo yango na ndenge ya malamu mpe okosilisa yango. Lisusu, okomiyeba malamu koleka mpe okoyeba nini ozali koluka epai ya molongani, mpe makambo oyo osengeli kokima mpo likambo ya ndenge wana ezonga lisusu te na nsima.

—Corrina

Talá nde liboso

Ntango mpasi na yo ekosila, okoki kozwa mwa ntango ya kokanisa likambo mpenza oyo esalaki ete bokabwana. Ntango okokoka kosala yango, ekozala malamu okoma biyano na yo na mituna oyo ezali na etanda “Mateya nini nazwi nsima ya koka-bwana?” na lokasa 224.

Ya solo, okanisaki te ete boyokani na bino ekokóma boye. Kasi, kobosana te: Ntango mbula makasi ezali kobeta, eza-li mpasi te kotalaka kaka likoló oyo eyindi. Kasi, nsukansuka mbula ekatanaka mpe molili esilaka na likoló. Bilenge oyo tolo-belaki liboso na mokapo oyo bamonaki ete na nsima, bakokaki kokende liboso. Zalá na kondima ete yo mpe okoki kosala bongo!

NA MOKAPO OYO ELANDI *Makambo nini okoki kosala mpo omibatela na bato oyo balukaka kosangisa nzoto ná yo na makasi?*

OKANISI NINI?

- Liteya nini ozwi mpo na yo moko ntango bokabwanaki na fianse na yo?
- Liteya nini ozwi na likambo etali basi ná mibali?

Mbula na mbula, bato bazali kosangisa nzoto na makasi na bamilio ya bato, mpe bato ya mayele bamonisi ete ezali kosalema mingimangi epai ya bilenge. Na ndakisa, anketé moko oyo esalemaki na États-Unis emonisi ete kati na bato oyo basangisaki na bango nzoto na makasi, ndambo na bango bakokisi naino mbula 18 te. Lokola likambo ya kosangisa nzoto na makasi epalangani mingi, ezali na ntina mingi otalela yango.

32

Ndenge ya komibatela mpo básangisa na ngai nzoto na makasi te

“Akangaki ngai mpe abwakaki ngai na nse liboso nayeba likambo oyo ezalaki kosalema. Nasalaki nyonso oyo nakokaki mpo atika ngai. . . Nalukaki koganga, kasi ata mongongo na ngai ezalaki kobima te. Natindikaki ye, nabetaki ye, natyaki ye manzaka, mpe natutatutaki ye na makolo. Na ntango wana nde nayokaki mbeli ekötí ngai na nzoto. Nasilaki impenza makasi.”—Annette.

BATO oyo balukaka kosangisa nzoto bakómi mingi lelo, mpe mbala mingi balukaka kosala yango na bilenge. Na ndakisa ya Annette, bilenge mosusu bakangaki bango na makasi mpo básangisa nzoto na moto oyo bayebi te. Basusu bakangaki bango na makasi na moninga moko ya kartye. Likambo yango ekómelaki Natalie, oyo azalaki naino na mbula 10 ntango elenge moko oyo azalaki kofanda pemberi ya ndako na bango asangisaki na ye nzoto na makasi. Alobi boye: “Nazalaki kobanga makasi mpe nayokaki nsóni, yango wana liboso nayebisaki moto te.”

Bilenge mosusu basangisaki na bango nzoto na makasi na ndeko moko ya libota. Mwasi moko nkombo na ye Carmen, alobi boye: “Ntango nazalaki kati na mbula 5 tii 12, tata na ngai asangisaki na ngai nzoto na makasi. Nsukansuka, ntango nakómaki na mbula 20, nasololaki na ye mpo na likambo yango. Asengaki ngai pardo, kasi mwa basanza na nsima, abenganaki ngai na ndako.”

Likambo ya mawa, lelo oyo bato mingi bakangaka bango na ndeko moko ya kartye, moninga moko to ndeko moko ya libota mpo básangisa na bango nzoto na makasi.* Kasi likambo yango ya konyokola bilenge ebandi lelo te. Likambo wana ya mawa esa-lemakı kutu na kala, ntango Biblia ekomamaki. (Yoele 3:3; Matai 2:16) Lelo oyo tozali na ntango moko ya mpasi. Bato mingi “balinganaka te na kati ya libota,” mpe ekómaka mbala mingi ete básangisa nzoto na makasi na bilenge basi (ata mpe bilenge mbali). (2 Timote 3:1-3) Ata soki eloko moko te ekoki *kobatela yo mpenza* na likambo yango, okoki kosala makambo mingi mpo omibatela. Talelá makambo oyo elandi:

Zalá ekenge. Ntango ozali kotambola libándá, yebáká makambo oyo ezali kosalema liboso na yo, nsima na yo, mpe zingazenga na yo. Bisika mosusu eyebaná ete ezalaka mabe, mingimangi na butu. Soki likoki ezali, kokendaka bisika wana te, to soki oli-ngi kokende kuna, kokendaka yo moko te.—Masese 27:12.

Kopesaka bato makanisi mabe te. Kozalaka seresere te na moto oyo azali mwasi to mobali na yo te mpe kolataka te bila-mba oyo etikaka nzoto libándá. Kosala bongo ekoki komonisa ete osepelaka básangisa na yo nzoto, to omonaka yango mabe te.—1 Timote 2:9, 10.

Lobelá makambo oyo ebongi te bósala. Soki ozali na fia-nse, bósolola makambo oyo ebongi to ebongi te bósala.[#] Soki bosololi makambo yango, koluka te komitya na makambo oyo ekoki kotinda moto asangisa na yo nzoto na makasi.—Masese 13:10.

* Ekoki mpe kosalema ete mobali asangisa nzoto na makasi na mwasi oyo abimaka na ye to mpe alangwisa ye mpo asangisa na ye nzoto.

Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 4 ya Volimi 2.

➤ “soki olingaka ngai . . .”

Moto moko oyo alukaka kosangisa nzoto na bana basi, akangaka bango na makasi te kasi, na mayele nyonso asakanaka nde na motema na bango. Ndene nini? Alobaka maloba lokola: “Moto nyonso asangisaka nzoto,” “Moto moko te akoyeba,” to, ndene elobelami na Mokapo 24 ya buku oyo, “Soki olingaka ngai, okosala yango.” Kokosama te na mwana mobali oyo az’oluka kondimisa yo ete kosangisa nzoto elakisi bolingo. Moto nyonso oyo akanisaka bongo azali kaka koluka matomba na ye moko. Azali kokanisa yo te mpe bolamu na yo te. Nzokande, mobali ya solo akotya matomba na yo liboso na oyo ya ye mpe akomonisa ete azali na makasi ya kolanda mibeko ya Nzambe. (1 Bakorinti 10:24) Mobali ya solo akanisaka te ete bana basi babongi kaka na kosangisa nzoto. Kasi, atalelaka “bilenge basi lokola bandeko basi na makanisi ya peto mpenza.”—1 Timote 5:1, 2.

Kobanga te koloba. Ezali mabe te soki ozali koloba na mpiko nyonso ete: “Kosala bongo te!” to “Longolá lobokó na yo na nzoto na ngai!” Kokakatana te mpo oz’obanga ete okobungisa moninga na yo. Soki aboyi yo mpo na likambo yango, elakisi ete abongi te kokoba kozala moninga na yo! Kutu, obongi na mobali ya solo, oyo azwaka nzoto na yo mpe mateya ya Biblia na valere.*

Zalá ekengé ntango ozali na internet. Koyebisa basusu ata mokolo moko te makambo etali yo moko, mpe kotyaka te na internet bafotó oyo ezali kolakisa esika oyo ozali.* Soki moto moko atindeli yo mesaje mpo na kosenga

* Ya solo, toli oyo ekoki mpe kosalelama soki mwana mwasi az’otya mwana mobali mbamba mpo básangisa nzoto.

Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 11 ya Volimi 2.

OYEBAKI YANGO . . .

Na États-Unis, bilenge mingi (koleka 90 %) oyo bakokisi naino mbula 18 te, oyo basangisá na bango nzoto na makasi, bayebaka moto oyo asali bango yango.

**“Mikolo ya nsuka ekozala ntango moko ya
mpasi mpenza mpe ya mikakatano. Mpo bato
bakozala bato oyo bamilingaka, . . . oyo
balinganaka te na kati ya libota, . . . oyo bazangi
komipekisa, bato ya nko, oyo balingaka
makambo ya malamu te.”—2 Timote 3:1-3.**

• • • • •

yo bósangisa nzoto, koyanola *te* na mesaje wana. Soki ozali kobo-ya koyanola bamesaje ya ndenge wana, bato mingu bakozala lisusu na makasi te ya kosenga yo bósangisa nzoto.

Soki osaleli makambo oyo touti kolobela, yango ekoki kobate-la yo na bato oyo balingi kosangisa na yo nzoto. (Masese 22:3) Kasi, mpo na koloba solo, okoki te kokima makambo nyonso oyo ekoki kokweisa yo na motambo yango. Na ndakisa, okoki te ko-zala ntango nyonso ná moto ntango ozali kotambola to kokima bisika ya mabe. Mbala mosusu kutu ozali *kofanda* na esika moko mabe.

Mbala mosusu likambo moko ya mabe oyo ekómelá yo esalisi yo oyeba ete makambo mabe ekoki kokómela moto ata soki asali makasi akima yango. Lokola Annette, oyo tolobelni na ebandeli, ekoki kozala ete bakangaki yo na mbalakaka mpe makasi esila-ki yo. To na ndakisa ya Carmen, banyokolaki yo ntango ozalaki mwana moke, mpe na ndenge yango, ozalaki na makasi te ya ko-kima likambo yango—to mpe ozalaki koyeba malamu te likambo oyo ezalaki kosalema. Okoki kosala nini soki ozali komiyoka loko-la omemi ngambo mpo basangisaki na yo nzoto na makasi?

Soki ozali komiyoka lokola omemi ngambo

Tii lelo, Annette amiyokaka kaka lokola amemi ngambo mpo na likambo oyo esalemaki. Alo-bi boye: “Nazali monguna na ngai moko. Nazali kokanisa likambo yango mokolo na mokolo. Nakani-saka ete esengelaki natindika ye lisusu makasi. Ya solo, ntango

TOLI

**Soki basangisá na yo
nzoto na makasi, salá
liste ya bavérse oyo ekoki
kopesa yo makasi. Na
ndakisa, okoki kozwa
Nzembo 37:28; 46:1;
118:5-9; Masese 17:17;
mpe Bafilipi 4:6, 7.**

Eza' mpasi koyebisa basusu ete basangisaki na yo nzoto na makasi, kasi eza' likambo ya malamu koleka oyo okoki kosala. Koloba ekosalisa yo olongola mawa mpe nkanda mpe ozwa lisusu makasi. —Natalie

mbeli ekotaki ngai, nabangaki makasi. Nakokaki kosala eloko moko te, kasi namonaka ete *esengelaki* nasala eloko.”

Natalie mpe amiyokaka lokola amemi ngambo. Alobi boye: “*Esengelaki te nazala bindimandima bongo. Baboti batyaki mobeko ete ngai ná ndeko na ngai ya mwasi tosengeli kozala esika moko ntango tozali kosakana libándá. Namoni ete ngai nde napesaki moto wana ya kartye na biso libaku ya kosala ngai mabe. Likambo oyo esalemaki esalaki libota na ngai mpasi, mpe namonaka lokola ngai nde nasalaki ete báyoka mpasi bongo. Likambo yango nde etungisaka ngai mingi.*”

Soki omiyokaka mpe lokola Annette ná Natalie, okoki kosa-la nini mpo otika komiyoka ete omemi ngambo? Ya liboso, salá makasi obatela na makanisi ete soki basangisaki na yo nzoto na makasi, *ezalaki te mpo ondimaki básala yo bongo*. Bato mosusu bakanisaka ete likambo yango eza' mabe te, balobaka ete “mibali basalaka kaka bongo” mpe ete eza' nde foti ya mwana mwasi. Kasi moto moko te alingaka básangisa na ye nzoto na makasi. Soki basalelá yo likambo wana ya nsomo, *ezali foti na yo te!*

Ya solo, *ezali* mpasi te kotánga ete “*ezali foti na yo te*”; kondima yango nde ekoki kozala mpasi mingi. Basusu babombaka likambo oyo esalemaki na motema, batungisamaka na yango mpe bamiyokaka mabe. Kasi, soki ofandi nyee, nani akosepela: yo to moto oyo asalaki yo likambo wana? Osengeli kotalela mpe likanisi mosusu oyo.

Yebisá basusu likambo yango

Biblia eyebisi biso ete ntango mpasi ya Yobo, moto ya sembo ekómaki makasi, alobaki boye: “Nakobimisa lobanzo oyo nazali na yango mpo na ngai moko. Nakoloba na bololo ya molimo na ngai!” (Yobo 10:1) Okozwa matomba soki ozali mpe kosala bongo. Koyebisa moto oyo otyelaka motema likambo oyo ekómelaki yo

ekosalisa yo na nsima ondima likambo yango mpe okitisa mpasi na yo.

Soki ozali Motatoli ya Yehova, ezali na ntina oyebisa nkulutu moko ya lisangá likambo yango. Maloba ya kolendisa ya nkulutu moko ya bolingo ekoki kondimisa yo ete lokola basangisi na yo nzoto na makasi, okómi mbindo te mpo na lisumu ya moto mosusu. Yango mpe Annette amonaki. Alobi boye: "Nasololaki na moninga moko ya motema, mpe alendisaki ngai nasolola na bankulutu mibale ya lisangá na biso. Nasepelaki mingi ndenge nasalaki yango. Basololaki na ngai mbala mingi mpe bayebisaki ngai oyo nazalaki mpenza na mposa ya koyoka: ete likambo oyo esalemaki ezalaki foti na ngai te. Nazalaki na foti *ata moke te.*"

Soki basangisaki na yo nzoto na makasi, ezali mpasi omema mawa yango yo moko. Mpo na nini te koyebisa yango moto mosusu mpo ozwa lisalisi?

»»» ***makambo oyo nakosala***

Soki naz'omiyoka lokola namemi ngambo mpo na likambo oyo esalemaki, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

Koyebisa basusu likambo oyo ekómelaki yo mpe komonisa ndenge ozali komiyoka ekoki kosalisa yo okóma na nkanda te mpe obomba nkanda yango na motema te. (Nzembo 37:8) Eko-ki mpe kosalisa yo oyoka malamu, mbala mosusu mpo na mba-la ya liboso banda likambo yango esalemá. Natalie amonaki ete likambo yango ezali solo, nsima ya koyebisa baboti na ye ete ba-sangisaki na ye nzoto na makasi. Alobi boye: "Basungaki ngai mingi. Balendisaki ngai nayebisa basusu likambo yango, mpe yango esalisaki ngai nazala mawamawa te mpe nkandankanda te." Natalie amonaki mpe ete libondeli epesaka ye makasi. Alobi boye: "Kobondela Nzambe ezalaki kosalisa ngai, mingimingu na ntango oyo nakokaki te koyebisa moto makambo oyo naza' na yango na motema. Ntango nabondelaka, nalobaka polele. Epe-saka ngai mpenza kimya na motema."*

Yo mpe okoki komona ete ezali na "ntango ya kobikisa." (Mosakoli 3:3) Luká lisalisi epai ya baninga oyo bazali lokola ba-nkulutu oyo Biblia elobi ete bazali lokola "esika ya komibomba mpo na kokima mopepé mpe esika ya kobombana mpo na koki-ma mbula ya mopepé makasi." (Yisaya 32:2) Bateláká nzoto na yo mpe makanisi na yo. Zwáká ntango ya kopema mingi. Mpe oyo eleki nyonso, tyá motema epai ya Yehova, Nzambe ya kobo-ndisa nyonso, oyo akotya mosika te mokili ya sika oyo "basali-mabe bakobomama, kasi bato oyo balikyaka na [Ye] nde bako-zwa mabele."—Nzembo 37:9.

* Na ntango mosusu baoyo basangisaki na bango nzoto na makasi batungisamaka ma-kasi na makanisi. Soki ezali bongo, ezali malamu koluka monganga. Mpo na koyeba ma-kambo mosusu oyo etali ndenge ya kosalisa mawa yango, talá mokapo 13 mpe 14 ya buku oyo.

OKANISI NINI?

- **Matomba nini okozwa soki oyebisi basusu ete basangisaki na yo nzoto na makasi?**
- **Nini ekoki kokómela yo to basusu soki ofandi nyεε?**

makambo oyo nakosalela

Komá bikateli misato oyo yo moko ozwi mpe olingi kosalela. Lobelá mpe ntina oyo ekateli mokomoko ezali malamu.*

1.

2.

3.

---

* Na ndakisa, "Nakosangisa nzoto te tii ntango nakobala, mpe nandimi ete ezali ekate-li malamu mpenza mpo . . ." Salá nyonso ete makambo oyo oz'okoma emonisa mpenza makanisi na *yo moko*, kasi ya moto mosusu te.

5 MIMESENO OYO EBEBISAKA NZOTO

237 Makaya

246 Masanga

252 Badroge

33

Nasengeli koyeba nini na likambo ya komela makaya?

Talá makanisi oyo elandi, mpe tyá elembo oyo ✓ na kare oyo ezali pene ya likambo nyonso oyo omoni ete etaleli yo.

- Nalingaka kaka koyeba
- Nazali kotungisama mingi
- Nalingi basusu bándima ngai
- Naza'na mposa ya kobatela kilo na ngai

SOKI otye elembo ata na likambo *moko* oyo ezali na lokasa 237, yango emorisi ete okokani na baninga na yo oyo bamelaka makaya to bakanisaka komela yango.* Na ndakisa:

Mposa ya koluka koyeba. “Nazalaki komituna soki esalaka ndenye nini; yango wana nazwaki likaya oyo moninga moko ya mwasi apesaki ngai na eteyelo mpe namelaki yango na ndenye ya kobomba-na.”—Tracy.

Mitungisi mpe kolinga ete basusu bándima ngai. “Na eteyelo, nazalaki koyoka bana-kelasí bazali koloba, ‘Naza’ na *mposa ya likaya*, mpe soki bameli, bazalaki koloba, ‘Weeehhhh, sikoyo nayoki bien!’ Ntango nazalaki na mitungisi, nazalaki na *mposa na yango*.”—Nikki.

Nalingi kilo na ngai ekita. “Bana basi mosusu bamelaka maka-ya mpo bátkala nzoto mike; yango ezali malamu koleka koboya ko-lya biloko mosusu!”—Samantha.

Kasi, liboso opelisa likaya mpo na mbala ya liboso to mbala ya nsima, fandá naino mpe kanisá. Kozala te lokola mbisi oyo elandi elo-ko batye na ndobó. Ya solo, mbisi wana ekosepela mwa moke ntango ekolya, kasi ekokufa! Na esika ya kosala bongo, landá toli ya Biblia, mpe salelá ‘makoki na yo ya kokanisa malamu.’ (2 Petro 3:1) Yanolá na mituna oyo elandi:

Makambo nini oyebi mpenza na oyo etali komela makaya?

Yanolá solo to lokuta na makanisi oyo elandi:

- a. **Komela makaya ekitisaka mitungisi.** Solo Lokuta
- b. **Nakoki kobimisa milinga nyonso oyo nabendi.** Solo Lokuta
- c. **Lokola nazali naino elenge, komela makaya ekosala ngai eloko te.** Solo Lokuta
- d. **Komela makaya ekosala ete basi to mibali básepela na ngai mingi.** Solo Lokuta
- e. **Ntango naz’omela makaya, ngai moko nde naz’omisala mabe, kasi bato mosusu te.** Solo Lokuta
- f. **Namela makaya to te, etali Nzambe te.** Solo Lokuta

* Atako lisolo oyo ezali kolobelá bameli ya makaya, makambo mpe makama oyo balo-beli awa etaleli mpe baoyo batyaka yango na monkó to na zolo.

Lokola mbisi oyo ekangami na ndəbə, momeli makaya ayokaka mwa esengo, kasi esukelaka ye mabe

Biyano

a. **Lokuta.** Atako komela makaya ekitisaka mpo na mwa ntango mitungisi oyo eutaka na komona lokola ozangi eloko moko, bato ya siansi bamoni ete pwazo oyo babengi *nicotine*, oyo ezalaka na makaya, ematisaka lisusu mitungisi.

b. **Lokuta.** Baankete oyo basalaki emonisi ete milinga oyo obe-ndaka, mingi na yango (80 %) etikalaka na nzoto.

c. **Lokuta.** Lokola makama ebakisamaka ntango nyonso oyo omeli likaya, makama mosusu eyaka mbala moko. Bato mosusu bákoma baombo ya makaya nsima ya komela kaka mbala moko. Komela makaya epeksaka mopepē ekota na bapumō na yo ndenge esengeli mpe okoki kobanda kokosola ntango nyonso. Loposo na yo ekobanda konuna liboso ete okóma mobange. Komela makaya ekoki kosala ete binama na yo ya kosangisa nzoto esala malamu te, okóma kobangabanga, mpe kozanga esengo.

d. **Lokuta.** Lloyd Johnston, moto moko ya mayele, amonaki ete “basi to mibali mingi basepelaka mingi te” na bilenge oyo bamelaka makaya.

e. **Lokuta.** Milinga ya likaya ezali koboma bankótó ya bato mbula na mbula; ekoki kosala mabe na libota na yo, baninga na yo, ata mpe banyama oyo obékłaka na ndako.

f. **Lokuta.** Baoyo balingi kose-pelisa Nzambe basengeli komipetola na “mbindo nyonso ya mosuni.” (2 Bakorinti 7:1) Ntembe ezali te ete komela makaya ekómisaka

OYEBAKI YANGO ...

Makaya oyo ebimisaka milinga te (ya kotya na monókɔ to na zolo) ekoki kobimisa pwazo babengi *nicotine* mingi koleka makaya oyo bamelaka mpe ezali na bapwazo koleka 25 oyo ekoki kopesa kanser ya mongongo to ya monókɔ.

**Soki moto moko apesi ngai likaya, nasekaka
mwa moke mpe nayebisaka ye: ‘Te, nalingi te
nazwa kanser.’** —Alana

nzoto mbindo. Soki oponi kozala mbindo, komisala mabe, mpe kosala basusu mabe na komela makaya, okoki te kozala moninga ya Nzambe.—Matai 22:39; Bagalatia 5:19-21.

Ndenge ya koboya

Kasi, okosala nini soki bapesi yo likaya? Eyano ya mokuse mpe ya polele oyo ekomonisa ete oboyi, ekoki kosalisa, na ndakisa, “Te, ngai namelaka makaya te.” Soki moto yango atingami kaka to akómi kotungisa yo, kobosana te ete yo nde osengeli kopona. Okoki koloba:

- “Nataleli makama ya makaya mpe namoni ete ebongi te namela yango.”
- “Naza’ na makambo mingi ya kosala na mikolo ekoya, yango wana nalingi te nakufa mobesu.”
- “Okanisi ke nakoki te kopona kolinga to koboya eloko moko?”

Kasi, na ndakisa ya bilenge oyo tolobelni na ebandeli ya lisolo oyo, okoki komona ete komekama makasi eutaka epai na yo moko. Soki ezali bongo, okoki kolonga ‘komekama’ yango soki okanisi na mozindo na mituna lokola oyo:

● ‘Komela makaya ekomemela ngai mpenza matomba? Na ndakisa, soki nandimi komela kaka mpo baninga básepela na ngai, bakondima ngai lisusu soki ezali na eloko mosusu te oyo ekoyokanisa ngai ná bango? Nakolina nde kondimama na bato oyo bakose-pela komona ngai naz’obebisa sante na ngai?’

● ‘Komela makaya ekosenga ngai mbongo boni, ekobimisela ngai mikakatano nini na sante na ngai? Bato mosusu bakopesa ngai limemya?’

● ‘Nakolina kobebisa boninga na ngai ná Nzambe kaka mpo na likaya?’

Kasi, soki okómá moombo ya makaya, okoki kosala nini mpo olongwa na boombo yango?

>bangi ezali mpenza mabe?

Ellen, oyo afandaka na Irlande, alobi boye:
“Bato mosusu balobaka ete komela bangi
esalisaka mpo na kobosana mitungisi mpe
esalaka moto mabe te.” Osilá koyoka bato bazali
koloba bongo mpo na bangi? Talá makanisi ya
lokuta oyo bato mingi bazalaka na yango mpe
makanisi ya solo.

Likanisi ya lokuta. Bangi esalaka moto mabe te.

Likanisi ya solo. Makambo mabe oyo bangi ebimisaka to
ekoki kobimisa, yango oyo: moto akómaka kobosana mingi,
mayele na ye ekitaka, akómaka kobela mpambampamba mpe
binama na ye ya kosangisa nzoto esalaka lisusu malamu te, ezala
mpo na mwasi to mobali. Moto akoki kokóma mawamawa
makasi, lokola moto abeli ligboma, mpe kobangabanga mpo az’o-
kanisa ke bakosala ye mabe. Bana oyo babotamá na bamama
oyo bazalaki komela bangi, mbala mingi bazalaka na bizaleli ya
malamu te, bazalaka loyenge mpe bakokaka te kozwa bikateli.

Likanisi ya lokuta. Milinga ya bangi esalaka mabe mingi te
lokola milinga ya likaya.

Likanisi ya solo. Soki tokokanisi yango na milinga ya
likaya, milinga ya bangi ememaka gudro mbala minei koleka na
misisa oyo mpema elekelaka, mpe ememaka pwazo oyo babengi
monoxyde de carbone mbala mitano koleka na makila. Moto oyo
ameli tije mitano ya bangi, azali kokotisa na nzoto na ye pwazo
oyo epesaka kanser ndenge moko na moto oyo ameli pake
mobimba ya makaya.

Likanisi ya lokuta. Bangi ekómisaka moto moombo te.

Likanisi ya solo. Bilenge oyo babelaka motó to oyo bazalaka
susususi baumelaka te kokóma baombo ya bangi. Bamosusu
bakómaka baombo ya bangi mpo bamelaka yango banda kala.
Lisusu, baankete emonisi ete ezalaka mpasi te mpo bilenge oyo
bamelaka bangi bákóma baombo ya badrogé mosusu, na ndakisa
oyo babengi cocaine.

**Komikosa te na makanisi
lokola: 'Nameka ata mwa
moko.' Mbala mingi bato
oyo basalaka bongo,
bazongelaka lisusu
komela makaya.**
—Yirimia 17:9.

Ndenge ya kotika

1. Omindimisa ete okotika.

Komá bantina oyo *omoni* mala-mu otika, mpe zongelá kotánga makambo yango mbala na mballa. Mposa ya kozala peto na miso ya Nzambe ekoki kopesa yo makasi mpo otika.—Baroma 12:1; Baefese 4:17-19.

2. Luká lisalisi. Soki ozalaki komela na kobombana, sikoyo nde ntango ya koyebisa yango bato mosusu mpo básalisa yo. Yebisá bato oyo ozalaki kobombela bango ete omelaka makaya ete olingi kotika, mpe sengá básalisa yo. Soki olingi kosalela Nzambe, bondelá ye asalisa yo.—1 Yoane 5:14.

3. Poná dati oyo okotika. Mipesá nsuka p̄os̄o mibale, mpe komá na kalandriye na yo mokolo oyo oponi kotika. Yebisá libota mpe baninga na yo ete na dati wana okotika.

4. Luká mpe bwaká yango. Liboso dati oyo okotika eko-ka, luká malamumalamu na shambre, motuka, mpe na bilamba na yo soki ata mwa ndambo ya likaya ezali. Bwaká yango. Bwaká biloko nyonso oyo osalelaka ntango omelaka likaya; na ndakisa alimeti, *briquet* mpe mwa eloko batyaka putulu ya makaya.

5. Ndenge ya kolonga mitungisi oyo euti na komona lokola ozangi eloko moko. Meláká mai mpe ba *jus* mingi, mpe la-

makambo oyo nakosala

*Soki moninga moko ya kelasi azali kotya
ngai mbamba mpo namela makaya, nako . . .*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

**“Tolongola makambo nyonso oyo ememaka
mbindo na nzoto.” —2 Bakorinti 7:1,**

Bible na lingala ya lelo oyo.

láká mingi. Kobosana te ete mposa ya komela makaya ekotungisa yo mpo na *ntango mokuse*, kasi matomba oyo okozwa ekozala ya *ntango molai!*

6. Boyá eloko nyonso oyo ekoki kotinda yo omela lisusu. Zalá mosika na bisika mpe makambo oyo ekoki komeka yo mpo omela likaya. Osengeli mpe koboya kozala esika moko na baninga oyo bamelaka makaya.—Masese 13:20.

Kotika te bákosa yo

Mbula na mbula, bakompanyi ya makaya ebimisaka bamilia-re ya badolare mpo na kosala piblisite. Balukaka kobenda mingimini banani? Kompanyi moko ya makaya ezali na mokanda moko oyo elobi boye: “Bilenge ya lelo bakokóma bakiliya na biso na mikolo ezali koya.”

Kopesa nzela te na bato ya bakompanyi ya makaya bályela yo mbongo. Mpo na nini okangama na motambo na bango? Ezala bango to baninga oyo bamelaka makaya, bazali koluka bolamu na yo te. Na esika ya koyokela bango, yoká nde toli oyo ezali na Biblia mpe yekolá “mpo na litomba na yo moko.”—Yi-saya 48:17.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Baninga na yo batyaka yo mbamba
mpo omela masanga? Talá mpo na nini ezali na ntina oyeba
esika oyo osengeli kolekisa ndelo te.*

OKANISI NINI?

- Atako oyebi makama oyo eutaka na komela makaya,
mpo na nini mposa yango ezalaka kaka?
- Nini endimisi yo mpenza ete komela
makaya ezali mabe?

▶ oyo makaya esalaka na nzoto na yo

Talá bafotó ya bato ya sante ya malamu oyo balakisaka na bapiblisite ya makaya; sikoyo yokanisá bafotó yango na makambo oyo makaya esalaka mpenza na nzoto na yo.

Monokó mpe mongongo
Ekoki kobela kanser

Lolemo oyo ezwi kanser

Motema Ekómisaka misisa oyo ememaka makila na motema makasi mpe ekondisaka yango, esalaka ete motema ezwa lisusu *oxygène* mingi te, mpe ebakisaka mbala minei likama ya kozwa maladi ya motema

Misisa ekangami

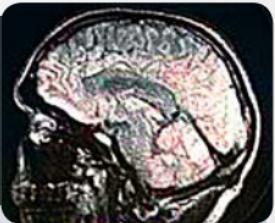

Bapumo Ebebisaka bisika oyo mopepe efandaka, evimbisaka misisa oyo mpema elekelaka, mpe ebakisaka mbala 23 likama ya kozwa kanser ya pumo

Pumo ya momeli makaya

Bœongo Ebakisaka mbala minei likama ya kozwa maladi ya bœongo

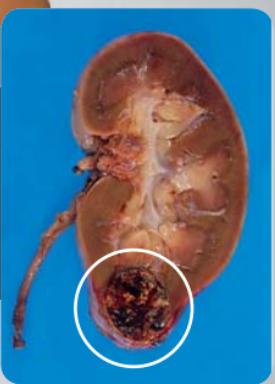
Mposo Esalaka ete mposo enuna noki

Mino Ebebisaka langi ya mino

**Ngei
(reins)**
Epesaka kanser ya ngei

Estoma Epesaka kanser ya estoma

Pancréas Epesaka kanser ya pancréas

Libenga ya masuba Epesaka kanser ya libenga ya masuba

34

Kolangwa ezali mpenza mabe?

*Okopesa biyano nini na mituna oyo elandi? Tyá elembo
oyo ✓ na kare, pembeni ya eyano oyo okopesa.*

*Ozali na baninga oyo bamelaka masanga
liboso bákokisa mbula oyo esengami na mibeko ya Leta to oyo balangwaka? Ee Te*

*Baninga na yo basí batyá yo mbamba
mpo omela masanga? Ee Te*

Osí olangwá masanga? Ee Te

KOLANGWA elimboli nini? Bato mosusu balobaka kaka ete elimboli komela mingi. Lapolo ya ebongiseli moko na États-Unis (*The National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism*) elimboli likambo yango polele. Elobi ete kolangwa “elimboli mpenzampenza komela na mbala moko kōpō mitano to koleka mpo na mibali, mpe kōpō minei to koleka na mbala moko mpo na basi.”

Soki osilá koyoka mposa makasi ya komela mingi to komela liboso okokisa mbula oyo esengami na mibeko ya Leta, yebá ete ozali yo moko te. Bilenge mingi balekisaka ndelo na komela masanga.* Kasi, omituna boye: ‘Makambo nini nayebi mpenza mpo na ntina oyo nalingi komela mpe oyo masanga ekoki kosala na nzoto na ngai?’ Na ndakisa, yanolá solo to lokuta na mituna oyo. Tyá elembó ✓ pemberi ya eyano oyo okopesa, mpe na nsima taléla makambo oyo elobelami na nse.

a. Bilenge bamelaka kaka mpo

basepelaka na masanga. Solo Lokuta

b. Lokola bilenge bazali naino makasi

mpe na nzoto malamu, masanga

mingi esalaka bango mabe mingi

te na nzoto koleka mikóló. Solo Lokuta

c. Kolangwa ebomaka te. Solo Lokuta

d. Biblia epekisi komela masanga. Solo Lokuta

e. Kolangwa ebebisaka

kaka nzoto ya moto. Solo Lokuta

a. Bilenge bamelaka kaka mpo basepelaka na masanga.

Eyano: Lokuta. Ankete moko oyo esalemaki na Australie, emonisaki ete bilenge mingi (36 %) balobaki ete bamelaka libosoliboso mpo bálanda baninga na bango. Na ankete moko oyo esalemaki na États-Unis, bilenge mingi (66 %) balobaki ete bamelaka mpo baninga na bango batyaka bango mbamba. Kasi, ebele ya bilenge mosusu balobaki ete bamelaka mpo na kobosana mikakatano.

---

* Talá etanda “Banani bamelaka?” na lokasa 249.

'Molangwi-masanga . . . akokóma na bobola.' —Masese 23:21.

• • • • •

b. Lokola bilenge bazali naino makasi mpe na nzoto malamu, masanga mingi esalaka bango mabe mingi te na nzoto koleka mikóló. **Eyano: Lokuta.** Lisolo moko oyo ebimaki na zulunalo moko (*Discover*) elobi ete: "Bolukiluki oyo esalemi mikolo oyo, emonisi ete bilenge oyo bamelaka masanga, batyaka bomoi na bango na likama." Mpo na nini? "Bilenge oyo balekisaka ndelo na komela masanga, bakoki kobebisa mpenza makoki na bango ya kokanisa."

Moto oyo azali na momeseno ya komela masanga akoki kokóma na babuto mingi na elongi, mposo ya nzoto na ye ekoki koununa liboso akóma mokóló, akoki kokóma monene, mpe kokóma moombo ya masanga mpe ya badrōgē. Ekoki kobebisa bōongo, libale (*foie*) mpe motema.

c. Kolangwa ebomaka te. **Eyano: Lokuta.** Soki masanga etondi na nzoto ya moto, bōongo na ye ekozanga *oxygène*; mpe binama mosusu ya nzoto ekoki kotika kosala mokemoke. Moto akoki kobanda kosanza, komiyeba lisusu te, mpe kopema lisusu malamu te. Ntango mosusu akoki mpe kokufa.

d. Biblia epekisi komela masanga. **Eyano: Lokuta.** Biblia epekisi komela masanga te, epekisi mpe te ete bilenge básepela na bomoi. (Nzembo 104:15; Mosakoli 10:19) Kasi, osengeli naino kokokisa mbula oyo esengami na mibeko ya Leta mpo obanda komela masanga.—Baroma 13:1.

OEYBAKI YANGO . . .

Ankete moko oyo esalemaki na États-Unis, emonisi ete "koleka bato oyo bamelaka te, mbala mingi balangwi-masanga bakimaka kelasi, bazongisaka badevuare na retare, bamisalaka mabe to bazokaka mpe babebisaka biloko ya bato."

Nzokande, Biblia epekisi *kolangwa* masanga. Masese 20:1 elobi boye: "Vinyo ezali moseki, masanga oyo elangwisaka ezali na makambo mobulumobulu, mpe

>banani bamelaka?

Na ankete moko oyo esalemaki epai ya bana ya eteyelo ya secondaire na Angleterre, na Écosse mpe na pays de Galles, mwana moko kati na bana minei ya mbula 13 mpe 14 alobaki ete “asilá komela kopo mitano ya masanga na mwa ntango moke.” Na ankete moko oyo esalemaki epai ya bilenge ya mbula 15 mpe 16, ndambo na bango balobaki ete basalaki mpe bongo. Ebongiseli moko ya États-Unis (*Department of Health and Human Services*) emonisi ete “bilenge pene na milio 10 na ndambo, oyo bazali na mbula 12 tii 20, bamelaka masanga. Na kati na bango, bilenge koleka milio 5 balangwaka masanga, mpe bilenge koleka milio 2 balangwaka mbala mitano na sanza moko.” Ankete moko oyo esalemaki na Australie emonisaki ete na ekolo yango, bilenge basi balangwaka masanga koleka bilenge mibali—bakoki komela na ntango moke kopo 13 ya masanga, ata mpe tii 30!

moto nyonso oyo azali kotika yango ebungisa ye azali na bwanya te.” Masanga ekoki kosalisa yo bozoba! Ezali solo ete ekoki kope-sa yo esengo mpo na mwa ntango moke, kasi, soki olekisi ndelo, ‘ekoswa yo lokola nyoka,’ mpe ekomemela yo mikakatano ebele.
—Masese 23:32.

e. Kolangwa esukaka kaka na kobebisa nzoto ya moto.

Eyano: Lokuta. Soki olangwe masanga, ekozala lisusu mpa-si te mpo bato básala yo mabe, ata mpe kosangisa na yo nzoto na makasi. Mpe lisusu, okoki kozala likama mpo na bato mosusu; okoki kobanda kosala makambo oyo eyokani te na ndenge ozalaka. Biblia ekebisi ete soki olangwe masanga, “okokoma komona biloko ndenge na ndenge, pe okobanda koloba makambo ezangá tina.”

TOLI

Luká koyeba ntina oyo olingaka komela masanga. Na nsima luká mayele mosusu ya malamu koleka oyo okoki kosalela mpo na komisepelisa to mpo na kokitisa mitungisi.

**Soki bana kelasi bapesi ngai masanga
namela, nayebisaka bango ke naza' na
mposa ya komela masanga te mpo
namisepelisa.**

—Mark

(Batoli [Masese] 23:33, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Na mokuse, okokóma lokola moto ya ligboma! Kati na makambo mosusu ya mpasi, tokoki mpe kotánga oyo: okokabwana na baninga na yo, okozala lisusu mayele te na kelasi, okosala lisusu mosala malamu te, okoki kosala bato mabe mpe okoki kokóma mobola.—Mase- se 23:21.

Likambo eleki ntina, talelá ndenge oyo kolangwa masanga ekoki kobevisa boyokani na yo na Yehova. Yehova Nzambe alingi ete osalela ye na “makanisi na yo nyonso,” kasi te na makanisi oyo ebebisami na milangwa. (Matai 22:37) Liloba ya Nzambe epekisi kaka te “kolekisa ndelo na vinyo,” kasi mpe “komela mingi.” (1 Petro 4:3) Yango wana, kolangwa masanga eyokani te na mokano ya Mozalisi na biso mpe ekopekisa yo ozala na boyokani malamu ná Nzambe.

Okopona kosala nini?

Okolanda kaka baninga na yo oyo balekisaka ndelo na komé- la masanga? Biblia elobi boye: “Boyebi te ete soki bozali kokoba komipesa na moto moko bázala baombo mpo na kotosa ye, bo- zali baombo na ye na ndenge bozali kotosa ye?” (Baroma 6:16)

makambo oyo nakosala

*Soki baninga na ngai baz'otinda ngai namela
masanga mingi, nakoloba*

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

Masanga ekoki koswa lokola nyoka

Olingi mpenza kokóma moombo ya baninga na yo mpe ya masanga?

Osengeli kosala nini soki okómi na momeseno ya kolangwa masanga? Kozanga koumela, luká lisalisi epai ya moboti na yo to moninga moko oyo akomeli. Bondelá Yehova mpe sengá ye assalisa yo. Mpo azali “lisalisi oyo ezwamaka nomi na bantango ya mpasi.” (Nzembó 46:1) Lokola mbala mingi baninga nde batyaka moto mbamba mpo alangwa masanga mpe abanda komela masanga liboso akokisa mbula oyo esengami na mibeko ya Leta, osengeli koyeba malamu kopona baninga na yo.* Kosala bongo ekoki kozala mpasi, kasi na lisalisi ya Yehova, okoki kolonga.

* Mpo na koyeba makambo mosusu, talá mokapo 8 mpe 9 ya buku oyo mpe mokapo 15 ya volimi 2.

NA MOKAPO OYO ELANDI Moto akoki kotika kozala moombo ya badrogé. Talá soki yango ekoki kosalema ndenge nini.

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini baninga na yo balingaka ete bilenge mosusu básangana na bango mpo na komela masanga mingi?**
- **Komela masanga mingi ekosala ete bana basi to bana mibili básepela na yo? Mpo na nini olobi bongo?**

Ndenge nini nakoki kolongwa na boombo ya badrōge?

OZALI moombo ya badrōge? Oyebi ete boombo yango ekoki kobe-bisa nzoto mpe makanisi na yo. Mbala mosusu ozalaki kosala makasi otika momeseno yango, kasi na nsima ozongelaki yango lisusu. Soki ezali bongo, kolemba te. Bato mosusu balongaki kolongwa na boombo ya badrōge; yo mpe okoki kolonga! Na ndakisa, talá makambo oyo bato misato oyo bakolá na bisika ekeseni, balobi mpo na ndenge oyo balongwaki na boombo yango.

NKOMBO Marta

NDENGE NAKOLAKI Mama abalaki te ntango abotaki ngai, yango wana ngai ná leki na ngai ya mwasi tozalaki na tata te ntango tozalaki kokola. Ntango nakómaki na mbula 12, nabandaki kokende na banganda ya butu elongo na mama-leki moko oyo azalaki kolinga kobina. Lokola nazalaki kosolola na moto nyonso, eumelaki te nakómaki kotambola na bato oyo bazalaki na bizaleli mabe. Nabandaki komela badrōge ntango nakómaki na mbula 13. Nabandaki mpe komela drōge oyo babengi *cocaïne*. Liboso, nazalaki kosepela komela drōge. Kasi, nsima ya mwa ntango, nakómaki komona bimonamona mpe nakómaki kobanga eloko nyonso. Mpe ntango drōge ezalaki kosila na nzoto na ngai, nakómaki na makanisi ya komiboma. Nazalaki na mposa ya kotika badrōge kasi nazalaki na makasi ya kosala yango te.

NDENGE OYO NALONGWAKI NA BOOMBEO

Nabandaki kokanisa Nzambe mpe na ntango mosusu nazalaki kutu kokende ndako-nzambe. Kasi yango ezalaki kolembisa ngai lisusu mingi. Ntango nakómaki na mbula 18, na-

Lokola nazali kotosa mitinda ya Biblia na bomoi na ngai, nazwi sikoyo esengo mpe bomoi na ngai ekómi na ntina mpenza. —Marta

kendaki kofanda ná makango na ngai mpe nabotaki mwana mobali. Ntango nazwaki mwana yango, nakómaki na mposa makasi ya kobongola bomoi na ngai. Moningen moko ya kala ayaki kofanda na ndako oyo ezalaki na ngámbo mosusu ya oyo ya biso. Ayaki kota-la ngai mpe atunaki ngai soki naza' ndenge nini. Nayebisaki ye ma-kambo nyonso oyo nazalaki na yango na motema. Ayebisaki ngai ete akómaki Motatoli ya Yehova [Témoin de Jéhovah] mpe asenga-ki ngai tóyekola Biblia. Nandimaki.

Nayaki koyeba ete bomoi oyo nazalaki na yango ezalaki kose-pelisa Nzambe te mpe ete nasengelaki kotika komela badrōge mpe makaya. Kasi ezalaki mpasi mpenza mpo natika badrōge. Nazalaki kobondela Yehova mbala mingi na mokolo mpo asalisa ngai nalo-ngwa na boombo ya bizaleli mabe. Nalingaki kosepelisa ye. (Mase-se 27:11) Nsima ya koyekola Biblia sanza 6 mpe koyangana na ma-kiita elongo na Batatoli ya Yehova [Témoins de Jéhovah], natikaki komela badrōge. Sikoyo bomoi na ngai ekómi mpenza na ntina. Na-zali lisusu mawamawa te ntango nyonso. Nabalanaki na mobali moko kitoko mpenza oyo azali mokristo. Nazali kobokcola mwana na ngai ya mobali na kolanda mitinda ya Biblia. Nazali na botondi mingi ndenge Yehova ayokaki mabondeli na ngai mpe asalisaki ngai!

NKOMBO Marcio

NDENGE NAKOLAKI Nakolaki na mwa kartye moko ya mosika na Santo André, engumba moko oyo ezali na bato ebele na etüká ya São Paulo, na Brésil. Balakisaki ngai ko-mela makaya, badrōge, mpe koyi-ba ntango nazalaki naino elenge. Banninga na ngai mingi bazalaki koyiba mituka mpe koteka badrō-ge. Moko na bango azalaki ko-pesa badrōge ofele na bilenge na kartye na biso. Ntango bakómaki baombo ya drōge, basengelaki ko-somba yango epai na ye.

OYEBAKI YANGO ...

**Soki ozali komela
badrōgē, bōongo na
yo ekobanda kosala
lisusu malamu te.**

tekā badrōgē. Mbalā mīngi nazalaki kobomba na ndako na ngai biloko oyo baninga na ngai bazalaki koyiba mpe mindoki na bango.

Bato bazalaki kobanga ngai. Miso na ngai ezalaki motane. Nazalaki koseka ata moke te. Kutu, nazalaki ntango nyonso komonisa elongi ya moto mabe. Bapesaki ngai nkombo ya “Tufāo” (Mopepe makasi) mpo esika nyonso nazalaki kokende, nazalaki kotya mobulu. Nazalaki mpe komela masanga mīngi mpe nakómaki na bomoi ya mbindo. Banninga na ngai mīngi bakufaki to bazalaki kosuka na bolōkō. Nakómaki mawamawa makasi, yango wana mokolo moko nakangisaki nsinga na etape moko ya nzete mpo namiboma.

NDENGE OYO NALONGWAKI NA BOOMBO YA BADRōGÉ Nasengaki Nzambe asalisa ngai. Nsukansuka nakutanaki na Batatoli ya Yehova [Témoins de Jéhovah] nabandaki koyekola Biblia. Nayaki koyeba ete nkombo ya Nzambe ezali Yehova, mpe ete amibanzabanzaka mpe assaliska baoyo basalaka makasi bátosa mibeko na ye na bomoi na bango. (Nzembo 83:18; 1 Petro 5:6, 7) Esengelaki nabongola makambo mīngi na bomoi na ngai. Eloko oyo ezalaki mpasi mīngi mpo na ngai ezalaki koyekola koseka.

Nazalaki ntango nyonso kosenga Yehova lisalisi, mpe nazalaki kosalela toli ya Biblia. Na ndakisa, natikaki kosangana na bannya na ngai ya kala mpe natikaki kokende na banganda. Nakómaki nde kosangana na bato oyo batosaka makambo oyo Biblia elobaka na bomoi na bango. Atako ezalaki mpasi mīngi, kasi sikoyo nayibaka lisusu te mpe natyaka lisusu mobulu te. Mpe esali sikoyo mbula koleka 10, nazali lisusu moombo ya badrōgē te.

NKOMBO Craig

NDENGE NAKOLAKI Nakolaki na ferme moko na sudi ya

Bapolisi bazalaki ntango nyonso kotambolatambola na kartye na biso, mpe bazalaki kokanga ngai mbala mīngi mpo na mwa makambo ya mike-mike, mpe mokolo moko bakangaki ngai mpo bakanisaki ke nazalaki ko-

tēka badrōgē. Mbalā mīngi nazalaki kobomba na ndako na ngai biloko oyo baninga na ngai bazalaki koyiba mpe mindoki na bango.

Bato bazalaki kobanga ngai. Miso na ngai ezalaki motane. Nazalaki koseka ata moke te. Kutu, nazalaki ntango nyonso komonisa elongi ya moto mabe. Bapesaki ngai nkombo ya “Tufāo” (Mopepe makasi) mpo esika nyonso nazalaki kokende, nazalaki kotya mobulu. Nazalaki mpe komela masanga mīngi mpe nakómaki na bomoi ya mbindo. Banninga na ngai mīngi bakufaki to bazalaki kosuka na bolōkō. Nakómaki mawamawa makasi, yango wana mokolo moko nakangisaki nsinga na etape moko ya nzete mpo namiboma.

NDENGE OYO NALONGWAKI NA BOOMBO YA BADRōGÉ Nasengaki Nzambe asalisa ngai. Nsukansuka nakutanaki na Batatoli ya Yehova [Témoins de Jéhovah] nabandaki koyekola Biblia. Nayaki koyeba ete nkombo ya Nzambe ezali Yehova, mpe ete amibanzabanzaka mpe assaliska baoyo basalaka makasi bátosa mibeko na ye na bomoi na bango. (Nzembo 83:18; 1 Petro 5:6, 7) Esengelaki nabongola makambo mīngi na bomoi na ngai. Eloko oyo ezalaki mpasi mīngi mpo na ngai ezalaki koyekola koseka.

Nazalaki ntango nyonso kosenga Yehova lisalisi, mpe nazalaki kosalela toli ya Biblia. Na ndakisa, natikaki kosangana na bannya na ngai ya kala mpe natikaki kokende na banganda.

Nakómaki nde kosangana na bato oyo batosaka ma-

kmbo oyo Biblia elobaka na

bomoi na bango. Atako ezalaki mpasi mīngi, kasi sikoyo

nayibaka lisusu te mpe natyaka lisusu mobulu te. Mpe esali

sikoyo mbula koleka 10, nazali lisusu moombo ya badrōgē te.

**“Yehova azali makasi na ngai mpe
nguya na ngai.” –Yisaya 12:2.**

Australie. Tata na ngai azalaki komela masanga mingi, mpe ye ná mama bakabwanaki ntango nazalaki na mbula 8. Mama abalaki lisusu, mpe nafandaki na ye tii ntango nakómaki na mbula 17. Na mbula wana nayekolaki kokata nsuki ya bampate mpe nakómaki kofanda elongo na bato oyo basalaka mosala yango mpe bazalaki kosala mobembo bipai nyonso mpo na kosala mosala yango. Nakómaki komela badrōgε ya ndenge na ndene mpe komela masanga mingi. Natikaki nsuki na ngai ekóma milai. Na nsima nazalaki kotya yango mafuta mpo engenga, kokanga yango, mpe kotya yango mayaka. Nakómaki na zuwa, nazalaki na bonconde te, mpe nakómaki nkandankanda. Mbala mingi, nazalaki kokota boloko.

Nakendaki kofanda na mwa engumba moko na westi ya Australie ná makango na ngai, oyo azalaki kosala mosala ya kopesa bato masanga na otele moko. Biso mibale tozalaki komela makaya mpe masanga, mpe tozalaki kokolisa mwa elanga na biso ya bangi.

TOLI

**Soki likoki ezali,
kozalaka lisusu te na
bato oyo bozalaki komela
na bango badrōgε,
kokendaka lisusu te na
bisika wana, mpe
kosalelaka lisusu te
biloko oyo ozalaki
kosalela mpo na komela
badrōgε. Bato ya mayele
bamoni si ete soki ozali
komona bato, bisika to
biloko wana, okokóma
lisusu na mposa ya
komela drōgε.**

►►► **makambo oyo nakosala**

Soki nakwei lisusu na momeseno yango, nako . . .

*Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:*

Kotika kozala moombo ya eloko moko ezali lokola kokima ndako oyo ezali kozika; okobungisa biloko na yo mosusu, kasi okobikisa bomoi na yo

NDENGE OYO NALONGWAKI NA BOO-

MBO YA BADRÔGE Toutaki kobuka bangi na biso ntango Batatoli ya Yéhova [Témoins de Jéhovah] babetaki na porte ya ndako na biso ya mabemabe mpe ya kala. Naboyaki kondima makambo oyo bazalaki koloba. Kasi, moke-moke, nakómaki komindimisa ete makambo oyo Biblia elobi ezali solo. Na nsima, nabandaki kobundisa mokomoko ya mikakatano oyo nazalaki na yango.

Nokinoki nayaki koyeba ete esengelaki natika momeseno ya komela bangi. Yango esengaki nasala nini? Nasalaki milende mingi mpo nakolisa mwa elanga na ngai ya bangi, yango wana liboso nakanisaki kokabela yango moto mosusu. Kasi namonaki ete wana ezali likambo ya malamu te mpe nabomaki elanga yango. Libondeli esalasaki ngai mingi natika momeseno ya komela badrôge mpe masanga mingi. Nasengaki Nzambe elimu na ye mpo esalisa ngai nabundisa mpe nalonga mikakatano oyo nazalaki na yango. Natikaki mpe kosangana na bato oyo bazalaki kotinda ngai nazala na bizaleli mabe. Lokola nazalaki koyekola mpe kosalela mateya ya Biblia, nazwaki makasi oyo nasengelaki na yango mpo natika bizaleli mosusu ya mabe oyo nazalaki na yango. Makango na ngai ayekolaki mpe Biblia mpe abongolaki bizaleli na ye mpe bomoi oyo azalaki na yango. Tobalanaki. Esali sikoyo mbula 21, tozali na sante ya malamu, mpe sikoyo tozali na esengo ya kobokola bana mibale ya mibali. Nabangaka ntango nazali kokanisa ndenge oyo bomoi na ngai elingaki kozala soki Yéhova asalisaki ngai te nabongola bomoi na ngai.

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini moto asengeli kosala bambongwana minene na bomoi na ye soki alingi kolongwa na boombo ya komela badrôge?**
- **Ndenge nini koyekola solo oyo etali Nzambe ekoki kosalisa?**

makambo oyo nakosalela

Komá makambo oyo ekoki kotinda yo omela makaya,
olangwa masanga, to omela badroge.

Komá makambo mosusu oyo okoki kosala mpo
omisepelisa to okitisa mitungisi kozanga ete okwea na
mimeseno oyo ebebisaka nzoto.

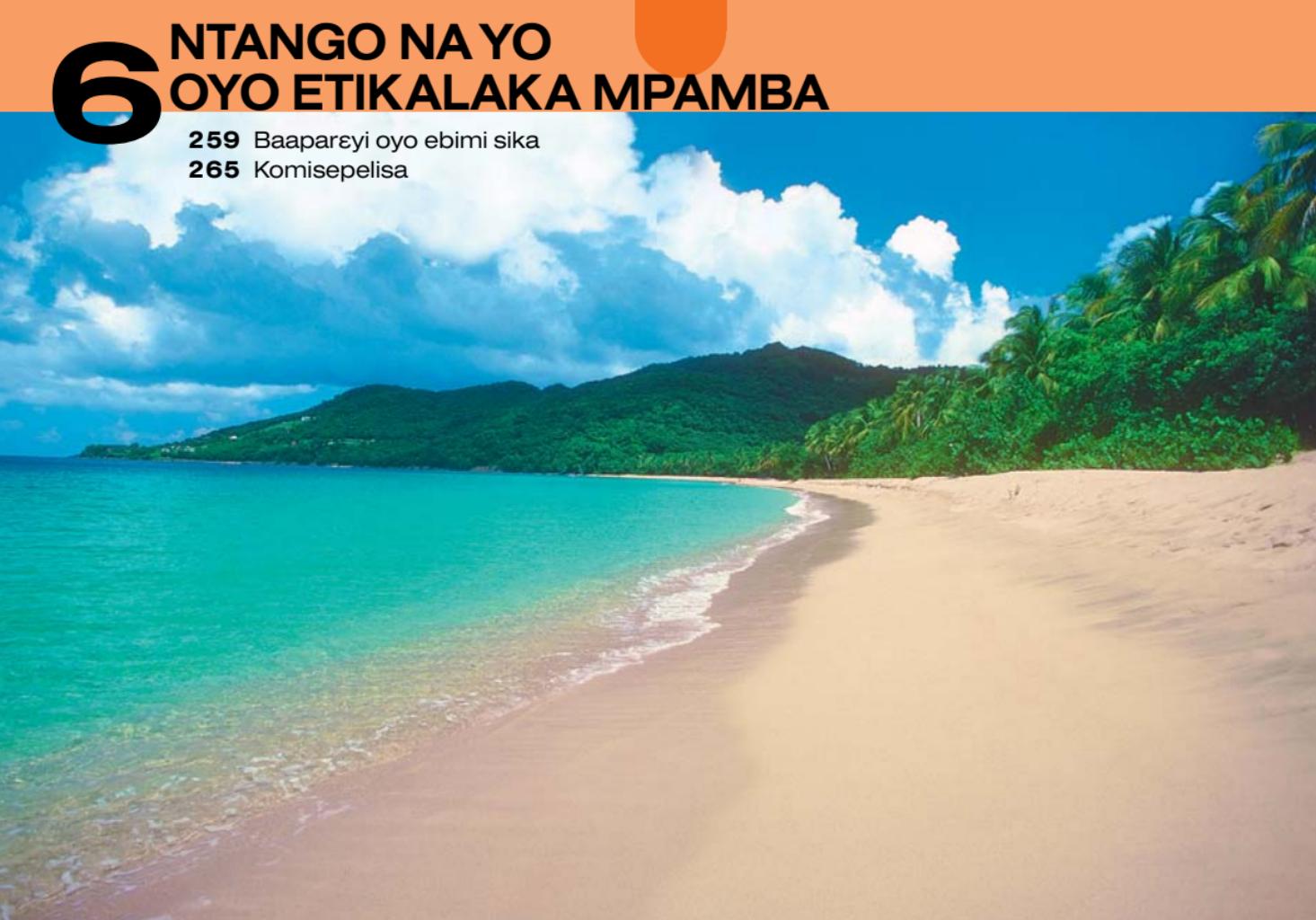

---

6 NTANGO NA YO OYO ETIKALAKA MPAMBA

259 Baapareyi oyo ebimi sika

265 Komisepelisa

Nakómi moombo ya baapareyi oyo ebimi sika?

“Nalelá kotinda bamesaje! Naino namoná eloko ya kitoko boye te. Nayebi ke bokoloba ke ekómi kotambwisa bomoi na ngai mobimba.”—Alan.

NTANGO baboti na yo bazalaki bilenge, baapareyi oyo ezalaki komonana mingi ezalaki kaka televizyo ná radio. Na ntango wana, ntina ya telefone ezalaki kaka mpo na kosolola na bato mpe ezalaki kosala kaka na kura. Okanisi ke wana eza' makambo ya kala? Elenge mwasi moko na nkombo Anna akanisaka mpe bongo. Alobi boye: “Baboti na ngai bakolaki na ntango oyo baapareyi ya mikolo oyo lokola telefone ezalaki naino te. Kaka sikoyo nde babandi koyeba mwa moke ndenge ya kosalela makambo mosusu oyo ezali na kati ya batelefone na bango!”

Lelo oyo, kaka na mwa apareyi moko oyo okoki kotya na poshe na yo, okoki kosolola na moto, koyoka miziki, kotala emisyo moko ya televizyo, kobeta lisano, kotindela baninga na yo bame-saje, kokanga bafotɔ mpe kokɔta na Internet. Lokola ozali kokola na eleko oyo bato bazali kosalela mingi ordinatere, telefone, televizyo, mpe internet, okoki komona mabe te kosalelaka yango ntango nyonso. Kasi, baboti na yo bakoki komona ke okómi moombo ya biloko wana. Soki balobi na yo ete likambo yango ezali kotungisa bango, koboya toli na bango te, lokola nde bayebi makambo te. Mokonzi Salomo akomaki boye: “Ntango moto azali koyanola na likambo liboso ya koyoka yango, wana ezali bozoba mpo na ye.”—Masese 18:13.

Ozali komituna mpo na nini baboti na yo bazali komitungisa na likambo yango? Talelá makanisi oyo ezali awa na nse mpo omona soki obandi te kokóma moombo ya apareyi moko boye oyo ebimi sika.

Omituna: ‘Nakómi moombo?’

Buku moko elobi ete kozala moombo ya likambo moko eza-li “ezaleli ya kolekisa ndelo oyo moto azongelaka mbala na mballa, mpe azali na makasi te mpe na mposa te ya kotika yango, atako ekoki kobimisela ye makama.” Talá sikoyo awa na nse eteni mokomoko ya maloba yango. Tángá makambo oyo bilenge mosusu balobi, mpe talá soki osí olóbá to osalá likambo ya ndenje wana. Na nsima, kómá biyano na yo na bisika oyo etikali mpamba.

OYEBAKI YANGO ...

**Bafotɔ nyonso oyo ozali
kotya na internet lelo
mpe makambo nyonso
oyo ozali kokoma kuna,
ekoki komonana ata
nsima ya bambula mingi
epai ya bapatrɔ oyo
bakoki kozwa yo na
mosala mpe bato
mosusu.**

Ezaleli ya kolekisa ndelo.
“Nazalaki kolekisa ntango mingi na kobeta masano ya video. Nazalaki kolala mingi te mpe nazalaki kobeta kaka masolo ya masano yango. Nazalaki lisusu kolekisa ntango te na bato ya libota na ngai mpe na makanisi na ngai, nazalaki komikɔtisa mobimba na masano ya video.”—André.

“Komimona moto ya bwanya te na miso na yo moko. Bangá Yehova mpe kimá mabe.”

—Masese 3:7.

Mpo na yo, moto asengeli kosalela baapareyi oyo ebimi sika ntango boni na mokolo? .....

Baboti na yo bakanisi ete osengeli kolekisa ntango boni? .....

Ntango boni olekisaka na mokolo mpo na kotinda bamesaje, kotala televizyo, kotya bafoto mpe kokoma makambo na internet, kobeta masano ya video mpe bongo na bongo? .....

Nsima ya kotalela biyano oyo otye awa likoló, okoki kloba ete osalelaka baapareyi oyo ebimi sika koleka ndelo?

Ee Te

Ozali na makasi te mpe na mposa te ya kotika yango. “*Baboti na ngai bamonaka ndenge natindaka bamesaje ntango nyonso mpe bayebisaka ngai ete nalekisaka ndelo. Kasi, bilenge mosusu kutu ya mbula na ngai, basalaka yango koleka ngai. Ya solo, ngai natindaka bamesaje mingi koleka baboti na ngai. Kasi, ngai ná bango toza’ ndenge moko te; bango bazali na mbula 40, ngai nazali na mbula 15.*”—Alan.

Baboti na yo to baninga na yo basí bayebisá yo ete olekisaka ntango mingi na apareyi moko oyo ebimi sika? Ee Te

Ozalaka na makasi te mpe na mposa te ya kotika kosalela apareyi yango ntango molai? Ee Te

Makama. “*Baninga na ngai batindaka bamesaje ntango nyonso, ata ntango bazali kota-mbwisa motuka. Wana mpenza ezali kotya bomoi na likama!*” —Julie.

“*Ntango nazwaki telefone na ngai liboso, nazalaki kobenga bato to kotindela bango bamesaje*

TOLI

Mpo ozala moombo ya telefone na yo te, yebisá baninga na yo ete ekozala na bantango oyo okobanda koyanola mbala moko te na bame-saje, to soki babengi yo.

Makambo mingi esalisaki ngai natika kozala moombo ya televizyo. Nasalaki makasi namityela ngonga oyo nasengelaki kotalaka yango. Nazalaki ntango nyonso kosolola na mama mpo na likambo yango. Nazalaki mpe kobondela mingi. —Kathy

ntango nyonso. Nazalaki kosala likambo mosusu te, kaka yango. Yango ebebisaki boyokani na ngai ná bato ya libota na ngai ata mpe ná baninga na ngai mosusu. Sikoyo, soki nabimi ná baninga na ngai mpe tozali kosolola, ntango nyonso bakataka lisolo mpe balobaka: ‘Zelá naino. Esengeli nayanola na mesaje oyo.’ Yango nde esalaka ete nakangama mpenza makasi te ná baninga yango.”—Sophie.

Osilá kotánga to kotinda bamesaje ntango ozali kotambwisa motuka, ntango ozali na kelasi to na makita?

Ee Te

Ntango osololaka na bato ya libota na yo to na baninga na yo, okataka lisolo mbala na mbala mpo oyanola na bamesaje to oso-lola na telefone? Ee Te

Ndene osalelaka baapareyi oyo ebimi sika ezangisaka yo ntango ya kolala to elongolaka likebi na yo na ntango ya koyekola? Ee Te

Omoni ete esengeli obongisa makambo mosusu? Soki ezali bongo, talelá makanisi oyo elandi.

Ndene ya kozala na bokatikati

Soki osalelaka apareyi moko oyo ebimi sika, ezala ordinate-re, telefone to apareyi mosusu, mituná mituna minei oyo eza-li awa na nse. Soki osaleli batoli ya Biblia mpe olandi makanisi oyo ya pteee, yango ekosalisa yo okima makama mpe okóma te moombo ya baapareyi yango.

● **Makambo nini ezali na kati?** “Bókanisaka bobele makambo ya solo, ya kitoko, ya bosembo, ya malamu pe ya malonga. Bólukaka makambo ya kokoka, oyo Nzambe andimaka, oyo epesaka

Baapareyi oyo ebimi sika ezali kotambwisa yo to yo nde ozali kotambwisa yango?

moto lokumu.”—Ba-Filipien (Bafilipi) 4:8, *Bible na lingala ya lelo oyo.*

✓ **Osengeli** kokoba kosolola ná baninga mpe bato ya libota na yo mpe koyebisa bango bansango mpe makani ni ya kolendisa.—Masese 25:25; Baefese 4:29.

✗ **Osengeli te** kotongaka bato, kotindelaka bato bamesaje to bafto ya makambo ya mbindo, to kotalaka bavideo mpe baemisyo oyo elakisaka makambo ya mbindo.—Bakolose 3:5; 1 Petro 4:15.

● **Ntango nini nazali kosalela yango?** “Eloko nyonso ezali na ntango na yango.”—Mosakoli 3:1.

✓ **Osengeli** koyeba ngonga boni okolekisa mpo na kosolola na telefone, kotinda bamesaje, kotala televizyo to kobeta masano.

✗ **Osengeli te** kotika nzela ete apareyi moko oyo ebimi sika ezwa ntango oyo omityelaki mpo na kosolola na baninga mpe

►►► **makambo oyo nakosala**

Soki nabandi kokóma moombo ya

.., nazwi ekateli ya kosalela apareyi
yango kaka mbala ..... na pɔɔɔ.

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:

bato ya libota na yo, mpo na koyekola to kosala makambo mosusu ya losambo.—Baefese 5:15-17; Bafilipi 2:4.

● **Nazali ná banani?** “Bómikosa te. Baninga mabe babebisaka bizaleli ya malamu.”—1 Bakorinti 15:33.

✓ **Osengeli** kosalela apareyi oyo ebimi sika mpo esalisa yo okolisa boninga na bato oyo bakosalisa yo okolisa bizaleli ya malamu.—Masese 22:17.

✗ **Osengeli te** komikosa—okokóma na bizaleli, na elobe-li mpe okobanda kokanisa lokola bato oyo ozali kosolola na bango na nzela ya ba e-mail, ya bamesaje, to mpe bato oyo otalaka na televizyo, na bafilme to na internet.—Masese 13:20.

● **Nakolekisa ntango boni?** “Bóluka koyeba mpenza makambo oyo eleki ntina.”—Bafilipi 1:10.

✓ **Osengeli** koluka koyeba ntango boni olekisaka na kosale-la baapareyi oyo ebimi sika.

✗ **Osengeli te** koboya koyoka makanisi ya baninga na yo to batoli ya baboti na yo soki bamonisi yo ete ozali kolekisa ntango mingi na apareyi moko boye.—Masese 26:12.

André, oyo tolobelaki na ebandeli, amonisi na mokuse soki kozala na bokatikati na makambo etali baapareyi oyo ebimi sika elakisi nini. Alobi boye: “Baapareyi ya mikolo oyo ezali malamu, kasi soki kaka tozali kosalela yango na ntango moke. Nayekola-ki ete nasengeli te kotika baapareyi yango ekabola ngai na bato ya libota na ngai mpe baninga na ngai.”

NA MOKAPO OYO ELANDI Ndenge nini okoki kosala ete baboti na yo bátikaka yo omisepelisa moke?

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini ekoki kozala mpasi mpo oyeba ke ozali moombo ya apareyi moko oyo ebimi sika?**
- **Nini ekoki kosalema soki ozali kolekisa ndelo na ndenge ozali kosalela apareyi moko oyo ebimi sika?**

Mpo na nini baboti batikaka ngai te namisepelisa?

Na kelasi, mokolo ya liboso ya pɔɔɔ nyonso na ntɔŋɔ, Allison, elenge mwasi moko ya Australie, akutanaka kaka na likambo moko oyo esalaka ye mpasi.

Alobi boye: "Moto nyonso alobelaka makambo oyo asalaki na wikende. Babetaka masolo ya kitoko mpenza, na ndakisa bafeti boni bakendaki mpe mibali boni bapesaki babizi; ata mpe ndenje bakimaki bapolisi oyo bazalaki kolanda bango . . . Ezalaki koba-npisa mpenza, kasi ezalaki mpe kosepelisa! Bazongaka na ndako na ngonga ya 5 na ntɔŋɔ, kasi baboti na bango bakipaka te. Ngai nasengeli kokende kolala liboso kutu bábanda biyenga na bango!

"Nsima ya kobetela ngai makambo oyo basalaki na wikende, bavinga na ngai ya kelasi batunaki ngai makambo oyo nasalaki. . . Nakendaki makita. Nabimaki na mosala ya kosakola. Namonaki lokola nazangaki mpenza eloko moko ya malamu. Yango wana, nayebisaki bango kaka ke nasalaki eloko moko te. Sikoyo batunki ngai mpo na nini nakendaki na bango te.

"Soki mokolo ya liboso eleki, okokanisa ke makambo esuki wana. Kasi esuki wana te. Mokolo ya mibale, moto nyonso az'olobelä makambo oyo akosala na wikende oyo ez'oya! Nafandaka kaka mpe naz'oyoka bango ndenje baz'osolola. Namonaka mpenza ete naza' libándá ya masano!"

YO MPE okutanaka na likambo ya ndenge wana mokolo ya liboso ya pɔɔ̄ na ntɔ̄ngɔ? Mbala mosusu okanisi ete baninga na yo nyonso bazali komisepelisa, kasi baboti na yo baboyi okeende elongo na bango mpe bakangeli yo na kati ya ndako. Elakisi te ke olingi kosala makambo nyonso oyo baninga na yo baz'osala. Olingi kaka omisepelisa ata mwa moke! Na ndakisa, okolinga komisepelisa mingimbingi na likambo nini na wikende oyo ez'oya?

kokina

feti

kokende concert

kokende kotala filme

likambo mosusu

.....

Ozali na mposa ya komisepelisa. Ya solo, Mozalisi na yo alingi ete osepela na bolenge na yo. (Mosakoli 3:1, 4) Atako ntango mosusu ezali mpasi mpo ondima yango, baboti na yo mpe balingi omisepelisaka. Kasi, ezali na makambo mibale oyo etungisaka mpenza baboti na yo: (1) okokende kosala nini mpe (2) okozala elongo na banani.

Bongo soki baninga na yo basengi yo bóbima elongo, kasi oyebi te soki baboti na yo bakondima to te? Talá makanisi oyo misato mpe makambo oyo ekobimisa.

LIKANISI YA 1 NAKOSENGA NZELA TE—NAKOKENDE KAKA

Ntina oyo olingi kosala bongo: Olingi kolakisa baninga na yo ke yo mpe okoki kosala makambo na ndenge na yo. Okanisi ke oyebi mingi koleka baboti na yo, to oz'omemya makanisi na bango te.—Masese 14:18.

OYEBAKI YANGO ...

**Baboti oyo balingaka
bana na bango bazalaka
ekenge mingi. Soki bayebi
malamu te likambo oyo
ozali kosenga to soki
bayebi te makambo
mosusu ya ntina mpo na
likambo yango, bakopesa
yo nzela te.**

Makambo oyo ekobimisa: Okoki kosepelisa baninga na yo, kasi bakoyeba likambo moko epai na yo: ete ozali mokosi. Soki ozali kokosa baboti na yo, mokolo mosusu okokosa mpe baninga na yo. Soki baboti na yo bamoni ete okosaki bango, bakoyoka

**“Zalá na bwanya, mwana na ngai, mpe
sepelisá motema na ngai.”**—Masese 27:11.

mpasi makasi, mpe na ntembe te, bakopekisa yo obimaka! Kobodya kotosa baboti na yo mpe kobima kozanga kosenga nzela ezali bozoba.—Masese 12:15.

LIKANISI YA 2 NAKOSENGA NZELA TE—NAKOKENDE MPE TE

Ntina oyo olingi kosala bongo: Okanisi malamu mpe omoni ke likambo oyo bokosala kuna eyokani te na maka-mbo oyo Biblia elobaka to mpe bato mosusu oyo bokosangana na bango bakozala baninga malamu te. (1 Bakorinti 15:33; Bafilipi 4:8) Na ngámbo mosusu, oza' na mposa ya kokende kasi oza' na makasi te ya kosenga nzela epai ya baboti na yo.

Makambo oyo ekobimisa: Soki oboyi kokende mpo oyebi ete ezali malamu te, okobanga te koyanola baninga na yo soki batuni yo mpo na nini oyaki te. Kasi soki oboyi kokende kaka mpo oza' na makasi te ya kosenga nzela epai ya baboti, okotikala na ndako obandi koimaima, mpo oz'okanisa ke baz'opimela yo bisengo.

LIKANISI YA 3 NAKOSENGA NZELA—MPE NAKOZELA

Ntina oyo olingi kosala bongo: Oyebi ete baboti na yo bazali na bokonzi likoló na yo mpe ozali komemya makanisi na bango. (Bakolose 3:20) Olingaka baboti na yo mpe olingi te kokosa bango mpe kobima na baninga na yo, mpo yango ekoyokisa bango mpasi. (Masese 10:1) Oza-li mpe na libaku ya komonisa ntina oyo olingi kokende kuna.

TOLI

Soki okei feti to esika moko boye, osengeli kokanisa liboso oyo okosala soki makambo ebebi kuna. Liboso okende, yebá oyo okosala to okoloba, mpo soki esengi olongwa na esika yango, otikala na lisosoli ya kimya.

Nasalaki bozoba mingi ntango nazalaki elenge.
Makambo mosusu oyo nazalaki kosala mpo na
'komisepelisa' ezalaki komonana na nsima ete
ezalaki kosepelisa te. Makambo nyonso oyo
osalaka ekolanda yo. Naz'oyoka mawa ndenge
nayokelaki baboti na ngai te. —Josué

Makambo oyo ekobimisa: Baboti na yo bakomona ete oli-
ngaka bango mpe omemyaka bango. Mpe soki bamoni ke lika-
mbo oyo osengi eza' mabe te, bakoki kondima.

Ntina oyo baboti bakoki koboya

Bongo soki baboti na yo baboyi? Yango ekoki kosala yo
mpasi. Kasi, soki oyebi mpo na nini baboyi, yango ekosalisa yo
otosa mibeko oyo batyeli yo. Na ndakisa, soki baboyi, ekoki
kozala mpo na bantina oyo elandi:

Bayebi makambo mingi koleka yo. Soki olingi kokende
na libongo, okosepela kobeta mai (*nager*) esika oyo ezali na
bato oyo basalaka mosala ya kobikisa bato oyo balingi kozinda
na mai. Mpo na nini? Mpo ntango oz'osakana na mai, ozali ko-
yeba mpenza te soki likama ezali. Kasi na esika oyo bazali,
bato oyo basalaka mosala ya kobikisa baoyo balingi kozinda na
mai bamonaka makama malamu mpenza.

Ndenge moko mpe, lokola baboti na yo bayebi makambo
mingi koleka yo, mbala mosusu bazali komona makama mosu-
su oyo ozali komona te. Lokola bato oyo bazali kosala mosala
ya kobikisa baoyo balingi kozinda na mai, mokano ya baboti na
yo ezali te ya koyiba yo esengo, kasi ya kosalisa yo okima ma-
kama oyo ekoki kosilisa yo esengo na bomoi.

Balingaka yo. Baboti na yo bazali na mposa makasi ya ko-
batela yo. Bolingo nde etindaka bango bändima soki balingi,
kasi mpe báboa soki mwaye eza' te. Ntango osengi bango
nzela ya kosala likambo moko, *bango moko* bamitunaka soki
bakoki kopesa nzela, mpe soki bakondima makambo oyo eko-
bima na nsima. Bakondima kopesa yo nzela na likambo yango

**Lokola bato oyo basalaka
mosala ya kobikisa baoyo
balingi kozinda na mai, baboti
na yo bamonaka malamu
bisika oyo makama ezali**

kaka soki bamindimisi mpenza ete likama moko te ekokóme-la yo.

Ndene ya kosala ete baboti na yo bápesa yo nzela

Okoki kotalela makambo minei oyo.

Koloba solo: Liboso, osengeli komituna na bosembo nyonso ete: 'Mpo na nini nalingi mpenza kokende? Ezali libosoliboso mpo naz'osepela na likambo yango, to mpo nalingi kosepelia baninga na ngai? Ezali mpo moto moko oyo nasepelaka na ye akozala kuna?' Na nsima, lobelá baboti na yo solo. Bazalaki bilenge liboso, mpe bayebi yo malamu. Yango wana, bakoyeba kaka nini mpenza ezali kotinda yo okende kuna. Bakosepela na yo soki olobi na bango solo, mpe okozwa matomba na bwanya

makambo oyo nakosala

Soki lisosoli na ngai ezali kotungisama mpo na likambo oyo natalaki to nayokaki ntango nakendaki kotala filme moko to nazalaki esika mosusu, nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti (baboti) na ngai boye:

na bango. (Masese 7:1, 2) Kasi, soki oza' lokuta, bakobanda kondimela yo lisusu te mpe bakopesa yo lisusu nzela te ya kobima.

Kopona ntango: Kobanda te kosengasenga baboti na yo makambo ntango kaka bauti mosala to ntango bazali kosala makambo mosusu. Sololá na bango ntango bazali motema ya kokita. Kasi kozela mpe te tii ntango ngonga ekotikala moke mpo obanda kotya bango mbamba mpo báyanola yo. Baboti bakosepela te kozwa ekateli ya mbangumbangu. Soki osengi baboti nzela liboso mpenza, mpo bázala na ntango ya kokanisa, bakosepela mpenza ndenge omoniseli bango limemya.

Makambo oyo bokosala: Kobomba makambo mosusu te. Limbolá mpenza likambo oyo olingi kosala. Baboti bakomiyoka malamu te soki ntango batuni yo: "Banani bakozala kuna?" "Mokóló moko akozala?" to "Likambo yango ekosila ntango nini?" yo ozongisi kaka: "Nayebi te."

Makanisi na yo: Komona baboti na yo te lokola banguna na yo. Moná bango nde lokola baninga na yo, mpo soki totali malamu, *bazali* mpenza bongo. Soki ozali komona baboti na yo lokola baninga na yo, okoluka koswanisa bango te mpe bango bakozala matata te. Kobimisaka te maloba lokola "Botyle-laka ngai motema te," "Bato nyonso bakokende," to "Baboti ya baninga na ngai bapesi *bango* nzela bákende!" Monisá baboti na yo ete okoli mpe okoki kondima ekateli na bango mpe komemya yango. Soki osali bongo, bakosepela na yo. Mpe na nsima, bakondima kopesa yo nzela soki osengi bango.

OKANISI NINI?

- **Mpo na nini mbala mosusu ezalaka mpasi oyebisa baboti na yo makambo nyonso oyo basengeli koyeba liboso bázwa ekateli?**
- **Soki baboti na yo bandimi atako obombeli bango makambo ya ntina, makambo nini yango ekoki kobimisa na nsima?**

makambo oyo nakosalela

Komá likambo moko oyo baboti na yo baboyaki kopesa yo nzela mpo omisepelisa na yango, mpe komá nini oyo okanisi ke etindaka baboti na yo báboyaka kopesa yo nzela na makambo mosusu.

Komá mwa makambo oyo oyekoli na eteni oyo, oyo ekoki kosala ete baboti na yo bápesaka yo nzela mbala mingi.

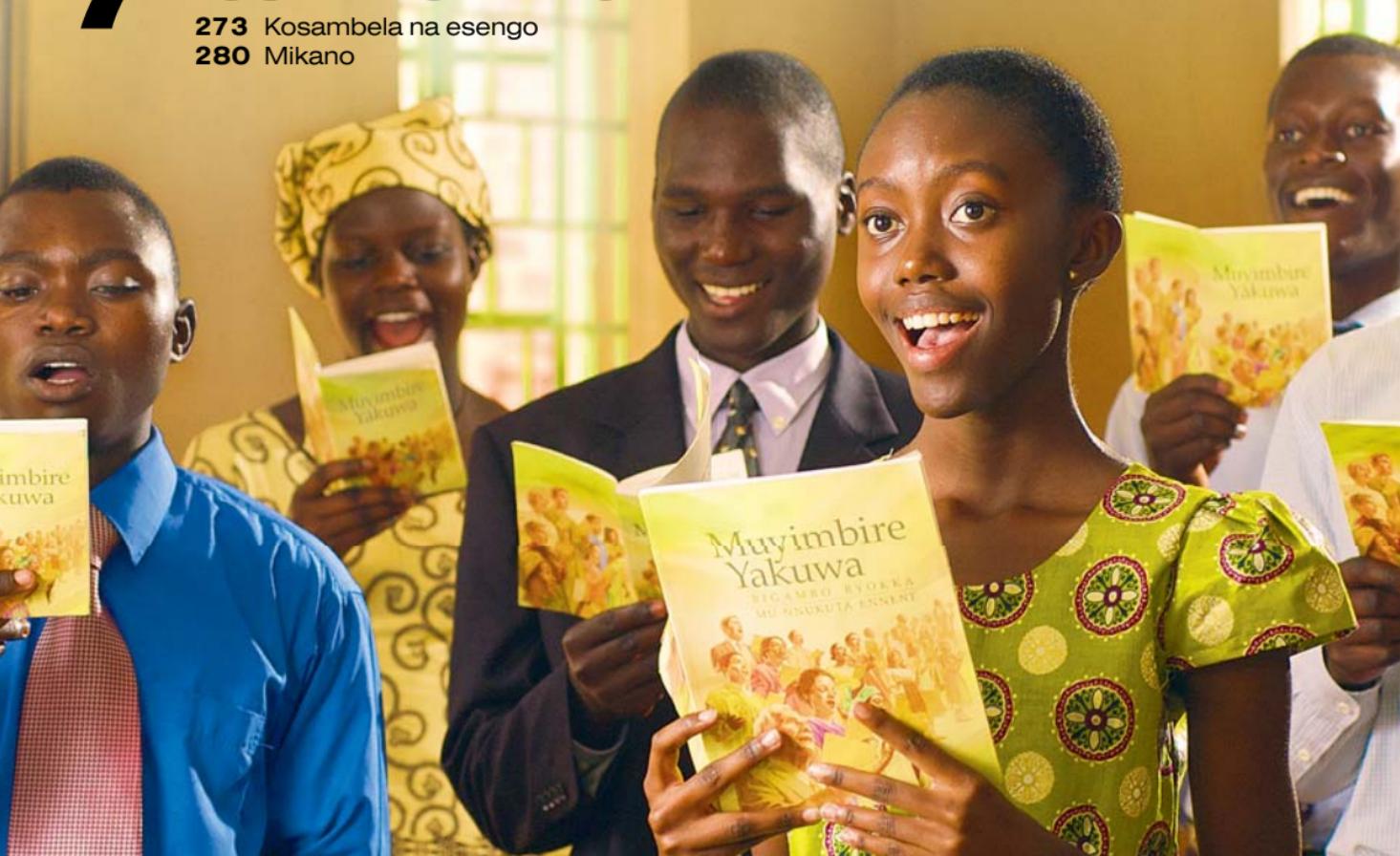

7

LOSAMBO NA YO

273 Kosambela na esengo

280 Mikano

Ndenge nini nakoki kozwa esengo ya kosambela Nzambe?

Josué, oyo azali na mbula 16 alali na mbeto. Mama na ye atelémi na porte ya shambre. Alobi na mpiko nyonso: "Josué, lamuká! *Oyebi ke toza'* na makita na mpokwa ya lelo!" Josué azali mwana ya Batatoli ya Yehova [Témoin de Jéhovah] mpe kokende makita ezali momeseno ya libota na bango. Kasi, mikolo oyo Josué azali lisusu na mposa te ya kokende na makita.

Azali koimaima: "Ah, mama, esengeli *kaka ngai* nakende?"

Mama na ye azongisi: "Tiká makelele mpe latá bilamba. Nalingi te nakóma lisusu na retare!" Abaluki, mpe abandi kokende.

Wana mama na ye akómi naino mosika te, Josué abimisi mbala moko oyo azali na yango na motema: "Mama, yoká. Ntango mosusu, wana eza' lingomba na *yo*, kasi elakisi te ke *eza'* mpe lingomba na *ngai*." Ayebi ete mama na ye ayoki makambo oyo alobi mpo ayoki sapato ya mama na ye etiki kosala makelele. Na nsima, alobi eloko te, mpe akei.

Josué ayoki mwa mawa. *Alingi* mpenza te koyokisa mama na ye motema mpasi. Kasi, alingi mpe te kosenga bolimbisi. Ayebi eloko atikali na yango ya kosala.

Na koimaima, Josué abandi kolata bilamba. Na nsima, azali komilobela: "Ata ndele, nakozwa ekateli na *ngai* moko. Nazali te lokola bato mosusu na Ndako ya Bokonzi. Naza' na mposa te ya kozala Mokristo!"

YO MPE, osilá koyoka lokola Josué oyo touti kolobelá? Na ntango mosusu, wana bato mosusu bazali kosepela na makanbambo ya losambo, yo oyokaka lokola ete ozali kosala yango tiká kaka osala? Tózwa ndakisa:

- Omonaka boyekoli ya Biblia lokola kaka devuare mosusu oyo bapesi yo?
- Olingaka te kosakola ndako na ndako?
- Olembaka mbala mingi soki ozali na makita?

Soki oyanoli ee, kolemba te. Okoki koyekola kozala na eseengo na kosalela Nzambe. Tótala ndenge ekoki kosalema.

MOKAKATANO 1 Koyekola Biblia

Mpo na nini ezalaka petee te. Mbala mosusu, olingaka mpenza te koyekola. Okokaka te kotya makanisi na yo esika moko na boumeli ya ntango molai. Lisusu, mbala mosusu okanisi ke ozali koyekola makambo mingi na kelasi.

Mpo na nini osengeli kosala yango. Biblia ekomami na litambwisi ya elimo ya Nzambe, mpe “ebongi po na koteya bato pe kosukisa ndenge nyonso ya lokuta, po na kobongisa bato pe kolakisa bango nzela ya bosembo.” (2 Timoté 3:16, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Koyekola Biblia mpe kokanisa na moziendo na makambo oyo oyekoli ekoki kofungola mayele na yo na makambo oyo oyebaki malamu te liboso. Mpo na koloba solo, eloko nyonso ya motuya ezwamaka na mpasi. Soki olingi oyeba kobeta lisano moko boye, osengeli koyekola mibeko na yango mpe kosalaka lisano yango mbala mingi. Soki olingi ozala na sante ya malamu, osengeli kosalaka ngalasisi ya nzoto. Ndenge moko mpe, soki olingi koyeba makambo etali Mozalisi na yo, osengeli koyekola Liloba ya Nzambe.

Oyo bilenge mosusu balobi. “*Ntango nakómaki na école secondaire, esengelaki napona likambo moko. Bilenge mosusu bazalaki kosala makambo mingi ya mabe, mpe nasengelaki kozwa mwa bikateli: ‘Nalingi mpenza kosala bo-*

**“Bóbongwana, bókómisa makanisi na bino
makanisi ya sika, mpo bómindimisa bino
moko mokano ya Nzambe oyo ezali
malamu mpe ekoki kondimama mpe
ezali ya kokoka.”—Baroma 12:2.**

• • • • • •

*ngo? Baboti na ngai bazali kote ya ngai mpenza solo?” Esenge-
laki nayeba yango ngai moko.”—Tania.*

*“Nayebaki ete makambo oyo nayekolaki ezalaki solo, kasi
esengelaki nandima ete likambo yango ezali mpenza solo. Nali-
ngaki nasambela Nzambe mpo ngai moko nde nalingi kosala ya-
ngo, kasi te mpo libota na ngai ezali kotindika ngai.”—Nelisa.*

Oyo okoki kosala. Salá yo moko programe ya koyekola na kotalela bamposa na yo. Poná yo moko masolo oyo olingi koyekola. Okobanda na lisolo nini? Mpo na nini te kokota na mozindo na Biblia mpe kotalela malamumalamu mateya ya li-
ngomba na bino, mbala mosusu okoki mpe kosalela buku lokola *Biblia eteyaka mpenza nini?**

Bandá sikoyo! Tyá elembo ✓ na masolo mibale to misato oyo ezali awa na nse, oyo okolina koyeba malamu, to komá mosusu oyo yo moko okolina kotalela.

- Nzambe azalaka?
- Ndene nini nakoki kondimisama ete bakomi ya Biblia batambwisamaki na elimo ya Nzambe?

---

* Ebimisami na Batatoli ya Yehova [Témoins de Jéhovah].

**Soki olingi ozala na sante ya malamu,
osengeli kosalaka ngalasisi. Soki
olingi ozala na boyokani malamu ná
Nzambe, osengeli koyekola Biblia**

- Mpo na nini nasengeli kondimela bozalisi kasi evolisyo te?
  - Bokonzi ya Nzambe ezali nini, mpe ndenge nini nakoki komonisa ete ezali solo?
  - Ndenge nini nakoki kolimbola oyo ekómelaka moto soki akufi?
  - Mpo na nini nasengeli kondima mpenza ete lisekwa ekosalema?
  - Ndenge nini nakoki koyeba lingomba ya solo?
-
-

MOKAKATANO 2 Kobima na mosala ya kosakola

Mpo na nini ezalaka pëtëe te. Koyebisa basusu mateya ya Biblia, to kokutana na moninga moko ya kelasi ntango ozali kosala yango ekoki kobangisa yo.

Mpo na nini osengeli kosala yango. Yesu apesaki bayekoli na ye etinda oyo: “Bókómisa bato bayekoli . . . , bóteya bango bátosa makambo nyonso oyo napesi bino mitindo.” (Matai 28:19, 20) Kasi, ezali na bantina mosusu oyo tosengeli kosala yango. Bato ya mayele bamonisi ete na bisika mosusu bilenye mingi bandimelaka Nzambe mpe Biblia. Kasi, bilenye yango bazali na elikya ya malonga te mpo na mikolo ezali koya. Na boyekoli na yo ya Biblia, ozali koyeba mpenza makambo oyo bilenye mingi bazali koluka mpe bazali na mposa na yango!

Soki ozali koyebisa bato mosusu bindimeli na yo, okomiyoka malamu, mpe likambo eleki ntina, okosepelisa motema ya Yehova.
—Masese 27:11.

OYEBAKI YANGO ...

Ezali mabe te komituna ntina oyo ondimaka liteya boye to boye. Kutu, kotuna mituna mpe kolukaluka biyano ezali lolenge malamu ya koyeba soki makambo oyo ondimaka mpo na Nzambe ezali mpenza solo.—Misala 17:11.

Oyo bilenye mosusu balobi. “Ngai ná moninga na ngai to-zalaki kobongisa malamu ndenge oyo tokoki kobanda lisolo ná bato mpe toyekolaki ndenge ya kolonga bantembe mpe kozo-

ngela bato oyo basepelaki. Ntango nabakisaki milende na ngai na mosala ya kosakola, nakómaki kosepela na yango mingi.”

—Nelisa.

“Ndeko moko ya mwasi asalisaki ngai mingi mpenza! Azalaki mokóló na ngai ya mbula 6 mpe azalaki komema ngai na mosala ya kosakola mpe mikolo mosusu mpo tókende kolya mwa eloko. Azalaki kolakisa ngai baverse ya kolendisa oyo esalisaki ngai nabongisa makanisi na ngai. Namoni ete soki nakómá kosalisa bato mingi, ezali mpo na ndakisa na ye ya malamu. Nazali mpenza na botondi mpo na ndenge asalisaki ngai!”—Chantal.

Oyo okoki kosala. Soki baboti na yo bapesi yo nzela, luká ndeko moko na lisangá oyo azali mokóló na yo mpe oyo okoki kokendaka na ye na mosala ya kosakola. (Misala 16:1-3) Biblia elobi boye: “Ebende epelisaka ebende. Ndenge moko mpe moto angengisaka elongi ya moto mosusu.” (Masese 27:17) Okozwa matomba mingi soki ozali kosangana ná mikóló oyo baumeli mingi na lisangá. Alexis, oyo azali na mbula 19, alobi boye: “Esalaka bien kozala na kati ya mikóló.”

Bandá sikoyo! Longola baboti na yo, komá awa na nse nkombo ya ndeko moko ya lisangá na bino oyo akoki kosalisa yo na mosala ya kosakola.

MOKAKATANO 3 Koyangana na makita

Mpo na nini ezalaka petee te. Nsima ya kolekisa mokolo mobimba na kelasi, ekoki kozala mpasi kofanda ngonga moko to mingi mpo na koyoka mateya ya Biblia.

Mpo na nini osengeli kosala yango. Biblia elendisi bakristo ete: “Tótyelanaka likebi mpo tólendisana mpo tózala na bolingo mpe tósala misala ya malamu, tótika koyanganaka na makita na biso te, ndenge bamosusu bamesaná kosala, kasi tólendisanaka, mpe tósala bongo mingi koleka awa tozali komona mokolo yango ezali kobeléma.”—Baebre 10:24, 25.

**Lingomba oyo nazali ezali lisusu te lingomba ya
baboti na ngai, kasi ekómá nde lingomba na ngai.
Yehova azali Nzambe na ngai, mpe nalingi te
nasala likambo moko oyo ekobebisa boyokani
na ngai ná ye.** —Samantha

Oyo bilenge mosusu balobi. “Kobongisa makita liboso ezali na ntina mpo oyoka esengo na yango. Na bantango mosusu, esengaka kaka omindimisa ete okosala yango. Soki obongisi liboso, okosepela na makita mpo oyebi makambo oyo ekolobama mpe okoki kopesa biyano.”—Elda.

“Na ntango mosusu, namonaka ete soki napesi biyano na makita, nakómaka kosepela na makita yango mingi.”—Jessica.

Oyo okoki kosala. Zwá ntango mpo na kobongisa makita liboso mpe soki likoki ezali, pesá ata eyano moko. Yango eko-salisa yo omikötisa mpenza na makita yango.

makambo oyo nakosala

Nakozwa miniti ..... mokolo na mokolo mpo na kotánga
Biblia mpe nakolekisa ..... csc na csc mpo
na kobongisa makita ya lisangá.

Mpo makanisi na ngai eyengayenga mingi te na makita,
nako . . .

Na mokapo oyo, nakosepela kotuna moboti
(baboti) na ngai boye:

Tózwa ndakisa: Okosepe-la kotala lisano moko na televizyo to kobeta lisano yango yo moko? Kozanga ntembe, ezalaka malamu kosala likambo moko boye yo moko na esika ya kotala yango kaka. Mpo na nini te kosala bongo mpe mpo na makita ya lisangá?

Bandá sikoyo! Na esika oyo etikali mpamba awa na nse, komá mokolo oyo okoki kolekisa ata miniti 30 mpamba na pccs mpo na kobongisa likita moko ya lisangá.

Bilenge mingi bamoni ete maloba ya Nzembo 34:8 eza-li solo. Elobi boye: “Bómeka mpe bómona ete Yehova aza-li malamu.” Okosepela te soki oyoki kaka ndenge bazali kokumisa biloko oyo elambami malamu. Eleki malamu omeka yango yo moko. Ezali mpe ndenge moko mpo na losambo epai ya Nzambe. Yo moko méká mpe moná ete kosangana na makambo ya losambo epesaka mapamboli. Biblia elobi ete moto oyo azali kaka moyoki te kasi azali mpe kosala mosala “akoza-la na esengo ndenge azali kosalela yango.” — Yakobo 1:25.

NA MOKAPO OYO ELANDI *Talá ndenge okoki komityela mikano, mpe kokokisa yango.*

OKANISI NINI?

- Mpo na nini mbala mosusu bilenge bamonaka ete makambo ya losambo ezali motungisi?
- Na makambo misato ya losambo oyo tolobelni na mokapo oyo, wapi oyo okolinga kosala makasi obongisa?

TOLI

Zalá na mwa karne moko mpe komáká makanisi ya ntina oyo oyoki na maki-ta. Ntango ekobanda koleka noki mpe okoyekola kozanga mikakatano!

> bamityelaki mikano

Biblia elobi ete: "Boyebi te ndenge bomoi na bino ekozala iboi." (Yakobo 4:14) Na bantango mosusu, liwa ekoki koya mba-lakaka mpe ntango ozali naino elenge. Wana ozali kotánga lisolo ya Catrina mpe ya Kyle, talá ndenge bamisalelaki nkombo malamu epai ya Yehova Nzambe na ndenge bamityelaki mikano ya elimo mpe bakokisaki yangó atako bomoi na bango eumelaki te.—Mosakoli 7:1.

Catrina akufaki ntango azalaki na mbula 18, kasi ntango azalaki naino na mbula 13, asalaki liste ya mikano oyo alingaki kokokisa na bomoi na ye. Akanaki kokota na mosala ya ntango nyonso, kokende kosalela Nzambe na mboka oyo ezali na mposa ya bateyi ya Biblia mpe kosala ná tata na ye na mosala ya kotonga Bandako ya Bokonzi. Akomaki boye: "Napesi Yehova Nzambe bomoi na ngai mobimba!" Catrina azalaki na mokano ya "kotosa mitinda ya Nzambe na bomoi na ye na ndenge oyo ekopesa ye esengo." Na molulu ya kokunda ebembe ya Catrina, balobaki ete azalaki "elenge mwasi moko kitoko oyo amityelaki mokano ya kosalela Yehova bomoi na ye mobimba."

life Plan

① Spring time (Elementary, Intermediate, and Highschool - auxiliary pioneer (Memorial, Summer, & winter mainly))

② Highschool - get as many credits as early as possible to please try to gain to paint & contract? (will do) to go to interland/australand quicksand at 16 or older.. Pursue art classes for teaching (teaching for society publications)

③ After Highschool - Pursue 2/3 years sign up for When the Need is greatest But in application for Pastress (if good enough in art)

* Don't date/art married until PARADISE!

Always keep in mind these goals - use the youth to serve Jah never fall away from truth Keep faith, hope, endurance, active, spiritual, strong My life belongs to Jah now!

- I have made a decision my life to Jehovah
- Always live according to standards, in a way which makes him happy
- Choose something I like Use it to an advantage spiritually & what I want
- Youth belongs to Jah

Prayer
Personal Study
Meetings
Good Association
Ministry

But right now we can set "Goals". A goal is a point set to reach for, a final purpose. Some goals that Kyle can reach are:

Contributions

(each are 20)

Study the Bible and
teach others about it.
Join Christian groups
and activities.
Leave the love of the Kingdom
and other people.
Find new friends, and make
new friends.
Find new hobbies, and make
new hobbies.

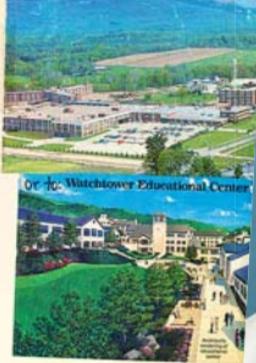
Get baptised.

Give Talks at the Kingdom Hall

Help build Kingdom Halls

To: Welcome to
Watchtower Farms!

And there Kyle could work
making magazines + books about
Jehovah and wait for the paradise.

Ntango azalaki naino mwana moke, bateyaki Kyle ete ese-ngelei amityelaka mikano. Nsimá ya kokufa na aksida moko ya motuka ntango azalaki na mbula 20, bato ya libota na ye bakutaki buku moko oyo ezelaki na mikano oyo mama na ye asalisaki ye amityela ntango azalaki naino na mbula 4 mpamba. Amityelaki mokano ya kozwa batisimo, kosala badiskur na Ndako ya Bokonzi mpe kokende kosala na biro ya filiale ya Batatoli ya Yehova, epai alingaki kopesa maboko mpo na kobi-misa mikanda oyo ekosalisa bato báyeba Nzambe. Nsimá ya kotanga buku yango oyo Kyle akomaki esili koleka bambula ebele, mama na ye alobaki: "Akokisaki mikano wana nyonso oyo amityelaki."

Bongo yo, mikano nini omityeli? Oyebi te ndenge bomoi na yo ekozala lobi. Yango wana, mokolo na mokolo, saláká nyonso oyo okoki kosala. Lokola Catrina mpe Kyle, lekisáká ntango na yo na makambo oyo ekomemela yo mapamboli mingi. Mekolá ntoma Paulo, oyo na nsuka ya bomoi na ye, alobaki boye: "Nabundi etumba ya malamu mingi, napoti mbangu tii na nsuka, nabateli kondima." (2 Timote 4:7) Mokapo oyo elandi ekosalisa yo osala mpe bongo!

Ndenge nini nakoki kokokisa mikano na ngai?

**Okosepela kozala na likambo
nini kati na oyo elandi?**

- Kolongola kobanga
- Kozala na baninga mingi
- Kozala na esengo mingi

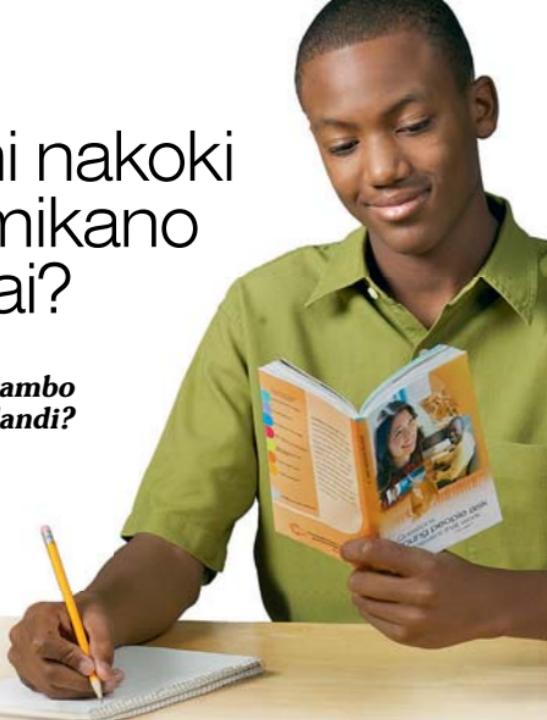
OKOKI kozala na makambo wana *nyonso misato!* Ndenge nini? Soki ozali komityela mikano mpe kokokisa yango. Talá makambo oyo elandi:

Kolongola kobanga. Ntango ozali komityela mikano ya mike mpe ozali kokokisa yango, okobanga te komityela mpe mikano ya minene. Okolongola kobanga mpe ntango okutani na mikakatano ya mokolo na mokolo, na ndakisa ntango bilinge mosusu bazali kotya yo mbamba.

Kozala na baninga mingi. Bato basepelaka kozala elongo na baoyo bamityelaka mikano oyo bakokoka kokokisa, elingi koloba baoyo bayebi eloko oyo balingi mpe bazali komipesa mpo na yango.

Kozala na esengo mingi. Yebá likambo oyo: Ezali malamu te kokanga maboko mpe kozela kaka ete likambo moko ya malamu ekómela yo na bomoi. Nzokande, ntango ozali komityela mikano mpe kokokisa yango, okoyoka mpenza esengo. Okoki mpo na kobanda sikoyo? Nkasa oyo elandi ekosalisa yo!*

* Makanisi oyo etaleli mingimbingi mikano ya ntango mokuse, kasi batoli yango ekoki mpe kosalelama mpo na mikano ya ntango molai.

Eza' mpasi te olemba nzoto soki ozali na eloko te ya kosala to ya kakanisa. Kasi ntango ozali komityela mikano mpe ozali kokokisa yango, ozali komiyoka malamu. —Reed

✓1 LUKÁ KOYEBA

- 1. Kanisá mikano oyo okoki komityela.** Komipesa mpa-si mingi te! Kokanisakanisa mingi te; komá kaka makambo nyonso oyo ez'oyela yo na motó. Talá soki okoki kokoma ata makambo 10.
- 2. Talelá mikano yango malamumalamu.** Mikano nini ez'osepelisa yo mingi? Wapi oyo ezali mpasi mingi? Wapi oyo ekopesa yo esengo soki okokisi yango? Kobosana te ete mikano oyo eleki malamu ezali oyo ezali na ntina mingi mpo na yo.
- 3. Tyá mikano yango na molongo.** Tandá mikano na yo na molongo, kobanda na oyo okosepela kokokisa liboso.

Ndakisa ya mikano

Boninga Kozala moninga ya moto oyo azali mbula moko na ngai te. Kozongela moninga moko ya kala.

Sante Kosala ngalasisi ata miniti 90 pccs na pccs. Kolalaka ngonga mwambe butu nyonso.

Kelasi Komatisa bapwe na matematiki. Kokangama na oyo ezali malamu ntango bana kelasi bazali kotinda nasala mabe.

Makambo ya Nzambe Kotánga Biblia miniti 15 mokolo na mokolo. Koyebisa mwana kelasi moko bindimeli na ngai pccs oyo.

2 SALÁ PROGRAME

Mpo na mokano mokomoko oyo oponi, salá boye:

Komá mokano na yo.

Komá dati oyo osengeli kokokisa yango. Mokano oyo batyeli dati te ezali kaka ndoto mpamba!

Komá makambo oyo okosala mpo na kokokisa mokano yango.

Kanisá liboso mikakatano oyo okokutana na yango. Na nsima, kanisá ndenge oyo okoki kolonga yango.

Zwá ekateli. Zwá ekateli ete okosala nyonso mpo na kokokisa mokano na yo. Tyá sinyatire mpe komá dati.

OYEBAKI YANGO ...

Soki omityeli mokano ya monene, okoyoka esengo mingi ntango okokokisa yango!

**Koyekola mončo ya Chinois mpo na kosolola
na Ba-Chinois oyo bazali na mboka na bino**

Mwa 1 Sanza ya 7

Makambo oyo nakosalala

1. Kozwa buku moko oyo ekosalisa ngai nayekola kosolola na mončo yango.
2. Koyekola maloba 10 pccs na pccs.
3. Koyoka bato mosusu oyo balobaka Chinois.
4. Kosenga moto atalela malamu ndenge naz'obimisa maloba mpe ndenge nazali kobenga yango.

Mikakatano oyo nakoki kokutana na yango

Moto moko te ya pembeni alobaka Chinois

Ndenge oyo nakoki kolonga yango

Kozwa mpe koyoka ndenge bazali kotánga mikanda ya Chinois na site www.jw.org.

Sinyatire

Dati

**Mikano ezali lokola
plan ya kotonga ndako;
esengaka kosala mosala
mpo ndako etongama**

TOLI

Koluka te kokangama makasi na programé moko boye oyo otye. Kozala makambo makasimakasi te, mpe bongoláká mwa makambo mosusu soki olingi kokokisa mokano na yo.

**"Myango ya moto ya etingya ememaka
mpenza na litomba."** —Masese 21:5.

✓ 3 SALÁ!

Bandá mbala moko. Omituna boye: ‘Nini nakoki kosa-la lelo mpo nabanda kokokisa mokano na ngai?’ Ya solo, mbala mosusu okokisi naino makambo nyonso te, kasi ko-tika yango te epekisa yo obanda. Ndenge Biblia emonisi yango, “moto oyo abangaka mopepe akonaka elanga té; moto oyo abangaka mapata azangaka eloko ya kobuka.” (Mosakoli 11:4, *Bible na lingala ya lelo oyo*) Luká eloko moko oyo okoki kosala *sikoyo*—ata soki ezali moke—mpe salá yango.

Zongelá mikano na yo mokolo na mokolo. Kobosana-ka te mpo na nini mokano mokomoko ezali na ntina mpo na yo. Mpo na koyeba ndenge ozali kokoba na mikano na yo, tyá elembó ✓ (to tyá dati moko) na mokano nyonso oyo okokisi.

Salelá mayele na yo ya kokanisa. Moná na mosika mpe kanisá ete okokisi mokano na yo. Kanisá esengo oyo okoyoka ntango okokokisa yango. Na nsima, kanisá lisusu likambo mokomoko oyo osalaki mpo na kokokisa mokano yango. Na nsuka, mimorá ete osilisi likambo mokomoko, mpe kanisá lisusu esengo oyo okoyoka ntango okokokisa mokano na yo. Sikoyo okoki kobanda!

OKANISI NINI?

- Okoki kozala na mikano ebeleebele na mbala moko?
—Bafilipi 1:10.
- Komityela mikano elimboli nde kolandelalandela likambo nyonso ya bomoi na yo?—Bafilipi 4:5.

BANDAKISA YA KOLANDA

Timote

Timote alingi kolongwa na ndako; azali kosala yango te mpo na kokima libota na ye, kasi mpo na kokóma misionere elongo na ntoma Paulo! Ntango Timote azalaki naino na mbula soki 20, azalaki **elenge mobali moko oyo akomeli** mpe “bandeko na Listra mpe na Ikoniumu bazalaki koloba malamu mpo na ye.” (Misala 16:2) Paulo azalaki na kondima ete Timote akoki **kosala makambo minene** na mosala ya Nzambe. Mpe asalaki yango! Na bambula oyo elandaki, Timote asalaki mibembo mingi, mpo na kosala masangá ya sika mpe kolendisa bandeko. **Bizaleli malamu** ya Timote esalaki ete Paulo apesa ye longonya, mpo mbula soki 11 na nsima akomelaki Bafilipi boye: “Nazali na moto mosusu te oyo azali na makanisi lokola ya ye, oyo azali komitungisa mpenza mpo na bino.” —Bafilipi 2:20.

Ozali **komipesa mobimba** mpo Nzambe asalela yo na mosala na ye? Soki ozali kosala bongo, okozwa mapamboli mingi! Yehova azwaka na valere mingi bilenge oyo ‘**bazali komipesa na bolingo na bango moko.**’ (Nzembo 110:3) Longola yango, okoki kondima mpenza ete Yehova Nzambe “azangi boyengebene te mpo abosana mosala na [yo].” —Baibre 6:10.

makambo oyo nakosalela

*Komá awa na nse makambo oyo endimisaka yo ete
Nzambe ya bolingo azali.*

*Komá mikano mibale oyo okolinga komityela na oyo etali
losambo na yo.*

MITUNA OYO BABOTI BATUNAKA

*“Ndenge nini nakoki kosala ete mwana
na ngai asolola na ngai?”*

*“Nasengeli ketyela mwana na ngai ngonga
ya kozonga na ndako?”*

*“Ndenge nini nakoki kosalisa mwana na ngai ya
mwasi azala na bokatikati na oyo etali kolya?”*

Yango ezali mwa mituna kati na mituna 17 oyo biyano na yango ezali na apendisi oyo. Lisolo oyo ezali na biteni motoba, mpe biteni yango ezali kotinda biso na mikapo oyo elobelí mpenza masolo yango, na Volimi 1 mpe 2 ya buku *Mituna oyo bilenge batunaka—Biyano oyo ebongi*.

Tángá lisolo oyo. Soki likoki ezali, lobelá yango elongo na molongani na yo. Na nsima, salelá toli yango ntango ozali kosalisa bana na yo. Biyano oyo okozwa na lisolo oyo ebongi mpenza ketylama motema. Euti na bwanaya ya bato te, kasi na Biblia, Liloba ya Nzambe.—2 Timote 3:16, 17.

290 Kosolola

297 Mibeko ya ndako

302 Kozwa liberte

307 Kosangisa nzoto mpe kobanda kolinga

311 Komitungisa

315 Makambo ya Nzambe

KOSOLOLA

Ezali mpenza mabe koswana na molongani na ngai to na mwana na ngai?

Na libala, matata ezangaka te. Kasi, yo nde okopona ndenge ya kosilisa yango. Bilenge bayokaka mpasi mingi ntango baboti na bango baswanaka. Likambo yango esengeli kotungisa yo, mpamba te, libala na bino ezali ndakisa oyo bana na bino bakolanda ntango bakobala. Soki boyokani te na likambo moko, mpo na nini te kosalela libaku wana mpo na kolakisa bana ndenge ya malamu ya kosilisa matata? Meká kosala boye:

**TALÁ MOKAPO 2
NA VOLIMI 1,
MPE MOKAPO
24 NA VOLIMI 2**

Yokáká. Biblia eyebisi biso ete tosengeli “koyokaka noki, kowelaka koloba te, koyokaka nkanda noki te.” (Yakobo 1:19) ‘Kozongisaka mabe na mabe te’ mpo yango ezali lokola kotya petrole na moto. (Baroma 12:17) Ata soki molongani na yo alingi koyoka yo te, yo okoki kondima koyoka ye.

Luká komonisa ye likambo na esika ya koloba mabe mpo na ye. Na kimya nyonso, yebisá molongani na yo ndenge oyo ezaleli oyo amonisi esali yo mpasi. (“Esalaka ngai mpasi ntango . . .”) Kolumaka te kopesa ye foti to kolobelá ye mabe. (“Okipaka ngai te.” “Oyokaka ngai te.”)

Kowela kosilika te. Na bantango mosusu, eleki malamu koka-ta lisolo mpe kozongela yango ntango nkanda esili. Biblia elobi boye: “Ebandeli ya kowelana ezali lokola ntango moto azali kofungola mai; na bongo liboso koswana ebima, bendá nzoto.”—Mase-se 17:14.

Sengá molongani na yo bolimbisi, mpe soki esengeli, sengá bana na yo bolimbisi. Brianne, oyo azali na mbula 14, alobi boye: “Na bantango mosusu, nsima ya koswana, baboti basengaka ngai ná yaya na ngai ya mobali bolimbisi mpo bayebi ete esali biso mpasi.” Moko ya makambo ya ntina mingi oyo okoki koteya bana na yo ezali ya koyeba koloba na komikitisa nyonso: “Limbisá ngai.”

Bongo soki ozali nde koswana na bana na yo? Luká koyeba soki ozali kotya petrole na moto kozanga ete oyeba yango. Na ndakisa, talá likambo oyo ezali na ebandeli ya Mokapo 2 na lokasa 15 ya buku oyo. Okoki komona mwa makambo mama ya Rachel asalaki oyo ebimisaki koswana? Okoki kosala nini mpo oswanaka te na mwana na yo? Meká kosala boye:

- Kobimisaka te maloba oyo ezali kopesa ye foti nyonso, na ndakisa maloba lokola “ozalaka kaka boye” to “osalaka ata moke te boye to boye.” Maloba wana etindaka nde mwana aluka komi-longisa. Kutu, maloba yango ezali nde kolekisa ndelo, mpe mwana na yo ayebi yango. Mbala mosusu mwana na yo ayebi mpe ete ozali kobimisa maloba wana mingimingi mpo ozali na nkanda, kasi te mpo asali mbeba.

- Na esika obimisa maloba oyo ezali ntango nyonso kopesa ye foti, salá makasi omonisa ndenge oyo bizaleli ya mwana na yo esalaka yo mpasi. Na ndakisa okoki koloba: “Nayokaka boye ntango osalaka boye to boye.” Ata soki ondimi yango to te, na motema na ye, mwana na yo ayebi ke makanisi na yo ezali na ntina mpo na ye. Soki ozali koyebisa mwana na yo ndenge oyo bizaleli na ye ezali kosala yo mpasi, na ntembe te okosala ete býóyokanaka.*

- Atako ekoki kozala mpasi, osengeli komipekisa tii ntango nkanda na yo ekokita. (Masese 29:22) Soki ozali koswana na mwana na yo mpo asalaka lisusu misala ya ndako te, sololá yango polele elongo na ye. Komá makambo mpenza oyo esengami mpo na ye mpe soki esengeli, monisá polele bitumbu nini ekopesama soki asali yango te. Zalá motema molai mpe yoká makanisi ya mwana na yo, ata soki omoni ete azali na libunga. Bilenge mingi

---

* Kasi, komemisaka mwana na yo ngambo te mpo osala ete yo ná ye býóyokana.

basepelaka mpenza na moto oyo ayokaka bango na esika kaka ya kopesaka bango mitindo.

● Liboso okóma mbala moko na likanisi ete mwana na yo akómi motomboki, yebá ete makambo mingi oyo omonaka emonisaka kaka ndenge mwana na yo azali kokola. Mbala mosusu mwana na yo azali koswana kaka mpo na komonisa ete abandi kokola. Kokwea te na motambo ya koswanaka na ye. Kobosana te ete ndenge osalaka ntango batumoli yo epesaka liteya na mwana na yo. Soki ozali kopesa ndakisa malamu ya kozala motema molai, na ntembe te mwana na yo akolanda ndakisa yango.—Bagalatia 5:22, 23.

Makambo nini oyo nasalá kala bana na ngai basengeli koyeba?

Kanisá ete likambo oyo ekómeli yo: Ozali kolya elongo na molongani na yo, mwana na yo ya mwasi, mpe baninga mosusu. Ntango bozali kosolola, moninga na yo moko alobelí moto moko oyo olingaki—kasi bokabwanaki—liboso ozwa molongani oyo bozali na ye sikoyo. Mwana na yo ya mwasi atikali monjó polele. Atuni yo boye: “Olingi kolo- ba ke olinganaki na moto mosusu?” Obetelá naino mwana na yo lisolo wana te. Sikyo alingi koyeba yango malamumalamu. Okosala nini?

**TALÁ MOKAPO 1
NA VOLIMI 1**

Mbala mingi, kosilikaka te soki mwana na yo atuni yo mituna. Ntango nyonso oyo azali kotuna yo mituna mpe azali koyoka biyano oyo ozali kopesa, bozali nde kosolola; yango ezali likambo oyo baboti mingi bazalaka na mposa ya kosala.

Makambo nini oyo osalá kala osengeli koyebisa mwana na yo? Na ntembe te, okolina te koyebisa ye makambo oyo ezali koyisa yo nsóni. Kasi, soki esengeli, koyebisa mwana na yo mikakatano mosusu oyo okutanaki na yango ekoki kosalisa ye. Na ndenge nini?

Tózwa ndakisa moko. Mokolo moko, ntoma Paulo alobaki mpo na ye moko ete: “Ntango nalingi kosala oyo ezali malamu,

oyo ezali mabe nde ezali epai na ngai. . . . Ngai moto ya mawa!" (Baroma 7:21-24) Yehova Nzambe akomisaki maloba yango na Biblia mpe abombisaki yango mpo na litomba na biso. Mpe tozali mpenza kozwa litomba, mpo nani akoki koboya ete Paulo alobaki solo?

Ndenge moko mpe, ntango bana na yo bazali koyoka makambo ya malamu oyo osalaki mpe mabunga oyo osalaki, yango ekoki kosalisa bango bámitya na esika na yo. Ya solo, okolaki na eleko mosusu. Kasi, atako bantango ebongwanaka, bato babongwanaka te; batoli ya Biblia mpe ebongwanaka te. (Nzembo 119:144) Soki ozali koyebisa bana na yo mikakatano oyo okutanki na yango, mpe ndenge olongaki yango, okosalisa bango mpe bálonga mikakatano na *bango*. Elenge mobali moko nkombo na ye Cameron alobi boye: "Ntango omoni ete baboti na yo bakutanki na mikakatano ndenge moko na oyo ya yo, bazali komonana bato ya solo na miso na yo." Abakisi boye: "Mbala ya nsima oyo okokutana na mokakatano moko, okomituna liboso soki baboti na yo bakutaná naino te na likambo yango."

Likebisi: Esengeli kaka te ete osukisa lisolo nyonso na liteya moko. Ya solo, mbala mosusu ozali kobanga ete mwana na yo azala na likanisi ya mabe to amona ete ezali mabe te ye mpe asala mabunga wana oyo osalaki. Kasi na esika oyebisa mwana na yo na mokuse oyo olingi ete asala te ("Yango wana osengeli ata moke te . . ."), osengeli nde kolobela na mokuse ndenge yo ozali komiyoka. ("Soki nazongisi makanisi nsima, namonaka ete esengelaki te nasala boye to boye mpo . . .") Mwana na yo akoki kozwa liteya moko ya ntina mingi na makambo oyo okutanaki na yango, kozanga ete amona lokola ozali kopesa ye mitindo.—Baefese 6:4.

Ndenge nini nakoki kosala ete mwana na ngai asolola na ngai?

Ntango bana na yo bazalaki naino mike, bazalaki koyebisa yo makambo nyonso. Soki otuni bango motuna, bazalaki koyanola mbala moko. Mbala mingi, ezalaki na ntina te otunaka ntango nyonso mituna; bazalaki kobimisa makambo nyonso bango moko. Nzokande, lokola bana na yo bakómi *bilenge*, koluka ete básolola

na yo ezali mosala ya mpunda, lokola nde ozali koluka kobimisa mai na libulu oyo ekauká. Ozali komilobelá: ‘Basololaka na baninga na bango. Mpo na nini basololaka na *ngai te?*’

Kokanisa te ete lokola bana na yo bazali kosolola na yo te, yango elimboli ete basundoli yo to balingi te okota na makambo na bango. Likambo ya solo ezali ete sikoyo nde bazali na mposa na yo mingi koleka. Mpe likambo ya esengo, bato ya mayele bamoni-si ete bilenge mingi bazwaka toli ya baboti na bango na *valere*, koleka kutu oyo ya baninga na bango to oyo bapesaka na televizyo, na radio to na bazulunalo.

Sikoyo, mpo na nini bakakatanaka mingi mpo na koyebisa yo oyo ezali na makanisi na bango? Talá oyo bilenge mosusu balobi mpo na ntina oyo bakakatanaka mpo na kosolola na baboti na bango. Na nsima, omituna mituna oyo elandi maloba yango mpe tángá bavérse oyo batye wana.

“Ezalaka mpasi nasolola na papa mpo azalaka na makambo mingi na mosala mpe na lisangá. Emonanaka mpenza lokola ntango ya kosolola na ye ezalaka te.”—André.

‘Kozanga koyeba yango, natindaka bana na ngai bákanisa ete naza’ na makambo mingi mpe nakokoka kosolola na bango te? Soki bongo, nakoki kosala nini mpo bana na ngai bázala na mokakatano te ya kosolola na ngai? Ntango nini nakoki komityela mbala na mbala mpo na kosolola na bana na ngai?’—Kolimbola Mibeko 6:7.

“Nayaki kolelela mama mpo baswanisaki ngai na kelasi. Nalingaki abondisa ngai, kasi na esika asala yango, apamelaki nde ngai. Banda mokolo wana, nasololaka lisusu na ye te ata mpo na likambo ya ntina.”—Kenji.

‘Nasalaka ndenge nini soki bana na ngai bayei koyebisa ngai likambo moko? Ata soki eséngi nasembola bango, nasengeli te kofanda naino mpe koyoka bango na likebi nyonso liboso ya kope-sa toli?’—Yakobo 1:19.

“Emonanaka ke ntango nyonso oyo baboti balobi ete tósolola mpe bakosilika te, basilikaka kaka. Na yango, bana bamonaka lokola bakosi bango.”—Rachel.

‘Soki mwana na ngai ayebisi ngai likambo moko oyo epesi ngai nkanda, ndenge nini nakoki komipekisa?’—Masese 10:19.

“Mbala mingi ntango nazalaki koyebisa mama basekele na ngai, azalaki kokende mbala moko koyebisa yango baninga na ye. Nazalaki lisusu na konfianse na ye te ntango molai.”—Chantelle.

‘Namonisaka limemya epai ya mwana na ngai na ndenge na panzaka te basekele oyo ayebisaka ngai?’—Masese 25:9.

“Naza’ na makambo mingi oyo nalingaka koyebisa baboti na ngai. Naza’ kaka na mposa básalisa ngai nabanda lisolo.”—Courtney.

‘Nakoki kobanda lisolo na mwana na ngai? Ntango nini ezali malamu mpo tósolola?’—Mosakoli 3:7.

Lokola ozali moboti, okozwa matomba mingi soki ozali kosolola na mwana na yo. Talá likambo oyo ekómelaki Junko, oyo azali na mbula 17 mpe afandaka na Japon. Alobi boye: “Mokolo moko, nayebisaki mama polele ete nasepelaka kozala mingi na bana-kelasi na esika ya kozala na bandeko na ngai bakristo. Mokolo oyo elandaki, nakutaki na mesa na ngai mokanda moko oyo mama atikelaki ngai. Na mokanda yango, ayebisaki ngai ete ye mpe azalaki kozwa baninga te na kati ya bandeko na ye bakristo. Amonisaki ngai bandakisa ya bato oyo Biblia elobelí, oyo basalelaki Nzambe ata ntango bazalaki na moto moko te pembeni oyo akokaki kolendisa bango. Apesaki ngai mpe longonya mpo na milende oyo nazalaki kosala mpo na kozwa baninga ya malamu. Ekamwisaki ngai koyeba ete ezalaki kaka ngai moko te nde nakutanaki na likambo yango. Mama na ngai mpe akutanaki na likambo yango, mpe nazalaki na esengo mingi ya koyeba yango, yango wana nalelaki. Makambo oyo mama ayebisaki ngai elendisaki ngai makasi, mpe nazwaki makasi ya kosala oyo ezali malamu.”

Ndenge mama ya Junko amonaki yango, bilenge bafungwamaka epai ya baboti na bango soki bandimi mpenza ete baboti bakotyla makanisi na bango te to bakolobela yango mabe te. Kasi okoki kosala nini soki omonaka ete mwana na yo abaya-ka to azalaka na nkanda ntango asololaka na yo? Kokwea te na

motambo ya kosala lokola ye. (Baroma 12:21; 1 Petro 2:23) Nzokande, ata soki ekoki kozala mpasi, monisá na maloba mpe na biazaleli na yo ndakisa oyo olingi ete mwana na yo alanda.

Kobosana likambo oyo te: Bilenge bakolaka mokemoke tii bákóma mikóló. Bato ya mayele bamonaki ete na eleko yango, biazaleli ya bilenge ebongwanaka mingi; ntango mosusu basalaka makambo lokola mikóló, ntango mosusu lokola bana mike. Soki ozali komona makambo yango epai ya mwana na yo, okoki kossa la nini, mingimbingi na ntango oyo asalaka makambo lokola *mwa-na moke*?

Kokwea na motambo te ya kolobela ye mabe to ya koswana na ye lokola mwana moke. Kasi, osengeli nde kotalela ye lokola elenge oyo azali koyekola kokómá mokóló. (1 Bakorinti 13:11) Na ndakisa, soki mwana na yo abandi kosala makambo lokola mwana moke mpe alobi: "Mpo na nini oz'olandelalandela ngai boye?" okoki koyoka mposa ya kozongisela ye eyano na nkanda. Kasi, soki osali bongo, okokoka lisusu kosolola na ye te, okokómá nde koswana na ye. Okoki kaka koloba boye: "Emonani ete oza' mpenza na nkanda. Mpo na nini te tósolola nsima soki nkanda na yo esili?" Soki osali bongo, okoyoka nkanda te. Sikoyo, akokómá na mposa ya kosolola, na esika ya koswana.

MIBEKO YA NDAKO

Nasengeli kotyela mwana na ngai ngonga ya kozonga na ndako?

Mpo na kosalisa yo oyanola na motuna yango, kanisá ete likambo oyo ekómeli yo: Miniti 30 eleki na ngonga oyo otyelaki mwana na yo ya mobali mpo azonga na ndako, mpe oyoki porte ez'ofungwama malembé. Ozali komilobelá: ‘Akanisi ke nalali.’ Ya solo, olali naino te. Ofandaki nde pemberi ya porte tii na ngonga oyo mwana na yo asengelaki kozonga na ndako. Ntango mwana na yo afungoli mpenza porte ya ndako, miso na bino mibale ekutani. Okoloba nini? Okosala nini?

**TALÁ MOKAPO 3
NA VOLIMI 1,
MPE MOKAPO
22 NA VOLIMI 2**

Okoki kosala boye. Okoki kokipe mbeba yango te. Okoki komilobelá: ‘Bomwana ezelaka kaka boye.’ To okoki koloba na nkanda nyonso: “Okobimaka lisusu te!” Na esika osala makambo kozonga kokanisa, yoká ye naino, soki ezali mpenza na ntina oyo esali ete azonga ndako retare. Na yango okoki kosalela libaku wana mpo na komonisa mwana na yo liteya moko ya ntina mingi. Ndenge nini?

Likanisi: Yebisá mwana na yo ke bokosolola likambo yango mokolo oyo elandi. Na nsima, luká ntango oyo ebongi mpo bófanda mpe bólobelá ndenge oyo bokosilisa likambo yango. Baboti mosusu bamekaki kosala boye: Soki mwana azongi na ndako nsima ya ngonga oyo batyelaki ye, mbala ya nsima oyo akobima, akozonga ndako miniti 30 liboso ngonga yango ekoka. Nzokande, soki mwana azongaka na ndako mbala na mbala na ngonga oyo batyeli ye, mpe amonisi ete bakoki kotyela ye motema, bokoki komona malamu kopesa ye bonsomi mosusu, ntango mosusu,

koyebisa ye ete akoki kozonga na ndako ata nsima ya ngonga oyo batyeli ye. Ezali na ntina ete mwana na yo ayeba malamu ngonga oyo asengeli kozonga na ndako mpe bitumbu oyo akozwa soki atosi te ngonga oyo boteysi ye. Bosengeli mpe kopesa ye bitumbu yango soki esengi bongo.

Kasi, yebá ete Biblia elobi: “Bato nyonso báyeba ezaleli na bino ya makambo makasimakasi te.” (Bafilipi 4:5) Na yango, liboso otyela mwana na yo ngonga oyo asengeli kozonga na ndako, mbala mosusu okolina kosolola na ye likambo yango, mpe kotika ye apesa ngonga oyo akosepela kozonga na ndako, mpe ntina oyo asepeli kozonga na ngonga wana. Talelá mpe makanisi na ye, ata soki ekokesana na oyo ya yo. Soki mwana na yo amonisi ete abongi ketylama motema, okoki kotaleta mpe makanisi na ye soki ezali malamu.

Kotosa ngonga ezali na kati na makambo ya bomoi. Soki ozali ketylala mwana na yo ngonga oyo asengeli kozonga na ndako, ezali te kaka mpo obatela ye na makama. Ezali mpe mpo oteya mwana na yo ezaleli moko oyo ekosalisa ye mingi ntango akolongwa na ndako.—Masese 22:6.

Ndenge nini nakoki kotika kobendana na mwana na ngai na likambo etali bilamba?

Talá likambo oyo balobelni na lokasa 77 ya buku oyo. Kanisá ete Laetitia azali mwana na yo. Ozali komona ete alati bilamba oyo ezali kotika nzoto na ye libándá. Na mbala moko olobi: “Kende kolangola bilamba yango, soki te, okobima awa te!” Kosala bongo ekoki kozala malamu. Kutu, mwana na yo asengeli nde kotosa. Kasi ndenge nini okoki koteya ye alata kaka te bilamba mosusu, kasi abongola mpe makanisi na ye?

**TALÁ MOKAPO
11 NA VOLIMI 1**

- Ya liboso, kobosana likambo oyo te: *Mwana na yo ayebi lokola yo to koleka yo ete kolata mabe ebimisaka makambo mabe.* Na motema na ye, mwana na yo alingi te kobima moto ya ligboma to kobenda likebi ya bato kaka mpamba. Monisá na motema molai nyonso ete bilamba oyo etikaka nzoto libándá esepelisaka

mpenza te, mpe limbolá mpo na nini.* Yebisá ye bilamba mosusu oyo akoki kolata.

- Ya mibale, kozala makambo makasimakasi te. Omituna boye: ‘Elamba oyo ezali kobuka etinda moko ya Biblia, to ngai moko nde nasepeli na yango te?’ (2 Bakorinti 1:24; 1 Timote 2:9, 10) Soki yo moko nde osepeli na elamba yango te, okoki kotika mwana na yo alata yango?

- Ya misato, koyebisa kaka mwana na yo te bilamba oyo aseengeli te kolata. Salisá ye nde azwa bilamba oyo ebongi. Mpo na nini te kosalela nkasa 82 mpe 83 ya buku oyo mpo na kosalisa mwana na yo akanisa na likambo yango? Ezali na ntina mingi ete opesa ntango mpe milende na yo mpo na kosala yango!

Nasengeli kotika mwana na ngai abetaka masano ya video?

Masano ya video ebongwani mingi banda ntango ozalaki elenge. Lokola ozali moboti, ndenye nini okoki kosalisa mwana na yo ayeba makama oyo ekoki kobima na masano yango mpe kokima yango?

Okosala eloko moko te soki opekisi masano nyonso ya video to soki omonisi ete kobeta masano wana ezali kolekisa mpenza ntango ya mpaamba. Kobosana te ete masano nyonso te nde ezali mabe. Kasi, ekoki kokómisa moto moombo.

Yango wana, talelá malamu bangonga oyo mwana na yo alekiska na kobeta masano wana. Lisusu, talelá lolenge ya masano oyo mwana na yo asepelaka na yango. Okoki ata kotuna mwana na yo mituna lokola oyo:

- Lisano nini bana kelasi na yo babetaka mingi?
- Nini esalemaka na lisano yango?
- Mpo na nini okanisi ete babetaka yango mingi?

* Mwana na yo amitungisaka mingi mpo na nzoto na ye, na yango kebá ete omonisa ye te ete nzoto na ye ezali na mbeba.

Mbala mosusu okomona ete mwana na yo ayebi makambo mingi oyo etali masano ya video koleka ndenge ozalaki kakanisa! Ntango mosusu kutu asilá kobeta masano oyo omoni ete ezali mabe. Soki ezali bongo, kotombokela ye te. Yango ezali libaku mpo na yo ya kosalisa mwana na yo akolisa makoki na ye ya kososola.—Baebre 5:14.

Tuná mwana na yo mituna oyo ekosalisa ye ayeba *mpo na nini* azali kosepela na masano ya video oyo eza' mabe. Na ndakisa, okoki kotuna motuna lokola oyo:

- Omonaka lokola basundoli yo mpo bapesi yo nzela te ya kobeta lisano yango ya video?

Ekoki kozala ete bilenge mosusu babetaka lisano moko mpo bázala na masolo ya kobetela baninga na bango. Soki ezali bongo mpo na mwana na yo, okotalela likambo yango te ndenge olingaki kotalela yango soki mwana na yo azalaki kosepela na masano oyo ezali kolakisa mobulu ya nsomo to makambo ya mbindo.—Bakolose 4:6.

Bongo soki mwana na yo *azali* kosepela na makambo mabe oyo ezali na kati ya lisano moko? Bilenge mosusu batingama-ka kaka ete makambo mabe oyo esalemaka na bavideo esala-ka bango eloko te. Bakanisaka ete: 'Eza' te mpo naz'osala yango na ordinatere nde nakokóma kosala yango na ndenge ya solo.' Soki mwana na yo akanisaka bongo, bendá likebi na ye na Nzembó 11:5. Ndenge maloba ya versé emonisi yango, Yehova ayinaka kaka te baoyo *basalaka* mobulu, kasi mpe ba- yo *balingaka* mobulu. Etinda yango etaleli mpe kosangisa nzoto mpe bizaleli mosusu nyonso ya mabe oyo Biblia epekisi.—Nzembó 97:10.

Soki mwana na yo azali kobeta masano ya video ya mabe, meká kosala boye:

- Kotika te mwana abetaka masano ya video esika oyo azali kaka ye moko, na ndakisa na shambre na ye.
- Tyá mibeko oyo asengeli kolanda; na ndakisa, akobeta ma-sano ya video te soki naino asilisi kosala devuare te, kolya te, to kosala likambo mosusu ya ntina.

● Monisáká ye ete kosala misala oyo esengaka kobimisa makasi ya nzoto ezali na ntina mingi.

● Taláká bana na yo ntango bazali kobéta masano ya video, to kutu na ntango mosusu betáká elongo na bango.

Ya solo, osengeli kopesa bana na yo ndakisa malamu na oyo etali kominanola, mpo okoka koloba na bango polele mpe na bosembo. Omituna boye: ‘Baemisyó ya ndenge nini mpe bafilme ya ndenge nini natalaka na televizyo?’ Komikosa te; soki ozali bongo-labongola, bana na yo bakoyeba yango!

Bongo soki mwana na ngai azali moombo ya telefone, ya ordinatere, to ya apareyi mosusu oyo ebimi sika?

Mwana na yo alekisaka ntango mingi na internet, atángaka mpe atindaka bamesaje ebele na telefone, to ayokaka miziki mingi, na esika asololaka na yo? Soki ezali bongo, okoki kosala nini?

Okoki kaka kobotola mwana na yo apareyi yango. Kasi, kanisa te ete baapareyi nyonso oyo ebimi sika ezali mabe. Kutu, na ntembe te osalelaka apareyi moko oyo baboti na yo bazalaki kosalela te. Na yango, na esika obotola apareyi ya mwana na yo—longola kaka soki ezali na ntina mpenza oyo esengi bongo—okoki kosalela yango lokola libaku ya kosalisa mwana na yo asalela baapareyi oyo ebimi sika malamu mpe na bokatikati. Ndenge nini okoki kosala yango?

**TALÁ MOKAPO
36 NA VOLIMI 1**

Fandá ná mwana na yo mpe sololá na ye likambo yango. Ya liboso, yebisá ye ntina oyo ozali komitungisa. Ya mibale, yoká makambo oyo azali koloba. (Masese 18:13) Ya misato, bóluka ndenge ya kosalisa likambo yango. Kobanga te kopekisa ye mwa makambo mosusu, kasi kozala makambo makasimakasi te. Elenge moko nkombo na ye Ellen, alobi boye: “Ntango nakómake kolekisa ntango mingi na kotindaka bamesaje, baboti babotolaki ngai telefone te; batyelaki ngai nde mibeko. Lolenge oyo basilisaki likambo yango esalisaki ngai nazala na bokatikati na likambo ya kotinda bamesaje, ata soki baboti bazali te.”

Bongo soki mwana na yo azali koluka komilongisa? Kokanisa te ete aboyi koyoka toli na yo. Zalá nde na motema molai mpe ti-kelá mwana na yo ntango ya kokanisa na likambo yango. Ekoki kozala ete asili kondima toli na yo mpe akani kosala mbongwana oyo esengeli. Bilenge mingi bazali lokola elenge Hailey, oyo alo-bi ete: "Liboso nasilikaki ntango baboti bayebisaki ngai ete nakó-mi moombo ya ordinatere na ngai. Kasi na nsima, lokola nazala-ki kokanisa mingi na yango, nayaki komona ete bazalaki koloba solo."

KOZWA LIBERTE

Na makambo nini nasengeli kotikela mwana na ngai liberte?

Motuna oyo ekoki kozala mpasi soki etaleli makambo ya seke-le ya mwana na yo. Na ndakisa, okosala nini soki mwana na yo ya mobali afandi na kati ya shambre na ye mpe akangi porte? Okoko-

ta mbala moko kozanga kobeta porte? To okosala nini soki mwana na yo ya mwasi akei mbangumbangu na kelasi mpe abosani telefone na ye? Okozwa yango mpe obandi kotánga bamesaje na ye?

**TALÁ MOKAPO 3
MPE 15 NA VOLIMI 1**

Ezali pteee te koyanola na mituna wana.

Lokola ozali moboti, ozali na lotomo ya koyeba nini ezali koleka na bomoi ya mwana na yo mpe osengeli kobatela ye. Kasi, okokoka te kolandela makambo nyonso oyo mwana na yo azali kosala to kokengelaka ye ntango nyonso. Ndenge nini okoki kozala na batikati na likambo yango?

Ya liboso, yebá ete soki mwana na yo alingi te oyeba makambo na ye, yango elimboli te ete azali kaka kosala likambo moko ya mabe. Mbala mingi, eza' likambo oyo ekómelaka mwana nyonso oyo azali kokola. Ntango bilenge balingi te basusu báyeba makambo na bango, yango ezali kosalisa bango báyekola kosala makambo na ndenge na bango, wana bazali kozwa baninga na bango moko mpe kosalela 'makoki na bango ya kokanisa' mpo na kotalela malamu mikakatano na bango. (Baroma 12:1, 2) Yango ekosalisa bango mpe bákola mayele; ezali na ntina bázala na yango mpo bákóma mikóló ya malamu. Ezali mpe kosalisa bango bámanyola liboso ya kozwa bikateli to koyanola na mituna ya mpasi.—Masese 15:28.

Ya mibale, yebá ete koluka kolandela makambo nyonso oyo mwana na yo asalaka ekoki kosala ete akangela yo nkanda to atomboka. (Baefese 6:4; Bakolose 3:21) Yango elimboli ke osengeli lisusu te kolandela makambo nyonso oyo asalaka? Te, mpo ozali kaka moboti na ye. Kasi, mokano ezali ete mwana na yo azala na lisosoli ya malamu. (Kolimbola Mibeko 6:6, 7; Masese 22:6) Nsukansuka, kosalisa mwana ezalaka malamu mingi koleka kokengela ye.

Ya misato, sololá likambo yango elongo na mwana na yo. Yoká makambo oyo ez'otungisa ye. Na bantango mosusu, okoki kotikela ye mwa bonsomi te? Yebisá mwana na yo ete okotikela ye asalaka mwa makambo na ye moko kaka soki abebisi konfianse na yo te. Monisá ye bitumbu oyo akozwa soki atosi te, mpe salelá yango soki esengi bongo. Zalá na kondima ete okoki kotikela

mwana na yo asala mwa makambo na ye moko kozanga ete oti-ka mokumba na yo ya moboti oyo azali komibanzabanza mpo na mwana na ye.

Ntango nini mwana na ngai asengeli kokata kelasi?

TALÁ MOKAPO
19 NA VOLIMI 1

“Balakisi baz’osepelisa ngai te!” “Naza’ na badevuare mingi!” “Nabundaki mpo naleka na kelasi mosusu; ya nini yango *nabu-ndaka kaka boye?*” Bilenge mosusu oyo bamitunaka mituna wana bakómaka na mposa ya kokata kelasi liboso bázwa mayele oyo ekosalisa bango na bomoi. Soki mwana na yo alingi kokata kela-si, okoki kosala nini? Meká kosala boye:

- *Talelá malamu ndenge oyo yo moko otalelaka kelasi.* Nta-ngo ozalaki naino na kelasi, ozalaki komona yango lokola koleki-sa ntango ya mpamba—lokola okangami na bolókó tii mokolo oyo okobanda kosala makambo oyo mpo na yo ezalaki ya malonga? Soki ezali bongo, mbala mosusu mwana na yo mpe akómi kotale-la kelasi ndenge wana. Likambo ya solo ezali ete, kotánga kelasi ya malamu ekosalisa bango bákóma na “bwanya ná likoki ya ko-kanisa,” bizaleli oyo basengeli na yango mpo bákokisa mikano na bango.—Masese 3:21.

- *Pesá ye biloko oyo ekosalisa ye atángá.* Bana mosusu oyo bakoki kozwa bapwé ya malamu bayebaka te *ndenge* ya koyekola —to bazalaka na bisika oyo ebongi te mpo na koyekola. Mpo báye-kola malamu, basengeli kozala na esika ya malamu, oyo ezali na mwinda ya malamu, mpe biloko oyo bakoki kosala na yango bolu-kiluki. Okoki kosalisa mwana na yo akende liboso, ezala na ma-kambo ya kelasi to ya Nzambe, soki otye ye na esika moko ya malamu mpo akanisaka na mozindo na makambo ya sika oyo az’oyekola.—Talá mpe 1 Timote 4:15.

- *Mikótisá mpe na makambo yango.* Moná balakisi mpe bapesi-toli ya eteyelo lokola baninga na yo, kasi te banguna na yo. Kutanáká na bango. Yebáká bankombo na bango. Sololá na ba-

ngo na oyo etali mikano mpe mikakatano ya mwana na yo. Soki mwana na yo az'okoka kozwa bapwe mingi te, luká koyeba ntina. Na ndakisa, mwana na yo az'omona ete soki azwi bapwe mingi na kelasi, baninga na ye bakobanda konyokola ye? Azali na likambo na molakisi moko? Bongo mateya oyo ezali kopesama? Programme ya mateya oyo ez'opesama na kelasi esengeli kosalisa mwana akolisa mayele na ye, kasi te kolekela ye motó. To mbala mosusu mwana na yo az'omona malamu te to azali na makoki mingi te ya koyekola?

Soki ozali komikötisa mingi na formasyo ya mwana na yo, eza-la na makambo ya kelasi to ya Nzambe, ekozala mpasi te mpo alonga.—Nzembo 127:4, 5.

Ndenge nini nakoki koyeba soki mwana na ngai akoki mpo na kolongwa na ndako?

Serena, oyo tolobelaki na Mokapo 7 ya buku oyo, abangaka kolongwa na ndako. Mpo na nini? Alobi boye: “Ata soki nalingi kosomba eloko na mbongo na ngai moko, papa akolinga te. Alobaka ete wana eza’ mosala na ye. Yango wana ntango nakanisaka ke mokolo mosusu nakobanda kofuta bafaktire ngai moko, yango ebangisaka ngai.” Na ntembe te, tata ya Serena azali na makanisi ya malamu, kasi okanisi ke az'osalisa mwana na ye ayeba kotambwisa makambo ntango akozala epai na ye moko?—Masese 31:10, 18, 27.

**TALÁ MOKAPO
7 NA VOLIMI 1**

Bana na yo bamibongisi naino te mpo na komema mikumba ya bomoi bango moko mpo obatelaka bango mingi koleka ndelo? Ndenge nini okoki koyeba yango? Talelá makambo minei oyo elandi, oyo tolobelaki mpe na mokapo 7 na nse ya motó ya likambo moke “Namibongisi mpenza?”—kasi sikoyo talelá yango na miso ya moboti.

Koyeba kosalela mbongo. Bana na yo ya mikóló bayebi ndenge ya kotondisa papye oyo emonisaka ete ofuti mpako, to oyo basengeli kosala mpo na kotosa mibeko oyo etali kofuta mpako na mboka oyo bofandi? (Baroma 13:7) Bayebi kosalela malamu mboongo oyo bazali na yango na banki? (Masese 22:7) Bayebi kosalela

malamu mbongo oyo bazwaka mpe kobikela na oyo bazali na yan-gó? (Luka 14:28-30) Basilá koyoka esengo oyo moto ayokaka soki asombi eloko na mbongo na ye moko? Basilá koyoka esengo monene koleka oyo moto ayokaka ntango azali kosalela ntango mpe biloko na ye mpo na kosalisa basusu?—Misala 20:35.

Koyeba misala ya ndako. Bana na yo ya basi mpe ya mibali bayebi kolamba? Olakisá bango ndenge ya kosukola mpe kongo-ma (*repasser*) bilamba? Soki bana na yo bakumbaka motuka, ba-koki kosala mwa misala ya mikemike oyo esengaka mpo na kobo-ngisa yango na ndakisa kobongisa kura, kotya mafuta mosusu ya motere to pine mosusu?

Koyeba kofanda malamu ná basusu. Ntango bana na yo ba-bendanaka, oyaka ntango nyonso kokabola bango, mpe kokwei-sela bango ndenge oyo basengeli kosilisa matata yango? To osali-saka bango báyeba kosilisa matata na bango na kimya, mpe na nsima nde báya koyebisa yo yango?—Matai 5:23-25.

Programe ya koyekola Biblia mpe makambo ya losambo. Ondimisaka bana na yo mateya na makasi to osalisaka bango bá-ndima yango? (2 Timote 3:14, 15) Na esika ya koyanolaka ntango nyonso na mituna oyo batunaka na oyo etali lingomba mpe biza-leli malamu, oteyaka bango bákolisa ‘likoki na bango ya kokani-sa’? (Masese 1:4) Okosepela bálanda ndenge yo oyekolaka Biblia to básala yango koleka yo?*

Na ntembe te, kosalisa bana na yo na makambo oyo touti ko-lovela esengaka ntango mpe milende mingi. Kasi, ezali na ntina mingi osala bongo mpo atako okoyoka mawa ntango mwana na yo akokende, okosepela mingi ndenge osalisi ye.

---

* Talá nkasa 315 tii 318.

KOSANGISA NZOTO MPE KOBANDA KOLINGA

Nasengeli koyebisa mwana na ngai makambo etali kosangisa nzoto?

Bayebisaka bana makambo etali kosangisa nzoto na ntango bazali naino mike mpenza. Banda kala, Biblia esakolaki ete “mikolo ya nsuka” ekozala “ntango moko ya mpasi mpenza mpe ya mikakatano,” mpe ekozala na bato “oyo bazangi komipekisa” mpe “oyo balingá bisengo na esika ya kolinga Nzambe.” (2 Timote 3:1, 3, 4) Momeseno ya kosangisa nzoto na moto nyonso oyo olingi ezali moko ya bilembo mingi oyo emonisi ete esakweli yango ezali kokokisama.

**TALÁ MOKAPO 23, 25,
MPE 32 NA VOLIMI 1,
MPE MOKAPO 4 TII 6, 28,
MPE 29 NA VOLIMI 2**

Lelo oyo, mokili ekeseni mpenza na ndenge ezalaki ntango ozalaki kokola. Kasi, makambo mosusu ebongwani te. Yango wana, makambo mabe oyo bana na yo baza-li kokutana na yango elekela yo te to ebangisa yo te. Zalá nde na ekateli ya kosalisa bango básala ndenge ntoma Paulo alendisaki bakristo eleki sikoyo mbula 2000, ete: “Bólata molato mobimba ya etumba oyo euti na Nzambe mpo bókoka kotéléma ngwi liboso ya mayele mabe ya Zabolo.” (Baefese 6:11) Ezali solo ete bile-nge bakristo mingi bazali mpenza kobunda etumba mpo na kosa-la oyo ezali malamu, atako bazali kokutana na makambo mabe. Ndenge nini okoki kosalisa mwana na yo asala mpe bongo?

Mpo na kobanda lisolo, okoki kosalela mikapo oyo ezali na Eteni 4 ya buku oyo mpe Eteni 1 mpe 7 ya Volimi 2. Mikapo yango ezali na bavérse oyo ezali kotinda moto akanisa malamumalamu.

Mikapo mosusu elobelí bandakisa ya solo ya bato oyo bakangamaki na oyo ezali malamu mpe bazwaki mapamboli, mpe bato oyo baboyaki kolanda mibeko ya Nzambe mpe bakutanaki na mikakatano. Bavérse mosusu ezali na mitinda oyo ekoki kosalisa bana na yo báyeba libaku malamu oyo bazali na yango—mpe oyo yo ozali na yango—ya kolanda mibeko ya Nzambe na bomoi na bango. Mpo na nini te kosala programe mpo na kotalela masolo yango elongo na bango kozanga koumela?

Nasengeli kotika mwana na ngai abanda kolinga?

Ata ndele, mwana na yo akokóma na mposa makasi ya kobanda kolinga. Phillip alobi boye: “Nasalaka kutu eloko moko te! Soki bana basi bayei kosenga ngai tóbima, natelemei wana mpe nabandi komituna: ‘Sikoyo, nakosala nini?’ Ezalaka mpasi naboya mpo bamosusu bazalaka kitoko mpenza!”

Likambo ya malamu koleka oyo okoki kosala lokola moboti ezali ya kosolola na mwana na yo na oyo etali kobanda kolinga, ntango mosusu okoki kosalela Mokapo 1 na Volimi 2 mpo na kosolola na ye. Luká koyeba nini mwana na yo ayokaka mpo na mikakatano oyo akutanaka na yango na kelasí to ata mpe na lisangá. Ntango mosusu okoki kosolola na ye makambo yango na mabaku mosusu, na ndakisa “ntango okofanda na ndako na yo mpe ntango okotambola na balabala.” (Kolimbola Mibeko 6:6, 7) Ezala bozali wapi, kobosana te ete osengelei “koyokaka noki, kowelaka koloba te.”—Yakobo 1:19.

**TALÁ MOKAPO 1
TII 3 NA VOLIMI 2**

Soki mwana na yo alobi na yo ete asepeli na mwana mobali to mwana mwasi moko, kobanga te. Elenge mwasi moko alobi boye: “Ntango papa ayokaki ke nazalaki na mwa moto na ngai, ayokaki nkanda makasi! Mpo abangisa ngai, alukaki kotuna ngai mituna kilikili, na ndakisa soki nakoki mpo na libala; ntango ozali elenge, mituna ya ndenge wana ekoki kotinda yo omona neti okoba kaka na mwa moto na yo tii bokobalana, mpo omonisa baboti na yo ke bazali na libunga!”

Soki mwana na yo ayebisi ke soki ayebisi yo ete abandi kolinga, okosala ye mabe, akoki kosalaka yango na kobombana. Elenge mwasi moko alobi boye: “Soki baboti basiliki ntango bayoki ete mwana na bango abandi kolinga, yango ekotinda ye akóma kobo-mbela bango likambo yango lisusu malamu koleka. Bakokabwana te. Bakobanda kosala yango nde na kobombana.”

Okozwa matomba mingi soki bozali kosolola likambo yango polele. Brittany, oyo azali na mbula 20, alobi boye: “Baboti na ngai balobelaka ngai polele likambo etali kobanda kolinga. Ezali na ntina mpo na bango báyeba moto oyo nazali kosepela na ye, mpe namonaka ke eza’ malamu! Papa akosolola na moto yango. Soki ezali na makambo oyo ez’otungisa baboti na ngai, bayebiska ngai yango. Mbala mingi nayaka komona ete nasepeli na moto yango te liboso kutu tóbanda kolingana.”

Kasi, nsima ya kotánga Mokapo 2 na Volimi 2, okoki komituna boye: ‘Mwana na ngai alingaka moto moko kozanga kutu naye-ba?’ Talá makambo oyo bilenge mingi balobi mpo na ntina oyo basusu bakómaka na mposa ya kolinga na kobatama, mpe na nsima kanisá na mituna oyo elandi maloba yango.

“Bilenge mosusu bazalaka na kimya te na ndako, yango wana balukaka mwa moto oyo akoki kobondisa bango.”

—Wendy.

Lokola ozali moboti, okoki kosala nini mpo bana na yo bámi-yoka ete otyelaka bango likebi? Ezali nde na makambo oyo ose-ngeli kobongisa mpo na yango? Soki ee, makambo nini?

“Ntango nazalaki na mbula 14, moninga moko ya kelasí aséngaki ngai tóbanda kobima. Nandimaki. Nakonisaki ke nakomiyoka malamu mingi soki mwana mobali atye ngai maboko na lipeka.”—Diane.

Soki Diane azalaki mwana na yo, ndenge nini olingaki kosolola na ye likambo yango?

“Telefone esalisaka mingi bilenge bálingana na kobomba-na. Baboti bayebaka ata eloko moko te!”—Annette.

Bibongiseli nini okoki kozwa soki bana na yo basalelaka telefone?

“Mingimingi, ezalaka mpasi te bana bálingana na kobombaran soki baboti bakipaka mpenza te makambo oyo bana na bangó basalaka mpe soki basalaka yango na banani.”—Thomas.

Ezali nde na mayele oyo okoki kosalela mpo oyebaka makambo oyo mwana na yo asalaka, kasi otikelaka ye mpe bonsomi oyo ebongi?

“Mbala mingi, baboti bazalaka na ndako te ntango bana baza’ na ndako. To baza’ na konfianse mingi koleka na bana na bangó mpe batikaka bango bákendaka ná bato mosusu.”—Nicolas.

Kanisá naino bato oyo bazalaka mingi na bana na yo. Oyebaka mpenza makambo oyo basalaka ntango bazali elongo?

“Bilenge mosusu balinganaka na kobombana mpo baboti baleki makambo makasi.”—Paul.

Kozanga ete obuka mibeko mpe mitinda ya Biblia, ndenge nini okoki kosala ete ‘ezaleli na yo ya makambo makasimakasi te eyebana epai ya bato nyonso’?—Bafilepi 4:5.

“Ntango nazalaki kokola, nazalaki komiyoka ete naza’ na ntina te, mpe nazalaki koluka ete bato bátyela ngai likebi. Nakómaki kokomela mwana mobali moko ya lisangá moko penepene na biso, mpe tolinganaki. Epai na ye, nazalaki komiyoka ete naza’ mpenza na ntina.”—Linda.

Okoki kokanisa mwa makambo ya malamu oyo bato ya libota ya Linda bakokaki kosala mpo na kokokisa mposa na ye wana?

Mpo na nini te kosalela Mokapo 2 na Volimi 2 mpe eteni oyo ya Apéndisi mpo na kosolola na mwana na yo ya mwasi to ya mobali? Mpo moto abimisa sekele, esengaka kosolola na ye polele mpe na motema mobimba.—Masese 20:5.

KOMITUNGISA

Nakosalala nini soki mwana na ngai ayebisi ngai ete alingi komiboma?

Likambo ya mawa, na bisika mosusu na mokili, bilenge mingi bamibomaka. Na ndakisa, na États-Unis, bilenge mingi oyo bamibomaka bazali na mbula kati na 15 tii 25, mpe na bambula soki 20 oyo eleki, motango ya bilenge oyo bamibomaki, oyo bazali na mbula kati na 10 tii 14 emataki mba-la mibale. Mingimbingi baoyo bamibomaka ezali baoyo bazalaka na maladi moko ya motó, oyo bato mingi ya libota na bango bamibomaki, mpe oyo balingaki komiboma na kala. Makambo oyo ekoki komonisa ete elenge akómi na makansi ya komiboma ezali:

- Abandi kokima bato ya libota na ye mpe baninga na ye
- Azali lisusu te kolya mpe kolala ndenge amesanaki liboso
- Azali lisusu kosepela te na makambo oyo azalaki kosepela na yango liboso
- Bizaleli na ye ebongwani mpenza
- Akómi komela masanga mpe badrogé mingi
- Akómi kokaba biloko na ye ya motuya
- Akómi kolobela liwa to akómi komitungisa mpo na mambó oyo etali liwa

Moboti akosala libunga monene mpenza soki aboyi kolandela makambo wana. Kozwa makambo wana nyonso na liseki te. Kokanisa mbala moko te ete ezali kaka eleko moko oyo mwana na yo azali kolekisa.

Koyoka nsóni te ya koluka lisalisi mpo na mwana na yo soki azali kotungisama makasi na makanisi to azali kobela maladi moko ya motó. Mpe soki omoni ete mwana na yo abandi kokóma na makanisi ya komiboma, sololá na ye na likambo yango. *Likansi* oyo elobaka ete soki osololi na elenge na likambo etali komiboma, okotinda ye asala yango, ezali lokuta. Bilende mingi bamiyokaka malamu soki baboti na bango basololi na bango likambo yango. Na yango, soki mwana na yo andimi ete alingaki komiboma, luká koyeba mayele nini akanaki kosalela, mpe tuná ye ndenye oyo alingaki kosalela mayele yango. Soki ayebisi yo makambo mingi, okoluka mpe kosalisa ye nokinoki.

Kokanisa te ete mitungisi na ye ekosila yango moko. Mpe soki emonani ete esili, kokanisa te ete likambo yango esili mpenza. Kasi, ekoki kozala ete na ntango wana nde azali na likama makasi. Mpo na nini? Mpo ntango elenge azali kotungisama makasi, akoki kozwa lisusu makasi te ya kokokisa mposa na ye ya komiboma. Kasi, ntango kotungisama esili mpe makasi ezongi, azwi sikoyo makasi ya kokokisa mposa na ye ya komiboma.

Ya solo, ezali mawa komona ete ntango bilenge mosusu bamburgisi elikya bakómaka na makanisi ya komiboma. Soki baboti mpe mikóló mosusu ya malamu batyaka likebi na makambo oyo emonisi ete mwana alingi komiboma mpe balandelaka yango, bakoki ‘koloba na ndenye ya kobondisa epai ya milimo oyo enyokwami na makanisi’ mpe kozala lokola esika oyo bilenge bakoki kozwa libateli.—1 Batesaloniki 5:14.

Nasengeli kobombela bana mawa na ngai?

Liwa ya molongani ezali likambo ya mpasi mpenza oyo ekómelaka moto. Kasi ekómi na ntango oyo mwana na yo azali na mposa ya lisalisi na yo. Ndenye nini okoki kosalisa ye asilisa mawa na ye, kasi osilisa mpe oyo ya yo? Meká kosala boye:

- *Kobombaka mawa na yo te.* Mwana na yo ayekolaka makambo mingi ya ntina na bomoi na ye ntango az’omona ndenye

oz'osala. Akoyekola mpe ndenge ya kosilisa mawa na ye ntango az'omona ndenge oz'osala. Na yango, kokanisa te ete okobima elombe liboso ya mwana na yo soki ozali kobombela ye mawa na yo nyonso. Yango ekoki koteya mwana na yo asalaka mpe bongo. Nzokande, ntango ozali kobimisa mpasi oyo ozali na yango na motema, akoyekola ete eleki malamu kobimisa mawa na esika ya kobomba yango, mpe ete ezali mabe te ye mpe ayo-kaka mawa, mpasi, ata mpe nkanda.

- *Lendisá mwana na yo alobaka.* Kozanga ete mwana na yo akanisa ke bazali kotinda ye na makasi, lendisá ye ayebisa yo oyo ezali na motema na ye. Soki azali kokakatana mwa moke, mpo na nini te kotalela Mokapo 16 ya buku oyo? Lisusu, lobelá basuvenire mingi ya kitoko oyo ozali na yango mpo na molongani na yo oyo akufá. Lobelá ndenge ekozala mpasi mpo na yo okanga motema. Ntango azali koyoka yo ozali kobimisa mawa na yo polele, mwana na yo akoyekola mpe kosala bongo.

- *Yebá esika makoki na yo esuki.* Olingi osunga mpenza mwana na yo na ntango oyo ya mpasi mpenza; yango ezali malamu. Kasi kobosana te ete liwa ya molongani na yo oyo ozalaki kolinga mingi epesi yo mpasi mingi na motema. Yango wana, ekoki kozala ete mpo na mwa ntango moke, olëmbi na nzoto mpe na makanisi. (Masese 24:10) Okoki kosenga lisalisi epai ya bandeko mosusu ya libota mpe baninga mosusu oyo bazali mikóló. Soki osengi lisalisi, yango ekomonisa ete okomé-li. Masese 11:2 elobi boye: “Bwanya ezali elongo na bato ya bopolo.”

Lisalisi ya malamu koleka oyo okoki kozwa eutaka epai ya Yehova Nzambe, oyo alaki basambeli na ye ete: “Ngai, Yehova Nzambe na yo, nazali kosimba loboko na yo ya mobali, ngai Moto nazali koloba na yo ete: ‘Kobanga te. Ngai moko nakosalisa yo.’” –Yisaya 41:13.

Ndenge nini nakoki kosalisa mwana na ngai ya mwasi azala na bokatikati na oyo etali kolya?

Okoki kosala nini soki mwana na yo ya mwasi akómi kolya na ndenge ebongi te?* Liboso, luká koyeba *mpo na nini* akómi na ezaleli wana.

Emonani ete bato mingi oyo balyaka na ndenge ebongi te bamizwaka na valere te, balukaka kosala makambo na ndenge ya kokoka, mpe bamityelaka mibeko ya makasimakasi. Salá nyonso mpo otinda ye te akolisa bizaleli yango. Lendisá ye amimona ete azali na ntina.—1 Batesaloniki 5:11.

Lisusu, tyá mpenza likebi na ndenge yo moko otalelaka biloko ya kolya mpe kilo ya nzoto. Kozanga koyeba yango, omonisaka ete makambo wana eleki ntina mpenza, ezala na maloba na yo to na makambo oyo osalaka? Kobosana te ete bilenge bamitungisaka mingi mpo na ndenge bamonanaka na miso ya bato. Ata soki ozali kosala maseki na ndenge bana bayaka minene ntango bazali naino bilenge, mpe ndenge bakolaka maimai, yango ekoki kotya mobulu na motó ya elenge oyo bakoki kondimisa ye makambo kozanga mpasi.

Soki otaleli malamu likambo yango mpe obondeli mpo na yango, yebisá mwana na yo ya mwasi likambo yango polele. Meká kosala boye:

- Kanisá malamumalamu oyo okoloba mpe ntango ya koloba yango.
- Monisá polele likambo oyo ezali kotungisa yo mpe mposa na yo ya kosalisa ye.
- Kokamwa te soki abandi liboso komilongisa.
- Yoká ye na motema molai.

Oyo eleki ntina, omipesa mpenza na kosalisa mwana na yo alonga ezaleli wana. *Bósalisá ye libota mobimba mpo abika!*

**TALÁ MOKAPO 10
NA VOLIMI 1,
MPE MOKAPO 7
NA VOLIMI 2**

* Atako tozali kolobela mingimingi bana basi, batoli oyo elobelami awa etaleli mpe bana mibali.

MAKAMBO YA NZAMBE

Ndenge nini nakoki kokoba kote ya mwana na ngai makambo ya Nzambe ntango azali kokoma elenge?

Biblia elobi ete bazalaki kote ya Timote makambo ya Nzambe ‘banda bomwana na ye mpenza,’ mpe na ntembe te osala-

ka mpe bongo epai ya bana na yo. (2 Timote 3:15) Kasi, ntango bana na yo bakomi bille-
nge, mbala mosusu ekosenga obongola mwa
moke lolenge oyo oteyaka bango. Bana na yo
oyo bazali kokola, bakomi sikoyo koyeba maka-
mbo mosusu ya mpasi oyo bazalaki koyeba te ntango bazalaki
naino mike. Ezali na ntango oyo nde osengeli mpenza kosalisa ba-
ngo básalela “makoki na [bango] ya kokanisa.”—Baroma 12:1.

Ntango Paulo azalaki kokomela Timote, alobelaki makambo
oyo Timote ‘ayekolaki mpe oyo basalisaki ye andima bosolo na ya-
ngo.’ (2 Timote 3:14) Mbala mosusu bana na yo bazali sikoyo na
mposa ‘básalisa bango bándima’ mateya ya Biblia oyo bayebaki
banda bomwana. Mpo na kosimba mitema na bango, osengeli ko-
suka kaka te na koyebisa bango oyo basengeli kosala to kondima.
Basengeli koyeba ndenge oyo bango moko bakoki kosala. Nde-
nge nini okoki kosalisa bango? Bandá na koyebisa bango maka-
mbo mingi oyo bakoki kokanisa na yango mpe lobelá mituna oyo
elandi:

- Nini endimisaka ngai ete Nzambe azali?—Baroma 1:20.
- Ndenge nini nayebi ete mateya ya Biblia oyo baboti bateya-
ki ngai ezali solo?—Misala 17:11.

- Nini endimisaka ngai ete mitinda ya Biblia ezali mpo na bolamu na ngai?—Yisaya 48:17, 18.
- Ndenge nini nayebi ete bisakweli ya Biblia ekokokisama? —Yosua 23:14.
- Nini endimisaka ngai ete eloko moko te na mokili oyo ekokani na “motuya monene ya boyebi ya Kristo Yesu”? —Bafilipi 3:8.
- Mbeka ya lisiko ya Kristo elimboli nini mpo na *ngai*? —2 Bakorinti 5:14, 15; Bagalatia 2:20.

Okoki kokakatana mpo na kosalisa bana na yo bákanisa na mituna wana, mpo ozali kobanga ete bakokoka te koyanola yango. Kasi, yango ezali lokola oz’oboya kotala likonga oyo elakisaka nivo ya esansi oyo ezali na motuka, mpo ozali kobanga likonga yango elakisa ete esansi esili. Soki ezali bongo, eleki malamu oyeba yango liboso mpo okutana na mokakatano te! Ndenge moko mpe, sikoyo—wana bana na yo bazali naino na ndako—nde ntango ya kosalisa bango báluikaluka biyano na mituna oyo etali kondima na bango mpe ‘bándima bosolo’ ya makambo oyo bazali koyekola.*

Kobosana te ete ezali mabe te osenga mwana na yo ya mwasí to ya mobali amituna: “*Mpo na nini nazali kondima yango?*” Diane, oyo azali na mbula 22 akanisi lisusu ndenge asalaki yango ntango azalaki naino elenge. Alobi boye: “Nalingaki te nazala na bantembe mpo na bindimeli na ngai. Ntango nazalaki kobimisa biyano ya polele mpe oyo nandimi ngai moko, nayaki komona ete nasepelaki kozala Motatoli ya Yehova! Ntango nyonso oyo bazalaki kotuna ngai mpo na nini nazali te kosala likambo moko boye, na esika ya koyanola: ‘*Lingomba na ngai epekisi yango,*’ nakoloba nde: ‘*Ngai namoni ke ezali malamu te.*’ Na maloba mosusu, nakómisaki likanisi ya Biblia, likanisi na *ngai*.”

Likanisi: Mpo na koyeba soki mwana na yo azali kosalela malamu makoki na ye ya kokanisa na mitinda ya Biblia, sengá ye asala lokola azali moboti ntango likambo ebimi. Na ndakisa, kani-sá ete mwana na yo ya mwasi asengi yo nzela akende na feti

---

* Mokapo 36 na Volimi 2 ekoki kosalisa bilenge básalela makoki na bango ya kokanisa mpo bámindimisa mpenza ete Nzambe azali.

moko oyo yo oyebi (ata ye mpe ayebi) ete ekozala mpenza malamu te. Na esika oyanola kaka “te,” okoki koloba boye: ‘Nakosepe-la omitya na esika na ngai. Kanisá feti oyo olingi kokende, salá bolukiluki (ntango mosusu na Mokapo 37 ya buku oyo mpe Mokapo 32 na Volimi 2), mpe na nsima zongá lobi mpo osolola yango na ngai. Nakomitya na esika na yo mpe nakosenga yo nakende na feti yango, mpe yo na mokumba na yo ya moboti, okoyebisa ngai soki ekozala likanisi ya malamu to te.’

Mwana na biso azali kosepela lisusu te na makambo ya Nzambe. Tokoki kosala nini?

Liboso, kakanisa noki te ete mwana na yo aboyi *lingomba* na yo. Mbala mingi, ezali na likambo mosusu nde ezali kotinda ye asala bongo. Na ndakisa, ntango mosusu mwana na yo:

- Bilenge mosusu bazali kotya ye mbamba mpe azali koyoka nsóni mpo na kokesana na bango mpe kokangama na makambo oyo Biblia elobaka
- Amonaka ete bilenge mosusu (ata mpe bandeko na ye ya makila) bazali bakristo ya malamu mpenza mpe amonaka ete akokoka te kolanda ndakisa na bango
- Azali na mposa makasi ya baninga, kasi amiyokaka lokola azali kaka ye moko to abongi te kozala katì na bandeko na ye bakristo
- Amonaka bilenge mosusu oyo bamibengaka bakristo kasi bazali na bizaleli mabe
- Azali kosala makasi abongisa bomoto na ye na ndenge na ye, kasi azali komona ete asengeli kotya ntembe na mateya oyo ozwaka na valere mingi
- Amonaka ndenge bana-kelasi na bango basalaka makambo ya mbindo ndenge balingi, mpe yango ebimiselaka bango makama te
- Azali koluka kosepelisa moboti moko oyo azali Motatoli te

Yebá ete makambo wana ekómaka te mpo ozali koteya mwanana na yo malamu te. Mbala mingi ekómaka mpo sikoyo azali kutana na mikakatano mpo azali kosalela mateya ya Nzambe. Sikoyo okoki kosala nini mpo olendisa ye?

Kozala makambo makasimakasi te, kasi kokanga mpe miso na mabe te. Luká koyeba ntina oyo mwana na yo alembi nzoto, mpe bongisá makambo mosusu oyo ekosalisa mwana na yo akola malamu na elimo. (Masese 16:20) Na ndakisa, makanisi oyo ezali na etanda “Ndenge ya komibongisa liboso” oyo ezali na nka-sa 132 mpe 133 na Volimi 2, ekoki kosalisa mwana na yo alongola kobanga mpe azala nsóninsóni te ntango baninga na ye bazali kotya ye mbamba. To soki mwana na yo azali komiyoka lokola aza-li kaka ye moko, okoki kozwa ntango ya kosalisa ye mpenza azwa baninga ya malamu.

Lukelá ye moto moko oyo akoki kolendisaka ye. Na bantango mosusu, elenge akolaka malamu soki mokóló moko oyo aza-li ndeko ya libota te alendisaka ye. Oyebi moto moko oyo ndakisa na ye ekoki mpenza kosalisa mwana na yo akola malamu na elimo? Mpo na nini te kosenga ye alekisaka ntango na mwana na yo? Mokano na yo ezali te ya kotika mokumba na yo. Kasi kanisá na ndakisa ya Timote. Ndakisa ya ntoma Paulo esalisaki ye mingi, mpe Paulo azwaki matomba mingi ndenge aponaki Timote azala moninga na ye ya mosala.—Bafilipi 2:20, 22.

Ntango nyonso oyo mwana na yo akozala na ndako na yo, oza-li na lotomo ya kosenga ye alanda losambo na yo. Kasi, na nsuka, mokano na yo ezali ya kokotisa bolingo ya Nzambe na motema na ye, kasi te ya kotinda ye alanda yo mpo kaka alanda. Mpo na kosalisa mwana na yo akota na lingomba ya solo, yo moko pesá ye ndakisa oyo ebongi amekola. Kosenga ye te makambo oyo akokoka kosala te. Lukelá ye moto moko oyo akoki kolendisaka ye mpe baninga ya malamu. Ntango mosusu mokolo moko, mwana na yo akoloba ndenge mokomi ya nzembo alobaki ete: “Yehova azali libanga na *ngai*, esika makasi ya libateli na *ngai* mpe Mobikisi na *ngai*.”—Nzembo 18:2.

bitanda ya batoli oyo nakozongela

TITRE

Luká koyeba nini mpenza ebimisi matata **42**

LOKASA

Bilamba na ngai **82-83**

Mpo na kosilisa mawa na yo **93**

Komá makanisi na yo **116**

Bongisá eyano na yo **127**

Mikano na ngai mpo na kelasi **139**

Bongo yo, olingaki kosala nini? **209-210**

Ezali bolingo to lolango makasi? **211**

Okoki mpo na kobala? **216-217**

Mateya nini nazwi nsima ya kokabwana? **224**

***Mpo na koyeba makambo mosusu
Kende na site: www.jw.org***

Olingi koyeba makambo mosusu?
Komelá Batatoli ya Yehova na **www.jw.org**.